memorii/jurnale

Jurnalul Generalului SĂNĂTESCU

HUMANITAS

CONSTANTIN SĂNĂTESCU

JURNAL

cu o prefață de
SIMONA GHIȚESCU-SĂNĂTESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI, 1993

GENERALUL CONSTANTIN SĂNĂTESCU ŞI JURNALUL SĂU

> Il semble que ceux desquels la vie est digne de mémoire et d'estime vivent encore après le trépas, puisqu'on a tant de plaisir de les représenter aux esprits de ceux qui demeurent.
>
> SAINT FRANÇOIS de SALES, *Correspondence*

Constantin Sănătescu se trage dintr-o veche familie boierească din Gorj, a cărei „diplomă de înnobilare" data din 1717 (cf. documentelor menţionate de C. Giurescu în *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, vol. II, editat de Institutul de Istorie Naţională, Bucureşti, 1944, pp. 431, 465-466). Tatăl său, Gheorghe Sănătescu, militar de carieră, a luptat ca voluntar în războiul din 1877 şi ca general de divizie în războiul din 1916-1918, la care vor lua parte, de altfel, toţi cei patru fii ai săi.

Constantin, fiul cel mare al generalului Gheorghe Sănătescu, se naşte în 1885 la Craiova. Face liceul la Craiova, Turnu-Severin şi Iaşi, apoi Şcoala Militară la Bucureşti, absolvind-o în 1907 cu gradul de sublocotenent; este repartizat la Regimentul 5 Roşiori din Turnu-Severin. În 1910 devine instructor, cu gradul de locotenent, la Şcoala de Cavalerie din Tîrgovişte. Se căsătoreşte în 1911 cu Gabriela Stematiu; fiica lor, Simona, se va naşte în 1913.

Excelent călăreţ, participă la numeroase concursuri hipice militare sau, ca jocheu, în curse civile (la 22 mai 1911 cîştiga, de pildă, „Premiul Armatei"). În 1913 ia parte la campania din Bulgaria. Avansat căpitan, este mutat în 1915 la un regiment din Tulcea. În timpul primului război mondial luptă — în linia întîi — în Dobrogea, Oltenia, Muntenia, Moldova; în ianuarie 1918 trece Nistrul, în fruntea escadronului pe care-l comanda, la Tighina.

După război, maiorul Sănătescu se stabileşte în Bucureşti, unde urmează cursurile Şcolii Superioare de Război. Rămîne, după absolvire, la Marele Stat Major — secţia Operaţii; devenise între timp colonel. În 1928 este numit ataşat militar la legaţia română din Lon-

dra. Rechemat în 1930 în ţară de Regele Carol al II-lea, primeşte comanda Regimentului de Escortă Regală. În 1935, înaintat general de brigadă, este numit comandant al Brigăzii 3 Cavalerie din Cernăuţi. În 1937 va deveni subşef al Marelui Stat Major.

De acum înainte, biografia generalului Sănătescu e consemnată în propriul său Jurnal, care acoperă în mare perioada 1937-1941 şi apoi, în detaliu, anii 1942-1947 (un alt jurnal al generalului, încă inedit, acoperea anii de front 1916-1918). Iată elementele esenţiale ale acestei biografii:

În ianuarie 1941, în calitate de comandant militar al Capitalei, generalul Sănătescu reduce complet, în numai patru zile, rebeliunea legionară. Împreună cu alte cîteva formaţiuni militare, Corpul 4 Armată de sub comanda sa intră primul în Odessa, la 16 octombrie 1941. Ajunge — în a doua campanie din Rusia —, cu acelaşi corp de armată, pînă la cotul Donului, în octombrie 1942; peste trei săptămîni va asista neputincios la victoria armatei ruse (încercase, fără succes, într-un raport trimis superiorilor săi, să preîntîmpine dezastrul). Supraveghează retragerea trupelor române din Crimeea. În martie 1943 e rechemat de pe front, spre a fi numit şef al Casei Militare Regale. În primăvara lui 1944 devine mareşal al Palatului. Are un rol hotărîtor în pregătirea armistiţiului cu puterile aliate şi a actului de la 23 august 1944; a fost de altfel singurul martor al întrevederii din 23 august de la Palat dintre Regele Mihai, Mareşalul Antonescu şi Mihai Antonescu.

Este numit, imediat după actul de la 23 august, prim-ministru; organizează apărarea Capitalei împotriva nemţilor, iar ulterior întoarcerea armelor şi campania spre vest; i se va conferi în noiembrie 1944 ordinul militar de război „Mihai Viteazul" cu spade clasa a III-a, pentru rolul său în acţiunile din perioada 23-27 august 1944. La sfîrşitul lui 1944 este numit a doua oară prim-ministru (prima guvernare durase şase săptămîni) şi înaintat general de armată; demisionează curînd din funcţia de prim-ministru, devenind, în 1945, şeful Marelui Stat Major, apoi inspector general de armată. E unul din martorii lucizi ai procesului de sovietizare treptată a României din perioada 1945-1947; prin funcţiile îndeplinite, avusese acces la date pe care mulţi dintre oamenii politici ai vremii le ignorau.

Moare în noiembrie 1947. E ultimul general înmormîntat cu toate onorurile cuvenite gradului său. În jurul sicriului din curtea bisericii Mihai-Vodă s-au depus coroane din partea Regelui, Reginei-mame şi din partea Preşedinţiei de Consiliu, iar o unitate din

Regimentul de Gardă Călare a defilat în faţa sicriului; la cimitirul Bellu, ostaşii înşiruiţi de-a lungul aleii principale au dat onorul la trecerea sicriului; înainte de a fi coborît în criptă, pe capacul acestuia au fost ţintuite, potrivit tradiţiei, sabia scoasă din teacă în chip de cruce, avînd deasupra şapca militară.

. Militar de carieră, Constantin Sănătescu a fost totodată un intelectual rafinat. Iubea literatura şi scria el însuşi — cîteva schiţe, din 1914, i-au fost publicate în *Revista Cavaleriei*. Citea mult, chiar şi atunci cînd se afla în linia întîi: în primul său jurnal, de pe frontul din 1916-1918, sînt consemnate peste 50 de titluri, majoritatea cărţi franţuzeşti. Generalul citea însă cu aceeaşi uşurinţă în germană, pe care o învăţase, copil fiind, de la guvernanta sa austriacă; sau, mai tîrziu, în engleză.

De soldaţii pe care i-a comandat îl lega o caldă solidaritate umană. Alături de ei în linia întîi, suferea de aceleaşi lipsuri, neuzînd niciodată de prerogativele sale de ofiţer superior. Încerca să-i ajute, să-i protejeze (v. de pildă însemnările din acest *Jurnal* privind echipamentul de iarnă al trupei). În 1941 a iscălit ordinul de atac al Odessei cu ochii în lacrimi: era perfect conştient că iscălise astfel actul de condamnare la moarte a nenumăraţi soldaţi... Sub o mască severă, se ascundea un om a cărui bunătate mergea pînă la sacrificiul de sine. E drept că n-avea nici o îngăduinţă pentru hoţie şi minciună; dar pedepsea întotdeauna pe vinovaţi abia a doua zi, după o matură cumpănire. Corect şi demn în relaţiile cu superiorii săi, avea înţelegere şi solicitudine pentru inferiori; era la fel de uman şi faţă de prizonieri.

Probitatea generalului Sănătescu îi uimea pe toţi cei cu care venea în contact. Revenit, în decembrie 1940, de la Moscova (fusese şeful unei delegaţii însărcinate cu fixarea graniţelor dintre România şi URSS, căci creionul lui Stalin le lăţise pe kilometri întregi), s-a dus la Ministerul de Externe ca să înapoieze dolarii pe care nu-i cheltuise; ministrul Creţianu a exclamat: „E prima dată cînd se întîmplă! De obicei, toţi se plîng că nu le-au ajuns banii, ba mai cer şi în plus!" Singura „pradă de război" luată de generalul Sănătescu din Rusia a constat dintr-o linguriţă şi un castronaş pentru bărbierit. Avea, de altfel, cea mai mică ladă de campanie din tot comandamentul. Pe frontul din Rusia se servea de o tabacheră de tinichea (fumatul a fost singurul lui viciu); ofiţerii din Corpul 4 Armată aveau să i-o arginteze, considerînd-o prea modestă pentru un comandant...

Devenit prim-ministru, Sănătescu n-a vrut să primească decît solda de general, deşi leafa ce i s-ar fi cuvenit ca înalt funcţionar al statului ar fi depăşit-o cu mult. N-a cumpărat din fondurile Preşedinţiei de Consiliu decît o mapă de piele şi un stilou — pe care le-a predat de îndată ce-a părăsit postul guvernamental. Prim-ministru fiind, mergea — spre uimirea bucureştenilor — cu tramvaiul la cinematograf, însoţit doar de ginerele său.

Deşi a luptat în linia întîi în ambele războaie, Dumnezeu i-a ocrotit viaţa. Odată o schijă i-a sfărîmat teaca sabiei, altă dată un glonte s-a oprit în şaua calului. Pe cînd făcea, în 1942, inspecţia trupelor la cotul Donului, la cîţiva metri de el au explodat trei obuze; n-a fost atins de nici o schijă. Dar boala finală s-a datorat probabil privaţiunilor de tot felul suferite în anii războiului.

Generalul Sănătescu a fost un mare strateg şi tactician; raportul său, de care am amintit deja, privind iminenţa unui dezastru militar la cotul Donului e numai una din dovezile meritelor sale profesionale. I le recunoştea de altfel şi Mareşalul Antonescu atunci cînd îi încredinţa, de pildă, misiunea de a supraveghea retragerea trupelor române din Crimeea. Bun cunoscător al situaţiei reale a frontului şi capabil să aprecieze cu fineţe şi clarviziune situaţia militară de ansamblu, generalul Sănătescu avea adesea alte opinii decît Mareşalul; istoria i-a dat întru totul dreptate.

Ca şef al Casei Militare Regale şi apoi mareşal al Palatului, generalului Sănătescu i-a revenit sarcina de-a fi un factor de echilibru în tensiunile dintre Rege şi Antonescu. S-a achitat de această grea sarcină cu tact şi înţelepciune. Credincios Casei Regale, l-a apropiat pe tînărul Rege de armată şi de popor, scoţîndu-l din izolarea impusă de Antonescu. Dar calităţile generalului s-au manifestat în primul fînd în rolul-cheie avut în pregătirea armistiţiului, realizarea actului de la 23 august 1944 şi organizarea operaţiunilor militare ulterioare: ca militar şi strateg, era singurul capabil să ducă la bun sfîrşit o acţiune atît de complexă.

După 23 august 1944, generalul Sănătescu apreciază situaţia politică a ţării invadate treptat de ruşi cu aceeaşi luciditate cu care evalua altădată situaţia frontului din est. Nu-i este frică să iasă în stradă, însoţit doar de ginerele său, atunci cînd manifestanţii montaţi de comunişti strigau „Jos guvernul Sănătescu!" Se opune, în calitatea sa de membru în Consiliul Superior al Oştirii, epurărilor din armată şi criteriului politic de selecţionare a ofiţerilor; refuză să fie sărbătorit de guvernul preponderent comunist pentru împlinirea — la 1 iulie 1947 — a 40 de ani de serviciu militar. Statura sa morală şi presti-

giul de care se bucura în rîndul armatei impunea respect pînă şi ruşilor. N-a fost arestat, chiar dacă s-a încercat diminuarea rolului său în armată, spre sfîrşitul vieţii. Realist şi clarvăzător, generalul nu-şi făcea vreo iluzie, în ultimii săi ani, asupra viitorului ţării sub comunişti.

Viaţa generalului Sănătescu s-a condus după îndemnul pe care-l adresa el însuşi ofiţerilor: „Mai presus de toate, iubiţi-vă ţara în care aţi văzut lumina zilei pentru prima oară, fiind totdeauna gata pentru sacrificiul cel mare pentru Patrie şi Tron."

*

Am încercat să schiţez în rîndurile de mai sus biografia şi portretul tatălui meu, ca un preambul — necesar, cred — la Jurnalul care urmează.

Cititorul este probabil interesat să ştie cîte ceva şi despre Jurnalul însuşi. Tatăl meu l-a scris cu speranţa, cu certitudinea chiar, că mărturia sa va deveni cîndva publică. După moartea lui am considerat că e de datoria noastră, a familiei, să veghem ca Jurnalul să nu se piardă.

Ştie toată lumea ce periculos era să ţii în casă, după 1947, un astfel de document. Curînd după moartea generalului, m-am dus împreună cu soţul meu la generalul Radu Rosetti, membru al Academiei, rugîndu-l să păstreze el Jurnalul. Bănuind că urmează să fie arestat (bănuiala i s-a confirmat, din păcate, foarte curînd), generalul Rosetti ne-a refuzat. Am încredinţat atunci Jurnalul generalului Socrate Mardare, şeful Marelui Stat Major; înainte de-a fi şi el arestat, l-a predat generalului Leonida. Acesta ni l-a adus, după puţină vreme, înapoi. Cum nu mai aveam altă soluţie, l-am ţinut ascuns noi înşine, în casă, pînă în decembrie 1989. Se pare că unii ştiau de existenţa acestui Jurnal: doi generali, foşti subalterni ai tatălui meu, deveniţi între timp oamenii regimului, ne-au vizitat interesîndu-se cu insistenţă de „notele" pe care le scria generalul Sănătescu (îl văzuseră ei înşişi scriind, în vremea cînd veneau la noi în casă); am avut şi alte „vizite", mult mai periculoase, al căror adevărat scop trebuie să fi fost descoperirea Jurnalului.

Dumnezeu ne-a ajutat ca acest Jurnal să nu cadă în mîini străine şi să devină în sfîrşit, după 45 de ani, public, îndeplinindu-se astfel dorinţa tatălui meu.

SIMONA GHIŢESCU

Bucureşti, 1992

NOTĂ

Pentru editarea *Jurnalului* de faţă, urmaşii generalului Sănătescu au pus la dispoziţia editurii o transcriere dactilo şi fotocopia originalului.

După confruntarea cu originalul, asupra transcrierii dactilo — devenită text de bază — s-au făcut operaţiile de rutină: actualizarea ortografiei şi punctuaţiei; unele unificări de lexic în sensul modernizării (optîndu-se, de exemplu, pentru „Preşedinţie" — care apărea alături de „Prezidenţie" sau „Preşedenţie"); complinirea abrevierilor (foarte frecvente) etc. S-au păstrat totuşi unele abrevieri, precum „G-al" (pentru „General") sau „Col." (pentru „Colonel"), inclusiv majuscula, atunci cînd apăreau, în formă nearticulată, înaintea unui nume propriu. În fine, s-au corectat anumite scăpări inerente într-un text nerevăzut de autor în vederea publicării şi s-au făcut mici intervenţii în topica frazei, atunci cînd erau absolut necesare pentru clarificarea sensului. Pentru numele de persoane şi toponimele ruseşti, redate de regulă de autor în formă germanizată (de ex. „Kalmykow" sau „Tschikoff"), s-a adoptat transliterarea actuală („Kalmîkov", „Cikov").

Majoritatea notelor de subsol aparţin generalului Sănătescu. Cele aparţinînd Simonei Ghiţescu, fiica generalului, poartă menţiunea *S.G.*

Titlurile şi subtitlurile din *Jurnal* aparţin de asemenea autorului. Ne-am mărginit să completăm uneori datele însemnărilor, adăugînd anul. De asemenea, am împărţit textul jurnalului propriu-zis (de după „Introducere") în trei secţiuni „naturale", deşi diferite ca întindere: *1937–1941* (parte redactată de autor, după cum rezultă din *Jurnal*, ulterior acestei perioade), *Jurnal de război. 1942–1943* şi *1943–1947. Anexa* conţine o parte din documentele indicate de autor spre a fi publicate o dată cu *Jurnalul*, şi anume cele aflate în posesia urmaşilor săi.

Volumul mai cuprinde o selecţie de fotografii şi documente din arhiva familiei Sănătescu şi un Indice de persoane.

Indicele a fost alcătuit cu ajutorul calculatorului în momentul culegerii textului, fiind apoi verificat şi completat — acolo unde a fost posibil — de doamna Maria Nicolau, căreia îi mulţumim încă o dată cu această ocazie.

Mulţumim totodată domnilor Sergiu Iosipescu şi Matei Oroveanu, care au contribuit de asemenea la definitivarea Indicelui şi au asigurat un control de specialitate volumului de faţă. În urma acestui control, ne-au fost semnalate cîteva mici inadvertenţe, de genul: Germania n-a *declarat* război Poloniei în 1939 (p. 18); Al. Marcu era de fapt subsecretar de stat, şi nu ministru plin (p. 121), după cum Niculescu-Buzeşti nu avea, la vremea respectivă, funcţia de ministru de externe, ci pe aceea de şef al Cifrului la Ministerul de Externe (p. 140); ruşii au cerut de fapt ca prizonierii germani să le fie predaţi, nu să fie eliberaţi (p. 171) etc. Cititorul va înţelege că tipul de inadvertenţe care apar în *Jurnal* se datorează specificului acestui gen de scriere, care nu aspiră din capul locului la exactitatea „ştiinţifică" a formulărilor.

Am considerat că la prima sa ediţie *Jurnalul generalului Sănătescu* trebuie prezentat publicului ca atare, neînsoţit de vreun aparat critic sau alte comentarii în afara celor cuprinse în prezentarea Simonei Ghiţescu. Procedînd astfel, respectăm întru totul dorinţa urmaşilor autorului.

EDITURA

JURNALUL GENERALULUI SĂNĂTESCU

INTRODUCERE

Tîrziu m-am hotărît a însemna aproape zilnic evenimentele trăite alcătuind un jurnal, şi aceasta numai din vara anului 1942, cînd am primit ordinul de a pleca din nou în Rusia, cu corpul de armată ce comandam. Din acel moment, mi-am dat seama că războiul se prelungeşte şi evenimente importante se vor desfăşura. Cred că ar fi fost interesant să fi început aceste memorii chiar din anul 1936, cînd începuseră agitaţii şi frămîntări în Germania, care au condus apoi la marele război...

Am fost toată viaţa mea un optimist şi nu credeam că se va ajunge la acest deznodămînt. Credeam că diplomaţia va fi în stare să canalizeze toate aceste frămîntări conducînd omenirea pe drumul păcii şi că nu le va revărsa, ca să o apuce pe un drum cu totul opus, acela al războiului. Nu puteam să-mi închipui că generaţia noastră va mai face un război. Am făcut unul, i-am văzut dezastrul şi socoteam că ne-am lecuit. Doar cei ce vor veni după noi ar mai putea să facă un război, întrucît nu au luat parte la primul... În afară de aceasta, nu prevedeam că voi ocupa funcţiuni importante, care să mă angreneze în principalele acţiuni.

Iată dar atîtea motive ce m-au făcut să nu alcătuiesc un jurnal de la începutul acestor întîmplări.

Îmi dau seama de lacunele presupuse de întocmirea unui jurnal. Judecarea evenimentelor prea de aproape, fără a le lăsa desfăşurarea completă, conduce la concluzii adesea eronate. Un eveniment trebuie lăsat să se desfăşoare în întregime, apoi lăsat să se proiecteze în trecut şi judecat numai după ce a

căpătat oarecare perspectivă. Evenimentul trebuie analizat în ansamblul factorilor care l-au produs, şi nu fragmentar, cum se face într-un jurnal. Apoi, jurnalul este o lucrare prea subiectivă şi de moment, iar starea sufletească din acel moment a autorului determină concluziile. De aceea, se prea poate ca aprecierile ce am făcut, fie asupra faptelor, fie asupra persoanelor, să nu fie cele juste.

Deşi pătruns de aceste consideraţiuni, cînd am revăzut aceste însemnări nu le-am adus nici o modificare, chiar acolo unde am făcut unele aprecieri prea aspre asupra unor persoane sau am făcut preziceri care n-au fost aidoma cu desfăşurarea evenimentelor.*

Pentru a avea o imagine completă a faptelor, voi încerca din memorie să le stabilesc chiar de la începutul lor. Ca împărţire a materiei voi adopta o împărţire pe funcţiunile ce am îndeplinit.

---

* Tot ce voi dori să adaug ulterior voi adăuga în chip de note la finele paginilor, aceasta pentru a lămuri unele evenimente sau a le pune în concordanţă cu anumite fapte, în scopul clarităţii.

1937-1941

Subşef al Marelui Stat Major

Începutul evenimentelor m-a găsit în funcţia de comandant al Brigăzii 3 Cavalerie din Cernăuţi.

În toamna anului 1937 am fost mutat la Bucureşti ca prim subşef al Marelui Stat Major. Aci mă aştepta o activitate importantă, căci se hotărîse de conducerea superioară pregătirea armatei în vederea evenimentelor ce puteau să survină. Se pun bazele unei industrii proprii de război, se fac comenzi în străinătate şi se începe revederea instrucţiei rezerviştilor, care pînă atunci, din cauza economiilor, fusese complet neglijată. Începe dar, în toată armata, o activitate rodnică. Trebuiau revăzute planul de organizare şi planul de mobilizare a armatei, căci ambele aveau lipsuri mari.

Către sfîrşitul anului 1937, am însoţit la Praga pe şeful Marelui Stat Major, G-al Ionescu Ştefan, pentru perfectarea protocolului militar, ca o consecinţă a convenţiei politice dintre România, Cehoslovacia şi Iugoslavia. Am privit foarte sceptic acest protocol militar, ca şi cele ce au urmat apoi, întrucît problemul politic era greşit pus. La Praga trebuia studiat un război contra Ungariei, aceasta din urmă fiind agresoarea. Se conta pe o neutralitate a Bulgariei, datorită ameninţării Turciei şi Greciei, şi pe o neutralitate a Germaniei şi Rusiei. Pentru mine era clar că în asemenea situaţie Ungaria nu va fi niciodată agresoare şi deci lucrările noastre sînt de domeniul fanteziei.

În vara anului 1938 am fost la Varşovia tot pentru punerea la punct a protocolului militar, pe care de asemenea l-am găsit inutil căci problemul politic era de asemenea greşit pus. Polonia şi România în război cu Rusia, restul Europei neutru: ce şanse ar fi avut acest război este lesne de înţeles, după cele întîmplate mai tîrziu. Aş fi înţeles ca politica noastră şi polonă, într-un asemenea conflict, să-şi fi căutat un aliat ca Germania, Anglia sau Japonia.

Dacă pe plan extern munca noastră era fără de folos, cel puţin pe plan intern rezultatele au fost din cele mai bune, datorită priceperii şi energiei şefului de Stat Major, G-al Ionescu Ştefan, şi datorită înţelegerii guvernelor ce s-au perindat la cîrma Statului şi care au pus la dispoziţie Marelui Stat Major creditele necesare pentru înarmare şi pentru instrucţie.

Comandant al Diviziei 3 Cavalerie

În februarie 1939 am trecut la comanda Diviziei 3 Cavalerie şi către finele lunii martie am primit ordin să concentrez divizia în zona Ghimpaţi (40 km sud-vest de Bucureşti, pe şoseaua ce duce la Alexandria). Efectivele unităţilor erau aproape cele de mobilizare. Echipamentul şi armamentul se completează şi ne ocupăm de instrucţie. Această măsură a fost determinată de tensiunea ce exista în Europa, provocată de Germania hitleristă. În planul Marelui Stat Major, Divizia 3 Cavalerie era destinată acoperirii pe Dunăre, între Giurgiu şi Turnu-Măgurele.

Către mijlocul verii, tensiunea generală slăbeşte şi Divizia 3 Cavalerie se deplasează în regiunea Copăceni (20 km sud de Bucureşti, pe şoseaua Giurgiului). Marele Stat Major apreciază evenimentele foarte optimist şi studiază ca în luna septembrie să ne deplasăm în Dobrogea, pentru manevre mari.

Către finele lui august, tensiunea dintre Germania şi Polonia devine mai acută şi la 1 septembrie 1939 Germania declară război Poloniei, după ce în prealabil făcuse o alianţă cu Rusia.

Eram unul din acei ce nu credeau că va izbucni războiul şi, în faţa realităţii, am rămas nedumerit. Faţă de această situaţie, Divizia 3 Cavalerie este deplasată în sudul Basarabiei, iar eu primesc ordin la 8 septembrie de a lua comanda Corpului 8 Armată.

Ca şef de stat major, am avut pe Lt.-col. Balaban Aurel, distins ofiţer de stat major, care m-a secondat în cele mai bune condiţiuni.

Comandant al Corpului 8 Armată

Numirea mea la această comandă a produs o adevărată surprindere, chiar şi pentru mine. Ea a fost foarte mult comentată, întrucît săream peste trei promoţii.

Am plecat imediat la Aiud, în Transilvania, unde se găsea comandamentul Vînătorilor de Munte — care comandament urma să se transforme în Corpul 8 Armată. În timp de pace aveam numai şapte corpuri de armată, aşa că acesta era o creaţie de mobilizare. M-am ocupat de organizarea comandamentului, întrucît trupe nu aveam pentru moment. În planul general se prevedea că Corpul 8 Armată va opera pe frontul de vest.

Către finele lunii septembrie 1939, comandamentul Corpului 8 Armată primeşte ordin să se deplaseze la Dorohoi pentru a lua în subordine Divizia 6 (G-al Popescu Ion), Divizia 5 (G-al Iliescu Traian) şi Divizia 35 (G-al Dăscălescu), cu misiunea de a apăra Prutul între Ştefăneşti şi Bivolari.

În acest timp, germanii sfărîmaseră armata polonă şi rămăşiţe din această armată le-am întîlnit în deplasarea noastră la Cîmpulung şi Vatra Dornei din Bucovina. Mai mare jalea să vezi ce rămăsese din falnica armată polonă, pe care o admirasem cu ocazia vizitei mele în Polonia, în cursul anului 1938.

Toată iarna 1939-1940 şi primăvara 1940 am fost ocupaţi cu organizarea defensivă a Prutului. Între Prut şi Nistru aveam puţine trupe — ceva cavalerie care avea doar misiune de acoperire şi întîrziere, urmînd ca rezistenţa să se facă pe Prut.

Tot timpul a fost liniște și se părea că această liniște va dura, cînd, la 26 iunie 1940, guvernul primește o notă ultimativă prin care ni se cere ca nordul Bucovinei și toată Basarabia să fie cedate Rusiei. Guvernul a acceptat această notă ultimativă. Nu am avut nici un incident pe front, întrucît trupele Corpului 8 Armată nu se găseau pe teritoriul reclamat de ruși; doar la Herța un mic incident, deoarece nu eram lămuriți dacă ne rămîne nouă sau trece la ruși. Vecinii mei de la dreapta (Basarabia) și cei de la stînga (Bucovina) n-au avut norocul meu, căci găsindu-se pe teritorii cerute de ruși au fost busculați, dezarmați și prădați, deși se admiseseră pretențiile ruse fără nici o împotrivire.

Postul de comandă al Corpului 8 Armată s-a deplasat la Botoșani, apoi la Dolhasca, primind misiunea de a rezista la sud de Lihna și vest de Jijia, în cazul unei agresiuni din partea rușilor.

În operațiunile de organizare a Corpului 8 Armată am avut ca șef de stat major pe Col. Brătănescu Florea, mai tîrziu ajuns aghiotant regal și apoi atașat militar la Madrid, funcțiuni care ne arată clar capacitatea acestui ofițer. Ulterior, a venit ca șef de stat major Col. Halunga Raul, un brav ofițer care mai tîrziu a căzut pe cîmpul de luptă în fruntea Regimentului 10 Vînători, pe care l-a comandat în luptele din jurul Odessei.

Făcîndu-se o altă încadrare a comandamentelor, am fost trecut la comanda Corpului de Cavalerie.

Comandant al Corpului de Cavalerie

Pe la mijlocul lui august 1940, sînt chemat la București unde ministrul de război, G-al Niculescu, mă informează că trebuie să iau comanda Corpului de Cavalerie, neavînd alt general de cavalerie căruia să-i încredințeze această comandă. În organica noastră, Corpul de Cavalerie era socotit cu o treaptă inferior Corpului de Armată ce comandasem pînă acum. Am

ezitat la început, însă pe de-o parte insistenţele ministrului, iar pe de altă parte faptul că acest corp de cavalerie se dispunea pe Prut în locul ce-l avusese Corpul 8 Armată — deci o situaţie uşoară pentru mine, căci cunoşteam această zonă — m-au făcut să accept. Am plecat la Botoşani, unde era fixat postul de comandă, şi am cerut ca şef de stat major pe Col. Cornea Radu, care mai tîrziu s-a purtat aşa de vitejeşte în război, încît a fost avansat excepţional la gradul de general.

Eram în subordinele Armatei a III-a (G-al Iacobici), cu Postul de comandă la Roman, şi aveam sub comandă Divizia 1 Cavalerie (G-al Pleniceanu) şi Divizia 2 Cavalerie (G-al Racoviţă). Misiunea Corpului de Cavalerie era acoperirea pe Prut între Herţa şi Sculeni.

Nici n-au trecut zece zile de la luarea comenzii acestei mari unităţi, cînd sînt chemat la telefon de G-al Mazarini, şeful de stat major al Armatei a III-a, care îmi comunică o telegramă din Bucureşti prin care mi se pune în vedere a fi gata spre a pleca în străinătate cu o misiune. Conţinutul era foarte laconic şi fără vreo precizare, încît m-am frămîntat timp de douăzeci şi patru de ore, gîndindu-mă în ce parte a lumii voi porni. Noroc că în ziua următoare sînt chemat la telefon de G-al Iacobici, comandantul Armatei a III-a, cu care am următoarea convorbire:

— Am primit vestea că vei pleca în Rusia, la Moscova, pentru delimitarea frontierei ce decurge din retragerea noastră din Bucovina şi Basarabia. Îţi convine să pleci?

— Îmi convine.

— Totuşi, eu aş dori să rămîi la această comandă, ca unul ce cunoşti bine zona, şi dacă mă autorizezi pot interveni la minister să fii înlocuit.

— Vă rog să nu interveniţi, întrucît vreau să mă duc. D-ta ştii că eu am mai fost în Rusia pe timpul regimului ţarist — şi vreau acum să văd această ţară şi sub noul regim. O ocazie mai nimerită pentru a face singur comparaţia nu se poate.

Şi astfel am rămas pentru a pleca în Rusia. Am luat toate măsurile pentru a putea pleca îndată ce voi primi ordin. Comanda am lăsat-o generalului Pleniceanu, care comanda Divizia 1 Cavalerie.

După două-trei zile, mi-a şi venit telegrama să mă prezint la Bucureşti ministrului de externe (Manoilescu) şi şefului Marelui Stat Major (G-al Mihail), pentru a primi instrucţiuni.

Şef al Comisiei Române pentru fixarea frontierei între URSS şi România, potrivit Notei ultimative din 26 iunie 1940

La Bucureşti am găsit consternare generală în urma Dictatului de la Viena, prin care România era obligată să cedeze Ungariei Ardealul de nord. Sînt nevoit a alerga ba la externe, ba la Marele Stat Major, pentru a primi instrucţiuni în vederea misiunii ce mi s-a încredinţat şi a face formalităţile în vederea plecării. Se hotărăşte să fiu însoţit de consilierul de legaţie Blemika, din partea Ministerului de Externe, de maiorul Dragodănescu, din partea Marelui Stat Major, şi de colonelul Beiu, ca interpret de limba rusă. Fiind urgenţă, ne hotărîm a face călătoria cu avionul pînă la Moscova pe rută ocolită prin Germania, nefiind altă posibilitate.

Regele Carol, neştiind a pleca la timp, este silit de G-al Antonescu să abdice la 6 septembrie. Chiar în dimineaţa acestei zile am părăsit ţara de pe aeroportul Băneasa, cu un avion al societăţii LARES. Am făcut o escală la Arad şi apoi la Budapesta, unde ne-a întîmpinat un membru al legaţiei noastre, care ne informează de abdicarea Regelui Carol. De aci, o escală la Viena şi spre seară ajungem la Berlin, fiind găzduiţi la Hotelul Eden.

Peste noapte, alarmă în Berlin, întrucît a fost un atac aerian englez. Nu ne-am odihnit mai deloc şi, în ziua de 7 septem-

brie, de dimineaţă de tot, am şi luat zborul spre Moscova cu un avion al societăţii Lufthansa. Escale la Danzig, Königsberg, apoi pe teritoriul rusesc, la Bialystok şi Minsk. Spre seară aterizăm la Moscova, fiind întîmpinaţi de comisia aliată ce va lucra cu noi şi de membrii legaţiei române, în frunte cu ministrul nostru, Gafencu. Sîntem cazaţi la Hotelul Metropol, în centrul Moscovei.

Am fost trataţi tot timpul foarte civilizat, însă lucrările mergeau greu de tot din cauza relei credinţe a ruşilor, care nu voiau să respecte înţelesul notei ultimative acceptate de guvernul român. Intenţiile ruse erau să ne îndepărteze complet de la braţul Chiliei, al cărui talveg fusese pe vremuri frontiera dintre cele două state. În luna octombrie a fost nevoie să ne deplasăm în Delta Dunării, pentru a face unele sondaje relativ la talvegul braţului Chiliei şi, deşi toate măsurătorile dovedeau teza susţinută de noi, nu am putut ajunge la un rezultat, din care cauză nu am vrut să închei un protocol scris. Am stat în Moscova pînă la 16 decembrie, fără a putea să-mi îndeplinesc misiunea. În tot acest timp însă mi-am făcut o idee concretă de ce a realizat comunismul.

Splendoarea Moscovei, cunoscută de mine pe timpul regimului ţarist, nu am mai găsit-o. Am găsit sărăcie, lipsuri, cozi nesfîrşite în faţa magazinelor de alimente. Prăvălii sărăcăcioase, cu marfă de proastă calitate şi foarte scumpe. S-au construit clădiri imense în stil de cazărmi pentru lucrători, care strică estetica oraşului. S-au menţinut spectacolele, în special opera, dar în săli nu e nici o atracţie, fiind pline de lumea mizeră ce o întîlneşti ziua pe stradă. Nimic din bogăţia şi luxul de odinioară. Deşi Rusia era în timp de pace la această epocă, se simţea lipsa de îmbrăcăminte şi încălţăminte. Trenurile, atît de confortabile altădată, acum erau murdare şi ticsite de lume.

Am părăsit Moscova la mijlocul lui decembrie, de data asta luînd trenul spre Germania, trecînd din nou prin Berlin, apoi prin Budapesta şi ajungînd în ţară în ajunul Crăciunului. În

ţară am găsit întronată dictatura legionară sub G-al Antonescu — şi chiar începuse dezbinarea între conducerea legionară şi G-al Antonescu.

M-am prezentat la Ministerul de Război, unde am cerut să mi se comunice dacă mă întorc la comanda ce am părăsit-o înainte de a pleca în Rusia sau voi trece la altă comandă. Ministrul îmi spune că voi trece la comanda Corpului Vînătorilor de Munte, cu reşedinţa la Piatra-Neamţ. Am cerut un concediu pînă după sărbători pentru a-mi aranja unele chestiuni familiale, întrucît lipsisem atîta timp de acasă.

În timpul concediului meu, criza politică internă se accentua mereu şi conducerea legionară dorea îndepărtarea generalului Antonescu — Conducătorul Statului —, legionarii dorind să guverneze singuri. În lipsa mea, pe cînd eram în Rusia, începuseră să pătrundă germanii în ţară, cu autorizaţia guvernului. Criza politică era alimentată de germani, care nu erau încă hotărîţi dacă să sprijine pe G-al Antonescu sau pe legionari.

După expirarea concediului — jumătatea lui ianuarie 1941 — tocmai mă pregăteam să plec la Piatra-Neamţ, pentru a mă prezenta la noul post, cînd sînt înştiinţat că G-al Antonescu vrea să mă vadă. M-am dus la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi nu mică mi-a fost mirarea cînd G-al Antonescu mi-a comunicat că, faţă de evenimentele interne ce se întrezăresc, să nu mai plec, ci să iau comanda militară a oraşului Bucureşti.

Comandant militar al Capitalei

La 20 ianuarie 1941, legionarii, în cap cu Horia Sima, trec la acţiune pentru a răsturna pe Antonescu şi a pune mîna pe putere. S-au organizat în centre de rezistenţă în diferite puncte ale Capitalei, au ocupat parte din instituţiile publice, în primul rînd postul de radio, şi au început să atace Preşedinţia de Consiliu, unde se adăpostea G-al Antonescu cu o parte din miniştrii ce-i rămăseseră credincioşi.

Dispuneam de trupe suficiente în Bucureşti, totuşi am dat ordin Regimentului Care Luptă din Tîrgovişte să-mi trimită cîteva detaşamente de care de luptă, întrucît socoteam că acest instrument e foarte bun pentru luptele de stradă. Legionarii contau pe faptul că armata în bună parte va fi de partea lor, însă s-a văzut că peste tot armata a ascultat de ordinele generalului Antonescu.

Nu am trecut imediat la acţiune, întrucît G-al Antonescu nu era sigur dacă germanii îl sprijină pe el sau pe Horia Sima. Numai după ce, într-o noapte, Fabricius — ministrul Germaniei la Bucureşti — a adus la Preşedinţie telegrama lui Hitler că va sprijini pe G-al Antonescu, am trecut imediat la acţiune. Mi-au trebuit patru zile şi patru nopţi pentru a reduce complet pe legionari. Şefii legionari au fugit în toate părţile, aşa că trupa a rămas fără conducere.

Cu această ocazie, legionarii s-au dedat la acte de o cruzime de nedescris în cartierele cu populaţie evreiască, omorînd, jefuind şi dînd foc caselor. Acelaşi lucru s-a întîmplat în toate oraşele din ţară, numai că rezistenţa legionară a fost mai slabă — afară de Iaşi, Ploieşti, Braşov şi Timişoara. La Iaşi comanda Corpul 10 Armată G-al Coroamă, care era un simpatizant al mişcării legionare. Deşi s-a comportat bine, reuşind pe cale paşnică să potolească rebeliunea, din cauza unei discuţii cu G-al Antonescu şi-a prezentat demisia, care i-a fost acceptată.

Pe data de 1 februarie 1941 am primit comanda Corpului 4 Armată, comandă ce am deţinut-o mult timp, luînd parte cu ea în război.

Comandant al Corpului 4 Armată — Iaşi

Am stat în Iaşi pînă la 1 mai 1941.

Corpul de armată avea în subordine Divizia 8, Divizia 7 şi Divizia 14, toate îngrămădite în nordul Moldovei în urma retragerii Diviziei 8 din Bucovina şi a Diviziei 14 din nordul Basarabiei. M-am ocupat de organizarea unităţilor, de instrucţie intensă şi pregătirea lucrărilor de mobilizare.

La 1 mai am primit ordin să mă deplasez la Roman, pentru a ocupa o linie de rezistenţă pe Dealul Mare şi linia fortificată de la Strunga la Siret.

Trupe germane au început să afluiască în Moldova. Plutea în aer vorba că Germania va ataca Rusia. Eram din acei ce credeau că nu se va declanşa acest conflict, întrucît Germania nu terminase cu Anglia şi deci nu era bine să-şi creeze alt front.

La 8 iunie am mutat cartierul Corpului 4 Armată la Hîrlău, primind misiunea de a acoperi Prutul între Sculeni şi Ripiceni, pentru a garanta concentrarea trupelor germane. La 22 iunie se decretează mobilizarea generală şi Germania atacă Rusia. Pînă la 20 iulie au avut loc operaţiunile de forţare a Prutului şi lupte serioase în Basarabia. După 20 iulie, Corpul 4 Armată a operat între Corpurile 30 şi 54 germane, pe direcţia Bălţi—Cotingeni—Rîbniţa, reuşind ca pînă la 1 august să ajungă la Nistru.

La 4 august am fost decorat cu Crucea de Fier clasa a III-a germană, fiind primul ofiţer din armata română decorat de germani. După 4 august am primit ordin de a forţa trecerea Nistrului în regiunea Vadul Raşcu şi apoi a întoarce linia de cazemate de pe malul stîng al Nistrului, coborînd de la nord la sud. Operaţiunea a reuşit şi, către finele lui august, am ieşit de sub ordinele Armatei a XI-a germane, trecînd sub ordinele Armatei a IV-a române, care avea mari dificultăţi în cucerirea Odessei.

Luna septembrie şi jumătate din octombrie Corpul 4 Armată s-a aflat veşnic în acţiune, întrucît luptele pentru cucerirea Odessei au fost înverşunate. La 16 octombrie, Corpul 4 Armată reuşeşte să intre cel dintîi în Odessa. După căderea Odessei, Corpul 4 Armată a primit ordin să reintre în ţară, luînd garnizoanele ce le avusese înainte de cedarea Bucovinei şi Basarabiei. Mişcarea a început la 19 octombrie şi a durat pînă la 1 noiembrie.

Am revenit la Iaşi. Numai o parte din armata română a continuat operaţiile în Rusia, alături de armata germană.

Din acest moment încep însemnările ce am făcut în jurnalul meu de război.

Jurnal de război
1942-1943

Campania anului 1941 s-a sfîrşit cu succes pentru trupele Corpului 4 Armată. Două din diviziile sale (a şaptea, a generalului Stavrat, şi a paisprezecea, a generalului Stavrescu) s-au clasat în frunte în ceea ce priveşte faptele eroice săvîrşite. Nu mai prejos a fost şi Divizia 8 (G-al Orăşeanu), dar, întrucît G-al Orăşeanu era socotit un profitor al regimului Regelui Carol al II-lea, a fost tot timpul urmărit de diferiţi şefi şi pînă la sfîrşit au reuşit a-i lua comanda. Personal, am apreciat pe G-al Orăşeanu ca un bun comandant, energic şi foarte activ în serviciu, din care cauză am regretat plecarea sa. Nici în situaţii grele nu ne putem dezbăra de patimi...

Corpul 4 Armată a avut cinstea de a intra cel dintîi în Odessa, la 16 octombrie 1941 ora 11, cu Divizia 7 (G-al Stavrat), cu Brigada Motorizată (Col. Eftimiu) şi cu Brigada 7 Cavalerie (Col. Munteanu). Zîmbesc cînd îmi reamintesc acest eveniment, întrucît în presă s-a pomenit de alte unităţi, care de-abia au putut pătrunde în Odessa la 17 octombrie... Nu-mi închipuiam că trebuie reclamă şi în operaţiunile militare. M-am convins în fine că modestia o fi o calitate, dar nu poţi merge prea departe cu ea. Corpul 4 Armată a avut pierderi mari (Divizia 14 a atins cifra de 9 000 morţi şi răniţi) şi Marele Cartier General a hotărît retragerea lui în garnizoanele de pace.

Pe timpul iernii, care a fost foarte aspră, s-a lucrat intens pentru completarea materialelor şi efectivelor. Apoi a început şcoala instructorilor, fiecare unitate primind ofiţeri şi subofiţeri germani pentru instruire, care trebuie să fi costat mult pe

stat şi al căror aport îl socotesc slab, deoarece ofiţerii noştri, avînd acum practica războiului, n-au avut mare lucru de învăţat de la germani.

În februarie 1942 s-a făcut încorporarea contingentelor 1942 şi 1943, începînd o instrucţie temeinică.

În luna iunie 1942 am inspectat toate unităţile, pe care le-am găsit echipate şi instruite pentru a putea pleca din nou pe front. Această plecare era hotărîtă pentru luna iulie, însă nu ştiu din care cauză s-a amînat. Această amînare mi-a permis a trimite în concediu ofiţerii şi trupa.

La 16 iunie am plecat la Bucureşti pentru afacerile mele personale. Am găsit Bucureştiul petrecînd într-o inconştienţă condamnabilă. Viaţa începe a se scumpi şi se resimt lipsurile. Ce este mai trist — e că Mareşalul Antonescu şi-a înstrăinat simpatiile poporului. Deşi animat a face numai bine, a căzut în aceleaşi greşeli ca şi Regele Carol al II-lea. S-a înconjurat de oameni de nimic, care nu-şi văd decît de interesele lor. În trecut Urdăreanu şi Lupeasca numeau în funcţiuni, azi acelaşi lucru îl fac Col. Elefterescu şi D-na Antonescu. La Ministerul Apărării Naţionale a fost numit G-al Pantazi, al cărui principal merit este de a fi prieten cu Col. Elefterescu.

Purtarea D-nei Antonescu şi a anturajului său nemulţumeşte pe toată lumea. De altfel, cred că antecedentele D-nei Antonescu nu-i permiteau să se afişeze prea mult şi era bine dacă stătea mai în umbră. Doamnele din suita sa se ţin de afaceri, cum este D-na Goga, iar celelalte ofiţerese îşi ţin bărbaţii la adăpost.

Nemulţumire a produs şi plecarea de la Marele Stat Major a generalului Iacobici şi înlocuirea lui cu G-al Ştefleа, care nu se poate compara cu primul sub nici un raport. Nemulţumire a produs şi ordinul de zi dat la 10 Mai trupelor, care au defilat imitînd pasul de gîscă german, în timp ce ofiţeri şi soldaţi se luptau în Crimeea, la Kerci.

Nemulţumire produc şi toate discursurile şi banchetele ce au loc, precum şi serbările ce nu mai au sfîrşit şi despre care ziarele scriu zilnic.

Toată lumea este îngrijată de situaţia financiară şi economică a ţării. Dezordine în administraţie, inflaţie de funcţionari şi fraude peste tot. Ofiţeri plecaţi din armată ca incapabili cîştigă de două şi trei ori mai mult ca cei rămaşi. Ofiţeri activi şi de rezervă se sustrag de la front. Am găsit la minister, la Marele Stat Major şi la Preşedinţia Consiliului de Miniştri ofiţeri ce nu au fost pe front.

Am plecat amărît înapoi la Iaşi, unde în mijlocul trupelor mele mă simt mai bine.

26 iunie 1942. Urmăresc comunicatul despre luptele de la Sevastopol. Succesele germane sînt evidente, dar ce pierderi de oameni şi material! Acelaşi lucru ca şi la cucerirea Odessei.

Germanii au făcut greşeli; n-au vrut să ţină seama de un principiu care pînă în prezent n-a fost răsturnat: *marea domină pămîntul.* Dacă înainte de începerea ostilităţilor cu ruşii ar fi adus cîteva submarine la Sulina, pe care apoi să le lanseze în Marea Neagră, ar fi putut reduce flota rusă — şi astfel cucerirea litoralului Mării Negre pînă în Caucaz s-ar fi făcut cu multă uşurinţă, căci atît rezistenţa Odessei anul trecut cît şi a Sevastopolului acum au fost prelungite din cauza alimentării făcute pe apă.

Cu Sevastopolul se va petrece acelaşi fenomen ca şi cu Odessa, adică înainte de a cădea va fi evacuat complet, iar flota rămasă intactă va pune în stare de apărare alte regiuni de pe malul mării, ce vor trebui cucerite apoi cu mari pierderi. Mă gîndesc în aceste clipe la camarazii mei români care iau parte la această mare bătălie a Sevastopolului — cîţi sînt sortiţi să piară departe de ţară...

27 iunie 1942. Căderea Tobrukului în Africa de nord este relatată de presă cu multe amănunte. În adevăr, trebuie să o considerăm o mare victorie germană. Succesul feldmareşalului Rommel este de invidiat. Se pune întrebarea dacă succesul german va mai dura mult, căci ei încalcă un mare principiu de strategie: *cine vrea să fie tare peste tot e slab peste tot.*

Şi englezii au făcut greşeli. Ei trebuiau să concentreze în Africa de nord forţe superioare şi să profite de situaţia grea a italo-germanilor, ale căror linii de comunicaţie sînt extrem de lungi; trebuia urmărită interceptarea acestor linii fie pe apă, fie pe uscat. Nu cred că aprovizionarea germană se face cu avionul, din cauza efectivelor mari, şi deci ea se face pe apă. Cum de permit englezii asta? Acţiunea principală dusă de englezi ar trebui să fie în spatele armatei lui Rommel.

29 iunie 1942. Germanii au pătruns simţitor în Africa, căci ei se apropie de Marsa-Matruh. Dat fiind că această localitate este legată prin cale ferată de Alexandria, s-ar putea organiza o rezistenţă solidă. Englezii concentrează trupe din Siria; aceasta trebuiau s-o facă mai demult, căutînd a trece iniţiativa de partea lor. Oare nu şi-au dat seama de importanţa operaţiunilor din Africa de nord? Insistenţa germanilor pe acest teatru de război trebuia să fie un avertisment pentru Marele Stat Major englez, care trebuia să vadă ţelul german, de vreme ce s-au angajat atît de serios pe un teatru de operaţii extrem de anevoios.

În ţară, recolta s-a îmbunătăţit datorită ploilor din ultimul timp. Guvernul lucrează cu multă nepricepere, din care cauză proprietarii, în loc să însămînţeze grîu, au pus mazăre — deoarece preţul ei este foarte ridicat raportat la grîu. Oameni nepregătiţi şi nepriceputi conduc ţara în aceste vremuri excepţionale. Lipsa de pricepere a creat fel de fel de ministere şi subsecretariate, în plus o mulţime de inspectori şi controlori care sînt preocupaţi să-şi agonisească o avere pentru ei. Am vizitat comunele învecinate Iaşiului şi m-am înspăimîntat de mizeria ce domneşte; lipsa porumbului este grozavă, oamenii n-au ce mînca, din care cauză nu pot ieşi la lucru. Proprietarii întîmpină mari greutăţi şi-şi pierd vremea pe la judecăţi, pentru a scădea impunerile făcute de controlori financiari care se pretează la mită. Cu astfel de funcţionari, corupţia este în floare.

Şi Mareşalul Antonescu este convins că sub conducerea sa au fost întronate belşugul şi cinstea!

Iaşi, 30 iunie 1942. Un comunicat special de la Marele Cartier german anunţă că în Africa de nord cetăţuia Marsa-Matruh a fost luată cu asalt. Credeam că englezii vor organiza aci o rezistenţă solidă.

De-acum, drumul germanilor spre Alexandria este deschis dacă englezii nu vor reuşi să concentreze forţe în timp util.

Iaşi, 2 iulie 1942. Aseară, la radio s-a comunicat că după douăzeci şi cinci de zile de lupte grele a căzut Sevastopolul. O satisfacţie generală pe faţa tuturor, căci la această faptă de arme au participat şi cîteva divizii române. Se poate ca această victorie să aducă şi o scurtare a războiului. Oraşul tot este pavoazat cu drapele româneşti şi germane; lumea circulă mulţumită pe străzi, cu speranţe noi în suflet.

Iaşi, 5 iulie 1942. S-a prezentat la serviciu noul şef de stat major al corpului de armată — colonelul Verdeş Constantin; o lună de zile am stat fără şef de stat major, tocmai în aceste vremuri de pregătire pentru plecarea pe front.

Iaşi, 7 iulie 1942. Ofensiva frontului de est merge bine. După ocuparea completă a Crimeei, armata germană a reuşit să treacă Donul în mai multe puncte şi să ocupe pe Donul mijlociu localitatea Voronej, interceptînd principala cale ferată ce duce spre Caucaz. Voronejul îmi reaminteşte de anul 1916, cînd am fost în această localitate pentru o lună, cu însărcinarea de a cumpăra cai pentru cavaleria noastră. Oraş cu o populaţie de 100 000 locuitori, reşedinţă de gubernie pe atunci, se prezenta destul de bine, căci efectele războiului nu erau resimţite pînă aici. Atunci germanii erau departe, azi dau lupte pe străzile acestui oraş...

Iaşi, 11 iulie 1942. Operaţiunile în est merg bine. Şeful Biroului II Informaţii — căpitan Râmniceanu — are ordin să urmărească în detaliu operaţiile şi zilnic să mă ţină la curent.

Se pare că germanii au adoptat o altă tactică, nu aceea de a crea pungi în dispozitivul inamic şi apoi a le lărgi spre a le

uni, ci de a ataca pe un front mare, cum este cazul acum pe Don, unde atacul se produce pe 500 km de front. Sîntem în preajma unei mari bătălii decisive. Se pune întrebarea dacă mareşalul Timoşenko — comandantul forţelor ruse din această parte a frontului — va primi bătălia între Don şi Volga sau se va retrage pe Volga. Cred că va adopta această din urmă soluţie, pentru a nu-şi distruge forţele căutînd să prelungească războiul în timp, socotind că factorul timp este de partea Angliei şi Americii. Foarte mulţi optimişti cred că ruşii sînt la capătul puterilor şi foarte curînd vor capitula. S-ar putea să fie şi aşa, dar poate să fie şi contrariul. E just că ruşii au pierdut forţele cele mai importante şi resursele principale. Se vorbeşte însă de o mare industrie de război în Urali, apoi efective se găsesc destule în Rusia, aşa că sînt şi probabilităţi de a se prelungi războiul.

Pentru cîteva zile, sînt ocupat cu examenul ofiţerilor de rezervă, care doresc să se activeze, în care scop am strîns la Iaşi pe toţi candidaţii de pe teritoriul corpului de armată. Constat că solicitanţii se prezintă foarte slab şi mă întreb cum au absolvit şcoala ofiţerilor de rezervă, iar cîmpul de luptă nu i-a instruit deloc. De altfel, socotesc că toţi cei ce doresc să se activeze acum sînt rataţii din carierele civile, care speră ca cel puţin în armată să-şi creeze o situaţie.

Un ordin secret al Marelui Stat Major îmi atrage atenţia că sînt indicaţii că ruşii vor întrebuinţa gaze de luptă. Se bănuieşte că în Rusia s-a lucrat mult pe tărîmul gazelor de luptă şi nu m-ar mira dacă ar trece la aplicarea lor, căci ajunşi într-o situaţie disperată vor încerca totul ca să se salveze. Ca măsură de prevedere, am dispus ca pînă la plecare să se facă un control sever al măştilor din punctul de vedere al numărului şi calităţii.

Iaşi, 12 iulie 1942. Din Bucureşti ne vine vestea că Mareşalul Antonescu e bolnav serios la Predeal. Fel de fel de versiuni asupra bolii sale, ba o anemie generală, ba consecinţele unui vechi sifilis, încît a fost nevoit să se supună unui tratament cu malarie.

În acelaşi timp, se pare că vechile partide politice se agită, de asemenea Mihai Antonescu — vicepreşedintele guvernului — care caută o apropiere de legionari în scopul de a-şi crea un partid. Şi G-al Iacobici — fost şef al Marelui Stat Major —, care a fost lăsat pe dinafară, caută legături cu oamenii politici. Se vede cît de colo că situaţia internă este rea, că începe lumea politică să se agite contra Mareşalului Antonescu, care merge orbeşte în acest război cu convingerea că se îndreaptă spre izbîndă. Toate acestea provin numai din faptul că Mareşalul are sentimentul profund că este un om de geniu, că este superior tuturor şi că toate hotărîrile lui sînt cele mai bune. În fine, se comportă ca un dictator, iar dictatorii n-au suferit să aibă sfătuitori, ei au preferat numai complici. În realitate e un om care pare mai mult decît este, lipsit de modestie, îi place linguşirea şi şi-a luat o răspundere pe care nu o va putea duce pînă la un bun sfîrşit. Mă înspăimîntă abuzurile şi hoţiile ce se comit; mă înspăimîntă incapacitatea diferiţilor miniştri, care nu corespund vremurilor actuale, o ceată de adulatori ai Mareşalului şi soţiei sale.

Iaşi, 27 iulie 1942. M-am înapoiat de la Bucureşti, unde am stat nouă zile. Am trecut pe la minister pentru diferite chestiuni în vederea plecării pe front. Nu am găsit nici pe ministru, nici pe secretarul general, erau plecaţi la nişte serbări la Breaza, ca şi cum ar fi timp pentru aşa ceva.

A apărut o mare mişcare în armată. S-au înaintat zece generali la gradul de general de corp de armată; de unde pînă acum eram numai patru, acum vom fi paisprezece. Şi aici, ca peste tot, s-a ţinut a se menţine ritmul vremii: adică inflaţie şi devalorizare. Privesc lista celor înaintaţi şi mă gîndesc că, din aceşti zece generali, dacă s-ar fi luat în consideraţie cultura militară şi mai ales cea generală, nu ştiu dacă jumătate ar fi meritat această înaintare. Inflaţia se explică prin faptul că ministrul de război forţează înaintările, pentru a ajunge la el cît mai curînd. S-a criticat regimul Regelui Carol al II-lea, dar actualul regim caută să facă greşeli şi mai mari.

La Buzău a sărit în aer un mare depozit de muniţii, pricinuind mari pagube în oraş, iar valoarea muniţiilor pierdute se cifrează la 700 milioane de lei. Acest depozit era instalat în vecinătatea gării şi a unui depozit de benzină. De asemenea, alături era un lagăr de prizonieri, aşa că dezastrul are o explicaţie.

Prin surprindere, s-a publicat un articol de lege prin care toţi cei săriţi la înaintare să fie scoşi din armată. Acest articol a fost creat în special pentru G-al Iacobici, care, fiind depăşit de G-al Dumitrescu Petre, trebuie să plece. Plecarea lui Iacobici este o pierdere pentru armată.

Am întîlnit pe G-al Dobre Gheorghe — subsecretar de stat la Departamentul înzestrării armatei — singurul om capabil din guvern, căci este bine pregătit şi cinstit, spre deosebire de camaradul său de la Departamentul aprovizionării, care este complet nepregătit, un jucător de cărţi ce-şi pierde nopţile şi care patronează furturi în stil mare.

Mi s-a făcut cunoscut că plecarea pe front se mai amînă cu două săptămîni.

5 august 1942. Timp de şase zile, am inspectat unităţile din Botoşani, Dorohoi şi Cernăuţi, pentru a mă convinge dacă sînt gata de plecare. Starea rechiziţiilor de cai este proastă, căruţele şi hamurile sînt însă bune.

Am găsit Cernăuţii într-o stare înfloritoare; prăvăliile evacuate de evrei au fost redeschise de către români; fabricile — toate în funcţiune. Un singur lucru este trist: că se fac afaceri şi chiar barbarii pe chestia evreilor ce trebuie evacuaţi din Bucovina. În plus, o mulţime de aventurieri au venit şi au pus mîna pe fabrici, realizînd beneficii mari. Am întîlnit o mulţime de pierde-vară veniţi pentru pricopseală aici şi care nu se jenau să spună că au venit în California României pentru îmbogăţire.

Iaşi, 7 august 1942. Au început transporturile trupelor române către front, pe ruta Cernăuţi—Lemberg şi de aci spre est, către Dnepropetrovsk—Stalino.

Corpul 5 Armată (G-al Son) este programat în cap. Sînt în legătură telefonică mereu cu Cernăuţii, pentru a şti cum se efectuează aceste transporturi şi mai ales cum se face reaprovizionarea lor la Cernăuţi, unde funcţionează un mare centru de aprovizionare prin îngrijirea Diviziei 8, care depinde de corpul meu de armată.

Trupele în trecere primesc o zi carne proaspătă, două zile carne afumată, şapte zile pîine pesmetată şi furaje pentru cinci zile. Restul de aprovizionări se va face la Lemberg şi la încă o altă staţie din parcurs, prin grija germanilor. Veştile de pe front sînt bune, în special operaţiunile din Caucaz merg într-un ritm rapid. Avem impresia că mergem spre finele războiului şi mă întreb dacă nu ne ducem la spartul tîrgului. În acest caz, vom primi sau o misiune de ocupaţie a vastului teritoriu cucerit, sau de a ocupa o porţiune din frotul defensiv ce se va stabili pe timpul iernii. Dorinţa noastră ar fi fost să participăm la lupte, dar probabil sosim prea tîrziu.

Iaşi, 9 august 1942. Vizita ministrului educaţiei naţionale, Ion Petrovici; o recepţie la Universitate, apoi un banchet la care am luat parte. A domnit o atmosferă plăcută, care ar fi fost şi mai agreabilă dacă n-ar fi fost aşa multe discursuri. Sîntem maniaci în ceea ce priveşte discursurile şi nu cred să ne întreacă vreo altă naţiune. Uitaţi-vă în ziare şi zilnic veţi citi numai discursuri şi cuvîntări ţinute de unul şi de altul, cu cel mai neînsemnat prilej. Adevărată vorba românului: vorbărie — sărăcie.

Iaşi, 14 august 1942. Jurnalele publică un ordin de zi binemeritat al trupelor române ce au luptat pe Donul inferior. Se scoate în relief figura generalului Dragalina Corneliu, comandantul Corpului 6 Armată, se publică o fotografie de acum zece ani. Ce va să zică soarta şi cît de nedreaptă este, căci o dată cu acest articol de laudă pentru G-al Dragalina se publică şi scoaterea din armată a generalului Iliescu Traian, pentru incapacitate. Ambii aparţin aceleiaşi promoţii, cu deosebirea că G-al

Iliescu a fost şeful promoţiei, a făcut studii strălucite în Germania şi a fost un distins ofiţer de artilerie, în vreme ce G-al Dragalina de-abia s-a putut plasa pe la jumătatea promoţiei, în toate şcolile pe unde a trecut. Ascensiunea lui Dragalina se datoreşte şi renumelui ce şi-a făcut tatăl său, care a murit în războiul trecut, fiind comandant al Armatei I. Popoarele au nevoie să-şi creeze idoli şi eroi, fără ca alegerea să cadă just pe cei ce merită; hazardul decide, în cele mai multe cazuri... În adevăr putem spune că în istorie sînt adevărate doar numele şi datele, pe cînd faptele sînt mai totdeauna falsificate.

Iaşi, 18 august 1942. A sosit planul de transport pentru prima divizie a corpului de armată. Transportul începe la 22 august şi durează pînă la 3 septembrie.

În ziare a apărut un bilanţ al Societăţii de Patronaj de sub conducerea D-nei Mareşal Antonescu, aceasta pentru a linişti opinia publică, alarmată de fraudele ce se fac acolo. În orice caz, bilanţul este interesant — prin sumele fantastice pe care le mînuieşte această societate, sume luate din bugetul statului; iar membrele societăţii se laudă cu înfăptuiri unde contribuţia lor personală este zero. Ce deosebire între Societatea de Patronaj şi aceea a Crucii Roşii! Aceasta din urmă activează departe pe front şi în interior, fără reclamă şi fără a îngreuna bugetul statului, fiecare membru contribuind nu numai cu o muncă gratuită, dar şi cu subvenţii din averea proprie. Nu este luptător să nu aducă laude Crucii Roşii. Din această cauză, Societatea de Patronaj caută să saboteze activitatea Crucii Roşii — dintr-un spirit de invidie. Nu este lipsită de temei observaţia unui camarad care spunea că în Societatea de Patronaj s-au adunat femeile cu trecut dubios — şi preşedinta le întrece pe toate.

De la Cernăuţi mi se raportează că transporturile se succed normal şi reaprovizionarea se face în bune condiţii.

Secetă mare în ţară, fapt ce va compromite recolta de porumb şi viile.

Iaşi, 20 august 1942. Şeful de stat major al Corpului 4 Armată — Col. Verdeş — s-a înapoiat din Bucureşti. A adus veşti mai precise asupra plecării, care probabil va fi la 5 septembrie. Ştiu acum şi ruta ce vom parcurge, şi zona de concentrare. Faţă de apropiata plecare, mă voi repezi pentru ultima oară la Bucureşti, să-mi văd familia şi s-o rostuiesc pentru o despărţire ce va fi de lungă durată.

Belşug mare de fructe şi zarzavaturi, care a determinat o mare scădere a preţurilor. Păcat că nu sîntem organizaţi pentru păstrarea fructelor şi zarzavaturilor în timpul iernii.

Iaşi, 31 august 1942. Am fost cîteva zile la Bucureşti, unde mi-am rostuit treburile familiale.

M-a vizitat acasă G. Creţianu — directorul Băncii Româneşti, ofiţer de rezervă — care ar fi avut dorinţa să meargă pe front cu cartierul Corpului 4 Armată, însă afacerile băncii nu-i permit această satisfacţie. Regret şi eu că nu vom fi împreună.

Am văzut pe G-al Ştefleа — şeful Marelui Stat Major —, care m-a pus la curent cu viitoarea misiune pe front. E vorba să se formeze un grup de armate (Armatele a III-a şi a IV-a române şi Armata a VI-a germană) sub comanda Mareşalului Antonescu. Nu ştiu dacă sănătatea îi va permite Mareşalului să-şi exercite comanda, însă văd ambiţia acestui om, care vrea acum, la sfîrşitul operaţiilor, să apară şi ca mare comandant. Pentru satisfacerea acestei ambiţii duce pe front toată armata română, fără să i se fi pretins această contribuţie de către nemţi.

La Bucureşti se comentează defavorabil vizita D-nei Antonescu la Cernăuţi, unde autorităţile s-au întrecut în cheltuieli pentru a o primi ca pe o regină şi unde Mitropolitul Bucovinei — Tit Simedrea —, la un banchet, a spus că e demnă urmaşă a Maicii Domnului şi că destinul i-a pus numele de Maria, la fel cu Sfînta Fecioară. Ce slugărnicie din partea unui înalt demnitar bisericesc, care desigur cunoaşte tot trecutul pătat al acestei femei pe care Mareşalul a scos-o din mocirlă ca s-o ia de soţie...

După attea amînări, în fine a venit şi programul de transport pentru cartierul Corpului 4 Armată; vom pleca la 9 septembrie.

Iaşi, 8 septembrie 1942, Sfînta Maria. Slujbă religioasă pe platoul de instrucţie al Regimentului 7 Roşiori de la Copou, la care asistă toţi ofiţerii, subofiţerii şi trupa comandamentului. Privesc cu încredere coincidenţa ajunului plecării cu serbarea Sfintei Maria şi plecăm la îmbarcare cu multă nădejde, rugîndu-ne fiecare ca Fecioara Maria să ne ia sub protecţia ei şi să ne aibă în pază în lunga şi greaua călătorie la care pornim.

După masa de seară m-am instalat definitiv în tren.

9 septembrie 1942. La ora 5 trenul pleacă. Cine ştie cînd şi cum ne vom întoarce... Resemnarea se citeşte pe faţa fiecăruia; mulţi sînt îngrijaţi de resursele puţine ce lasă familiei pentru a trăi.

Trenul se mişcă încet, cu opriri mari prin staţii. La ora 9.30 de-abia ajungem la Paşcani, adică am parcurs 70 de kilometri.

Plecarea aceasta către un destin necunoscut pune în suflete o melancolie care numai treptat se risipeşte, datorită speranţei, ce fiecare din noi o are, că se va înapoia cu bine.

Noaptea tîrziu ajungem la Cernăuţi, unde ne aprovizionăm pentru şapte zile. Timpul e răcoros şi a plouat.

10 septembrie 1942. La ora 7 plecăm din Cernăuţi. G-al Carlaonţ (comandantul Diviziei 8) ne însoţeşte pînă la Orăşeni (frontiera cu Polonia). Divizia 8 este desemnată să rămînă în Bucovina, aşa încît Corpul 4 ar pleca numai cu Divizia 7 şi Divizia 14. G-al Carlaonţ îmi spune că s-a primit ordin ca la Cernăuţi să se organizeze o mare expoziţie, care va costa milioane.

La ora 9.30 ieşim din ţară şi ajungem la Sniatyn, de unde autorităţile germane ne iau în primire; de aici înainte nu mai avem nici o legătură cu ţara. La ora 13 ajungem la Kolomeea, unde dăm masa trupei şi mîncăm şi noi, într-un vagon de marfă pe care l-am amenajat ca popotă.

Vremea s-a mai încălzit puţin, spre bucuria tuturor. Cîmpurile sînt frumoase, mai frumoase ca în ţară.

Lemberg, 11 septembrie 1942. Înainte cu puţin de a intra în Lemberg, sîntem opriţi două ore din cauza blocării liniilor cu trenuri militare. Stăm în mijlocul cîmpului şi privim la peisajul fără interes; în fund, pe stînga, se zăreşte Lembergul. Copii flămînzi trec pe lîngă trenul nostru, cerîndu-ne pîine. Aceşti nenorociţi au aflat că vor trece continuu trenuri cu trupe şi le aţin calea zi şi noapte, în speranţa unei bucăţi de pîine.

Trece pe lîngă noi un tren cu vagoane de animale, unde sînt înţesaţi evrei pe care germanii au hotărît a-i deporta din Galiţia. Sînt transportaţi în condiţii mai rele ca vitele. Mîini scheletice se văd scoase prin gratiile vagoanelor, se aud plînsete şi ţipete de copii. Ce barbarie! Am convingerea că Germania va plăti odată pentru aceste cruzimi. Chiar în dreptul trenului nostru au aruncat afară un evreu mort, care acum zace în marginea drumului. La intrarea în prima haltă, o fată a sărit din tren, iar poliţiştii germani au început a trage cu armele după ea, neluînd în seamă că ar putea împuşca şi altă lume. Trenul ce a trecut pe lîngă noi mirosea îngrozitor de murdăria din interior. Cum este posibil ca în acest veac de civilizaţie germanii să facă asemenea orori?!

Pînă la intrarea în Lemberg vedem cadavre de evrei aruncate din trenurile ce au mai trecut. Ajungem la Lemberg cu o întîrziere de şapte ore, lucru ce mă minunează, întrucît credeam că sub conducerea germană transporturile se vor executa potrivit programului; am satisfacţia că pe parcursul român transporturile s-au făcut exact.

Gara din Lemberg e complet blocată. Ne plimbăm puţin în jurul gării şi dăm de o cantină a Crucii Roşii române, instalată pentru a servi soldaţii români întrecere.

Spre seară părăsim Lembergul şi trenul merge ceva mai bine prin cîmpia Volîniei.

Tarnopol, 12 septembrie 1942. Sosim în zori la Tarnopol, unde stăm două zile. Trec spre Germania trenuri cu vite ridicate din Rusia.

Din urmă ne ajunge primul tren al batalionului nostru de transmisiuni. Mă plimb de-a lungul acestui tren şi văd oamenii cu bună dispoziţie şi ordine deplină înăuntru.

Ziua e rece, dar frumoasă.

Kazatin, 13 septembrie 1942. Am mers bine toată noaptea, însă ne-a fost frig în vagoane. Spre ziuă ajungem la Kazatin, cu gară mare, frumoasă. De aici luăm direcţia spre Kiev şi mergem pînă la Fastov (60 km est de Kiev) — unde ne înţepenim. Avem vreme să luăm masa în tihnă şi să punem soldaţii să-şi spele rufele.

Întîlnim din ce în ce mai des trenuri cu răniţi, ce sînt evacuaţi dinspre front spre interior. Cu cît înaintăm, vedem cum se schimbă şi aspectul geografic al regiunii, dar şi aspectul provocat de război: regiuni distruse, formaţiuni militare din ce în ce mai dese, trenuri cu muniţii, spitale etc.

La ora mesei, apar ca din pămînt copii ce vin să ceară o coajă de pîine. A reuşit Germania să întindă mizeria peste tot. Să vedeţi aceşti micuţi flămînzi cum şi-au făcut din cîte o cutie de conserve — găsită tot prin gări — o gamelă, cu care se prezintă şi ei la rînd cu soldaţii, acolo unde văd că se distribuie mîncare... Ar avea oare cineva sufletul să-i alunge pe aceşti înfometaţi? Mă bucur cînd văd soldaţii noştri cum îşi rup din tainul lor spre a le da cîte ceva de mîncare. Fiecare ostaş îi ajută cu drag — căci poate se gîndeşte că şi el a lăsat acasă un copilaş sau un frăţior ca aceştia şi că poate şi alţii vor avea milă de ai lui.

Temperatura s-a ridicat brusc şi muştele au năpădit în vagoane, nefiind chip a le da afară. Miroase urît, din cauza murdăriei lăsate de-a lungul drumului de atîta omenire ce circulă în sus şi în jos.

14 septembrie 1942. De la Fastov, schimbăm de direcţie spre sud şi străbatem o regiune asemănătoare Bărăganului nostru: cît vezi cu ochii, nu se zăreşte o ridicătură de pămînt.

Constatăm o foarte mare diferenţă de temperatură între zi şi noapte.

15 septembrie 1942. Ne deşteptăm la Baglej, fără să ne dăm seama de cînd stăm în această staţie. De altfel, cum am plecat la drum lung, nu prea ne interesează aceste întreruperi, mai lungi sau mai scurte, ale călătoriei. Avem tot timpul în această gară să ne luăm ceaiul, apoi să ne mai plimbăm puţin prin gară spre a ne dezmorţi picioarele, ce încep a se resimţi de imobilitatea din vagon.

Cum pornim din această staţie, ne şi apare în stînga noastră, pentru prima oară, Niprul. Ne apropiem de Dnepropetrovsk (vechiul Ekaterinoslav). Ruşii au schimbat denumirile oraşelor, mai ales cele ce aminteau de ţari şi ţarine. Ce vrea să ştie comunismul de tradiţie, doar lumea începe de la ei... Au schimbat şi numele Petrogradului, zicîndu-i Leningrad, deşi pînă şi ultimul zidar ce a pus o cărămidă la construirea acestui oraş ar fi avut dreptul să revendice pentru el numele oraşului, fiind mai îndreptăţit decît Lenin, care n-a contribuit cu nimic, nefăcînd decît să mărească haosul ce de altfel domnea şi înainte în Rusia. Dar comuniştii cred că opera lor este eternă, fără să-şi dea seama că nimic nu este etern şi că poate foarte curînd toate se vor schimba. Înaintăm încet, kilometri întregi, printre ruine de fabrici distruse de ruşi în retragere. Trebuie să fi fost aici un mare centru industrial, judecînd după ruinele rămase — singurele rămăşiţe ale unei activităţi intense. Cînd ajungem în fine în oraş, ne dăm seama că sîntem într-o mare localitate care n-a suferit prea mult de furia războiului, dacă lăsăm la o parte cartierul industrial.

Trecem Niprul pe un pod metalic impunător. Acest fluviu este navigabil şi ne impresionează, căci aşa ceva nu avem în ţara noastră, în afara Dunării.

Ziua de azi îmi reaminteşte de o convorbire avută acum o lună cu şeful Marelui Stat Major (G-al Ştefleа), care era convins că pînă la 15 septembrie operaţiunile, atît pe Volga (Stalingrad) cît şi în Caucaz, vor fi terminate şi se va începe concentrarea unei armate în Caucaz spre a lua ofensiva spre India. Visuri de nebuni; nimic din toate aceste prevederi... Radio ne comunică despre o încercare de debarcare engleză la Tobruk,

iar la noi, la Bucureşti — un bombardament aerian cu paisprezece victime.

Ne ajunge din urmă, într-o staţie, un tren din Regimentul 12 Călăraşi, care pe timpul nopţii a fost atacat de partizani ruşi: un cal grav rănit şi un ofiţer şi doi soldaţi răniţi mai uşor.

Stalino, 17 septembrie 1942. Iată-ne ajunşi în staţia de destinaţie. La Stalino debarcă toate unităţile române şi de aici se vor dirija pe jos către front. Operaţia de debarcare merge greu, deoarece rampa gării este prea mică şi nu primeşte decît cinci vagoane; mă surprinde această lipsă de prevedere, cînd foarte uşor s-ar fi putut construi o rampă improvizată.

Întîlnim în Stalino detaşamentul precursor pe care l-am trimis cu zece zile înainte pentru a face cartiruirea trupelor şi a lua legătura cu comandamentul german, în vederea aprovizionărilor. Am primit în subordine Diviziile 11, 14 şi 15, care şi ele sînt în curs de adunare. Ne ocupăm cu instalarea, întrucît se pare că vom sta cîteva zile.

Stalino era înainte un mic tîrg, care a luat o dezvoltare mare sub conducerea comunistă, dtorită situării în mijlocul unei regiuni carbonifere. Azi sînt construcţii mari şi tîrgul de altădată a luat aspect de mare oraş.

Stalino, 20 septembrie 1942. Azi-noapte a fost un puternic bombardament al aviaţiei sovietice în jurul Stalinoului, unde este instalat un aeroport german.

Diviziile române se mişcă dezordonat către est, fiindcă sînt dirijate direct de Marele Cartier General fără ca acesta să aibă bune legături cu ele. Vremea se menţine bună. Au sosit toate formaţiunile Corpului 4 Armată; mai este Regimentul de Artilerie Grea de venit.

Zi de tîrg. De curiozitate, mă plimb prin tîrg, unde văd lume mizeră şi lucruri de vînzare cu un preţ foarte urcat. Notez, ca o curiozitate, unele preţuri: un măr 60 lei, un ou tot atît, pîinea revine la 300 lei kilogramul, pătlăgelele la 400 lei kilogramul, o găină la 3 000 lei; aşadar, preţurile sînt de zece

ori mai mari ca cele pe care le-am lăsat în ţară. Populaţia civilă trăieşte în mari lipsuri, deoarece germanii nu se ocupă decît de cei angajaţi în serviciul lor, şi aceştia de-abia primesc 200 grame de pîine şi ceva cartofi. Am întîlnit un profesor rus care s-a angajat măturător de stradă pentru a primi ceva mîncare.

Stalino este un important nod de comunicaţie. În oraş şi împrejurimi se văd numeroase trupe germane şi române care se vor dirija spre front. Cu caracter fix, sînt formaţiunile de etape germane, române şi italiene. Între altele, avem aici un mare spital al Crucii Roşii române, pe care l-am vizitat şi l-am găsit bine amenajat şi bine condus.

Tot în Stalino, am întîlnit pe Col. Gârbea, cu care pe vremuri am conlucrat la Marele Stat Major. A fost ataşat militar în Germania şi acum este şeful Detaşamentului de legătură român pe lîngă Înaltul Comandament german (mareşal List). Cerînd relaţii colonelului Gârbea asupra situaţiei militare a frontului, am constatat că o cunoştea perfect, dar totdeodată a fost primul care m-a avertizat că mergem la dezastru. Mareşalul List, care a plecat în Caucaz — Col. Gârbea urmează să-l ajungă acolo în cîteva zile —, este îngrijorat de situaţia strategică, întrucît nu este de părere a se duce două acţiuni divergente: una spre Stalingrad şi alta în Caucaz, care duc la lungirea frontului şi deci la slăbirea lui. El e de părere ca mai întîi să se organizeze solid frontul Donului, apoi acţiunea spre Stalingrad — şi numai după reuşita acesteia s-ar putea trece şi la cucerirea Caucazului. În orice caz, în preajma iernii este bine a se face consolidări ale terenului cucerit şi acţiuni convergente de scurtare de front, pentru toată siguranţa. Dar Înaltul Comandament german, în frunte cu Hitler, e de un optimism exagerat. Se întrevedea în curînd capitularea Rusiei, pe care o socoteau ajunsă la capătul sforţărilor. Ca dovadă, pe biletele de voie ale soldaţilor germani, ce plecau în concediu o lună, se făcea menţiunea că în caz de armistiţiu nu se vor mai întoarce în Rusia, ci se vor prezenta la depozitele de mobilizare, pentru a li se da o altă destinaţie. Natural că acest

optimism se revărsase asupra tuturor şi chiar asupra comandamentelor noastre.*

Stalino, 21 septembrie 1942. Bombardamentul din noaptea trecută a avut efect, căci a distrus şaisprezece aparate la sol; din acestea, două erau româneşti. Mi-a părut rău de doi soldaţi români ucişi, găsindu-se de santinelă la materialul nostru. Au murit mulţi germani şi italieni, dar asta îi priveşte, căci nu şi-au luat măsuri de apărare.

Am fost la operă, unde se reprezenta o operă ucraineană. Nimic interesant, artişti de mîna a treia, orchestră improvizată. Localul operei este nou şi prezentabil. Comuniştii au realizat un local de operă propriu în Stalino şi noi n-am fost în stare să ridicăm unul în Bucureşti, deşi s-au zvîrlit pe ferestre miliarde, iar alte miliarde s-au furat...

De azi intrăm în subzistenţa germană; să vedem cum o să ne descurcăm.

Stalino, 24 septembrie 1942. Seara am fost la operă, unde s-a reprezentat *Voievodul ţiganilor* de Strauss. Reprezentaţie reuşită; artişti ceva mai buni; s-a bisat duetul din actul doi.

Peste noapte, am fost trezit de şeful de stat major, Col. Verdeş, pentru a-mi comunica trista veste transmisă de Marele Cartier General cum că ieri, la Bucureşti, a încetat din viaţă tatăl meu, generalul Gheorghe Sănătescu, în etate de 83 de ani. Şi eu să fiu la aşa depărtare! Îmi amintesc ce mîndru era de situaţia specială de-a fi general în viaţă şi de-a avea fecior — adică pe mine — general de corp de armată în activitate. A

---

* Mai tîrziu, am aflat că mareşalul List a fost înlocuit de la comandă; probabil că a atras atenţia asupra greşelilor strategice ce se fac. Hitler, care se socotea şi în strategie un geniu, nu putea suporta observaţii de la un subaltern şi l-a destituit imediat.

Comunicarea ce mi-a făcut Col. Gârbea, că situaţia strategică e critică, mi-a folosit mult. Nu m-am lăsat cuprins de optimismul nemotivat ce plutea în aer şi am examinat mai cu atenţie orice situaţie ce mi s-a prezentat, dîndu-mi seama în foarte scurt timp că mareşalul List avea toată dreptatea.

avut sărmanul şi dureri mari, căci doi din fraţii mei au pierit ca aviatori, iar al treilea a fost degradat şi închis 15 ani, fiind implicat în mişcarea legionară din ianuarie trecut.

Stalino, 25 septembrie 1942. Azi trebuie să fie incinerarea tatălui meu la Bucureşti. Stau singur, închis în camera mea, şi mă gîndesc la tot trecutul părintelui meu, la toate garnizoanele ce le-am colindat cu el în copilărie...

Rovenki, 28 septembrie 1942. Am făcut un salt spre răsărit de 170 km. Am străbătut o regiune de stepă, în care răsar peste tot piramide de zgură ce indică o extracţie intensă a cărbunelui. Peste tot se vede însă distrugerea. Ne instalăm în şcoală, unde-mi amenajez o cameră ca birou şi dormitor.

Drumurile ce-am străbătut erau proaste şi pline de praf. Noroc de vremea secetoasă, căci dacă ploua nu cred să fi putut mişca coloanele noastre.

Rovenki, 1 octombrie 1942. Am luat legătura cu Armata a III-a română, sub ordinele căreia vom opera. Aprovizionările merg greu. Benzină de-abia mai avem pentru o etapă. Trimit înainte la Kamenskaia şefii de servicii, pentru a pregăti ceva aprovizionări.

Rovenki, 3 octombrie 1942. Detaşamentul german de legătură de pe lîngă Corpul 4 Armată este foarte aferat de discursul lui Hitler, care a tunat şi fulgerat arătînd isprăvile ce-a făcut şi că este sigur de victorie. Aparenţele sînt de partea lui, dar cine poate prevedea ce se mai poate întîmpla...

Kamenskaia, 4 octombrie 1942. Ne deplasăm cu încă 100 de km, la Kamensk. Am ajuns pe malul Doneţului. Kamensk este un tîrg plin de praf cu pretenţie de oraş. Are o mare fabrică de spirt rămasă intactă. E duminică şi lumea s-a adunat la biserică, iar după slujba religioasă toată lumea s-a revărsat pe străzi. Stăm foarte prost, mai ales că Armata a III-a,

deşi a plecat de aici, totuşi a păstrat localurile cele mai bune; nici fosta locuinţă a comandantului Armatei a III-a nu se poate ocupa, fiind păzită de santinele; abuzul ne caracterizează.

Kamenskaia, 6 octombrie 1942. Primesc de la Armata a III-a ordinul de deplasare şi zona de concentrare. Mai avem 150 km pînă acolo. Aş putea spune că am smuls acest ordin Armatei, atît de nedecisă era asupra întrebuinţării Corpului 4 Armată. De aceeaşi indeciziune e stăpînit şi Marele Cartier General. Am întîlnit aici Corpul 1 Armată, care este plecat din ţară de la 7 iulie, fără destinaţie precisă; a rătăcit mai întîi prin Crimeea şi Caucaz, şi acum se îndreaptă spre nord. Acest corp a stat 45 de zile într-o localitate, fără nici o întrebuinţare, uitat de Dumnezeu. Sute de milioane a costat pe biata ţară această lipsă de prevedere a Marelui Cartier General care aduce comandamente şi unităţi pe front fără un plan bine stabilit. Oare nu vor da socoteală vreodată, atît Mareşalul Antonescu cît şi şeful Marelui Cartier General, de această nepricepere?

Am pus imediat în mişcare unităţile către noua zonă de concentrare, pentru a profita de timpul care se menţine frumos.

9 octombrie 1942. Cartierul şi trupele s-au pus în marş pe itinerarul Kamensk—Grasinov—Valea Berezovska, pentru a ajunge în regiunea Petrovski—Bogacev—Mankov. Împreună cu şeful de stat major, urmez altă cale pentru a ajunge la Morozovskaia (160 km), la cartierul Armatei a III-a, unde am fost chemat.

Mi se comunică că voi intra pe frontul Donului luînd sub ordine Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie, instalate deja în front. Nu am putut vedea pe comandantul Armatei a III-a (G-al Dumitrescu), fiind plecat la Rostov — la Marele Cartier General. Şeful de stat major al Armatei a III-a (G-al Arbore) îmi comunică că armata se găseşte într-o situaţie grea — front mare şi important (170 km), iar la dispoziţie are opt divizii de infanterie şi două de cavalerie. Marele Cartier General a primit această situaţie fără să reacţioneze.

Am plecat la Petrovski (70 km), spre a-mi găsi cartierul. O mizerie de sat, unde abia găsesc o odaie cu geamuri şi uşi, pentru a-mi putea instala patul de campanie.

11 octombrie 1942. Executăm ultima etapă de 150 km spre nord-est, pentru a ajunge în fine la destinaţie, la Iestaratovski, unde mi se fixează postul de comandă.

Sub ordinele Corpului 4 Armată intră Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie, cu misiunea de a apăra înălţimile de la sud de Don, între Raspopinskaia şi Logovski. Dacă diviziile ar avea efectivele complete, frontul de apărat ar fi normal, însă avînd lipsuri mari, diviziile de-abia au putut realiza un dispozitiv linear, fără nici o adîncime şi rezerve, la nici un eşalon de comandă.

Inamicul este activ, dar acţiunile lui se fac cu efective mici, cărora trupele noastre le fac faţă.

Iestaratovski, 12 octombrie 1942. Un sat păcătos cu o clădire ceva mai mare — fostă şcoală —, în care instalăm comandamentul.

În cursul dimineţii, mă duc la posturile de comandă ale diviziilor, pentru a lua un prim contact. Comandantul Diviziei 13 Infanterie (G-al Ionescu-Sinaia), puţin deprimat din cauza unui contraatac nereuşit, prezintă situaţia sub aspect alarmant; la Divizia 1 Cavalerie (Col. Brătescu) — mai calm.

Este cert că Marele Cartier General nu se interesează de situaţia trupelor. Toată zona e lipsită de apărare antiaeriană, din care cauză avioane inamice zboară în libertate, pricinuind pierderi. Trupele au încă echipamentul de vară şi nopţile au devenit reci; aprovizionările merg greu, iar muniţia e redusă, în special Brandt-ul de 81 cm nu mai are muniţie deloc; materiale pentru consolidat poziţia lipsesc cu desăvîrşire. Sînt informat că la Rostov Marele Cartier General este plin de ofiţeri şi, în cap cu şeful Marelui Cartier General (G-al Ştefleа), nu se ocupă îndeajuns de nevoile frontului. Mareşalul Antonescu n-a venit să-şi ia aici comanda atît de solicitată; citesc în ziare

că participă la cursele de cai de la Băneasa. Natural, sînt mai distractive decît frontul...

Comandantul Armate a III-a se găseşte la Morozovskaia, la 200 km depărtare de posturile de comandă ale corpurilor de armată, deci legătura e foarte grea.

După masă, vizitez Spitalul nr.6, la Verhne-Ceţenki, care va deservi parte din trupele Corpului 4 Armată. N-am putut sta de vorbă cu şeful spitalului, profesorul Moruzzi, fiind ocupat cu o operaţie grea; i-am lăsat vorbă să vină la comandament cînd va avea vreme.

13 octombrie 1942. A plouat peste noapte, fără a desfunda drumurile. Iau cunoştinţă de o directivă secretă a Führer-ului, relativ la conducerea operaţiunilor pe timpul iernii. Găsesc părţi bune, dar şi părţi neaplicabile. Ni se recomandă ca atacurile inamice să fie zdrobite chiar pe baza lor de plecare, cu aviaţia şi artileria. Foarte frumoasă recomandaţie, însă eu nu am nici un avion la dispoziţie, iar muniţie de artilerie de-abia avem cît să ne ducem zilele.

Corpul 4 Armată se află încadrat la stînga cu Corpul 5 Armată român şi la dreapta cu Corpul 11 Armată german, deci mă găsesc la extrema dreaptă a Armatei a III-a române. De la dreapta mea începe Armata a VI-a germană (G-al Paulus), care se întinde pînă la Stalingrad. Din examinarea sumară a frontului, constat că numai aripile Corpului 4 Armată sînt pe Don, iar la mijloc inamicul a reuşit să păstreze un larg cap de pod, pe malul drept al Donului. Deşi s-au dat lupte înverşunate pentru reducerea acestui cap de pod, atît de către germani cît şi de către români, ruşii au rezistat cu încăpăţînare. De aici, deducţia logică: inamicul nu se gîndeşte la defensivă, fiindcă de bunăvoie s-ar fi retras pe stînga Donului, şi rămînerea lor pe dreapta Donului înseamnă că va trece cîndva la ofensivă. Deşi logică, această deducţie Înaltul Comandament german n-a făcut-o şi n-a luat nici o măsură spre a preveni un eventual atac.

Iau legătura cu divizia germană din dreapta mea şi văd că are o situaţie tot aşa de proastă ca şi diviziile mele. Constat

că nu are frontul în întregime pe Don, că regimentele de infanterie de-abia ating efectivul de 800 de oameni şi cu mare greutate se menţin pe poziţie. Ne sînt superiori deoarece trupa are încă moralul ridicat şi nu duc lipsă de muniţie.

Am dat ordin ca trupele să înceapă serios să-şi construiască adăposturi în vederea iernii, care vor consta din bordeie săpate în malurile văilor de rîu din zonă; tot aşa trebuie făcute şi adăposturile pentru cai şi maşini. Întreaga lucrare nu va fi uşoară, din cauză că lipseşte lemnul; păduri pe aici nici pomeneală.

14 octombrie 1942. Situaţia în zona Corpului 4 Armată normală, acţiuni de mică importanţă. Divizia 13 Infanterie este mai sîcîită, cea de cavalerie mai liniştită. Examinînd dispozitivul trupelor mai cu atenţie, constat că nu este adaptat situaţiei şi iau măsuri ca în nopţile ce urmează să fac o altă grupare a forţelor.

Vremea e rece, dar frumoasă. Preocuparea de căpetenie este de a ne procura subzistenţele şi a începe lucrul la adăposturile de iarnă. Am trimis la Armată pe şeful Biroului 4 (maior Popescu D.), pentru subzistenţe, şi mi-a adus răspunsul să le procur prin exploatare locală. Ce inconştienţă! — Exploatare locală într-o zonă complet săracă... Pentru combustibil m-au trimis la o pădure aflată la 80 km, ca de acum înainte să încep tăierea. Sîntem atît de aproape de Doneţ, unde zac cantităţi enorme de cărbune...

18 octombrie 1942. Din studiul amănunţit al hărţii şi terenului, făcut cu şeful de stat major (Col. Verdeş) şi şeful Biroului 3 Operaţii (maior Niculescu Şt.), am ajuns la o concluzie netă. Zona pe care o ocupă Armata a III-a este zona cea mai importantă din frontul strategic. Dacă ruşii vor întreprinde vreo ofensivă de iarnă, apoi aceasta se va produce în zona Armatei a III-a, fiindcă dacă reuşeşte se realizează o spărtură strategică de mare importanţă, care ar separa frontul din Caucaz de cel de pe Donul mijlociu. În cadrul Armatei a III-a

române, atacul se va produce pe frontul Corpurilor 11 şi 4 Armată, unde ruşii şi-au păstrat capete de pod.*

19 octombrie 1942. Activitatea inamicului din faţă a slăbit, se pare chiar că a mai retras forţe. Ar fi momentul să încerc o rectificare de front în scopul de a cuceri observatoarele, operaţie ce o socotesc uşoară, însă greu de realizat cu trupele Diviziei 13 Infanterie, care au un moral scăzut şi de-abia se menţin pe poziţie.

S-a stricat vremea şi a plouat; un vînt rece bate de 24 de ore. Vai de bieţii oameni din linia întîi, care au numai mantaua şi foaia de cort. Strig în toate părţile să-mi trimită ceva din efectele de iarnă; pentru moment, aş avea nevoie de flanele şi pături, dar nu primesc nici o satisfacţie, nici de la Armată şi nici de la Marele Cartier General. Am reuşit să-mi strîng tot cartierul într-un sat ceva mai la sud de postul de comandă; cel puţin, mi-am adunat ce era al meu şi nu mă mai găsesc înşirat pe 160 km, cum mă dispusese Armata.

Sosesc cîţiva ofiţeri de la Armată, care comentează defavorabil decorarea generalului Dumitrescu — comandantul Armatei a III-a —, care de fapt a fost un figurant pe tot timpul operaţiunilor din Caucaz.

Sînt mulţumit de Divizia 1 Cavalerie, care, deşi de mult timp pe poziţie, are un moral bun.

22 octombrie 1942. Vizita comandantului Armatei a III-a. Mergem la Divizia 1 Cavalerie şi apoi la Divizia 13 Infanterie. Îi expun toată situaţia materială şi-l rog să intervină pentru completarea lipsurilor. Spicuie cu zăpadă. Sper să fie ceva trecător şi să mai apucăm vreme bună.

---

* Operaţiunile ce s-au desfăşurat ulterior au arătat, din nenorocire, exactitatea concluziilor la care am ajuns. Atacul s-a produs asupra Corpului 11 şi 4 român, iar spărtura strategică a avut rezultate şi mai mari decît cele bănuite de mine.

24 octombrie 1942. Inamicul atacă la 4 dimineaţa frontul Diviziei 13 la vest de Kleţkaia, unde rezistă Regimentul 89 Infanterie din Braşov. Acest regiment — compus din ardeleni — părăseşte poziţiile de la prima apăsare inamică. Cu mare greutate am limitat pătrunderea inamicului, cu slabele rezerve ale corpului de armată.

25 octombrie 1942. Armata ordonă să recucerim poziţia pierdută, în care scop mi se pune la dispoziţie Regimentul 12 Infanterie (două batalioane) din Divizia 15 (rezerva Armatei). În cursul zilei soseşte Regimentul 12 Infanterie şi organizăm în detaliu contraatacul proiectat.

Spre seară, panică în Regimentul 89 Infanterie şi Batalionul 54 Pionieri, care a fost potolită cu sforţări mari. Panica s-a datorat unui singur pluton rus, care reuşise să se strecoare printr-o viroagă.

26 octombrie 1942. Contraatacul Regimentului 12 Infanterie este hotărît pentru ora 6. Din cauza ceţei groase, nu s-a putut executa decît la ora 9.15. Cu trupe bine instruite, această ceaţă ar fi fost favorabilă acţiunii, dar cu trupele noastre, care caută prea mult sprijin în focul artileriei, trebuia aşteptat un timp prielnic tragerilor artileriei. Planul de foc era bine studiat, iar Regimentul 12 Infanterie a avut în sprijin direct cinci divizioane de artilerie. Cu toată superioritatea de foc, cu toate că inamicul este slab, acest regiment nu a înaintat toată ziua decît 300 de metri. Hotărît lucru, infanteria noastră nu vrea să lupte şi nu-şi întrebuinţează armamentul, în special nu face uz de Brandt-uri, cerînd artileriei să facă totul. Comandantul Regimentului 89 Infanterie (Col. Popescu-Poiană) — complet nepregătit pentru comanda ce o are şi chiar impasibil. Cu asemenea trupe şi asemenea comandanţi, se înţelege de la sine că nu poţi face nimic.

27 octombrie 1942. Atacul nostru pentru recucerirea poziţiei pierdute la 24 octombrie continuă greu. Pe cînd treceam

de la postul de comandă al artileriei către un post mai înaintat, trei lovituri de artilerie de cîmp inamică cad la 15 metri de mine, de Col. Verdeş (şeful de stat major) şi de sublocotenent Turtureanu (adjutantul corpului); ne-am trîntit jos şi nu ştiu prin ce minune am scăpat neatinşi.

Inamicul, dîrz, încearcă contraatacuri. Reuşim a ajunge aproape de poziţia iniţială, fără satul Kleţkaia. Armata, de la 200 km înapoi, este foarte nerăbdătoare să cucerim satul Kleţkaia, un sat în vale, fără nici o importanţă în sistemul nostru defensiv; este vorba numai de amor propriu.

28 octombrie 1942. Continui atacul pentru a ajunge la o bună poziţie defensivă şi a mă organiza ulterior solid pe ea. Comunic Armatei intenţiile ce am şi mi le aprobă.

Aviaţia inamică este foarte activă; a bombardat toată linia de luptă cu cincizeci de aparate, dar pierderile sînt relativ mici. În fine, spre sfîrşitul luptei apar şi de la noi trei avioane; ridicolă situaţie, care arată soldaţilor neputinţa noastră şi contribuie încă mai mult la scăderea moralului.

După ce am studiat situaţia frontului, după ce am văzut cum s-a desfăşurat acţiunea în aceste ultime zile, am înaintat Armatei un raport în detaliu asupra situaţiei, aşa cum o văd eu (v. *Raportul* în *Anexă*): trupele noastre sînt obosite şi trebuie neapărat înlocuite cu altele, proaspete; comandanţii — slabi şi fără iniţiativă; infanteria nu ştie să tragă tot profitul din armamentul ce-l are. Apoi, fac o serie de propuneri pentru ameliorarea situaţiei. Dacă nu se iau aceste măsuri, în faţa unui atac mai serios din partea inamicului *întreg frontul se va prăbuşi.* Chiar în seara zilei, raportul a ajuns la Armată, fiind trimis acolo cu un curier.*

De această situaţie nenorocită în care se găseşte Armata a III-a pe front trebuie făcuţi responsabili Mareşalul Antonescu

---

* Acest raport poartă nr. [?] şi se găseşte în original la Armată şi în copie la Corpul 4 Armată. El a făcut mare vilvă ulterior, fiindcă prevederile mele s-au realizat şi frontul s-a prăbuşit din cauză că nu s-a luat nici o măsură de cei în drept.

cît şi G-al Şteflea (şeful Marelui Cartier General), care au primit-o de la germani fără nici o obiecţiune. Cu ocazia vizitei generalului Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a), în zonă, i-am atras atenţia să-şi dea silinţa să îndrepte situaţia, fiindcă în cazul unui dezastru va avea şi el răspunderea.*

Mareşalul, în loc să vină să comande, văd — tot din ziare — că inspectează pieţele de zarzavat din Bucureşti...

Inamicul ne-a produs pierderi mari, nu mai am capacitate de luptă. După toate greutăţile, începe să se împuţineze şi muniţia; de la Armată mi se răspunde că nu mai au în depozit nici o lovitură pentru Brandt-ul de 120 mm şi obuzierul de 100 mm, adică tocmai pentru armamentul principal.

31 octombrie 1942. Am renunţat la cucerirea satului Kleţkaia, căci îmi dau seama că ar fi costat multe pierderi inutile. Caut să consolidez poziţia atinsă.

Primesc vizita generalului Şteflea (şeful Marelui Cartier General), pe care îl conduc pe front spre a-şi da seama de situaţia trupelor. Natural că vizita se datoreşte raportului meu foarte alarmant, pe care am profitat să i-l dau şi lui în copie. Mi-a promis că va supune cererile chiar Mareşalului, care să intervină direct la germani spre a se remedia situaţia frontului.

Pentru moment este linişte pe front, dar construirea unui pod peste Don chiar în faţa zonei Corpului 4 Armată, aducerea de trupe ruse, apropierea sărbătorii de 7 noiembrie — ziua revoluţiei ruse —, toate acestea mă încredinţează că sîntem în preajma montării unei operaţiuni mult mai serioase decît cele făcute pînă azi.

Kalmîkov, 2 noiembrie 1942. Am hotărît mutarea cartierului cu 20 km înapoi, la Kalmîkov, spre a elibera cîteva lo-

---

* Ulterior, am aflat de la Col. Leonida (şeful Secţiei Operaţii de la Armată) că, sesizaţi de raportul meu, au întocmit şi ei un memoriu cu situaţia întreagă a frontului, cerînd mijloacele necesare pentru remediere. Atît Marele Cartier General român cît şi Înaltul Comandament german n-au luat nici o măsură, socotindu-ne alarmişti; nu înţeleg, în acest caz, de ce nu ni s-a luat comanda, atît generalului Dumitrescu cît şi mie.

calităţi în beneficiul Diviziei 13 şi artileriei grele. În Iestaratovski am păstrat doar instalaţia necesară postului de comandă al Corpului 4 Armată, în cazul cînd se vor declanşa operaţiuni mai importante.

Pe front am început serios consolidarea poziţiei, primind ceva materiale (mine, sîrmă ghimpată etc.). Plantarea minelor şi întinderea reţelelor de sîrmă se face cu mare greutate, pe timpul nopţii, întrucît fronturile sînt foarte aproape şi inamicul vigilent. Ruşii au început a întinde un al doilea pod peste Don şi nici aviaţia de bombardament, nici tragerile artileriei grele nu-i deranjează prea mult din lucru.

Timpul se menţine bun.

3 noiembrie 1942. Vizita comandantului Armatei a III-a (G-al Dumitrescu), cu care merg pe front la dreapta Diviziei 13 (Gruparea tactică — Col. Moldoveanu Aurelian). Constatăm o lipsă de interes din partea tuturor în a-şi organiza terenul. Deşi s-au primit materiale, lucrurile merg foarte încet.

Pe platoul de la Gromki, trecem în revistă Batalionul 992, sosit de curînd în zonă şi dat Diviziei 13 ca întărire. Acest batalion este alcătuit (ofiţeri şi trupă) din condamnaţi care au cerut să se reabiliteze pe front. Cred greşită această măsură, fiindcă este o unitate fără valoare morală. Afară de asta, găsim batalionul rău echipat, fără pături, cu pantalonii rupţi, fără rufe şi nici armamentul complet.

Ministerul de Război a găsit cu cale să adopte pentru trupă chiloţi în locul izmenelor lungi de pînză, care acopereau gleznele. Ministerul a făcut această substituire ca să facă economie, fără să se gîndească că soldaţii vor tremura de frig. Am găsit soldaţi care şi-au tăiat mînecile de la cămăşi pentru a-şi înnădi chiloţii, ca să-şi acopere gleznele.

4 noiembrie 1942. Ruşii continuă să se concentreze în faţa Corpului 4 Armată. Se întrevede în curînd o acţiune, poate chiar pentru 7 noiembrie, sărbătoarea ruşilor.

Activăm consolidarea poziţiei, completarea muniţiei şi hranei.

6 noiembrie 1942. A început să plouă. E rece şi noroi, mai ales în şanţurile din linia întîi. Pe front — numai activitate

de artilerie. Mişcare mare la ruşi. Artileria grea a reuşit să zădărnicească construirea celui de-al doilea pod peste Don, care ajunsese la jumătate.

Sosesc veşti rele din Africa, unde englezii au luat ofensiva. La Stalingrad insucces pe toată linia, în Caucaz situaţie staţionară; începe a ne merge prost. Oare germanii să fi ajuns în punctul culminant şi de acum va începe rostogolirea?

7 noiembrie 1942. A fost aşa frig peste noapte, că a îngheţat apa; la Regimentul 1 Roşiori, cîţiva oameni degeraţi. Dimineaţa inamicul face cîteva incursiuni în frontul Diviziei 13. Mişcare mare la inamic; pregătiri serioase.

Nu am muniţie suficientă pentru artileria grea, din care cauză iau hotărîrea să retrag trei baterii din front, rămînînd totalul muniţiei pentru celelalte baterii, aceasta ca o măsură de prevedere în cazul ruperii frontului. Armata nu-mi aprobă măsura, deşi am numai 400 lovituri în total. Lipseşte de asemenea şi benzina, iar artileria grea nu are nici un tractor; noroc că terenul este îngheţat.

La comandament lucrez diferite ipoteze, pentru ca atacul inamic să nu mă surprindă. În orice caz, am luat măsuri pentru descongestionarea frontului şi mai ales a spatelui, trimiţînd mult înapoi toate materialele de care nu aveam nevoie imediată precum şi depozitele, căruţe, cai etc., aceasta fără ştirea Armatei, care nu vede decît defensivă, fără gînd de retragere, deşi companiile cu efective reduse la jumătate apără un front de 2 km fiecare, iar rezerve nu are nici un eşalon de comandament.*

---

* Măsura de descongestionare a frontului a folosit ulterior, căci singur Corpul 4 Armată şi-a scăpat, în marea ofensivă ce a început la 19 noiembrie, toate formaţiunile şi depozitele. Celelalte unităţi germane şi române au pierdut totul, chiar şi formaţiunile motorizate, care din lipsă de benzină au căzut pradă ruşilor.

La Corpul 4 Armată a scăpat şi brutăria de campanie, deşi era tractată cu boi, deci nu putea parcurge pe zi decît 15 km. Această brutărie de campanie a făcut hazul întregii armate germane şi române din zonă, deoarece s-a sustras capturării de către ruşi.

Tocmai mi s-a comunicat că un regiment de infanterie vine în astă seară, pentru a fi rezervă de corp de armată. Stăm toată lumea în aşteptarea unui eveniment mare şi mă văd neputincios de a acţiona cu artileria contra inamicului ce mişună pe stînga Donului, din cauză că trebuie să-mi economisesc muniţia pentru ziua atacului.

8 noiembrie 1942. Noapte senină şi ger mare; sînt mulţi degeraţi, din cauza lipsei echipamentului adecvat. Pe front nu se poate face foc, iar trupele din urmă nu prea au lemne.

Mă scol de cu noapte şi plec la Iestaratovski, postul înaintat de comandă, fiindcă mă aştept din moment în moment la un atac; sîntem în preajma unei mari bătălii. Nu se poate prevedea încă intensitatea atacului inamic. Divizia 15 română este apropiată de zona Corpului 4 Armată, de asemenea şi Divizia Blindată română, unitate care pînă acum n-a fost în luptă. La corpurile de armată vecine — linişte, deci acţiunea inamicului se va produce în zona Corpului 4 Armată.*

Toată dimineaţa, aviaţia noastră şi germană bombardează zona de adunare a inamicului. Efectele sînt slabe probabil, deoarece inamicul îşi continuă activitatea netulburat. În faţa pericolului din ce în ce mai ameninţător, au început să se mişte Comandamentul german şi român. Primesc în zonă întăriri în material anticar, dar nu primesc material antiaerian. Vecinii mei din dreapta (Corpul 11 german) au împins la stînga lor unităţi ca să le apere flancul în cazul cînd s-ar rupe frontul la Corpul 4 Armată. Puţin egoism din partea germanilor, cînd ar fi fost mai bine să întărească frontul Corpului 4 Armată, spre a evita orice complicaţie.

Veşti proaste sosesc din Africa, unde germanii bat în retragere. La Stalingrad nici un progres.

Văd că ruşii stau mai bine, de pot să tragă trupe de pe alte fronturi şi să le concentreze pe Don.

---

* De fapt atacul s-a produs concomitent şi la Corpul 2 Armată.

9 noiembrie 1942. Timp senin cu soare, dar ger tare. Divizia 15 română soseşte în zona mea; are efective reduse la cinci batalioane şi un regiment de artilerie. Mi se raportează *cazuri de oameni morţi de frig* şi degeraţi. Unde este Mareşalul, să vadă cum sîntem echipaţi?

Inamicul din ce în ce mai activ în faţa mea. Se pare că a ales sectorul vest-Kleţkaia ca sector de atac principal. Curg din toate părţile veşti de concentrare a mari forţe ruse şi toate drumurile de la nord de Don, ce duc în faţa Corpului 4 Armată, sînt pline de coloane şi maşini, pînă la depărtări mari. De la un observator al Diviziei 1 Cavalerie se poate vedea perfect toată această mişcare făcută la nord de Don.

Aşadar, sîntem nu în preajma unei acţiuni locale, ci probabil a unei acţiuni cu caracter mare, şi soluţionarea acestui problem iese din cadrul corpului de armată, chiar şi din cadrul Armatei, şi revine grupului de armate, *căci apreciez acest problem nu în cadrul tactic ci în cadrul strategic.* Din această cauză se văd toate eşaloanele de comandament superioare mie agitîndu-se. Numai să nu fie prea tîrzii măsurile ce intenţionează a lua.

Primesc întăriri: o companie moto anticar română şi un detaşament german anticar, venit tocmai de la Stalingrad. Comandanţii acestor unităţi, împreună cu şeful Biroului Operaţii (maiorul Niculescu), pleacă în teren pentru recunoaştere. Iau măsuri de adunat şi amplasat rezervele ce am. Veşnic sînt chemat la telefon de la Armată, spre a raporta situaţia. Comandamentul Armatei se agită, căci simte că de data asta va fi o acţiune de mare răspundere.

Aviaţia noastră e foarte activă şi cea germană la fel, atît aceea de recunoaştere cît şi cea de bombardament. Am prins la radio un mesaj în ruseşte trimis de pe frontul meu de vreun comandant rus către vreun comandant dinapoi şi al cărui conţinut este interesant: „Au fost stricate 28 maşini şi omorîţi 30 şoferi; degradat bacul de pe Don. Sînt de 30 de ani în armată, dar n-am văzut pînă acum aşa bombardament. Mai trimiteţi 15 care de luptă."

Am făcut rost de ceva muniţie pentru artileria grea, dar totuşi fac economie, deşi ar trebui să trag asupra aglomerărilor ce se observă în faţa mea. Cine îmi garantează că voi primi altă muniţie la timp, în vederea atacului? Probabil că inamicul va începe acţiunea localizînd-o în capul de pod la sud de Don, pentru a lărgi acest cap de pod, fiindcă, aşa cum se prezintă azi acest cap de pod, nu-i permite inamicului o dezvoltare mare de forţe; după reuşita acestei operaţii, va urma marea bătălie.

Kalmîkov, 11 noiembrie 1942. Acum sînt alarmate toate eşaloanele superioare şi eu am ajuns o persoană interesantă, judecînd după telefoanele ce primesc şi întrebările ce mi se pun. Am cerut Armatei să mai creez un comandament în subordine, fiindcă s-au adunat aşa multe şi diverse mijloace de luptă, că nu pot fi duse numai de Divizia 13 şi Divizia 1 Cavalerie. Divizia 15 a primit ordin să intre direct sub ordinele mele şi să fie utilizată aşa cum am propus.

Am fost vizitat la postul de comandă înaintat de la Iestaratovski de către generalul de divizie Heim, care comandă o divizie blindată germană şi care va acţiona în zona mea. Am ieşit cu el în teren pentru a stabili direcţia cea mai bună de contraatac, în cazul unei pătrunderi mari a inamicului în frontul Corpului 4 Armată. Situaţia inamicului o cunoaştem destul de bine, şi prin observaţia noastră dar şi de la dezertorii ruşi, care sînt numeroşi. Activitatea inamicului suspectă — încearcă o diversiune în zona Diviziei 1 Cavalerie, unde sînt sigur că nu vor ataca. Aviaţia amică bombardează succesiv.

Orice zi cîştigată este în avantajul nostru. Am impresia că inamicul este gata şi totuşi întîrzie atacul.

Kalmîkov, 13 noiembrie 1942. Am executat o remaniere în dispozitivul Diviziei 1 Cavalerie, pe care am întărit-o cu un batalion, de asemenea am făcut oarecari schimbări în dispozitivul de artilerie. Între cele două divizii am introdus forţe noi, creînd detaşamentul Kleţkaia, sub comanda colonelului Voicu,

şi care lucrează direct sub ordinele Corpului 4 Armată. Operaţiunile au decurs în linişte, fără ca inamicul să bage de seamă şi să ne deranjeze.

În timpul nopţii, inamicul încearcă o incursiune cu un pluton în sectorul Regimentului 7 Infanterie (Divizia 13), care cade însă într-un cîmp de mine.

Nu înţeleg de ce ruşii amînă atacul.*

Sosesc ziare din ţară care ne indispun, căci sînt serbări mari la Chişinău şi Cernăuţi, iar aici, pe front, mor soldaţii de frig. Tot în ziare vedem o serie de generali avansaţi la gradul de generali de divizie, natural din cei ce stau în ţară şi n-au comandat nici o zi o unitate pe front.

Kalmîkov, 15 noiembrie 1942. Inamicul execută atacuri parţiale în forţă în sectorul celor trei regimente de infanterie ale Diviziei 13, de cîte un batalion fiecare. Atacurile sînt respinse cu pierderi mari pentru inamic, datorită mai ales tragerilor de oprire ale artileriei. Artileria este la înălţime şi-mi rezolvă favorabil cele mai multe situaţii de pe front, care de fapt ar trebui rezolvate numai de către infanterie, ce are o armă defensivă — mitraliera — atît de perfectă; o infanterie bună s-ar dispensa perfect de sprijinul artileriei dacă ar şti să-şi utilizeze Brandt-urile la justa lor valoare. Nu sîntem lămuriţi asupra acestor acţiuni parţiale.

Se completează organizarea poziţiei şi împrospătarea muniţiilor. S-au distribuit complet efectele de iarnă la trupele din linia întîi.

Kalmîkov, 16 noiembrie 1942. Foarte mulţi dezertori inamici. De la ei aflăm de starea proastă a trupelor ruseşti; este

---

* Ulterior am dezlegat acest mister, stînd de vorbă cu un ofiţer rus prizonier. Prin această amînare ruşii doreau să verifice mai bine frontul nostru, pentru a fi siguri că trupele germane au înlocuit pe cele române. Apoi doreau ca vremea să fie ceţoasă, pentru ca aviaţia germană să nu-i poată bombarda pe bazele de plecare la atac şi pe podurile de peste Don. De asemenea, se temeau de artileria noastră şi, pe timp ceţos observaţia fiind imposibilă, s-ar fi redus efectele artileriei.

o amestecătură mare în efectivele ruseşti, de-abia mai sînt douăzeci la sută adevăraţi ruşi, în rest tot felul de naţionalităţi ce se găsesc pe vastul teritoriu al URSS. În schimb, toţi dezertorii declară că sînt îngrămădite numeroase care de luptă în vederea atacului. Ei confirmă că atacurile parţiale au avut drept scop a tatona care este partea cea mai slabă a frontului. Dezertorii ne fac cunoscut că în atacul de ieri Regimentul 7 Dorobanţi a părăsit şanţurile fără să deschidă focul, noroc că intervenţia artileriei a oprit atacul. Cu astfel de infanterie vrem să oprim pe inamic? Am atras atenţia încă de mult că Divizia 13 Infanterie nu este capabilă de nici o rezistenţă.

M-a vizitat generalul Streker, comandantul Corpului 11 german, care îmi este vecin la dreapta. Se interesa nu pentru a-mi veni în ajutor în caz de pericol, ci mai ales cum să-şi apere el flancul în cazul cînd Divizia 1 Cavalerie ar fi atacată. Mi s-a părut foarte naiv, căci a încercat să-mi demonstreze că efortul apărării Diviziei 1 Cavalerie este la dreapta — adică spre el —, cînd în realitate Divizia 1 Cavalerie trebuie să marcheze efortul apărării la stînga, spre Kleţkaia. Fiecare se gîndeşte la pielea lui şi nu vede interesul general; aşa şi cu comandantul Corpului 11 german.

L-am reţinut la dejun, dimpreună cu şeful lui de stat major, pentru a mai discuta şi a-mi da seama cum vede el situaţia. Am constatat că face o apreciere cu totul greşită. Generalul Streker nu crede într-o acţiune mare, ci spune că ruşii vor executa probabil o acţiune limitată, în scopul de a produce o diversiune; desigur le merge prost la Stalingrad şi vor să silească Înaltul Comandament german să tragă forţe de aici spre a le aduce pe Don. La plecare îmi spune că totul va fi bine şi că sigur este că asta-i ultima iarnă ce o vom mai petrece în Rusia.*

* Generalul Streker a avut în parte dreptate cînd a spus că asta-i ultima iarnă în Rusia: a avut dreptate în ceea ce mă priveşte, nu însă şi pentru el, căci în urma ofensivei ruse corpul său de armată a fost aruncat spre Stalingrad, încercuit şi făcut prizonier, aşa că a mai rămas în Rusia şi în iernile următoare.

Kalmîkov, 17 noiembrie 1942. Toată noaptea aviaţia inamică a bombardat spatele poziţiei; efecte slabe.

Primim instrucţiuni de la Marele Cartier General despre cum trebuie organizată poziţia, ca şi cum noi n-am şti. Decît aceste instrucţiuni teoretice, mai bine ne-ar fi trimis materiale la timp. Atît Marele Cartier General cît şi Armata insistă asupra rezistenţei pe această poziţie, fără să ţină seama că rezistenţa pe o singură poziţie se bazează pe patru factori esenţiali: 1) obstacolul; 2) adîncimea lucrărilor; 3) o bună observaţie; 4) rezervele. Din nenorocire, în situaţia noastră lipsesc toate patru elementele.

Am spus generalului Şteflea — şeful Marelui Cartier General — că trebuia din timp aleasă o poziţie cu 5 km mai înapoi, unde terenul oferea avantaje mai mari. Această poziţie trebuia lucrată cu pionieri şi prizonieri începînd de la 15 septembrie; azi ar fi fost gata. Nu se poate organiza o bună poziţie pe linia de luptă, fiindcă în genere traseul nu este ales ca cel mai bun, ci aşa cum a rezultat din lupte. Apoi, trupele din linia întîi nu au spor la lucru, din cauza focului inamic, din cauza luptelor şi a oboselii datorită veghii continue. Nu poţi ziua să te lupţi şi noaptea să lucrezi. Corpul 4 Armată a propus o bună poziţie care ar fi avut avantajul că se scurta frontul cu 6 km şi avea bune observatoare. Acum cîteva zile mi-a venit aprobarea să încep lucrul unei asemenea poziţii. Cei ce au aprobat după toate se fac şi ridicoli, căci sîntem în preajma unei mari bătălii — şi deci cine se mai gîndeşte acum la o nouă lucrare, care nu poate fi terminată mai curînd de 45 de zile? Să vedem rezultatul acestei bătălii şi pe urmă vom vedea ce trebuie făcut.

Sosesc în zona Corpului 4 Armată numeroase formaţiuni germane care-şi caută loc pentru iernat, îngrămădindu-se peste serviciile mele, de unde o mulţime de incidente şi reclamaţii. Germanii se gîndesc la iernat; sînt oare aşa de siguri că atacul rusesc va fi zdrobit?

Iestaratovski (postul înaintat de comandă), joi, 19 noiembrie 1942. Această dată îmi va rămîne în minte cîte zile

voi mai avea de trăit. Inevitabilul, aşteptat cu atîta înfrigurare, s-a produs. Ziua de azi trebuie bine înregistrată, întrucît este începutul unei mari tragedii şi în această tragedie Corpul 4 Armată are rolul de a juca prologul.

De-abia mă culcasem de vreo trei ceasuri, cînd, la ora 2 noaptea, sînt anunţat de Biroul Informaţiilor că din declaraţiile dezertorilor şi zgomotul de la inamic este cert că se va declanşa atacul ce-l aşteptam din zi în zi.* Repede strîng eşalonul de comandă şi pornesc la Iestaratovski, la postul înaintat, unde aveam o centrală telefonică şi totul amenajat pentru exercitarea comenzii.

E interesantă situaţia materială a Corpului 4 Armată cu care am început bătălia. Din dotaţia reglementară de muniţii aveam numai:

— 20% pentru Brandt-urile mici;
— 40% pentru Brandt-urile grele;
— 55% pentru artileria de toate calibrele;
— muniţia de infanterie completă;
— tot completă era şi muniţia anticar. La corpul de armată nu exista nici o rezervă de muniţie, deşi regulamentul prevede o unitate de foc. Benzină — doar 30% din plinurile maşinilor; la corp, nici o rezervă. Hrană — cel mult pentru cinci zile, asupra trupelor; la corp aveam o rezervă de pîine pesmetată şi vite pe picioare.

Din cauza lipsei de muniţie, nu ne puteam gîndi la o contrapreparaţie făcută de artilerie, deşi comandantul artileriei (Col. Buruca) o studiase perfect şi cerea cu insistenţă aplicarea ei. Timpul era ceţos, deci aviaţia noastră nu putea lucra, iar observaţia artileriei nu se putea efectua.

La ora 5, inamicul începe o puternică preparaţie de artilerie şi Brandt-uri. Se aude o canonadă puternică şi avem impresia

---

* Este interesant de ştiut că ceasurile noastre erau potrivite după ora Berlinului, care ni se comunica de trei ori pe zi, şi nu după ora meridianului unde aveau loc operaţiile, deci eram cu trei ore în urma orei locale. Activitatea noastră se desfăşura după ora arătată de ceasurile noastre, aşa că, deşi era iarnă, dimineaţa ne sculam în plină lumină ca şi cum ar fi fost vara, iar după-amiază, de la ora 14, aprindeam luminile.

că pămîntul tremură sub picioarele noastre, ca şi cum am fi stat pe o enormă masă de gelatină. Bombardamentul inamic este dezlănţuit pe întreg frontul Corpului 4 Armată, totuşi putem aprecia că este mai intens în sectoarele Regimentului 7 Dorobanţi şi Regimentului 89 Infanterie.

Atacul infanteriei inamice, însoţit de care de luptă, se precizează că se va produce în sectorul Diviziei 13, în faţa celor două regimente pomenite mai sus. Ne aşteptam la asta. Carele de luptă inamice trec peste linia infanteriei noastre fără a rupe dispozitivul, care ţine la primele valuri ale atacului. Nu mult timp după asta, apărarea cedează la centru, către sud şi sud-vest. Către sud-vest, atacul dă de Divizia 15 şi este oprit; către sud, neîntîmpinînd decît slabe rezerve, atacul progresează spre Gromki. Parte din artilerie este silită să schimbe de poziţie. Detaşamentul colonelului Voicu se repliază în ordine cu stînga, dar dreapta lui se menţine pe poziţie în legătură cu Divizia 1 Cavalerie. Divizia 13 cu stînga (Regimentul 22 Infanterie) se menţine pe poziţie, în legătură la stînga cu Divizia 6 (G-al Lascăr) din Corpul 5 Armată (G-al Son). Divizia 1 Cavalerie se menţine în întregime pe poziţie.

Ordinul Armatei a III-a era să nu las atacul inamic să se dezvolte, mai ales către vest, aceasta pentru ca ulterior Corpul Blindat (o divizie germană şi una română) să poată ataca de la vest spre est în flancul atacului inamic, ce ar progresa spre sud. Am realizat acest deziderat al Armatei a III-a barînd cu Divizia 15 direcţia spre vest. Eram mulţumit de situaţia ce o realizasem, întrucît spărtura era numai de 8 km în front şi, cu toată înverşunarea inamicului de a lărgi spărtura, nu reuşea, deci înspre sud nu putea să se ducă prea departe, neavînd lărgime suficientă.

Pe la ora 11, comandantul Armatei îmi cere să-i raportez situaţia, pe care o găseşte bună; însă îmi comunică trista veste că inamicul a atacat şi în zona Corpului 2 Armată, unde situaţia este mult mai proastă, şi anume Divizia 14 (G-al Stavrescu) este pulverizată. Spărtura la Corpul 2 Armată este mult mai mare şi mai periculoasă, fiind în centrul Armatei.

Din această cauză, contraatacul proiectat de către Corpul Blindat nu se va mai face în zona Corpului 4 Armată, după cum se preconizase, ci în zona Corpului 2 Armată. La aflarea acestei veşti am rămas înmărmurit, dîndu-mi seama că totul este pierdut.

Detaşamentele germane anticar care barau direcţia Kleţkaia—Iestaratovski nu au putut bara înaintarea blindatelor ruse şi nici nu au reuşit să se lege cu Divizia 15, lăsînd un gol prin care au pătruns care de luptă către Iestaratovski, unde la căderea nopţii primim lovituri de tun chiar la postul de comandă.

Cu puţin înainte soseşte în zona Diviziei 1 Cavalerie Divizia 14 Blindată germană, care se pune sub ordinele Corpului 4 Armată. Încerc cu această divizie un contraatac în flancul drept al atacului. Această divizie venea de la Stalingrad şi avea numai 36 care de luptă, aşa că acţiunea ei a fost foarte redusă, mai ales că a căzut şi întunericul. Sub loviturile de tun ale carelor de luptă, strîng repede postul de comandă şi centrala telefonică şi mă deplasez la Kalmîkov.

Dau ordin pentru ziua de 20 noiembrie:

— Divizia 15, luînd Regimentul 22 Infanterie (Divizia 13) în subordine, să continue a se opune inamicului să pătrundă spre vest.

— Detaşamentul colonelului Voicu şi Divizia 1 Cavalerie să continue rezistenţa pe poziţiile actuale.

— Divizia 14 Blindată germană să încerce să limiteze pătrunderea inamicului spre sud.

— Divizia 13 să strîngă toate rămăşiţele din Regimentul 7 Dorobanţi şi Regimentul 89 Infanterie şi să se dirijeze spre sud (întrucît nu mai era capabilă de vreo rezistenţă).

Carele de luptă inamice înaintează spre sud şi la ora 21 sîntem atacaţi la Kalmîkov, unde nu mai avem nici o rezistenţă. Legăturile telefonice cu trupele sînt complet distruse, numai prin radio se mai putea comunica. Noroc că totul era împachetat, aşa că toate formaţiunile de serviciu au plecat spre sud-vest, iar eu cu postul de comandă mă mut lateral la Pere-

lasovski, unde era postul de comandă al Corpului 5 Armată şi de unde mai puteam avea legătură cu Divizia 15 şi 13 Infanterie, rămînînd să comunic cu restul trupelor numai prin radio.

Ajung la Perelasovski la ora 24.

Vineri, 20 noiembrie 1942. Doar două ore am putut să mă odihnesc într-o odăiţă cu foc, care îmbia a somn, dar eu n-aveam timp pentru aşa ceva şi cum a început a se lumina de ziuă am şi sărit din pat, dînd fuga la comandament. Uliţele satului sînt pline de căruţe şi cai ce se retrag grăbite spre miazăzi. Ninge.

Ninge atît de liniştit, că mă întreb cum se poate aşa contrast între liniştea ninsorii şi zbuciumul oamenilor din această zonă.

La comandament găsesc ordinul Armatei a III-a, prin care se cere ca Divizia 1 Cavalerie şi Divizia 14 Blindată, rămînînd în partea cealaltă a spărturii frontului Corpului 4 Armată, să se pună sub ordinele Armatei a VI-a germane (G-al Paulus), eu rămînînd cu rămăşiţele Diviziei 13, iar pe front cu Divizia 15.

Pe la ora 6, care de luptă ruseşti, ce operează acum nestingherite prin larga spărtură realizată la stînga în zona Corpului 2 Armată, ajung pînă la noi şi deschid un foc puternic asupra satului Perelasovski. Acest sat este foarte mare şi cu aspect de tîrguşor, cel mai răsărit din toată regiunea. Aici era instalat cartierul Corpului 5 Armată român (G-al Son). Din cauza situaţiei liniştite a frontului, Corpul 5 Armată îşi concentrase aici toate serviciile, fără să se gîndească să le eşaloneze în adîncime, pentru oarecare siguranţă. Cînd inamicul a început să atace, s-a produs o învălmăşeală de nedescris, din cauza aglomerării prea mari de maşini, căruţe, oameni şi cai. Toţi au dat năvală să fugă spre sud, unde drumul ducea peste o rîpă. În această rîpă s-au răsturnat maşini, blocînd complet ieşirea spre sud. S-au petrecut scene grozave de debandadă, căci maşinile ce veneau din urmă se blocau şi ele, nemaiputînd întoarce şi nici merge înainte.

Armata ne dă ordin să mutăm posturile de comandă cu vreo 10 km mai la sud, la Kalacev. Pentru mine problema a

fost uşoară, căci aveam numai vreo patru turisme, o camionetă şi o staţie de radio pe care le-am sustras uşor din această învălmăşeală, ieşind lateral din sat, dar toate maşinile Corpului 5 Armată au rămas acolo, pradă inamicului.

La ora 9 ajungem la Kalacev. Legătura cu trupele noastre este ruptă. Trimit la Petrovka, unde e o centrală telefonică a Armatei, pentu a cere relaţiuni. Ni se comunică să trimitem la Cernicevskaia, unde se află un eşalon înaintat al Armatei, iar noi să ne deplasăm la Riabukin, spre a aştepta ordine. La Riabukin găsesc Spitalul de campanie nr.22, care se pregătea de evacuare. Sîntem mulţumiţi că găsim la spital o mîncare caldă, iar şeful spitalului, Lt.-col. medic Ranetescu, ne pune la dispoziţie şi o cameră caldă spre a ne mai odihni.

Către seară, primesc ordinul Armatei prin care se precizează că rămîne pe front numai Corpul 5 Armată, care îşi are diviziile intacte (Divizia 5 şi 6), luînd în subordine şi Divizia 15. Corpul 4 Armată va căuta să strîngă rămăşiţele Diviziilor 13 şi 14, cele două divizii lovite greu în atacul de ieri, şi să încerce a le reface într-o zonă din vest.

Formaţiunile corpului de armată şi ale Diviziei 13 au fost din ajun dirijate către Kubanska şi Oblivskaia, deci trebuie să plecăm mai întîi acolo, spre a vedea dacă au reuşit să ajungă. Plec aşadar imediat spre Oblivskaia, mergînd toată noaptea, iar pe cîţiva ofiţeri de Stat Major îi las să caute resturile Diviziei 14, întrucît nu ştiu unde se găsesc pentru moment.

Sîmbătă, 21 noiembrie 1942. Situaţia pe front gravă. Trupele Corpului 5 Armată se menţin pe front, dar Corpul Blindat nu a reuşit să închidă spărtura făcută în zona Corpului 2 Armată ci, din contră, a căzut şi el în defensivă, fiind silit a se apăra de atacul puternic rus.

Ajuns la Oblivskaia, am satisfacţia de a-mi găsi toate formaţiunile, precum şi cele ale Diviziei 13; de asemenea se adunaseră şi rămăşiţe de unităţi, foarte amestecate, din Diviziile 13, 15, 1 Cavalerie etc. Primesc un ordin prin care mi se schimbă misiunea, şi anume să mă deplasez la Cikov (la nord

de Morozovskaia), de unde, cu rămăşiţele ce am adunat, să barez valea Cirului între Oblivskaia şi Griaznovski, iar toate formaţiunile să le dirijez la vest de Doneţ.

Am plecat prin Morozovskaia la noul meu post de comandă. Trecînd pe la Armată, am aflat de situaţia tragică. Trupele Corpului 5 Armată încercuite, Corpul Blindat complet imobilizat, Corpul 1 Armată (din stînga Armatei a III-a) cu flancul drept ameninţat prin dispariţia Corpului 2 Armată de pe front. Legături rupte; aprovizionări la trupele de pe front nu se mai pot face decît cu avionul. Misiunea corpului de armată este de nerealizat, întrucît, cu rămăşiţe de trupe obosite, înflămînzite, înfrigurate şi înspăimîntate de luptele din ajun, e greu să realizezi o rezistenţă pe Cir. Totuşi, am trecut la execuţie. Inevitabilul s-a produs; deşi s-a atras atenţia Marelui Cartier General asupra situaţiei, răspunsul a fost că alături de invincibila armată germană nu este nimic de temut... Dacă germanii nu aduc forţe suficiente să oprească ofensiva rusă, atunci soarta trupelor de la Stalingrad şi Caucaz este pecetluită.

Printre trupele de la Stalingrad se găseşte şi Armata a IV-a română, iar în Caucaz Corpul de Cavalerie şi Corpul Vînătorilor de Munte. Oare vor avea aceeaşi soartă ca şi Armata a III-a?*

Cikov, duminică 22 noiembrie 1942. Îmi stabilesc reşedinţa aici pentru mai multe zile, mulţumit că mă pot odihni puţin, după atîta zbucium. Ce greu a trecut timpul! Îmi pare că de joi pînă azi s-a scurs o lună; aşa de numeroase au fost evenimentele, încît mă întreb cum au putut încăpea într-un spaţiu aşa restrîns de timp. În patru zile, o armată distrusă şi un front prăbuşit; nici nu se poate un succes tactic mai mare... Pericolul încă n-ar fi grav, căci succesul rusesc n-a trecut şi în domeniul strategic; dacă vor reuşi să pătrundă aici, apoi totul se va sfîrşi tragic.

---

* Armata a IV-a română a avut aceeaşi soartă ca şi Armata a III-a, însă ceva mai tîrziu. Corpul de Cavalerie şi Corpul de Vînători de Munte au reuşit să se retragă din Caucaz prin Crimeea.

Coloane în dezordine se retrag dinspre nord şi dinspre est, blocînd drumurile; fugarii merg unii după alţii fără vreo ţintă, fără hrană, rebegiţi de frig şi cu aspect de spectre; cai morţi de-a lungul drumurilor. Un tablou pe care nici un pictor n-a putut să-l pună pe pînză şi nici un scriitor să-l descrie. Paginile lui Zola din *La Débâcle* şi ale lui Tolstoi din *Război şi pace* sînt imagini palide pe lîngă ce ne e dat să vedem. Ce departe-i arta de natură!

Dirijăm coloanele spre vest pe alte drumuri decît acel al Morozovskăi, care este complet blocat. Căutăm să strîngem pe fugari şi rătăciţi, spre a-i organiza în unităţi create ad hoc şi a-i pune să apere Cirul, operaţie foarte grea, deoarece nu avem ofiţeri şi gradaţi pentru încadrarea acestor unităţi. Apoi, armamentul de care dispun aceşti oameni nu constă decît din arma individuală; noi vrem să apărăm valea Cirului fără arme automate, tunuri şi Brandt-uri! Col. Moldoveanu (comandantul Brigăzii 13 Infanterie) a reuşit, cheltuind multă energie, să înjghebeze nu o apărare, ci cel mult o acoperire, fără nici o valoare combativă.

Nu cunosc situaţia pe front. De la cei ce vin dinspre nord, aflăm că Divizia 7 Cavalerie română este aproape decimată, că Divizia Blindată română este încercuită şi că germanii nu reuşesc a stăvili înaintarea rusă la Cernicevskaia. După încercuirea trupelor Corpului 5 Armată, comandamentul, scăpat ca prin minune, se instalează la Miliutinskaia, primind aceeaşi misiune ca şi mine, însă mai spre nord. Situaţia neclară ne face să stăm de veghe tot timpul nopţii şi să luăm măsuri de siguranţă şi spre nord.

Spre seară, depozitul de muniţii şi depozitul de carburanţi sînt aruncate în aer. Un spectacol înfiorător, ce se vede toată noaptea de la postul nostru de comandă.

23 noiembrie, 1942. Cum se luminează de ziuă, mă reped la Morozovskaia să văd situaţia frontului la Armată. Acolo găsesc pe G-al Dumitrescu foarte abătut, preocupat de gravitatea momentului. Aflu apoi că, după toate nenorocirile, aseară a

fost la cartierul Armatei o panică grozavă că vor veni ruşii, încît au fugit cu toţii, lăsînd pe comandant singur. Depozitele pe care le-am văzut sărind în aer se datorează acestei panici şi unui ordin greşit înţeles. Ce grozavă şi fără rost este panica! Pentru ca ruşii să fi ajuns la Morozovskaia, trebuiau mai întîi să fi trecut peste cartierul Corpului 5 Armată, apoi peste acel al Corpului 4 şi abia apoi ar fi ajuns la Armată. Armata avea doar legătură telefonică cu cele două corpuri de armată şi deci putea controla vestea că ruşii se îndreaptă spre Morozovskaia. În orice caz, mare ruşine pentru comandamentul Armatei această panică!

Situaţia frontului gravă. Doar Corpul 1 Armată român se mai găseşte pe front regulat, cu legături normale în urmă, întrucît lui, fiind la extrema stîngă, nu i-a venit rîndul să fie distrus. Frontul Armatei a III-a, de unde era cu faţa spre nord, acum este exact cu faţa spre răsărit. Diviziile 5, 6 şi 15 precum şi fracţiuni din Diviziile 13 şi 14 sînt complet încercuite şi fără speranţe de a fi despresurate, întrucît germanii nu au trupe pentru contraatac; nu au nici rezerve cu care să ne putem organiza defensiv pe Cir, spre a limita dezastrul măcar pînă aici.

Unităţile noastre încercuite poartă acum denumirea de „Grupul G-al Lascăr" (după comandantul Diviziei 6 Infanterie, care a primit ordin prin radio să ia comanda tuturor forţelor, ca fiind cel mai vechi). Se iau măsuri pentru ca Grupul G-al Lascăr să fie aprovizionat pe calea aerului, căci nu mai este altă posibilitate. Drept consolare că vor fi sacrificaţi, s-a comunicat tuturor comandanţilor din Grupul G-al Lascăr că sînt decoraţi... Se fac pregătiri ca Divizia 22 Blindată germană să încerce o despresurare. Sînt convins că nu va reuşi, întrucît am văzut halul în care sînt marile unităţi germane.

Ruşii au procedat magistral atacînd Corpul 2 şi Corpul 4 Armată, pentru a învălui Corpul 5, ce se găsea pe Don. Toată această operaţie a reuşit numai datorită ideilor greşite ale comandamentului german şi român, care preconizau o defensivă fără gînd de retragere şi rezistenţa la încercuire, acţiune care este foarte bună doar dacă sînt rezerve care să poată face o despresurare. Or, nu sînt rezerve nici pentru a cîrpi frontul!

La Armata a III-a se anunţă vizita ministrului de război, care vine şi el la spartul tîrgului, spre a vedea dezastrul.

Armata nu are un plan sistematic al retragerii, din care cauză pînă la Doneţ este o dezordine mare, iar dincolo — nimeni nu ştie unde se va duce şi ce va mînca.

Ne instalăm mai serios la Cikov, luînd măsuri de apărare apropriate. Sînt anunţat că vor sosi trupe germane pentru cîrpirea frontului pe valea Cirului; în zona mea este destinat un regiment de grenadieri.

24 noiembrie 1942. Primim de la Armată un ordin de operaţie — după toată tehnica de stat major — pentru apărarea Cirului. Acest ordin nu ne spune ce trupe avem la dispoziţie. Armata ştie foarte bine de ce dispunem, dar, ca să fie degajată în cazul cînd frontul Cirului va fi atacat, ea trebuie să poată spune că a dat ordine complete pentru apărarea lui. Mare lipsă de răspundere din partea Armatei — care trebuia, din contra, să arate că ceea ce cere comandamentul german nu se poate realiza fără trupe proaspete.

În orice caz, Divizia 13 se străduieşte mereu să completeze apărarea Cirului. Dacă am avea cîteva unităţi constituite şi ceva material anticar, s-ar putea înjgheba ceva. Deşi frontul este mare, prin faptul că Cirul are malurile abrupte şi apa peste jumătate de metru, deci e un obstacol bun anticar, am pune în apărare imediat punctele de trecere peste această vale. Cu oameni de strînsură şi fără armament anticar nu se poate realiza ceva serios.

Dacă ne menţinem pînă acum aici, asta se datoreşte faptului că ruşii urmăresc acţiunea spre est, către Stalingrad, iar în partea noastră au trimis doar elemente de supraveghere, cărora le putem face faţă cînd încearcă să-şi prelungească spre vest recunoaşterile lor. Ruşii — pe drept cuvînt — se aşteaptă la vreo reacţiune din partea de vest a Cirului, nu ştiu că nu avem nici o rezervă, căci altfel ar deveni mai îndrăzneţi.

Trimit la Armată pe şeful de stat major (Col. Verdeş) să mai afle de situaţia generală, fiindcă nu mai primim nici un

buletin informativ despre cele ce se întîmplă la dreapta şi stînga mea. Legătură telefonică de-abia am cu Armata şi cu comandamentul frontului de pe Cir (Divizia 13). Se înapoiază către ora 12, aducînd veşti mai liniştitoare. Se pare că vom putea organiza o rezistenţă pe Cir, căci două divizii germane, aduse de la Voronej, au început a debarca la Milerovo şi se apropie de frontul nostru. A început să sosească şi Regimentul de Grenadieri germani destinat frontului Corpului 4 Armată. De asemenea, îmi aduce vestea că Divizia Blindată română s-a salvat, ba a avut şi un succes mare asupra unui corp de cavalerie rus, care voia să pătrundă spre sud-vest; apoi, Divizia 15 (G-al Sion) a reuşit să iasă din încercuire şi se apropie de Cir cu vreo 2 000 de oameni şi 150 de ofiţeri.*

Operaţiunile pe Cir trec în mîna germanilor şi rolul Armatei a III-a diminuează treptat. Se simte o animozitate a germanilor faţă de noi, ca şi cum noi singuri sîntem vinovaţi de dezastru.

Sacrificiile noastre au fost mari, sînge a curs din belşug în aceste zile, am pierdut armament şi materiale într-o proporţie de neînchipuit, încît apreciez că o refacere pe loc a unităţilor nu mai este posibilă. Ar trebui totul trecut la vest de Doneţ, apoi să facem o inventariere a celor ce ne-au rămas, a ce mai putem aduce din ţară — şi numai după asta vom putea vedea ce se mai poate organiza.

Am avut prevederea ca îndată ce s-a simţit atacul inamic să evacuez în urmă toate impedimentele şi să eşalonez în adîncime serviciile, aşa încît azi mă găsesc cu toate grupate, fără a fi pierdut decît lucruri neînsemnate şi acele depozite ce nu puteau fi ridicate în aşa scurt timp.

Tot şeful de stat major îmi spune că vizita la Armată a ministrului de război avea ca scop să caute vinovaţii la faţa locului, a dezastrului, pentru a le lua comanda. Acum încep

---

* În adevăr, această bravă divizie a reuşit să iasă din încercuire — însă, pe cînd venea spre frontul nostru, a avut nenorocul să fie întîlnită de o divizie blindată germană care a vîrît-o într-o luptă unde a fost complet decimată, murind eroic şi comandantul diviziei (G-al Sion).

cercetările şi acuzările, ca şi cum vinovaţii principali n-am şti noi că sînt Mareşalul şi şeful Marelui Stat Major...

Prima zi liniştită, pe care o apreciem, după atîta încordare intelectuală şi oboseală fizică. Ne întîlnim cu bagajele, putem în fine să ne spălăm, să ne primenim şi să mîncăm ceva cald.

25 noiembrie 1942. Situaţia — pe frontul de supravegheat al Corpului 4 Armată — este bună, asta fiindcă inamicul nu s-a dirijat spre vest, ci îşi continuă ofensiva spre sud şi sud-est. Aflu chiar că inamicul a interceptat calea ferată Morozovskaia —Oblivskaia—Kalus—Stalingrad în vreo trei locuri, şi asta era calea de aprovizionare cea mai importantă pentru Armata a VI-a germană. Regimentul de grenadieri germani a sosit pe frontul meu, aşa că siguranţa creşte în această parte a frontului.

Treptat, cedăm germanilor comanda, atît Armata cît şi corpurile de armată; comandamente germane ne înlocuiesc. Corpul 1 Armată român, deşi cu trei divizii pe front, se pare că a şi intrat sub un comandament german. Poate cea mai importantă parte a activităţii comandamentului meu este poliţia zonei, ordinea coloanelor şi dirijarea lor spre vest — adică treabă de jandarmi, în aşa hal am ajuns!

Primesc ordin să fac amănunţit darea de seamă a bătăliei din 19 şi 20 noiembrie, pe care o cere Marele Cartier General în vederea sosirii în zonă a Mareşalului. Maiorul Niculescu (şeful Biroului Operaţii) trebuie să-şi forţeze memoria, căci nu avem arhiva la îndemînă. Alături de noi se găseşte Divizia 13, care are arhiva cu ea, şi acolo găsim chiar ordinele de operaţii în original date de Corpul 4 Armată. Stau închis în casă, mulţumit că este cald, cu hărţile dinainte, reconstituind evenimentele. Îmi vine în minte că poate dezastrul nu ar fi fost aşa de mare dacă Armata rămînea la ideea iniţială: Corpul Blindat să fi contraatacat la Corpul 4 şi nu la Corpul 2 Armată. Care era avantajul? La Corpul 4 Armată se făcuse o spărtură numai de 8 km şi umerii acestei spărturi au rezistat tot timpul; apoi, Divizia 15 oferea o bună bază de plecare la contraatac şi tot Di-

vizia 15 ar fi putut umple golul de pe front, în cazul reuşitei contraatacului. Astfel am fi putut reconstitui, şi inamicul nu s-ar mai fi dus spre sud. Corpul Blindat ar fi rămas disponibil de la 20 noiembrie seara, pentru a se grupa spre stînga şi acţiona în această parte a frontului. În plus, Corpul Blindat studiase perfect această ipoteză a contraatacului în zona Corpului 4 Armată, mai mult, chiar era amplasat pe această direcţie. Contraatacul dat în zona Corpului 2 Armată a avut dezavantajul că nu era amplasat în această direcţie, că nu fusese studiat, aşa încît la pornirea lui s-a rupt legătura între cele două divizii blindate şi aceste divizii au lucrat fără să-şi poată coordona efortul. În plus, spărtura la Corpul 2 Armată era mult mai mare şi nu putea fi închisă uşor din cauză că nu erau trupe la îndemînă, după cum era cazul pentru Corpul 4, care avea Divizia 15 la dispoziţie pentru aşa ceva. Cu cît analizez mai bine această situaţie, cu atît mai mult îmi pare că manevra concepută în primul moment ar fi fost cea mai bună.

S-a înseninat puţin şi în noi încolţeşte nădejdea că, în fine, ar putea lucra aviaţia; dar în curînd revine ceaţa, spulberînd această nădejde.

Nu mai ştim situaţia de pe restul frontului întrucît n-am mai fost pe la Armată. Colonelul Siechermann (şeful detaşamentului german de legătură pe lîngă Corpul 4 Armată) îmi spune cîte ceva asupra viitoarelor proiecte, însă le socotesc de domeniul probabilităţii. Incertitudinea aceasta este îngrozitoare.

Generalul Son (comandantul Corpului 5 Armată, de la Miliutinskaia) îmi cere prin telefon relaţii asupra situaţiei, crezînd că sînt mai la curent, fiind mai aproape de cartierul Armatei.

26 noiembrie 1942. M-am dus la Morozovskaia, la Armată, pentru a preda o schiţă completă a dispozitivului Corpului 4 Armată pe Cir, precum şi a felului cum mi-am organizat serviciile dinapoi şi centrele de culegere a rătăciţilor. Doream să aflu şi situaţia generală a frontului.

Caut să-l văd pe colonelul Leonida (şeful Secţiei 3 Operaţii), pe care-l cunosc mai bine şi pe care-l socotesc capabil

şi om de caracter. Cu această ocazie îmi citeşte darea de seamă întocmită de Armată asupra operaţiunilor; constat că este perfect redată, fără exagerări, fără acuzaţii. Se precizează că spărtura în frontul de luptă a rezultat din cauza unei superiorităţi a inamicului în care de luptă, care au strivit complet linia de luptă; materialul nostru anticar a fost şi puţin şi de calibre prea mici pentru noul material de care de luptă, introdus de ruşi în această bătălie. Aşadar, ruşii au realizat şi o surpriză de material, pe care numai tunul anticar de 8,8 cm putea să-l distrugă, or asemenea piese nu aveau decît germanii şi chiar ei prea puţine. Asupra situaţiei generale nici Armata nu prea avea date.

Ni se cer tot felul de situaţii asupra efectivelor şi armamentului, lucru greu de îndeplinit. Marele Cartier General se gîndeşte să refacă unităţile pe loc, fiindcă nu-şi dă seama încă de pierderile suferite.

Vreme mizerabilă, cu vînt rece. Ce se fac caii şi oamenii înşiraţi pe drumuri? — fiindcă zona este neospitalieră, cu sate puţine şi neîncăpătoare, cu lipsă totală de furaje şi combustibil. Majoritatea sînt sortiţi pieirii.

Putem prinde radio Londra, unde se fac patru emisiuni zilnic relativ la operaţii. Aşa aflu şi de dezastrul Corpului 6 Armată român (G-al Dragalina), care luptă la sud de Stalingrad.

27 noiembrie 1942. A bătut vîntul şi a viscolit toată noaptea şi cu aceeaşi furie a continuat şi în timpul zilei. Comandamentul (eşalonul înaintat) al Corpului 4 Armată se găseşte îngrămădit în trei căsuţe păcătoase. Încăperile sînt şi birouri, şi dormitoare, şi sufragerie. Stăm grămadă, la un loc cu dactilografi, telefonişti, ordonanţe. Din cauză că frontul nu este consolidat, avem cu noi numai strictul necesar, toate bagajele sînt trimise înapoi, şi din cînd în cînd ne soseşte cîte o camionetă care ne aduce alimente şi lucruri de care avem nevoie imediat. Ofiţerii sînt mereu pe drumuri, pentru a pune ordine şi a dirija coloanele de soldaţi, răzleţite de unităţi.

Divizia 1 Cavalerie, care a fost aruncată spre răsărit dimpreună cu Corpul 11 german, trimite o radiotelegramă pe care

o recepţionăm; aşa aflăm că se găseşte la est de Don, în lupte grele, şi duce lipsă de muniţie şi hrană. Natural că nu o putem ajuta cu nimic, rămînînd să urmeze soarta Armatei a VI-a germane.

28 noiembrie 1942. Despre ziuă, viscolul încetează ca prin farmec şi soarele apare în toată splendoarea. E prima zi, de la începutul acestei tragedii, cînd lumina soarelui se revarsă maiestuos, dînd speranţe în suflete. E plăcut afară şi e destul de cald.

Începe o activitate de aviaţie; numeroase avioane germane şi române iau drumul frontului de pe aeroporturile din jur de Morozovskaia. Primim ordin ca, începînd de mîine, comandamentul de corp de armată să se retragă ceva mai înapoi, în zonele unde s-a strîns ce brumă a mai rămas din acest dezastru. Germanii au preluat în întregime apărarea pe Cir. Trimit imediat în acea zonă pe şeful de stat major (Col. Verdeş) pentru a pregăti staţionarea, a stabili legătura telefonică cu Armata şi, cînd totul va fi gata, să ne anunţe spre a ne muta.

Ţin mereu staţia de radio pe ascultare şi prind o altă telegramă de la Divizia 1 Cavalerie, care se găseşte izolată, emiţînd apeluri disperate, ca vapoarele naufragiate. Faimosul apel SOS se potriveşte aşa de bine acestei nenorocite divizii... Ea cere ajutor ca să i se trimită avioane spre a-i evacua pe cei 600 de oameni răniţi şi degeraţi şi se plînge că de la germani nu primeşte decît o cincime din raţia zilnică de hrană, aşa că au început să mănînce caii ce le-au mai rămas. Neştiind dacă Armata a recepţionat această telegramă, chem la telefon pe Col. Grosu (şeful Secţiei 11 Infanterie) şi-i comunic apelul disperat al Diviziei 1 Cavalerie. Ce măsuri va fi luat Armata — nu mai ştiu.

Spre seară, timpul fiind frumos şi agreabil, ieşim pe linia satului să ne mişcăm un ceas, spre a respira aerul curat de afară şi a ne mai dezmorţi picioarele anchilozate de atîta şedere, înghesuiţi, într-o cameră mizerabilă, cu un aer insuportabil, ale cărei ferestre nu se puteau deschide, pe de-o parte fiind

prinse în cuie ca să nu le smulgă vîntul din pervazuri, iar pe de altă parte — de spaima că, umblînd la ele, s-ar duce naibii ochiurile de geam, ce nu păreau deloc solide, şi am rămîne cu totul în frig.

Stăm apoi în cameră, tăcuţi şi îngînduraţi. Nu putem nici citi, nici scrie, căci lumina opaiţului ce-l avem este prea slabă pentru aşa ceva, ea ne ajută doar să nu ne împiedicăm de lucrurile din casă şi să nimerim uşa cînd dorim să ieşim afară. Noroc că avem ţigări — şi fumăm necontenit; numai bine nu poate să ne facă asta... De asemenea, o sete mare ne mistuie, probabil apa fiartă şi răcită nu ne satură, pierzînd din proprietăţi.

Vremea trece anevoie. Mai încearcă cîte unul dintre noi să schimbe atmosfera apăsătoare cu cîte-o vorbă, dar se opreşte, simţind cum fiecare vrea să rămînă cu gîndurile lui.

Aviaţia inamică a bombardat pînă seara tîrziu; se auzeau pînă la noi exploziile înfundate. Urechea ni s-a deprins să distingă explozii pînă la mari distanţe şi obişnuinţa ne-a făcut să putem preciza dacă este o bombă de avion, un proiectil de artilerie sau Brandt — şi chiar ce fel de calibru.

29 noiembrie 1942. Vremea bună de ieri a fost numai ca să ne amăgească o clipă. Peste noapte iar s-a dezlănţuit vîntul, care şuieră sinistru. Vîntul de astă dată nu e rece, pentru că vine dinspre sud, de la mare, dar goneşte turbat, căci pe întinderile acestei stepe nu sînt păduri, dealuri şi aşezări omeneşti care să-i mai domolească avîntul.

O baterie dintr-un regiment de artilerie din Divizia 13, nu ştiu prin ce minune, a scăpat şi a ajuns la noi; este însă o epavă, căci are doar tunurile fără aparate de ochire, fără chesoane şi muniţie, fără personalul complet de mînuit gurile de foc, iar caii — nişte schelete, pe jumătate roşi de hamuri. Totuşi, Armata ne dă ordin a o organiza sumar şi a o trimite pe frontul Cirului. Multă treabă nu va putea face, în halul în care este.

Telefonul zbîrnîie la fiecare moment, chemîndu-ne pentru a da fel de fel de relaţii. Nervii noştri au ajuns să nu mai su-

porte apelul telefonului; mai sînt în stare să suport bombardamentele, dar telefonul mă exasperează, de aceea am trecut în casa de alături, să nu-l mai aud, şi vin numai cînd sînt personal chemat.

După amiază ne strîngem postul de comandă şi plecăm la Skasiskaia, unde nu găsim loc din cauza formaţiunilor germane, şi atunci ne hotărîm să ne instalăm la Novo-Nikolaev.

Novo-Nikolaev, 30 noiembrie 1942. Mă duc pînă la Morozovskaia, la Armată, unde am o întrevedere lungă cu G-al Dumitrescu. Întrucît se va căuta răspunderea acestui dezastru, voiam să ştiu dacă Armata a făcut toate demersurile pe lîngă Marele Cartier General pentru a-l evita. G-al Dumitrescu mi-a citit toate memoriile făcute în acest sens, aşa că şi Armata este acoperită.

Aviaţia rusă este foarte activă; cît am stat la Morozovskaia, de două ori a venit şi a bombardat gara.

Asupra situaţiei generale, Armata are indicaţii vagi; se pare că nu s-a închegat un front defensiv, care să limiteze pătrunderea inamicului. Se vede cît de colo că germanii nu mai au rezerve, iar unităţile, aduse în grabă, vin cu efective foarte reduse. Este cert că în momentul de faţă germanii nu mai au iniţiativa nici pe frontul nostru, nici în Caucaz şi nici în Africa; peste tot se apără. Se pare că au ajuns în octombrie la punctul culminant şi acum începe declinul. Ar fi pentru noi una din situaţiile cele mai tragice prin cîte a trecut neamul nostru vreodată.

Către prînz părăsesc Morozovskaia; abia înaintez pe drum, din cauza numeroaselor coloane germane, care circulă în ambele sensuri. Trec pe lîngă cîmpul de aviaţie de la Trofimenko, unde numeroase avioane sînt răspîndite pe cîmp.

Am aflat de la şeful detaşamentului de legătură german (Col. Siechermann) că ruşii concentrează forţe importante la legătura dintre Corpul 1 Armată român şi Armata a VIII-a italiană, din care cauză o divizie germană, ce trebuia să vină pe Cir, a schimbat de direcţie spre nord.

Nici înspre Stalingrad situaţia nu este mai bună.

Novo-Nikolaev, 1 decembrie 1942. Încep să mi se destindă nervii — şi asta o constat, cu bucurie, prin faptul că am dormit cinci ore la rînd, lucru ce nu mi s-a mai întîmplat de mult; apoi, pot diminua simţitor numărul ţigărilor fumate zilnic, care ajunsese prea mare în aceste zile de restrişte. Mă ocup şi de corespondenţa particulară, scriind acasă şi la prieteni, care trebuie să fie îngrijaţi ascultînd la radio comentariile de la Londra şi Moscova asupra înfrîngerii noastre.

În zonă se pare că s-au terminat coloanele şi răzleţii, pe care am reuşit a-i grupa la vest de Doneţ. Ne-au mai rămas doar trupele de pe Cir, pe care, după informaţiile primite, germanii le vor libera curînd. Aflu că Mareşalul nu este pus la curent exact de către Marele Cartier General asupra situaţiei, din care cauză se întîrzie a se lua o hotărîre judicioasă — şi care nu poate fi decît aceea de a duce în ţară toate aceste resturi, care nu se mai pot reorganiza aici. Numai astfel s-ar scăpa viaţa atîtor oameni şi cai precum şi ceva material, căci, de vor rămîne aici, vor pieri cu toţii cînd vor veni gerurile cele mari din ianuarie şi februarie.

Ninge liniştit şi des. Altădată simţeam o plăcere cînd vedeam o asemenea ninsoare, acum sînt plin de îngrijorare ca nu cumva drumurile să se-ntroienească şi să nu mai poată circula maşinile pentru aprovizionări; sănii nu avem şi nici pe la locuitori nu găsim. Problema combustibilului este grea, însă avem noroc că am găsit în apropiere o pădurice de brad, pe care o punem în tăiere. Să faci foc cu lemn de brad, şi încă ud, înseamnă a nu te încălzi lucru mare; singurul avantaj este că avem miros frumos de răşină în camere. De-abia reuşim să avem în camere 14-15°, iar noaptea temperatura scade simţitor, încît ne sculăm aproape înţepeniţi de frig. Ne-am pîrlit hainele de pe noi înghesuindu-ne prea aproape de foc.

Un fapt curios: prin toate părţile pe unde am fost, populaţia *nu* ne este ostilă. Partizanii care au apărut pe ici, pe colo şi s-au dedat la acte de violenţă nu sînt dintre localnici, ci probabil dintre paraşutiştii lăsaţi în spatele frontului. În cursul re-

tragerii noastre, multă populaţie se refugiază de bunăvoie spre înapoi, temîndu-se mai mult de sosirea ruşilor decît de noi, iar prizonierii ruşi merg nepăziţi, fără a încerca să fugă sau să se ascundă ca să-i ajungă armatele lor. Vorbind cu fruntaşii satelor, ne spun că au suferit mai mult de la armatele lor, care s-au dedat la acte de violenţă asupra femeilor şi fetelor, pe cînd nu au a se plînge de germani şi mai ales de români.

Şeful de stat major (Col. Verdeş) pleacă la Torstadt pentru a se întîlni acolo cu trimisul Marelui Cartier General, care aduce ordine în ceea ce priveşte zona nouă de adunare şi bazele pe care se va face organizarea unităţilor, fiindcă Marele Cartier General o ţine morţiş că vrea să continue să acţioneze cu aceste rămăşiţe. Sînt curios să aflu cum vede Marele Cartier General această problemă şi dacă a revenit la realitate, căci pînă acum, în tot ce a făcut, numai măsuri bune, adaptate la situaţie nu a luat.

2 decembrie 1942. A venit în Novo-Nikolaev şi comandantul Diviziei 13, a cărei activitate pe front a încetat. Sîntem în aşteptarea unor ordine importante, care vor hotărî situaţia noastră în viitor.

După amiază soseşte Col. Verdeş cu ordine precise. Ne vom deplasa într-o zonă la 25 km est de Kamensk, unde ne vom ocupa de organizarea Diviziilor 15 Infanterie şi 1 Cavalerie. Este bine cel puţin că ne vom aduna, căci în situaţia de acum am răspîndit corpul de armată în vreo patru zone, îndepărtate şi fără legături. Pînă seara tîrziu ne ocupăm cu studiul detaliat al acestei adunări, pentru a face cît mai puţine deplasări.

3 decembrie 1942. De dimineaţă de tot a şi plecat în noua zonă un eşalon al comandamentului, în vederea pregătirii staţionării. Ne pare rău că părăsim acest cantonament, fiindcă, spre deosebire de restul teritoriului străbătut, Novo-Nikolaev este un sat mare şi gospodăresc, cu lume mai înstărită, avînd

vite şi păsări. Ne aprovizionăm cu păsări, dînd în schimb vin sau spirt, foarte preţuite de locuitori; de bani nici nu vor s-audă. Obţinem pe o sticlă de vin o găină sau o gîscă, iar pe sticla de spirt de cinci ori mai mult. Constat că în Rusia tot alcoolul e cel mai de preţ, aşa a fost de cînd lumea — alcoolul a avut loc de cinste.

Sosesc unităţi germane dinspre Voronej; dinspre partea asta, bine că plecăm, spre a nu fi îngrămădiţi la un loc cu trupele germane.

4 decembrie 1942. Plecăm la Nijnîi Brohin, loc pe care Armata ni l-a fixat, şi în jurul acestei localităţi vom încerca să strîngem şi să organizăm unităţile rămase din Divizia 1 Cavalerie şi Divizia 15 Infanterie. Pe drum întîlnim pîlcuri de soldaţi din fel de fel de unităţi, care, rebegiţi de frig, se îndreaptă către zonele de refacere în speranţa că acolo vor găsi un cămin cald şi o bucată de pîine.

După hartă, Nijnii Brohin se arată destul de mare, cam ca un tîrg, lucru ce ne-a bucurat. În realitate, este un sat păcătos, ca toate prin care am trecut în ultimul timp.

Şeful de stat major este în zona Lipov, la sud de Doneţ, pentru a aduce aici, în zonă, ce s-a putut strînge acolo din formaţiunile Corpului 4 Armată. Dacă, de la început, fie Marele Cartier General, fie Armata ar fi hotărît zonele de adunare, nu ar mai fi fost nevoie de atîtea deplasări cu oameni şi cai, prăpădiţi de oboseală şi nemîncaţi. Măcar de ne-ar da pace în această zonă, pentru a pune ordine.

Un ofiţer din artileria grea, căruia îi aprobasem un concediu, avînd soţia grav bolnavă, s-a înapoiat azi de la Bucureşti; ajunsese după ce-i murise soţia. Mi-a adus o scrisoare şi un pachet de la soţia mea. Se pare că la Bucureşti nu se ştiu proporţiile dezastrului suferit. Am impresia că nu sînt duse în ţară aceste resturi ale Armatei a III-a, din care nu se mai poate face nimic, tocmai ca să se ascundă cît mai mult posibil dezastrul.

Şi vremea asta posomorîtă te indispune şi mai mult...

Nijnîi Brohin, 5 decembrie 1942. După toate probabilităţile, aici vom sta ceva mai mult. Am putut, în fine, să strîngem şi să grupăm oamenii din cele două divizii şi să stabilim un bilanţ. Situaţia este următoarea:

— Comandamentul Corpului 4 Armată complet. Lipsesc doar Col. Voicu şi maiorul Simulescu din statul major al corpului, căci au rămas cu Divizia 1 Cavalerie, găsindu-se acolo la începutul bătăliei.

— Formaţiunile de serviciu ale corpului complete, cu mici pierderi neînsemnate.

— Compania Auto are lipsă trei camioane.

— Batalionul Pionieri a rămas numai cu o companie.

— Batalionul de Transmisiuni, ca personal complet, are pierderi de materiale: cablul telefonic rămas pe cîmpuri, două staţii radio şi grupul electrogen; acesta din urmă pierdut — înseamnă că vom sta pe întuneric de aici înainte, nemaiputînd instala lumină electrică în birourile şi locuinţele noastre.

— Regimentul Artilerie Grea are numai o baterie cu trei tunuri.

— Grupul de cercetare are doar caii la mînă şi un pluton combatant.

— La Divizia 15 de-abia am putut organiza, de fiecare regiment, una-două companii numai cu arme individuale; la regimentele de artilerie doar cîte o baterie, fără tunuri şi specialişti. Formaţiunile de serviciu — aproape complete.

— La Divizia 1 Cavalerie am organizat doar două escadroane de lucru, căci oamenii n-au nici un armament. Nici nu puteam să găsesc mai mult din această divizie, deoarece formaţiunile ei au rămas înglobate în Armata a VI-a germană, deci dirijate spre Stalingrad.

Cred că o situaţie mai tragică nu se poate. Ofiţeri germani s-au dus să controleze cu şeful de stat major cele raportate de noi relativ la Divizia 15 Infanterie, întrucît le plesneşte buza după trupe şi vor să se convingă dacă sînt sau nu de întrebuinţat resturile acestei divizii.

Ne soseşte poşta, după atîta vreme. Din scrisori văd că a început mizeria şi în ţară; zahărul 117 lei kilogramul, iar laptele 80 lei litrul, pîinea — de proastă calitate şi lipseşte în unele zile. În ţara românească să lipsească pîinea! Şi asta e ceva... De ce nu poate să învie bunicul meu, fost mare agricultor, să vadă că nu e pîine în ţară, unde pe timpul lui era grîu din belşug şi cu renume european! Nimic n-ar înţelege din păcătoşenia zilelor noastre.

Mi-e silă de ce văd prin ziare. Cele cu data de 18 noiembrie, deci din ajunul marii bătălii, publică articole şi fotografii relativ la decorarea D-nei Mareşal Antonescu de către Führer-ul Germaniei cu însemnele ordinului: *Ehrenzeichen für Deutsche Volkspflege*. E interesant de văzut personalul ce i-a înmînat această distincţiune: Excelenţa sa Baronul Manfred von Killinger; General Gerstenberg; Amiral Tillessen; General von Mann; Col. Dr. Spalke; Medic General Dr. Kofler; Medic-şef Dr. Braun; Medic-şef Dr. Müller; Medic militar Dr. Attwergen; Contele von Mirbach. Foarte interesant; nu am văzut o asemenea delegaţie nici la vreun cap încoronat sau un savant, cu ocazia decernării unei decoraţii!

Ziarele de la 20 noiembrie vorbesc tot de D-na Mareşal, care se plimbă prin Cernăuţi şi Storojineţ; are ce are cu Bucovina, probabil că acolo găseşte mai multe spinări plecate... Cred că tot neamul românesc este indignat de această lipsă de modestie. Şi cînd mă gîndesc că atîtea doamne de la Crucea Roşie lucrează anonim şi dezinteresat! Ziarul *Universul* stă mai în rezervă, spre cinstea lui, nu se înjoseşte cu tămîierea, mai ales a D-nei Mareşal, în schimb *Curentul* poate fi dat ca model de linguşire.

Tot ziarele din 20 noiembrie spun că pe tot frontul de est bolşevicii au suferit grele înfrîngeri, or în realitate în această zi pe frontul Donului era distrusă Armata a III-a. Abia aştept să sosească şi ziarele de după 20 noiembrie, spre a vedea cum relatează faptele.

Îmi cade în mînă ziarul *Viaţa* din 14 noiembrie şi văd articolul de fond, care încheie patetic: „Armatele română şi ger-

mană pregătesc ruşilor un destin de giulgiu şi morgă." Nu ştia autorul acestui articol că peste cîteva zile profeţia sa va fi pe dos! Tot în acest ziar, găsesc un articol care mă scîrbeşte: „Cinci zile de lupte grele ale oltenilor Mareşalului". Ce legătură are Mareşalul cu oltenii, care sînt ai Ţării şi nu ai unei persoane, oricare ar fi ea? Apoi, Mareşalul nici nu este măcar oltean, ca să presupun că autorul a întrebuinţat o floare de stil. E simplă josnicie, care probabil este plătită de Preşedinţia de Consiliu.

6 decembrie 1942. Sfîntul Nicolae. Ce sărbătoare frumoasă a copilăriei mele şi acum ce tristeţe! Ne adunăm la masă şi înghiţim în silă, parcă am fi la un praznic de înmormîntare.

Acum se vede bine inutilitatea atîtor comandamente care au fost aduse fără rost pe front. Stăm, fără nici o întrebuinţare operativă, vreo cinci comandamente de corp de armată. Aşa s-a întîmplat şi cu comandamentul Armatei a IV-a, care a stat mult timp fără să-şi exercite comanda. Chiar comandantul Corpului 3 Armată, rămas în ţară în loc să stea la Chişinău, unde îi este locul, a fost deplasat la Tiraspol, spre a fi socotit în zona de operaţii — şi astfel să capete solda de campanie. Ce bătaie de joc cu banii ţării! Marele Cartier General e tot la Rostov şi tot cu o puzderie de ofiţeri, fără vreo întrebuinţare. Am văzut priceperea acestui Mare Cartier General în operaţii, acum vreau s-o văd în organizarea forţelor române.

Avem de luptat cu situaţia sanitară — oameni mulţi degeraţi şi debilitaţi. Peste asta, se adaugă faptul că satele ce le ocupăm sînt pline de scabie, în aşa hal de murdărie trăiesc faimoşii cazaci de pe Don!

7 decembrie 1942. Numeroşi ofiţeri superiori germani de pe lîngă Marele Cartier General de la Rostov şi Armata a III-a roiesc prin zona noastră, spre a urmări îndeaproape organizarea unităţilor în scopul de-a le instala cît mai repede pe front. Corpul 2 Armată a şi intrat la dreapta Corpului 1 Armată, avînd frînturi din Divizia 14 Infanterie şi Divizia 7 Cavalerie.

O baterie grea de la mine a fost trimisă acestui corp de armată. Se pare că nu mai avem nici o autonomie şi sîntem la discreţia germanilor. Nu este de mirare că am rămas singuri pe aici, căci G-al Şteflea a plecat la Bucureşti. Germanii se gîndesc să aducă al treilea batalion, de fiecare regiment ce a rămas în ţară; vor să le distrugă şi pe acestea. Armata a III-a are acum un stat major german, avînd două detaşamente germane pe valea Cirului.

În discuţia ce am avut cu un ofiţer superior german de la Marele Cartier, mi-a afirmat că situaţia tragică în care ne aflam la mijlocul lui noiembrie era bine cunoscută, dar că se găseau în imposibilitate de a ne mai veni în ajutor. Aşadar, am fost destinaţi sacrificiului. Atunci pentru ce aceste mutre acre, din partea unor ofiţeri germani, faţă de noi?

13 decembrie 1942. Zilnic am ieşit în zonă pentru a inspecta trupele, serviciile şi cantonamentele afectate pentru reorganizare. Elementele neîndivizionate şi Divizia 1 Cavalerie stau bine, în schimb Divizia 15 Infanterie are cantonamente proaste. Am pus în funcţiune o moară din zonă şi brutăria de campanie; am strîns subzistenţele răspîndite prin diferite localităţi pe unde am trecut, încît, din punctul de vedere al aprovizionării, stau bine. Am făcut rost de lemne şi cărbuni pentru toţi. Duc însă lipsă de rufărie şi încălţăminte; de asemenea, nu avem săpun, aşa încît curăţenia lasă de dorit. Am început şi instrucţia, pentru a ţine în mînă trupa.Vremea ne favorizează, căci nu a început nici gerul, nici zăpada mare.

Şeful de stat major al Armatei (G-al Arbore) îmi face cunoscut că G-al Şteflea va veni în curînd din Bucureşti, cu instrucţiuni precise despre ce vom face. Nu cred să le vină în gînd ideea nefastă de a aduce din ţară şi ultimele trupe ce ne-au mai rămas, deşi nemţii contează pe ele.

14 decembrie 1942. Soseşte poşta, după atîta amar de vreme. Ni se predau saci întregi de corespondenţă, fiindcă nu s-a putut distribui, neştiind pe unde sînt unităţile. Cartarea cores-

pondenţei se face greu; cea mai mare parte e destinată să fie arsă, căci majoritatea celor cărora le era adresată ori au murit, ori sînt prizonieri, ori au fost împinşi spre Stalingrad. Aştept cu nerăbdare ziarele, care s-au strîns într-un maldăr întreg.

Nu găsesc nimic prin ele, din contră, constat că fantezia lucrează la gazetari fără control, căci ziarele vorbesc de atacuri respinse, de încercuire a forţelor ruse, în fine, de toate, numai adevărul nu transpiră deloc. *Curentul* spune atît şi nimic mai mult în ziua de 22 noiembrie: „Pe frontul Donului, trupele româno-germane se găsesc în lupte grele împotriva unor puternice atacuri inamice date cu tancuri şi infanterie." *Universul,* la aceeaşi dată, în cronica lui R. Şeişanu, zice: „În sectorul Donului mijlociu, unde luptele continuă cu înverşunare, forţele ruse caută punctul slab al dispozitivului defensiv româno-german, spre a-l străpunge şi încerca să forţeze trecerea Donului." Cronicarul *Universului* nu-i bine informat, căci inamicul a găsit punctul slab şi a isprăvit cu străpungerea frontului. Cît despre forţarea trecerii Donului — nici vorbă, fiindcă ruşii erau trecuţi la sud de Don chiar înainte de a începe ofensiva. Atît pomenesc ziarele, şi cititorul nu-şi poate face o idee de cele ce s-au petrecut aici. Dacă aş putea să comunic cititorilor acestor ziare că bătălia s-a consumat şi rezultatul este: 90 000 pierduţi la Armata a III-a, adică trei sferturi din forţele combatante, iar armamentul şi materialele distruse se ridică la sute de miliarde...

Şeful de stat major (Col. Verdeş) este chemat la Kamensk pentru a primi ordine. Se înapoiază spre seară şi aşa aflăm că situaţia frontului este grea, că operaţiunile de a scăpa Armata a VI-a germană de la Stalingrad de încercuire merg încet, că ruşii concentrează forţe mari în faţa Corpului 1 Armată român. Se simte nevoia de forţe, de aceea trebuie să organizăm imediat, din resturile Diviziei 15 Infanterie, cîte o companie de fiecare regiment, să o înarmăm şi s-o echipăm de iarnă, iar mai tîrziu, la 19 decembrie, să fie transportată pe front, la Divizia 7, pentru a-i întări efectivele. Slabă nădejde la aceste companii, alcătuite din oameni ce nu s-au dezmeticit încă de

cele suferite, care nu s-au întremat nici fiziceşte, nici moraliceşte; vor fi elemente de panică, ce vor contamina şi pe ceilalţi. Nu se procedează cu oameni sleiţi în luptă în felul acesta; trebuie retraşi mai înapoi, odihniţi, curăţaţi, echipaţi, apoi — o instrucţie solidă de cîteva săptămîni şi numai după asta pot deveni buni luptători.

Pentru a ne da seama de spiritul ce domneşte printre soldaţi, s-a ordonat locotenentului Hruşcă, din Biroul 2 Informaţii, să se amestece printre ei ca simplu soldat. Într-un grup de şoferi care ajunseseră pînă la Rostov după aprovizionări se discuta ce bine o duc cei de la Marele Cartier General: ofiţerii îşi trimit rufele la spălat la Bucureşti, apoi foarte des fac pe curierii, ca să meargă pe-acasă, şi mănîncă toate bunătăţile aduse din Caucaz. În alt grup, se comenta panica de la Armata a III-a din seara de 22 noiembrie şi se făcea haz de frica ce a cuprins acel comandament, frică întru totul nejustificată. „S-au speriat din senin, aşa cum se sperie şi boii cîteodată", a spus unul, sentenţios. În adevăr, a fost o panică pe care Armata caută să o ascundă, însă prea sînt martori mulţi. Chiar Grupul 54 Cercetare al Corpului 4 Armată, care trecea în acel moment prin Morozovskaia, către zona lui, a raportat că maşinile Armatei, intrate în panică, au dat peste caii Grupului, omorîndu-i pe loc. Parte din aceste maşini s-au oprit tocmai la Stalino, probabil că isprăviseră benzina — căci altfel cine ştie unde ajungeau, poate chiar în ţară. Această panică a antrenat şi eşalonul doi al Corpului 4 Armată, care s-a dus pînă la Vorstadt. Noroc că nu fugise prea departe, şi a doua zi l-am adus la locul destinat.

Îmi arunc iar ochii pe o serie de ziare, pentru a-mi da seama de viaţa din Bucureşti pe timpul tragediei ce se juca pe Don. Constat o inconştienţă generală. De unde Bucureştiul ar fi trebuit să fie învelit în zăbranic negru, căci cei mai buni fii ai patriei erau nimiciţi, văd numeroase teatre pline, restaurante cu orchestre vesele, cinematografele cu coadă cum n-a fost nici în timpurile normale de linişte. Ce să mă mir de popor, care trăieşte străin de evenimentele în curs, cînd în aceleaşi

ziare citesc că Mareşalul şi vicepreşedintele guvernului în ziua de 21 noiembrie au fost ocupaţi cu vizita la expoziţia de horticultură din Parcul Carol?...

Primesc ordinul Armatei să detaşez pe maiorul Niculescu (şeful Biroului Operaţii) la o divizie de pe front. Deşi există atîţia ofiţeri de stat major la Armată şi mai ales la Marele Cartier General care stau degeaba, se apelează la cei ce au de lucru. Natural că m-am opus la această cerere, însă tot n-am scăpat pînă nu am cedat pe căpitanul Lungu, ofiţer subaltern în Biroul Operaţii. Am scris generalului Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a) o scrisoare prin care îi cer ca pe viitor să nu-mi mai descompleteze statul meu major; trebuie să se ţină seama că între ofiţerii din aceeaşi unitate sau comandament se stabilesc legături sufleteşti, care ajută colaborarea şi dau maximum de randament, deci nu trebuie distruse aceste legături.

Sînt mulţi ofiţeri care, în decurs de doi ani, de cînd a început războiul, nu au dat cu nasul pe front; au reuşit să-şi facă o lege specială, prin care în urma unui stagiu de trei luni la orice formaţie sau comandament, departe în spatele frontului, să li se considere că şi-au făcut datoria. Aceştia fac războiul condiţionat, cu termen, întocmai cum ai face o cură la băi, prescrisă de medic. Noi numim aceste specimene plezirişti, vilegiaturişti sau sezonişti şi-i tratăm cu tot dispreţul, cînd se abate cîte unul şi pe la noi. Din păcate, sînt numeroşi. I-am spus generalului Dumitrescu ca din această tagmă să-şi recruteze pe viitor, cînd are nevoie de vreo detaşare, nu dintre ofiţerii demni care sînt tot timpul la datorie. Şi eu m-am pricopsit la comandament cu un asemenea „sezonist" — un maior — care a împlinit stagiul de trei luni şi acum umblă pe toate căile să ne părăsească pentru a pleca în ţară. Despre partea mea poate să plece, căci nu i-am acordat decît dispreţ şi, ştiind că pleacă, nu i-am încredinţat nici un serviciu de încredere.

15 decembrie 1942. Azi a venit rîndul ziarelor din 23 şi 24 noiembrie de citit. Cronicarul *Universului* spune: „În sectorul Donului inferior, trupele române şi germane, care de cîte-

va zile sînt angajate în lupte crîncene de apărare, au respins atacurile repetate inamice şi au zdrobit un regiment de cavalerie ce reuşise să pătrundă în poziţiile lor, dar n-a reuşit să scape de încercuire." Nu se poate ceva mai laconic. Dacă în adevăr s-a distrus un regiment de cavalerie, asta înseamnă cam a douăsprezecea parte din totalul cavaleriei ruse ce a luptat pe acest front, fiindcă erau trei divizii de cavalerie.

Domnule cronicar, să-ţi spun eu care a fost situaţia la acea dată: Diviziile române 5, 6, 13, 15 şi parte din Divizia 14 au fost complet încercuite. Corpul 11 german şi Divizia 1 Cavalerie română — silite să treacă la est de Don, iar Corpul 48 Blindat german pus în imposibilitate de a mai lucra, pentru care fapt generalului Heim — supranumit micul Rommel — i s-a luat comanda. Inamicul a ajuns pe Cir la est de Oblivskaia, interceptînd calea ferată care aproviziona trupele de la Stalingrad. Cum vezi, domnule cronicar, un dezastru... Am văzut, domnule cronicar, că doar copiezi comunicatul mincinos german, căruia îi mai adaugi cîteva vorbe goale, ca să umpli cele două coloane ale ziarului, pentru care eşti plătit. Acum îmi dau seama că niciodată nu s-au scris mai multe neadevăruri ca în comunicatele oficiale de război...

Spre seară G-al Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a) mă cheamă la telefon să mă întrebe dacă ştiu că Divizia 15 este prost cantonată. Cum să nu ştiu, căci am vizitat-o, dar asta-i zona ce i-a dat-o Armata. Şeful de stat major al Armatei (G-al Arbore), care a trecut prin zonă, a fost gata să raporteze — şi chiar mai exagerat, căci, fiind ofiţer de geniu, şi-a făcut cariera numai prin birouri şi este străin de trupă. Trecînd prin cantonamentele Diviziei 15, desigur se aştepta ca în cinci zile — de cînd s-a adunat divizia — să găsească băi, cuptoare de deparazitare, bucătării etc., aşa cum scrie frumos la carte. A dat ceva Armata din toate acestea, ca să le găsească la trupe? Eu alerg să fac rost în primul rînd de ceva rufărie şi încălţăminte. Ce stricăm noi că zona Diviziei 15 este proastă? Era de datoria şefului de stat major al Armatei s-o recunoască, înainte de-a o fixa ca zonă de staţionare pentru o mare unitate,

şi nu să se mulţumească a da ordine numai după hartă, cum a făcut toată viaţa prin birourile prin care a servit pînă acum. Am constatat că Armata, în multe rînduri, nu cunoştea situaţia zonei în care opera, din care cauză de multe ori ne-a dislocat în zone care erau deja pline cu trupe sau formaţiuni de-ale noastre, dar mai ales germane.

16 decembrie 1942. A venit rîndul să răsfoiesc ziarele din 26 şi 27 noiembrie. Opinia publică trebuie să fi răsuflat; îngrijorată în primul rînd de evenimentele petrecute pe Don, acum, cînd citeşte în ziare titlurile: „Sute de tancuri sovietice distruse", „Atacurile bolşevice dintre Don şi Volga zdrobite" — sau: „Sovieticii au pierderi enorme în oameni şi materiale", cred că i-a venit inima la loc şi mă mir că nu s-au arborat steaguri pe clădiri şi de-a lungul străzilor...

În ziarul *Curentul* văd o rubrică: „Situaţia fronturilor de luptă" de Şt. Beceanu. Nu ştiu ce pregătire are acest cronicar în domeniul tactic şi strategic, dar, dacă se încumetă să scrie în acest domeniu, apoi trebuie să suporte şi critica. Domnule cronicar, care te găseşti la 1 500 km de front, îmi dai voie să te lămuresc eu, care am fost aici. Spui că Timoşenko şi-a aruncat forţele de luptă fără socoteală; nu ştiu dacă a comandat Timoşenko aici, asta se va vedea mai tîrziu, eu am cunoştinţă numai de generalul Danilov, care a comandat armata din faţa mea. Ştiu însă că a procedat magistral, a lovit unde trebuia să lovească şi a realizat surprinderea; spui că s-au distrus 76 tancuri ruse, crezînd că e lucru mare. Îţi spun eu că au fost distruse mult mai multe, dar nu se cunoştea, fiindcă pe tot frontul, pînă la Stalingrad, ruşii au avut *una mie* de tancuri! Diviziile noastre, încercuite şi fără posibilitate de-a fi ajutate, au primit parlamentari ruşi ce le cereau să se predea. Bravele noastre trupe au refuzat, luptînd înainte, cu speranţa că le va veni ajutorul dorit, pînă ce au terminat hrana şi muniţia, capitulînd numai după asta. Aviatorii noştri veneau şi ne spuneau că văd coloane întregi trecînd Donul, de la sud spre nord, şi desigur erau prizonierii români ai acestor divizii, care luau drumul pri-

begiei, poate spre Siberia. Cîţi se vor mai întoarce din aceştia? Că a fost ceva serios, se vede şi din faptul luării comenzii unor şefi germani cu reputaţie. Am pomenit deja de generalul Heim, acum văd că şi mareşalul von Bock, care comanda grupul nostru de armate, este înlocuit cu mareşalul Manstein (eroul de la Sevastopol).

18 decembrie 1942. Am fost la Kamensk, la eşalonul doi al Armatei, unde am vorbit cu şeful de stat major, care mi-a spus că situaţia germanilor pe front este precară şi că au pierdut complet iniţiativa operaţiilor. Ruşii au atacat puternic armata italiană de pe Don, care nu va fi greu de dat peste cap. S-a hotărît să nu se mai aducă din ţară noi efective, lucru foarte inteligent, căci pînă acum am pierdut trei sferturi din armata noastră.

Germanii văd că se amestecă şi în chestiunile interne ale Armatei: astfel, au luat comanda comandanţilor Diviziilor 9 şi 14, fără să ceară măcar avizul Armatei noastre. Subzistenţe de-abia ne mai dau cîte ceva, iar pentru cai pot spune că deloc.

Armata a IV-a română (G-al Constantinescu) a suferit o mare înfrîngere la sud de Stalingrad.

Citesc darea de seamă întocmită de Divizia 15 Infanterie asupra operaţiunilor de la 19-26 noiembrie. Sînt pagini de un tragic înspăimîntător, pe care nici cel mai genial scriitor nu le-ar putea reda. Seara tîrziu primesc un telefon de la Corpul 2 Armată, care este pe front. Îmi cere relaţiuni — pînă unde am eu întinse cantonamentele, deoarece trebuie să-şi mişte serviciile spre înapoi. Am înţeles că situaţia pe front e proastă.

20 decembrie 1942. Generalul Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a) mă cheamă la telefon, spunîndu-mi că trebuie să mă pregătesc să plec pentru a lua comanda Corpului 1 Armată de pe front, deoarece titularul, G-al Ionescu Teodor, a fost destituit, precum şi şeful lui de stat major (Col. Runceanu). Ca şef de stat major voi avea pe Col. Lupescu (şef de stat major pînă acum la Corpul 5 Armată), iar din comandamentul

meu mă va însoţi maiorul Niculescu, şeful Biroului 3 Operaţii. Am rămas foarte contrariat de această hotărîre a Marelui Cartier General; şi apoi, în timp de operaţii să înlocuieşti deodată cele trei elemente principale dintr-un comandament (comandantul, şeful de stat major şi şeful Biroului Operaţii)... În plus, Corpul 1 Armată se găseşte în lupte grele şi în plină retragere, deci este cel mai nefavorabil moment de a face asemenea schimbări. E mai normal ca unul din comandanţii de divizie din Corpul 1 Armată să fie numit provizoriu la comanda corpului, căci acesta era în ambianţa operaţiunilor, pe cînd unul nou nu e la curent cu nimic. Foarte dezagreabilă îmi este această plecare în grabă.

21 decembrie 1942. Am plecat din Nijnîi Brohin cu maiorul Niculescu la ora 5. Toţi ofiţerii comandamentului au ţinut să mă vadă înainte de plecare încă o dată, căci de fapt îmi luasem rămas bun din ajun. Eram emoţionaţi cu toţii de această despărţire, sosită ca din senin.

La Litvinov ne aştepta colonelul Lupescu, noul meu şef de stat major, şi de aici am plecat spre necunoscut. Trebuia să ajungem la Verhne-Sovşnikov, unde era postul de comandă al Corpului 2 Armată (G-al Dăscălescu) şi de unde urma să fim îndreptaţi la postul de comandă al generalului german Holidt, care comanda frontul în această parte şi care urma să mă investească în noua mea comandă. Lupta e în toi pe frontul spre care mă duceam şi pe drum întîlnesc numeroşi fugari, mai ales din armata italiană. Pe la ora 10.30 am ajuns la Corpul 2 Armată şi am constatat cu plăcere că postul de comandă al generalului Holidt era în aceeaşi localitate cu Corpul 2 Armată, deci ajunsesem la destinaţie. Nu m-am putut prezenta imediat, deoarece generalul era pe front.

Stînd la Corpul 2 Armată am căutat să mă pun la curent cu situaţia frontului. Spre surprinderea mea, aflu că nu există Corpul 1 Armată, căci comandamentul a părăsit frontul şi s-a dus la 150 km, la Morozovskaia, la Armata a III-a, spre a-i raporta situaţia, deşi nu mai era sub ordinele ei, iar trupele

acestui corp de armată (Diviziile 9, 7 şi 11), precum şi trupe italiene şi germane, sînt complet încercuite de ruşi. Cu o zi înainte, ruşii au spart frontul armatei italiene, ai cărei soldaţi au fugit cu mare repezeală (nu degeaba generalul italian care-i comanda se numea *Celere*), descoperind stînga Corpului 1 Armată român. În acelaşi timp, şi divizia germană din dreapta Corpului 1 Armată a fost străpunsă, astfel că întreg Corpul 1 a fost încercuit în cîteva ore.

După cîtva timp s-a înapoiat şi cartierul Corpului 1 Armată, gonit de la Morozovskaia de către comandantul Armatei a III-a, care cu drept cuvînt nici n-a vrut să-i primească şi să stea de vorbă cu ei. Mi-a făcut o impresie lamentabilă şeful de stat major al Corpului 1 Armată (Col. Runceanu), pe care nu l-am cunoscut în serviciu, dar care avea o anume reputaţie în armată; era complet dezorientat, înpanicat; el propusese această plecare de pe front a cartierului, pe care apoi, pe drum, l-a pierdut în bună parte. Dădea ca justificare faptul că n-a mîncat de două zile, iar eu mă gîndeam că, dacă n-a avut grijă de el, atunci îmi închipui cum au fost hrănite trupele Corpului 1 Armată. Îl priveam cu dispreţ cînd căuta să justifice faptele nesăbuite ce le-a făcut... Vorbea, inconştient, de un ordin dat de germani şi primit de italieni, în care li se spunea să se retragă şi — *sauve qui peut*. De era mai inteligent, şi-ar fi dat seama că numai germanii nu puteau da un asemenea ordin, ei care, din contră, preconizau tot timpul ca nimeni să nu dea un pas înapoi. De-ar fi fost în căderea mea, pe dată l-aş fi dat în judecată pe acest şef de stat major.*

Situaţia fiind gravă, a venit pe front şi G-al Şteflea (şeful Marelui Cartier General). I-am pus chestiunea de încredere cum că eu am venit să iau comanda efectivă a unui corp de armată ce operează pe front şi că nu găsesc nici statul major al acestui corp în funcţiune, nici trupe de comandat. A venit apoi şi G-al Holidt; după ce s-a sfătuit cu G-al Şteflea, am

---

* Colonelul Runceanu, fiind un protejat al generalului Şteflea, a fost scos de pe front şi numit comandant al Şcolii Militare de elevi. Iată cine era pus să facă educaţia viitorilor ofiţeri!

fost chemat ca să mi se spună că prezenţa mea nu mai are nici un rost şi trebuie să mă întorc la vechea mea comandă.

Fiind atîta înghesuială de comandamente şi trupe în Verhne-Sovşnikov, hotărăsc să plecăm chiar în acea seară şi să mergem pînă la Mankov, unde e un centru permanent de informaţii, spre a ne odihni — şi a doua zi să ne continuăm drumul.

Mankov, 22 decembrie 1942. Nici n-a trecut bine de miezul nopţii, cînd un ofiţer de la transmisiuni ne trezeşte şi ne face cunoscut că ruşii se plimbă în voie cu tancurile între Valea Kalitvo şi Doneţ şi au ajuns chiar la Ilinski, adică pe drumul ce voiam să-l luăm la înapoiere. Renunţăm la somn şi cerem legătura telefonică cu Armata, pentru a întreba dacă Corpul 4 de Armată este acolo unde l-am lăsat. Ni se răspunde că, imediat după plecarea noastră din Nijnîi Brohin, corpul de armată a primit ordin urgent să plece la Vodino, la vest de Doneţ, în zona ce o alesesem pentru iernatul cailor, care fuseseră deja instalaţi acolo.

Am plecat imediat, prin Morozovskaia, la Vorstadt, unde se putea trece Doneţul, întrucît drumul direct la Kamensk nu mai era sigur. Trecem Doneţul la ora 6 şi aici găsim cartierul Corpului 5 Armată, unde lăsăm pe colonelul Lupescu, spre a-şi relua vechea funcţie. Trupele combatante ale Corpului 5 Armată primiseră ordin să execute un cap de pod la Vorstadt. Am plecat mai departe cu maiorul Niculescu la Kamensk, la eşalonul doi al Armatei, unde găsesc pe Col. Eftimiu (subşef de stat major al Armatei); aflu că ceva trupe din Corpul 4 Armată au organizat un mic detaşament în vederea apărării capului de pod de la Kamensk şi că restul corpului se adună în jur de Vodino (la 30 km sud de Voroşilovgrad).

Către ora 9 am plecat spre Vodino, unde ajung la ora 15. Între timp, cei de la comandament aflaseră că mă voi întoarce, aşa că nu a fost o surpriză pentru ei cînd ne-am întîlnit. A fost o mulţumire generală că ne-am regăsit cu toţii. Cu puţină febră, mort de oboseală, am renunţat la mîncare pentru a mă

culca imediat. Am făcut de prisos un drum extrem de lung numai din cauza unor măsuri cu totul nejustificate luate de Marele Cartier General...

Vodino, 23 decembrie 1942. Sat mare şi confortabil, cu multe fabrici şi exploatări de cărbune, dar totul e o ruină, căci ruşii, în retragere, au distrus tot. De-a lungul uliţelor satului înaintează coloanele noastre, cu un aer trist şi resemnat. Nimic nu poate reda mai bine tristeţea decît peisajul de iarnă străbătut de aceste coloane în retragere...

Se pare că pe front este o situaţie cum nu se poate mai proastă; vin zvonuri că inamicul a ajuns pînă la Taţinskaia, ceea ce înseamnă că a tăiat retragerea Corpului 1 şi 2 Armată şi chiar a eşalonului unu al Armatei. Stăm fără nici o conducere. Am trimis la Kamensk pe maiorul Niculescu, pentru a se informa la eşalonul doi al Armatei. În orice caz, se pare că drumul spre Rostov este deschis inamicului. Mai pot oare îndrepta ceva germanii? Foarte tari în domeniul tactic, s-au arătat nepricepuţi în domeniul strategic, plătind scump acest fapt.

Am avut o bucurie, aceea de a revedea pe Col. Creţulescu, fostul meu şef de stat major din campania anului trecut. Comandă acum Brigada 9 Infanterie şi este în trecere spre zona ce i-a fost fixată. L-am oprit la mine pentru 24 de ore, pentru a depăna împreună firul amintirilor. Am stat închişi în casă, nici la masă nu ne-am dus. După-amiază a venit şi sublocotenentul Rainu, din Batalionul Transmisiuni al Corpului 4 Armată, care este nepot soţiei mele şi soţiei colonelului Creţulescu, ele fiind vere primare, aşa că am fost ca în familie, luînd masa împreună în camera mea şi vorbind de cei lăsaţi acasă. Bucuria era şi mai mare, căci am primit cu toţii de acasă cîte un pachet cu bunătăţi în vederea Crăciunului, precum şi scrisori. Sînt liniştit, pentru că soţia mea îmi scrie că totul este bine acasă. Am primit şi scrisori de la fiica mea, din Tiraspol, unde se găseşte ca infirmieră într-un spital. Pe deasupra, primesc şi două lăzi cu mere, pe care mi le-a trimis G-al Atanasiu, comandantul Corpului 3 Armată, rămas tot la Tiraspol.

Aşa că uşor se poate închipui buna dispoziţie de care sînt cuprins.

Vodino, 24 decembrie 1942. De dimineaţă, Col. Creţulescu şi-a strîns bagajele şi a pornit către cantonamentul ce i s-a fixat.

Ajunul Crăciunului! Ninge frumos şi liniştit, e o vreme admirabilă. Ajunul Crăciunului copilăriei mele îmi revine clar în minte, cu pomul de Crăciun şi darurile lui; vremuri atît de frumoase... Am ieşit puţin în faţa casei, unde, întîlnind nişte copii, i-am adus în curte şi le-am dat bomboane şi pesmeţi; mă uitam la bucuria lor şi parcă era bucuria mea de altădată.

S-a întors şi maiorul Niculescu de la Kamensk, dar lucru mare n-a aflat de situaţia frontului; se pare că nu este nici o îmbunătăţire pînă în prezent şi eşalonul unu al Armatei s-a retras cu vreo 30 km spre sud. Nu se cunoaşte în ce situaţie este Corpul 2 Armată. Am dat dispoziţiuni ca toate coloanele să-şi organizeze detaşamente de apărare şi să fie vigilente în cantonamente, fiindcă ne găsim într-o zonă industrială, ori ştiut este că aceşti minieri n-au aceleaşi sentimente faţă de noi ca ţăranii şi deci ar putea ataca cantonamentele prin surprindere.

Spre seară, un cor improvizat din soldaţii cartierului şi cei de la transmisiuni a venit să-mi ureze în seara de Crăciun. Le-am dat fiecăruia în dar cîte trei mere şi două ţigări, căci atît puteam să le dau din sărăcia mea. M-a mişcat atenţia lor; sînt cu ochii pe mine ca şi cum aş fi mîntuitorul lor în aceste vremuri grele...

Am dat dispoziţii ca, pe cît se poate, să dăm drumul în ţară la unii ostaşi, cu diferite însărcinări, unele chiar imaginare, şi cu consemnul ca odată ajunşi în ţară să nu se mai întoarcă, ci să rămînă la părţile sedentare. Unora le-am imaginat boli de care n-au suferit niciodată, numai ca să poată pleca. Natural că prin acest procedeu va pleca un număr restrîns, căci trebuie să păstrez o limită peste care nu se poate trece — din cauza cailor, căruţelor şi maşinilor, care cer un anumit personal, cît de redus.

Vodino, 25 decembrie 1942. Crăciunul! — Cel mai trist din viaţa mea. Ordonanţa, intrînd în cameră dimineaţa, îmi urează primul „La mulţi ani". Am luat dispoziţii ca în toate cantonamentele să se strîngă oamenii şi să se facă o slujbă religioasă, dîndu-se şi o hrană mai bună în această zi. Şi la popotă Crăciunul a adus o îmbunătăţire a menu-ului; am interzis orice manifestaţie de petrecere, care nu cadrează cu situaţia nenorocită în care ne aflăm.

După masă sînt iar singur în camera mea şi răsfoiesc ziarele cu data de 9 decembrie. Îmi atrage atenţia un articol de fond scris de Pamfil Şeicaru în *Curentul,* prin care preamăreşte pe G-al Constantinescu (comandantul Armatei a IV-a). Nimic de mirare, fiind prieteni şi din acelaşi sat. Dar cum vine această laudă, tocmai acum? Armata a IV-a a fost adusă în august şi, comandamentul nu a avut nici o întrebuinţare pînă în ultimele zile din noiembrie, cînd rămăşiţele trupelor ce luptau la sud de Stalingrad au fost puse sub comanda acestei armate. Generalul Constantinescu, plictisit de anonimatul ce domnea în jurul său, a trimis o telegramă direct Mareşalului, prin care spunea că trupele sale, după zece zile de lupte grele, au încheiat cel mai răsărit front românesc şi că sînt cu gîndul la Mareşal. O telegramă în termeni linguşitori, dar al cărei tîlc era: vedeţi că sînt şi eu pe aici; oare n-ar fi momentul să mi se dea şi mie „Mihai Viteazul"? Într-adevăr, generalul Constantinescu a reuşit să iasă din anonimat, fiindcă toate ziarele i-au publicat telegrama cu caractere mari, iar *Curentul* îi consacră articolul de fond de care am pomenit. La ora actuală de ce nu mai revine G-al Constantinescu cu vreo telegramă? Fiindcă trupele sale sînt complet sfărîmate — şi inexistente. Nu telegramă de linguşire trebuia să trimită, ci telegramă de protest, în care să arate situaţia tragică în care ne-a vîrît Mareşalul. Deşi cu cîteva zile înainte de dezastru trimite faimoasa telegramă, n-a prevăzut acest dezastru; regretabil pentru un comandant de armată, care trebuie să vadă operaţiile înaintea sa.

În *Curentul* din 10 decembrie citesc cronica militară de Ştefan Beceanu, intitulată „Mari succese în est şi Tunisia". Nu

ştiu ce-o fi în Tunisia, însă în est sînt înfrîngeri, chiar ruşinoase, pentru germani, care se zbat fără a reuşi să facă faţă situaţiei.

Vodino, 27 decembrie 1942. Peste noapte a fost un ger cumplit; termometrul a înregistrat – 32°C. Noroc că s-au scurs coloanele noastre şi au intrat în cantonamente, unde oamenii, de bine de rău, se mai adăpostesc; dar bună parte din cai îndură frigul afară, doar cu o păturică în spate. De altfel mă aşteptam la acest ger, fiindcă broşura cu descrierea regiunii, ce ne-a fost împărţită de Marele Cartier General, ne-a prevenit că în jurul Voroşilovgradului se înregistrează cele mai scăzute temperaturi. Dacă Armata ne-ar fi deplasat cu 50–60 km mai spre sud, am fi scăpat de aceste geruri. Probabil că Armata n-a citit broşura. Nici nu mai ştiu pe unde este Armata... Am trimis la Kamensk după benzină şi aprovizionări, însă n-au mai găsit pe nimeni, căci eşalonul doi a plecat fără să-şi lase adresa.

Trimitem cu teamă camioanele şi maşinile pe drumuri, fiindcă germanii ni le iau cu forţa, pe motiv că nouă nu ne mai trebuie. Astfel s-a întîmplat şi cu maşina Tatra, cea mai bună a cartierului, care transporta ţigările pentru ofiţeri şi trupă. Aşa ne tratează acum aliaţii noştri...

Pentru toată siguranţa, am împins spre Stalino impedimentele şi atelierele de reparaţiuni, mai ales că, din cercetările făcute, se pare că nu mai există vreo bază de reaprovizionare mai apropiată decît aceea de la Stalino. De aici şi pînă acolo sînt 160 km; destul de departe, pe o asemenea vreme.

Vodino, 31 decembrie 1942. Ultima zi a anului. Să încheiem bilanţul: Armata a III-a a avut un efectiv de 170 000 oameni şi 70 000 cai; azi are 35 000 oameni şi 20 000 cai.

Un bilanţ mai trist nu se poate. Aceste rămăşiţe ale Armatei rătăcesc de colo-colo şi nu se ia hotărîrea logică de a fi transportate în ţară. Aud c-ar fi fost în zonă şi ministrul de

război şi şeful Marelui Stat Major, dar nu s-au gîndit să dea ochii cu noi, spre a fi puşi la curent. Se gîndesc mereu la organizarea acestor rămăşiţe, deşi ele cuprind oameni de la servicii, căci combatanţii ori au murit, ori sînt prizonieri.

Aflăm în fine că eşalonul unu al Armatei s-a retras la Şahti, de unde îmi trimite un ordin cum că din cele patru comandamente de corp de armată se vor organiza numai două (Corpul 2 şi 4 Armată), care în curînd vor lua front pe Doneţul inferior, cu strînsuri din armata noastră şi germană. Am înaintat un raport la Armată prin care le fac cunoscut că înţeleg să comand dacă sînt pus în situaţia de-a avea în subordine mari unităţi dotate, cît de puţin, cu ce trebuie; însă nu înţeleg a comanda strînsuri, căci în caz de eşec se va arunca vina pe un comandament român pus într-o situaţie falsă. Pentru asemenea situaţii să se creeze detaşamente. Armata a III-a a primit această situaţie umilitoare pe Cir şi pare să fie gata să o primească şi pe Doneţ.

Aflăm şi cîte ceva asupra frontului. Armata din Caucaz se retrage şi este pe Terek. Armata a VI-a germană (mareşal Paulus) şi ceva forţe române — în total 200 000 oameni şi 17 generali — încercuite între Don şi Volga. Încercările de despresurare n-au reuşit.

Sfîrşit de an, zi de mare doliu. Armata română a suferit cel mai mare dezastru din istoria ei militară.

Bucureştiul petrece; Mihai Antonescu ţine cuvîntări, iar Mareşalul face inspecţii pe la cantinele şcolare, dînd directive cum să se prepare mîncarea. Aici, resturile armatei lăsate în părăsire; din cauza gerului se găsesc soldaţi îngheţaţi.

Spre seară se aud plesnituri de bici şi urături; sînt oamenii de la transmisiuni, care au improvizat un pluguşor şi au plecat din casă în casă, spre a uita necazurile şi a-şi aduce aminte de ce a fost odată. Masa de seară am luat-o ca de obicei, avînd o mîncare mai bună şi ceva vin. M-am îngrijit ca şi trupa să mănînce mai bine, iar în ziua de Anul Nou fiecare să capete 400 grame de carne. La ora 21.30 am terminat masa, retră-

gîndu-ne fiecare la casa lui; acesta ne-a fost Révellion-ul din acest an.*

Vodino, 3 ianuarie 1943. Protestul meu la Armată a avut efect. Mîine ar fi trebuit să începem deplasarea la Platovo, pentru a primi un sector de apărat pe Doneţ. Am primit azi anularea ordinului de deplasare, rămînînd pe loc pînă la primirea altei destinaţii. Foarte grea ar fi fost deplasarea, deoarece brusc a urcat temperatura, s-a topit zăpada şi s-au desfundat drumurile.

Întrucît sînt cîţiva ofiţeri ce pleacă în ţară, în concediu medical, ne-am hotărît să ne revizuim bagajele şi să trimitem tot ce nu ne este strict necesar, aceasta în scopul de-a uşura deplasările, fiindcă şi maşinile ni s-au împuţinat, fie pentru că ni le-au luat cu japca nemţii, fie pentru că s-au mai stricat. Mi-am scris şi corespondenţa particulară, pe care o voi trimite o dată cu bagajele, căci pe poşta frontului nu se mai poate conta, fiind şi ea dezorganizată.

Au urmat apoi ordinele către unităţi că vor rămîne pe loc; cred că fiecare unitate este mulţumită că nu se mai deplasează, cît de prost i-ar fi cantonamentul. Pregătirea pentru deplasare e tot ce poate fi mai dezagreabil şi mai enervant, căci trebuie strîns totul cu chibzuială ca să încapă în lăzile de campanie, a căror capacitate este totdeauna mai mică decît lucrurile ce le ai; apoi, gîndul plecării în necunoscut nu e tocmai plăcut.

4 ianuarie 1943. Către prînz, sînt în posesia unui ordin confidenţial personal prin care mi se face cunoscut că Corpul 4 Armată va lua direct sub comandă toate rămăşiţele Armatei a III-a, pe care le va strînge la sud de Stalino. Corpul 2 Armată rămîne singur pe front, cu adunăturile combatante din întreaga armată. Se desfiinţează comandamentele Corpului 1 şi 5 Ar-

---

* Cu ocazia Anului Nou a venit şeful de stat major cu o delegaţie, să-mi prezinte felicitări şi să-mi înmîneze drept cadou un pergament cu semnăturile lor. Se va reproduce fotocopia pergamentului.

mată, creîndu-se trei grupări, fiecare sub ordinele unui comandament de divizie, corespunzînd celor trei corpuri de armată. Asta înseamnă mai întîi o reorganizare, apoi o deplasare de 200 km. Deocamdată trebuie să vedem pe unde se găsesc toate elementele celorlalte corpuri de armată, pentru a le subordona. Organizarea marşului este destul de grea, din cauza diversităţii elementelor: maşini, trupe fără cadre, ateliere, coloane de căruţe, spitale, ambulanţe, brutării, cirezi de vite, turme de oi şi depozite de tot felul, precum şi masă mare de cai la mînă. Trebuie organizată hrănirea pe timpul marşului, precum şi în zona cea nouă.

Ne-am şi pus pe lucru; ofiţerii din comandament au plecat pe dată să caute toate unităţile armatei, pentru a lua legătura şi transmite ordine.

5 ianuarie 1943. A venit un alt ordin, de deplasare către zona sud-Stalino. Tot Corpul 4 Armată are conducerea, dar nu se mai fac grupuri pe divizii, ci rămîn în fiinţă comandamentele corpurilor de armată cu trupele şi serviciile lor. Mişcarea trebuie să înceapă la 7 ianuarie. Mă întreb de ce aşa grabă în deplasare *acum*; cînd trebuia într-adevăr să grăbim deplasarea, din contră primeam ordine să stăm pe loc. Pentru ca deplasarea să se facă în ordine, socotisem începerea ei la 10 ianuarie.

Aceste schimbări de ordine de la o zi la alta produc greutăţi. În afară de asta, ordinul Armatei are greşeli de tehnică de stat major. Pentru uşurarea marşului, trebuie păstrat acelaşi dispozitiv de la plecare pînă la sosirea în zonă. Ordinul Armatei prevede ca un corp de armată ce se găseşte acum la nord în zonă la sosire să fie în sudul zonei şi altul, azi în coadă, să ajungă în cap. Asta va produce încrucişări de coloane şi depăşiri care n-au nici un rost acum, cînd nu se merge într-o situaţie tactică.

Peste noapte a bătut vîntul şi a îngheţat, lucru ce mă bucură, fiindcă a dispărut noroiul, atît de nedorit în marşuri.

Krasno Luci, 6 ianuarie 1943. Deplasez comandamentul Corpului 4 Armată la Krasno Luci, pentru a fi în centrul tru-

pelor puse sub comanda mea şi a le putea mai uşor supraveghea şi conduce plecarea. Krasno Luci este un tîrg foarte mare, cu clădiri frumoase, însă supraaglomerat de trupe germane, române şi italiene, care forfotesc în toate sensurile. De-abia la marginea tîrgului ne-am găsit şi noi un adăpost.

Spre seară s-a prezentat colonelul german Krammer, noul şef al Detaşamentului German de Legătură (D.V.K.), întrucît cel vechi — Col. Siechermann — a fost mutat la Corpul 2 Armată. Cu Col. Siechermann m-am împăcat foarte bine, fiind la locul lui şi foarte ataşat comandamentului nostru; ne-a fost de folos în toate împrejurările, fiindcă punea inimă la cererile noastre şi intervenea pentru satisfacerea lor. Colonelul Krammer vine de pe frontul din Grecia; de la prima vedere mi-a făcut impresia că e cam părpălatec, cam haplea. De la primele convorbiri ce-am angajat mi-am dat seama că este un fanatic hitlerist. Dacă i-am spus că situaţia Armatei a VI-a germane de la Stalingrad este gravă de tot, mi-a răspuns să nu am nici o grijă, căci geniul lui Hitler va şti s-o despresoare... I-am răspuns că pentru a despresura această armată m-aş pricepe şi eu, fără să fiu geniu, însă mi-ar trebui trupe proaspete, care să atace în direcţia Stalingradului, or după toate probabilităţile germanii n-au asemenea rezerve în această parte a frontului. Natural că acest colonel a rămas la ideea lui şi poate credea că ceva supranatural va interveni din partea lui Hitler, atît era de hipnotizat.

Ruşii văd că înaintează încet, dar merge vorba că înaintează mereu. Aud că Marele Cartier General pleacă definitiv la Bucureşti; de altfel, nu mai au nici un rost, aşa că se grăbesc să ajungă cît mai repede acasă. Armata mi-a trecut mie comanda tuturor rămăşiţelor. N-aş zice nimic dacă ar pleca cu toţii şi m-ar lăsa singur, să mă descurc cum voi putea; dar n-au astîmpăr şi, din depărtarea unde s-au retras, se simt datori să mai dea cîte un ordin, care complică în loc să ajute. Din cauza nehotărîrii, fie a Marelui Cartier General, fie a Armatei, am pierdut două săptămîni pentru mişcare, azi putînd fi aproape de Nipru. Poate să ne aducă mari neplăceri această întîrziere —

fie din cauza germanilor, fie din cauza vremii rele care poate să sosească. Apoi, s-ar putea ca o puternică ofensivă rusă spre vest — trebuie să fi simţit că sîntem slabi! — să dea peste noi şi să pierdem şi aceste rămăşiţe, fiindcă deocamdată sîntem în preajma frontului şi de-abia dacă reuşim să facem saltul acesta, la sud de Stalino, vom fi ceva mai în siguranţă. Ruşii ar putea să debarce pe Marea Neagră forţe în spatele nostru, pentru a ne tăia retragerea, de asemenea ar putea prăbuşi complet frontul italian, care de-abia se mai ţine, cu toate proptelele germane.

Aştept cu mare înfrigurare să văd că marşul proiectat se termină cu bine şi, cum mă deştept dimineaţa, cea dintîi grijă este să mă interesez de starea atmosferică. Zăpada prea mare, viscolul, gerul ne-ar stînjeni grozav. Mi-ar trebui vreo zece zile de vreme bună, însă să nu fie senin, căci ar fi bucluc cu aviaţia inamică, ce-ar avea o pradă uşoară în aceste coloane fără nici o apărare. Pentru moment, începutul pare favorabil. Sper să soluţionez bine şi chestiunea aprovizionărilor pe timpul acestei deplasări. În orice caz, am ordonat etape de marş foarte scurte, intrarea în cantonamente devreme şi pe lumină, pentru a nu obosi nici oamenii, nici animalele.

Primesc o telegramă de felicitare de la Mihai Antonescu de Anul Nou; mă întreb pentru ce, întrucît nu avem nici o legătură. Aflu însă că a dat asemenea telegrame tuturor comandanţilor de pe front, pînă la regimente, aşa că nici nu mă deranjez să răspund pentru a mulţumi. Adevărată vorba românului: satul arde şi baba se piaptănă. Telegrame de felicitări — atît ne mai lipsea!

7 ianuarie 1943. Vom sta cîteva zile în Krasno Luci, pînă se vor scurge coloanele pe aici, către noua zonă.

Prima zi de marş. Coloanele Corpului 1 şi 5 Armată s-au pus în mişcare. Trimit ofiţeri de-a lungul itinerariilor, pentru a supraveghea ordinea. Vreme bună, început bun. Peste noapte, Armata a botezat cartierul Corpului 4 Armată „Grupul de corpuri de armate". Zîmbesc la această titulatură pretenţioasă,

cred că era mai nimerit „Grupul rămăşiţelor Armatei a III-a"... Mă uit cu plăcere cum toţi ofiţerii din comandamentul meu aleargă de colo-colo, pentru a ajuta ca marşul să fie cît mai puţin obositor pentru trupe şi ele să fie aprovizionate cît mai satisfăcător.

Am terminat de citit lucrarea *Războiul petrolului* de Anton Zischka, în care se vede cît colo că germanii au contat pe petrolul nostru cînd au dezlănţuit războiul, fără a ne lua consimţămîntul, ca şi cum ar fi fost proprietatea lor. Ce vor să ştie statele mari de suzeranitatea statelor mici...

8 ianuarie 1943. Timpul se menţine bun. A încetat ninsoarea, şi vîntul care trage uşor nu prezintă pericol de înzăpezire. A plecat în zona de sosire detaşamentul precursor, să pregătească staţionarea şi aprovizionarea; el trebuie să ia numaidecît legătura cu organele de exploatare din zonă, pentru a ne fixa punctele de distribuţie. Staţionarea fiind între Stalino şi Mariupol — două centre mari de aprovizionare — cred că vom fi îndestulaţi. Mă îngrijorează furajele pentru cai, căci am 20 000 de cai, care consumă mari cantităţi. Cartierul Armatei a III-a se pare că se va muta la Zaporojie, pe Nipru.

9 ianuarie 1943. Bună şi această zi; puţină ceaţă, fără vînt. S-a pus azi în mişcare şi Corpul 2 Armată. Au luat fiinţă depozitele de-a lungul drumurilor, ceea ce mă face să fiu liniştit că trupele nu vor suferi. A venit şi poşta. Deşi scrisorile şi ziarele au o dată veche, este totuşi o plăcere a le citi şi comenta.

Col. Creţulescu (fostul meu şef de stat major) s-a oprit în trecere să mă vadă. Aud că şi rămăşiţele Armatei a IV-a sînt în marş spre înapoi şi vor veni alături de noi; sînt domic a vedea pe camarazii supravieţuitori din această armată. Ies şi eu pe drumuri, să văd coloanele în marş. Merg cu toţii în ordine şi cu resemnare, mînaţi de speranţa că odată şi odată tot vor ajunge acasă. Mi s-a prezentat şi colonelul Munteanu — comandantul Diviziei 7 Cavalerie —, care a primit ordin să se

pună sub comanda mea; nici din unitatea lui n-a mai rămas mare lucru.

10 ianuarie 1943. Se simte mişcare din ce în ce mai puţină, căci trupele au trecut de Krasno Luci. Azi, pentru cele mai multe unităţi este zi de repaus. Ziua e bună; s-a înseninat şi chiar a apărut soarele pentru puţin timp. Din cauza Armatei a IV-a mi se modifică zona finală de staţionare puţin mai la nord, spre a face loc şi acesteia în preajma noastră.

Răsfoiesc ziarele de la 15 decembrie la 1 ianuarie; aceleaşi pretinse victorii ale germanilor şi ale noastre. Am putut controla un comunicat german, care spunea că în ziua cutare au distrus 257 care de luptă, cînd în realitate au fost distruse şapte (patru de germani şi trei de Divizia 7 Cavalerie română). De aici se vede ce crezare trebuie dată comunicatelor germane...

11 ianuarie 1943. Atît ne-a fost cu vremea bună, căci azinoapte a început un vînt puternic dinspre nord, care a scoborît brusc temperatura. Geamurile sînt îngheţate complet. Drumurile sigur vor fi întroienite — şi atunci cum se vor mişca maşinile cu aprovizionări? De asemenea, şi oamenii, şi caii vor îndura mari suferinţe. Mi-e teamă să nu pierdem caii, care nu găsesc adăposturi; ce pagubă pe ţară, care se va resimţi mulţi ani, întrucît stocul de cai se reface greu.

În ziarul de la 1 ianuarie citesc Ordinul de zi al Mareşalului către armată. Mă întreb — către care armată? Mai există ea oare? Armata română este astăzi o parte în Siberia, ca prizonieri, o altă parte înmormîntată pe Don şi mai există nişte rămăşiţe ce mă străduiesc să le scap de la o pieire sigură prin stepele Rusiei...

14 ianuarie 1943. Întrucît coloanele noastre au început a ajunge cu capul în zona hotărîtă, plecăm cu cartierul la Volnovaka, viitorul nostru loc de staţionare. Drumul este bun, acoperit uşor de o zăpadă bătătorită de circulaţia intensă.

Pe la 10 ajungem în Stalino. Acolo, cu patru luni în urmă, am debarcat venind din ţară. Ce deosebire între atunci şi

acum... Venisem cu o armată mîndră şi acum mă reîntorc cu nişte rămăşiţe. Pe la 12 ajungem la Volnovaka, unde începem să ne instalăm, căci se pare că vom sta aici timp mai îndelungat.

Volnovaka, 15 ianuarie 1943. Tare frig. Soseşte G-al Arbore (şeful de stat major al Armatei), care ne informează că toate aceste resturi, sub comanda Corpului 4 Armată, vor continua pe jos drumul spre ţară. Deşi am ajuns la o cale ferată care era legată direct cu ţara noastră, sîntem siliţi a merge pe jos, pe o astfel de iarnă. S-au găsit 1 000 de trenuri ca să ne ducă pe front, şi acum nu se găsesc 200 de trenuri ca să ducă în ţară aceste resturi. Faţă de această nouă hotărîre, am început pregătirea marşului pînă la Nipru (220 km); cînd voi ajunge acolo, voi vedea ce e de făcut.

Am cerut ca cel puţin să ni se dea cîteva trenuri pentru a evacua parte din depozitele şi maşinile ce s-au stricat — în vederea uşurării marşului. Cred că această cerere îmi va fi aprobată. Am cerut de asemenea să nu mi se pună nici o prescripţie asupra duratei marşului, fiindcă intenţia mea este de a menaja forţele oamenilor şi cailor, şi deci de a executa marşul numai cînd timpul este favorabil, chiar dacă ar fi să ajung în ţară tocmai în vară. Avem o distanţă mare de străbătut; contez pe efortul oamenilor, care ştiu precis acum că se întorc în ţară.

Foarte trist că nu ni se pun trenuri la dispoziţie; fiindcă am ajuns nişte epave, nimeni nu ne mai dă vreo importanţă, nu interesează pe nimeni dacă vor pieri mulţi în acest marş. În fine, acesta ne-a fost destinul, iar eu, care am răspunderea acestui trist convoi, îmi voi pune toată priceperea şi energia pentru a duce la capăt cît mai bine însărcinarea primită. Natural că, în aceste momente, îmi vin în minte două retrageri celebre din istorie: aceea a lui Napoleon din Rusia, în 1812, şi aceea a lui Xenofon, cu cei 10 000 de greci. Păcat că nu am talentul lui Xenofon, să scriu a doua *Anabasis*.

16 ianuarie 1943. Ger cumplit. Trage un vînt dinspre nord de-ţi taie respiraţia. Crengile îngheţate par nişte beţe de sticlă,

ce se lovesc unele de altele producînd sunetele unui adevărat „Carillon". Viscolul a întroienit drumurile. Şeful de stat major (Col. Verdeş) trebuia să se ducă la Stalino, unde era convocat la o întrunire; a plecat dis-de-dimineaţă, însă s-a înapoiat, neputînd să-şi croiască drum prin troienele de zăpadă ce-au blocat drumul.

Nici în camere nu reuşim a face o temperatură plăcută, de aceea stăm în casă cu mantalele pe noi şi cu căciulile în cap.

17 ianuarie 1943. A viscolit toată noaptea, drumurile sînt complet troienite. Trupele au intrat în zona de staţionare, dar nu pot trimite maşinile la centrele de distribuţie, care de fapt sînt foarte aproape de cantonamente, aşa că am fost siliţi două zile să mîncăm numai grîu fiert. Autorităţile germane ne-au redus raţia la categoria a III-a, adică la raţia destinată trupelor de etape. Nu pot zice nimic de această dispoziţie, fiindcă şi-o aplică şi lor foarte riguros.

Studiez acum deplasarea pînă la trecerea Niprului. Aş vrea să merg pe trei coloane, ca marşul să se execute mai uşor. Nu găsesc trei itinerarii convenabile, apoi, chiar dacă aş găsi, întreţinerea lor contra viscolului este mai grea, de aceea m-am hotărît pentru două itinerarii. Un itinerar este de-a lungul căii ferate Volnovaka—Zaporojie, pentru Corpul 5 şi Corpul 2 Armată, şi altul mai la sud, pentru Corpul 1 şi Corpul 4 Armată. Acesta din urmă este şi mai lung, şi mai prost. Iau hotărîrea a utiliza un singur itinerar totuşi — cel mai bun —, al căii ferate. Este adevărat că mişcarea pe un singur itinerar este mai complicată, dar, întrucît am o singură trecere peste Nipru, nu-mi foloseşte la nimic sosirea cu toate corpurile de armată deodată la Nipru. Şi trecerea peste Nipru va fi destul de complicată, fiindcă nu am pod şi trebuie să trec pe gheaţă acest fluviu, luînd din vreme toate precauţiile. Sînt informat că pînă la sfîrşitul lui februarie Niprul este îngheţat. Deci trebuie ca pînă la această dată să fiu trecut cu totul la vest de fluviu.

Faţă de hotărîrea de a merge pe jos pînă în ţară, am trimis cu trenul pe Col. Verdeş la Stalino să expună comandamen-

tului german şi Armatei a III-a următorul proiect: întrucît, după toate socotelile, de-abia dacă voi ajunge la finele lui aprilie la Nistru, acolo trebuie să mi se pună trenuri la dispoziţie, fiindcă nu mai pot continua marşul în bloc, ci trebuie să fac defluirea către diversele garnizoane din ţară. Marşul durînd aşa de mult, este mai judicios şi mai economicos şi mai uman a-l executa numai pînă trec Niprul, de unde, dacă mi s-ar pune la dispoziţie numai un tren pe zi, aş putea transporta cu acest tren, pînă la finele lui aprilie, şi maşinile de care dispun şi toate aceste rămăşiţe. Cu această măsură aş putea evita marşul pe viscole între Nipru şi Bug, apoi, prin noroi, între Bug şi Nistru. Executînd marşul numai pe jos, voi pierde majoritatea cailor şi implicit a căruţelor, apoi aprovizionarea va fi foarte grea, mutîndu-ne zilnic din loc în loc. Cirezile de vite şi turmele de oi vor trebui sacrificate, căci nu vor putea străbate atîta cale.

Cîteva doamne de la Crucea Roşie, zgribulite de frig, au sosit să înfiinţeze o cantină în gara Volnovaka, căci pe aici trec permisionarii din Caucaz şi Crimeea.

18 ianuarie 1943. Viscolul a continuat cu mai mare furie şi nu sînt semne să înceteze. Nici un vehicul nu se poate mişca pentru a aduce aprovizionări de la depozite. Peste această nenorocire, se adaugă faptul că sosesc pe capul nostru zilnic oameni ce se-ntorc din concediu şi care trebuie să se ducă la unităţile lor din Stalingrad şi Caucaz. Nu putem să-i lăsăm să meargă mai departe, căci nu cunoaştem situaţia acelor unităţi. Nu înţeleg de ce n-au fost opriţi în ţară pînă la limpezirea situaţiei. Acum vin şi aceştia, şi noi trebuie să avem grijă şi de mîncarea lor...

19 ianuarie 1943. A stat viscolul. Trebuie începută o muncă grea de desfundare a drumurilor, spre a ne deschide calea spre vest şi a putea aproviziona trupele.

Colonelul Verdeş a venit de la Stalino cu instrucţiuni în vederea deplasării. Nu s-a admis propunerea de a-mi pune un tren zilnic la dispoziţie pentru că germanii trebuie să care tot

ce-au adunat de prin Rusia. Mi s-au acordat însă cîteva trenuri pentru a transporta materiale, caii slabi şi maşinile stricate; este o uşurare ce mi se face. Se dispune să plece cu trenul comandamentele Corpului 1 şi 5 Armată şi să se formeze trei comandamente de divizii. G-al Trestioreanu comandă coloanele Corpului 1 şi 4 Armată, plus Divizia 7 Infanterie. G-al Stavrescu Gh. comandă coloanele Corpului 2 Armată şi Divizia 14. G-al Ionescu-Sinaia comandă coloanele Corpului 5 Armată (Diviziile 5, 6, 13). Am început pregătirea marşului pînă la Nipru şi trecerea acestui fluviu.

Radio Moscova şi Londra comunică ştiri alarmante; probabil că aşa este, fiindcă dau nume de localităţi recucerite de ruşi, ce se pot uşor controla dacă au fost reluate sau nu. În acest timp, radio Berlin dă ştiri foarte vagi, iar radio Bucureşti ştiri chiar caraghioase: că prizonierii ruşi declară că duc lipsă de zahăr şi tutun, ca şi cum noi, de la 1 decembrie, am mai fi primit aşa ceva! Faţă de situaţia grea, apreciez că germanii ar trebui să se decidă la o retragere strategică înapoia Niprului, pentru a-şi scurta frontul, şi acolo să se fortifice. Ei nu cunosc această subtilitate în arta militară.

Trebuie să ne grăbim plecarea din această zonă, căci de vom întîrzia vor da peste noi serviciile trupelor de pe front, care se retrag mereu, şi atunci se va produce mare înghesuială.

Volnovaka, 22 ianuarie 1943. Cum am puţin timp liber, dau fuga în gară, care este în vecinătatea comandamentului. Îmi place să văd forfoteala din gară la o întretăiere de căi ferate, să privesc trenurile care trec în sus şi în jos şi să aud fluieratul strident al locomotivelor, care altădată îmi displăcea, dar care acum îmi dă senzaţia că nu mă mai găsesc într-un pustiu, cum mă simţeam în cotul Donului. Mă uit la aceste şine, care ştiu că se prelungesc pînă la mine în ţară, şi parcă prin ele mă simt legat de pămîntul românesc. De s-ar putea, aş pleca pe jos, pe lîngă şine, ca să ajung în România.

Ne soseşte poşta, care după cartare ne umple sufletul de jale cînd vedem corespondenţa camarazilor dispăruţi pe

front... Răsfoiesc ziarele şi văd la Bucureşti mari serbări de Anul Nou, de Bobotează, de ziua Mareşalului (Sf. Ion); apoi, discursuri peste discursuri. Şi presa noastră trebuie făcută responsabilă de dezastrul ţării, fiindcă s-a complăcut în a ascunde adevărul, a nu ţine seama de opinia publică şi a preamări pe Mareşal. Văd că au fost înaintaţi excepţional G-al Dumitrache şi Col. Cornea, care comandă cîte o divizie în Caucaz. Mă bucur, fiindcă ambii s-au purtat brav în război şi totdeauna i-am apreciat ca elemente de valoare, chiar înainte de război; nu m-am înşelat în aprecieri.

Pregătirea plecării merge greu, întrucît nu capăt de la germani cele necesare pentru crearea de depozite pe drum; după convenţia pe care Marele Stat Major a făcut-o cu ei, toate chestiunile de aprovizionare şi transport au fost preluate de germani.

23 ianuarie 1943. De-abia acum încep şi ofiţerii germani — ataşaţi pe lîngă comandamentele noastre — să-şi dea seama de gravitatea situaţiei. Pînă acum toţi erau veseli, cu o poftă de mîncare bună şi poftă de băutură şi mai bună. Aseară i-am văzut opăriţi de tot cînd au aflat că Grupul de Armate s-a retras de la Rostov la Taganrog. Tot spaţiul cîştigat în vara anului trecut cu mari sacrificii este pe punctul de a fi pierdut complet.

Oare Mareşalul ascultă radio Londra, care spune:„actualmente, în Siberia este mai multă armată românească decît în România" — aluzie la numărul mare de prizonieri deportaţi acolo? Radio Moscova spune: „Ţiganii Mareşalului Antonescu au terminat războiul, au ridicat coviltirile la căruţe şi au pornit spre ţara lor." Dacă Mareşalul nu a auzit, G-al Ştefleа le-a auzit sigur.

Nu avem benzină deloc, cerşim prin toate părţile dar fără rezultat; armata unei ţări cu atîta benzină ca România stă înţepenită şi nu se poate mişca; multe anomalii se mai întîmplă şi în lumea asta... Ar trebui, cei din Bucureşti, să mai lase serbările şi discursurile şi să se ocupe de aceşti nenorociţi care

nu cer decît să se înapoieze în ţară, deşi ar avea tot dreptul să tragă la răspundere pe cei ce i-au adus în acest hal; răzbunarea lor ar fi legitimă. Lucrările pregătitoare în vederea deplasării sînt gata, însă ele trebuie aprobate de Armată, care este la 200 km înapoi, şi nu pot comunica cu ea fiindcă din cauza zăpezii sînt suspendate trenurile, iar cu maşina nu este chip a merge pînă la Zaporojie. Stăm şi pierdem timp preţios.

24 ianuarie 1943. Primesc o scrisoare din partea comandantului Armatei a III-a (G-al Dumitrescu), care se încheie cu următoarele două fraze: „În privinţa destinaţiei noastre, este pe cale a se lua o nouă hotărîre, care nu va face plăcere nimănui. Vom lupta din toate puterile pentru a o anihila." Enigmatice aceste rînduri, dar înţeleg totuşi că s-a pus iar în discuţie plecarea noastră în ţară. Nu mă miră, este de aşteptat ca germanii, care sînt la limita puterilor, să se agaţe chiar şi de aceste nenorocite de rămăşiţe, spre a le vîrî în luptă pînă la distrugerea totală. Pentru a lămuri situaţia şi a şti dacă mai fac pregătiri în vederea deplasării spre vest, am trimis la Armată pe şeful de stat major şi şeful Biroului Operaţii, spre a se informa precis asupra hotărîri luate.

Colonelul Krammer (şeful D.V.K.) îmi comunică veşti mai bune de pe frontul de sud. S-a reocupat Kamensk, iar Corpul 2 Armată român are postul de comandă la Şahti, ceea ce înseamnă că inamicul este ţinut la est de Doneţ. I-am răspuns: *Şi muribunzii au cîteodată reveniri înainte de a sucomba.* Pînă nu vom vedea realizat un front serios, să nu facem pronosticuri. Se pare totuşi că inamicul a slăbit atacul aici, în sud, în schimb atacă puternic în regiunea Voronej, unde a realizat o înaintare simţitoare. Radio Moscova şi Londra anunţă că în ofensiva de la Voronej au fost nimicite nouă divizii ungare, patru divizii italiene şi patru divizii germane; cred cifrele exagerate, mai ales că ungurii, după cîte ştiu, au fost mai deştepţi ca noi şi n-au trimis aşa multe forţe pe frontul rusesc. Ei îşi păstrează armata ca să se răfuiască cu noi mai tîrziu, cînd noi nu vom mai avea armată deloc.

După masa de seară, vrînd a face agurida miere, regretînd răspunsul meu prea tranşant cînd omul venise să-mi comunice că situaţia e mai bună pe front, am invitat la mine în cameră pe colonelul Krammer, pe motivul că am o sticlă bună de cognac pe care vreau s-o încep în tovărăşia lui. Am stat mult de vorbă şi, îndemnîndu-l la băutură, i-am spus multe adevăruri pe care le-a primit de data asta cu multă bunăvoinţă, fie datorită atmosferei camaraderești în care ne găseam, fie a paharelor de cognac. Între altele, i-am spus că Germania a intrat într-un greu impas şi, dacă nu va lua o hotărîre eroică, nu va scăpa cu faţa curată. Germania a greşit şi de data aceasta ca şi în războiul trecut; a crezut că va cîştiga numai cu armata, neglijînd pregătirea politică, fapt prin care şi-a atras atîţia duşmani. O primă greşeală: dacă intenţiona să facă război cu Rusia, nu trebuia să înceapă prin a distruge pe cel mai preţios aliat — Polonia — ce l-ar fi avut în această întreprindere. Chestiunea culoarului Danzigului nu trebuia să devină un motiv de război, ci un aranjament ca Polonia să-l cedeze de bunăvoie, în schimbul teritoriilor ce-ar fi luat de la Rusia spre est, în caz de victorie. Polonia ar fi intervenit aşadar alături de Germania cu 50 divizii bune şi 2 000 avioane, în plus cu baze bune de plecare la atac contra Rusiei, şi astfel războiul contra Rusiei s-ar fi putut cîştiga. După înşiruirea a multe greşeli politice şi strategice făcute de germani, i-am spus: recunosc calităţile dumneavoastră de buni organizatori, recunosc că aveţi soldaţii cei mai buni din lume, ar trebui însă să vă luaţi un englez ca să vă înveţe ceva politică şi un francez sau chiar un rus ca să vă înveţe şi ceva strategie; şi numai atunci veţi fi de neînvins. Colonelul Krammer a primit observaţiile mele cu destulă atenţie şi cred că-n mare parte mi-a dat dreptate, deşi mîndria lui de german nu voia să capituleze aşa uşor în faţa mea. Ne-am despărţit, în orice caz, fără vreo umbră de neînţelegere între noi.

26 ianuarie 1943. S-a înapoiat şeful de stat major de la Armată şi m-a lămurit. Grupul de Armate german a hotărît ca

Armata a III-a română să intre în Crimeea, iar Armata a IV-a pe litoral, cu misiuni de supraveghere a coastelor Mării Negre. Probabil că la acest ordin se refereau frazele generalului Dumitrescu din scrisoarea amintită. Germanii nu vor să înţeleagă deloc că rămăşiţele noastre nu mai sînt în stare să lupte şi că, de fapt, ce ne-a mai rămas nu sînt combatanţi — pe aceştia i-am pierdut pe front — ci oameni de la coloane şi servicii, ceva mai în vîrstă şi fără o instrucţie completă de luptători. Tot şeful de stat major îmi spune că G-al Dumitrescu s-a opus să mai fim întrebuinţaţi operativ şi că a intervenit energic spre a fi duşi în ţară.

Pentru cai nu primim decît paie, aşa că din cauza mizeriei fiziologice şi a vremii aspre ne-au murit, de cînd am plecat din regiunea Vodino şi pînă acum, 2 000 de cai. Nu ştiu cu ce vom mai ajunge în ţară.

28 ianuarie 1943. Am primit revista *Cetatea Moldovei*, numărul pe luna ianuarie. Această revistă apare la Iaşi sub direcţia profesorului Gh. Cuza, fiul faimosului luptător antisemit A.C. Cuza. Revista îşi păstrează ideologia nazistă, căci directorul ei este un germanofil înfocat. Din cînd în cînd mai cuprinde şi cîte un articol de tămîiere la adresa Mareşalului. M-a revoltat însă articolul intitulat „Un act de dreptate istorică" scris de Gh. Ungureanu.

În anul 1933, prin decret, Regele Carol al II-lea a botezat universitatea din Iaşi „Academia Mihăileană", după numele ce-l avusese la înfiinţarea ei, căci atunci cînd s-a reorganizat, pe timpul lui Cuza-Vodă, a dispărut această denumire. Cînd Regele Carol i-a dat din nou titlul de „Academia Mihăileană", această universitate din anul 1860 nu mai avea nici o titulatură. Acum, s-au trezit moldovenii să ceară ca universitatea lor să poarte numele de Cuza-Vodă, găsindu-i subit dragostea de domnitorul de care pînă atunci nici n-au vrut să ştie. Pe această temă am făcut o scrisoare profesorului Gh. Cuza, în care i-am spus că articolul din revista sa este tendenţios, că Regele Carol n-a uzurpat drepturile lui Vodă Cuza, întrucît universitatea n-avea nici o titulatură. Mai mult încă, Regele a socotit bine cînd i-a zis Academia Mihăileană, fiindcă de fapt

era continuarea acesteia, deşi în 1860, sub Vodă Cuza, i s-au adus unele completări cerute de timpurile moderne. Timp de 70 de ani nici unui moldovean nu i-a venit în minte s-o numească Universitatea Cuza-Vodă; nici la jubileul de 50 de ani al universităţii nu s-a gîndit nimeni să-i adauge acest nume şi nici cînd s-a dat Regimentului 7 Roşiori din Iaşi numele de Cuza-Vodă nu i-a venit în gîndire unui moldovean să ceară acelaşi lucru şi pentru universitate. De fapt, Moldova a fost cea dintîi care a uitat pe Cuza-Vodă, deşi trebuia să fie cea din urmă; afară de Iaşi, nu mai găseşti în toată Moldova o statuie a lui Cuza şi nici una din principalele străzi ale oraşelor moldoveneşti nu poartă numele lui Vodă Cuza.

Foarte curios este faptul că în Oltenia s-a păstrat mai mult ca în orice parte a ţării cultul pentru Cuza-Vodă, datorită reformei ce acest domnitor a făcut-o, împroprietărind ţăranii. Fotografia lui Cuza e foarte răspîndită în casele ţărăneşti. Un fapt foarte interesant este că, după abdicarea lui Cuza, mehedinţenii i-au pus din oficiu candidatura la deputăţie şi l-au ales, însă fostul domnitor, care se retrăsese în Germania, a mulţumit şi nu a revenit în ţară, pentru a nu complica situaţia politică.

Cum vedem, i-a apucat aşa, deodată, pe ieşeni dragostea de Vodă Cuza. Realitatea este alta: la bază stă oportunismul; vor să facă pe placul actualului regim, care critică tot ce a făcut Regele Carol al II-lea.

Dacă nu-i venea Regelui Carol al II-lea ideea de a-i da numele de Academia Mihăileană, sînt sigur că şi pînă astăzi ar fi stat fără numele lui Vodă Cuza. De altfel, din cauza acestor oportunişti şi tendinţei germanofile, revista *Cetatea Moldovei* este slabă în genere.

29 ianuarie 1943. Soseşte un ordin prin care sîntem liberi a executa marşul spre vest. Lucrările pregătitoare sînt gata şi chiar trecerea peste Nipru pe gheaţă, în dreptul localităţii Nikopol, este amenajată. Coloanele aşteaptă doar ordinul de plecare spre a se pune în marş. Aş dori ca la 3 februarie, cel mai tîrziu, totul să fie pus în marş, pentru a trece Niprul înainte de a începe dezgheţul.

30 ianuarie 1943. Numai muzică şi discursuri la posturile de radio germane, căci se împlinesc zece ani de la nu ştiu ce eveniment al naţional-socialismului. De la germani, probabil, ne-am molipsit şi noi cu atîtea discursuri.

La Stalingrad Armata a VI-a germană şi trupele române (Divizia 1 Cavalerie şi Divizia 20 Infanterie) îşi trăiesc ultimele clipe. Prin urmare, Führer-ul Hitler n-a făcut minunea de a-i despresura, cum credea colonelul Krammer; dacă nu este în stare să despresureze trupele de aici, care sînt în majoritate germane, cum era să-şi bată capul să le despresureze pe cele de pe Don, unde erau numai trupe române!

Volnovaka, 31 ianuarie 1943. Mi-a venit ordin de la Marele Cartier General de la Bucureşti să stau pe loc şi să nu mai plec spre vest. Nu mai înţeleg nimic cu atîtea schimbări de dispoziţii, de la o zi la alta; îţi vine să-ţi iei lumea-n cap. Soseşte şi G-al Arbore (şeful statului major al Armatei a III-a) la Volnovaka, însă el nu ştie de această revocare a ordinului de deplasare. Bănuieşte că s-a întîmplat ceva serios la Bucureşti, de vreme ce au fost chemaţi urgent ambii comandanţi de armate, care au şi plecat cu avionul, fără a şti pentru ce sînt chemaţi.

La Stalingrad sînt pe punctul de a pieri 22 divizii germane şi două române. Dacă germanii ordonau o retragere la timp, azi ne-am fi găsit pe Cir cu 200 000 germani şi 100 000 români şi am fi putut rezista. Azi, totul este pierdut din cauza tacticii de rezistenţă la încercuire imaginate de Führer. Desigur că armata rusă, rămasă liberă prin nimicirea forţelor de la Stalingrad, va produce o criză şi mai mare în altă parte a frontului.

Avioane ruse au venit şi-au bombardat gara din Volnovaka; stricăciuni neînsemnate, iar pierderile — un mort şi doi răniţi.

Pologhi, 3 februarie 1943. Întrucît postul de comandă al Corpului 4 Armată a rămas prea înapoi faţă de zona unde sînt adunate unităţile şi legătura cu Armata la Zaporojie este grea,

am hotărît să mă stabilesc la Pologhi, în faţa zonei de staţionare. Plecăm dis-de-dimineaţă, pe o vreme cu soare, parcă ar fi început de primăvară. Cadavre de cai de-a lungul drumului, pe unde au trecut trupele noastre. În Pologhi, spre surprinderea mea, găsesc foarte mulţi soldaţi germani, umblînd forfota de colo-colo; majoritatea sînt fugiţi de la unităţile ce s-au retras din Caucaz şi acum comandamentul german caută să-i adune.

Seara ascult la radio salutul Führer-ului către Armata a VI-a germană, care a capitulat la Stalingrad. Menţionează că au fost acolo şi două divizii române şi un regiment slovac. Cu cîteva zile înainte, Goebbels parcă spunea că nu există în dicţionarul german cuvîntul *capitulare*. S-a terminat şi episodul Stalingradului; un mareşal şi numeroşi generali făcuţi prizonieri: ruşii pot fi mîndri de o asemenea captură. Şi toate aceste nenorociri deoarece Hitler se crede mare strateg. Cuvîntarea lui Hitler se termina aşa: „S-au sacrificat ei pentru a ne salva pe noi." Slabă consolare pentru cei sacrificaţi — şi apoi să vedem întru cît acest sacrificiu va aduce salvarea. Eu cred că erau mai de folos dacă se retrăgeau şi opuneau o rezisenţă în altă parte.

Şeful de stat major (Col. Verdeş) este chemat din nou la Zaporojie, pentru a i se comunica că trebuie să ne deplasăm urgent spre vest. De data asta ordinul pare să fie serios, întrucît chiar germanii cer acum plecarea noastră spre a libera zona — pentru a o găsi liberă în cazul cînd vor fi siliţi să se retragă.

Zaporojie, 5 februarie 1943. Am pus trupele în mişcare către Nipru. Primesc ordinul de a mă prezenta la Zaporojie, unde va sosi cu avionul de la Bucureşti comandantul Armatei a III-a şi ministrul de război, care vrea să mă vadă ca să-mi dea o însărcinare specială. Am sosit în Zaporojie la ora 11, iar avionul de la Bucureşti a venit la ora 13 numai cu comandantul Armatei a III-a, deoarece ministrul s-a dus mai întîi la Mariupol; urmează deci să stau aici să-l aştept. Comandantul Armatei a III-a îmi comunică că G-al Constantinescu a fost destituit de la comanda Armatei a IV-a şi în locul lui am fost numit eu. Cu data de azi apare Decretul Regal de numire. Nici o

bucurie; regret plecarea de la Corpul 4 Armată, deşi sînt înălţat în cea mai mare comandă ce o avem în armată.

Reuşesc a vorbi cu Bucureştiul la telefon, unde chem pe soţia mea; este prima convorbire de cînd am plecat din ţară, din care cauză abia pot vorbi de emoţie. Acasă, totul bine.

Comandant al Armatei a IV-a

Zaporojie, 6 februarie 1943. Am petrecut o noapte bună, fiind cartiruit la un hotel din oraşul vechi, unde am avut o cameră caldă. M-am sculat odihnit, într-o temperatură de 18°C, lucru ce nu mi s-a mai întîmplat, căci pe unde m-am perindat dimineaţa aveam între 10° şi 13°. Neavînd ce face, am stat în pat, lenevind. De altfel nici afară nu e prea frig. M-am plimbat apoi pe stradă, spre a-mi da seama de acest oraş, care e foarte întins. M-a impresionat şi aici, ca peste tot, numărul mare de soldaţi germani, cînd ştiu bine că frontul duce lipsă. Nu am nimic de citit, fiindcă am venit fără bagaje, aşa încît timpul îmi trece greu.

8 februarie 1943. Marşul trupelor continuă către Nipru în bune condiţiuni, vremea fiind favorabilă. În acelaşi timp, la Zaporojie mi s-au pus la dispoziţie ceva vagoane pentru expedierea în ţară a materialelor de prisos.

Pe front, situaţie proastă; deşi ar fi un corectiv, totuşi se încăpăţînează — în loc să cedeze terenul pas cu pas. N-au organizat nimic în ceea ce priveşte evacuările şi distrugerile, aşa că ruşii găsesc comunicaţiile bune şi depozitele pline. La Rostov au trebuit să dea foc la 60 de trenuri cu materiale, nemaiputînd evacua nimic în ultima clipă. Acum, la Stalino sînt aşa de multe materiale, încît ar trebui 90 de vagoane de benzină pentru camioanele ce urmează să facă evacuarea; şi nu e un strop de benzină. Benzina venită pentru noi o iau nemţii cu forţa, aşa că şi materialele noastre vor rămîne pradă inamicului.

Multă inconştienţă din partea germanilor în faţa pericolului ce ne ameninţă. În hotelul în care locuiesc şi care este plin de germani — ofiţeri —, îi văd rîzînd, fluierînd, mereu la restaurant în compania infirmierelor de la spitale, ca şi cum totul ar merge bine.

Zaporojie, 12 februarie 1943. Soseşte ministrul de război (G-al Pantazi). Confirmă numirea mea pe data de 5 februarie 1943 la comanda Armatei a IV-a. Voi primi însă o însărcinare specială pe lîngă mareşalul von Kleist, care comandă trupele din Crimeea şi Caucaz, în care scop va trebui să plec la Simferopol. Pînă la sosirea ordinelor de detaliu, voi sta la cartierul Corpului 4 Armată, urmărind trecerea Armatei a IV-a peste Nipru.

Nikopol, 13 februarie 1943. O şosea admirabilă, pe care maşina alunecă cu 70 km pe oră, lucru ce nu mi s-a mai întîmplat în Rusia pînă acum. Trupele noastre trec în ordine Niprul, pe gheaţă; impresionantă această trecere. Gheaţa este destul de groasă, aşa că trec cu toată siguranţa camioane încărcate şi artileria grea. Totuşi facem sondaje dese, ca să supraveghem grosimea gheţii.

Nikopol, 15 februarie 1943. Primesc ordinul Mareşalului de a pleca în Crimeea, unde voi avea în subordine toate trupele române din Caucaz şi Crimeea, însă numai din punct de vedere disciplinar. Voi fi însoţit de doi ofiţeri şi ceva maşini luate de la Armata a IV-a. Maiorul Niculescu, care va merge cu mine, se duce la Melitopol, unde este cartierul Armatei a IV-a, pentru a-mi organiza plecarea în Crimeea.

Bereslav, 19 februarie 1943. Cartierul Armatei a IV-a se găseşte acum la Bereslav, pe Nipru, unde are organizată trecerea, tot pe gheaţă, a coloanelor sale. Ţinta mea este a ajunge la cartierul Armatei, a-mi lua comanda în primire, a da dispoziţiile impuse de situaţie — şi după aceea să plec în Crimeea. Între Nikopol şi Bereslav sînt 200 km. Mi-au trebuit paispre-

zece ore ca să străbat această distanţă, întrucît drumurile s-au desfundat şi noroiul e cel mai mare duşman al maşinilor.

Bereslav, 21 februarie 1943. Coloanele Armatei a IV-a sînt pe sfîrşite. Se întîmplă bine, căci gheaţa nu cred să mai dureze mult timp, e vorba de zile puţine. Iau cunoştinţă de ordinele ce are Armata şi lucrez cu statul major ca să poată să-şi continue deplasarea spre Bug şi apoi spre Nistru. Natural că va începe o perioadă grea, aceea a noroaielor, dar cel puţin sper că atît oamenii cît şi caii ce-au scăpat de frigul Rusiei vor ajunge în ţară.

23 februarie 1943. Ziua hotărîtă pentru plecarea în Crimeea. Mi s-a promis că-mi vor trimite un avion de la Zaporojie, însă nevenind pînă la ora indicată am plecat cu maşina. Trec Niprul pe gheaţă şi mă angajez spre sud, pe un drum destul de prost. După vreo 60 de kilometri ne ajunge din urmă avionul, aşa că îmi continui călătoria, cu maiorul Niculescu, cu avionul, lăsînd maşinile să-şi urmeze drumul astfel ca mîine să ajungă la Simferopol. Pe aeroportul de la Simferopol sînt întîmpinat de G-al Avramescu, comandantul Corpului Vînători de Munte, şi mergem direct la popotă, unde un ceai cald este binevenit.

Iată-mă aşadar ajuns şi în Crimeea, unde începe noua mea misiune.

Simferopol, 24 februarie 1943. Găsesc aici detaşamentul de legătură pe lîngă Comandamentul german (condus de Col. Gârbea), care devine acum un fel de stat major al meu, pe timpul misiunii în Crimeea, iar Col. Gârbea un fel de şef de stat major al acestui comandament creat ocazional.

În Simferopol se găseşte mareşalul von Kleist, care comandă grupul de armate din Caucaz şi Crimeea şi cu care voi avea legătură. Misiunea este destul de delicată, fiindcă trebuie să văd cum sînt tratate trupele noastre în operaţii, cum sînt aprovizionate de către germani şi să observ ordinea şi disciplina,

care în momente grele au tendinţa de a slăbi. Tot în Simferopol se găseşte şi Corpul Vînători de Munte (G-al Avramescu), ale cărui trupe nu sînt propriu-zis în luptă, ci în misiune de supraveghere a Mării Negre, spre a nu se produce debarcări în spatele trupelor ce luptă în Caucaz.

Ajung tocmai în momente grele, căci situaţia trupelor din Caucaz nu este strălucită. Avem acolo şase divizii române în lupte grele şi retragerea lor se face în condiţii foarte dificile, căci trebuie trecută strîmtoarea Kerci, care separă Crimeea de Caucaz. Trecerea a devenit acum foarte anevoioasă din cauza gheţurilor ce-au început să curgă din Marea de Azov către Marea Neagră. În plus, atît drumurile din Crimeea cît şi din Caucaz sînt impracticabile din cauza noroiului.

În instrucţiunile pe care le aveam asupra mea se prevedea că Înaltul Comandament german a promis că din Caucaz vor fi retrase mai întîi trupele române şi deci se impunea urmărirea acestei chestiuni. Analizînd dispozitivul trupelor germano-române ce se găseau în capul de pod din Caucaz, precum şi felul cum se desfăşurau operaţiile, mi-am dat seama că nu este posibil a se retrage mai întîi trupele române şi că promisiunea va rămîne în vînt. Pînă acum, germanii şi-au retras două divizii, pe care le-au dirijat spre nord spre a cîrpi frontul cu ele. Dacă ei cred că pot face ceva pe front cu trupele ce le retrag din Caucaz, se înşală, fiindcă aceste trupe sînt epuizate, demoralizate şi cu efective foate reduse.

Vremea este bună şi soarele cald face să se-ntrevadă sosirea primăverii, care în Crimeea vine ceva mai devreme. Am renunţat la mantaua îmblănită şi la căciulă, ce mi-au fost tovarăşe nedespărţite în ultimele trei luni. Simferopol se prezintă bine ca oraş, mai ales pentru cineva care a locuit numai prin sate, din care unele mizerabile. Nu-mi vine să cred că sînt instalat într-un mic apartament, cu lumină electrică, radio, calorifer şi baie. Prea sînt bine instalat şi cred că asta nu va dura mult, fiindcă ce este comod şi plăcut, mai ales în război, nu poate dura.

Dorinţa mea este de-a mă deplasa să văd toate unităţile din Crimeea şi Caucaz, însă pentru moment e mare lipsă de ben-

zină şi sînt nevoit a mă mulţumi numai cu relaţiunile ce le procur de la Corpul Vînători de Munte şi de la detaşamentul colonelului Gârbea. Cu ocazia inspecţiei făcute am văzut că are un personal prea numeros; dacă s-ar reduce la jumătate, serviciul comandamentului Vînători de Munte n-ar suferi. Am întîlnit foarte mulţi ofiţeri cunoscuţi, mai ales din cei de rezervă, care au făcut parte pe vremuri din Corpul 8 Armată, fiindcă acest corp de armată a luat fiinţă, în 1939, din comandamentul Vînători de Munte, şi după desfiinţarea lui, în 1940, ofiţerii s-au reîntors la unitatea lor de origine, alcătuind apoi Corpul Vînători de Munte. Inflaţia de personal şi comandamente am observat-o şi la germani — poate ne-au influenţat cu ceva în această privinţă.

Simferopol, 1 martie 1943. M-am prezentat azi la feldmareşalul von Kleist, comandant-şef al frontului în această parte. Un tip de prusac scurt şi îndesat cu trăsături energice, însă simpatic. Ştia de sosirea mea, fiindcă i se făcuse cunoscută de însuşi Mareşalul Antonescu. Mi-a vorbit cu multă laudă de trupele române şi se vedea că nu este o simplă politeţe, ci o face din convingere. Din toată convorbirea noastră, am dedus că şi el vede imposibilitatea de a retrage trupele române cîtă vreme se are în vedere păstrarea capului de pod din Caucaz, fiindcă nu sînt trupe germane care să le înlocuiască. Numai dacă Înaltul Comandament german va aprecia că trebuie părăsit Caucazul, numai atunci se vor retrage; natural că asta urmează de la sine. Eu însă, în gîndul meu, vedeam şi altă ipoteză, aceea că ruşii ne vor sili în curînd să părăsim Caucazul fără a mai cere învoirea Înaltului Comandament german...

După studiul situaţiilor, apreciez că unele din diviziile noastre şi-au pierdut capacitatea de luptă — cum sînt Divizia 2 Vînători de Munte şi cele două divizii de cavalerie. Voi insista ca cel puţin aceste mari unităţi să fie retrase în Crimeea, spre a se odihni şi reface.

4 martie 1943. Din cerul plumburiu cade zăpadă din belşug; sînt ultimele pîlpîiri ale iernii, înainte de a-şi lua rămas-

bun. Stau în casă şi ascult radio Bucureşti, unde ministrul propagandei, Marcu, ţine o conferinţă despre radio. Acest ministru este un mare filoitalian şi nu ştie ce fals sună în sufletele noastre cuvintele sale de laudă, căci toate nenorocirile ni se trag şi de pe urma Italiei. Această ţară, nesocotind legăturile de sînge, ne-a făcut mare nedreptate susţinînd pe unguri — şi astfel am pierdut cea mai mare parte a Transilvaniei, prin Dictatul de la Viena din august 1940. Şi în trecut, îmi reamintesc, Italia a fost ultima care ne-a recunoscut drepturile asupra Basarabiei, şi aceasta numai după ce guvernul Averescu a cumpărat armamentul vechi al italienilor, ceea ce înseamnă că i-am plătit ca să ne recunoască un drept al nostru...

Lipsa de benzină mă pironeşte pe loc, deşi am dorinţa să văd trupele. În Simferopol se mai găseşte şi comandantul german al tuturor trupelor din Crimeea, căruia îi fac o vizită. Şi el îmi vorbeşte frumos de trupele Diviziei 19 române, pe care le-a avut în subordine în Caucaz.

5 martie 1943. Fac o plimbare prin oraş cu maşina, să-mi dau seama de aspectul lui general. Oraş mare, vechi, fără clădiri impozante. Nu este distrus şi viaţa pare normală. Peste tot comandamente, depozite, birouri germane, santinele mai la fiecare clădire ceva mai răsărită. Cred că n-a mai rămas nimeni în Germania şi s-au mutat cu toţii în Rusia, aşa de mulţi germani găsesc peste tot.

6 martie 1943. Primesc o telegramă de a mă prezenta imediat la Bucureşti Mareşalului. Întrucît bănuiesc că sînt chemat spre a-l informa despre situaţia de aici, iau toată documentarea necesară. Nu pot pleca imediat, fiindcă nu avem cursă zilnică de avion.

Simferopol, 9 martie 1943. A nins peste noapte, aşa că s-au acoperit străzile cu zăpadă. Plec la aeroportul de la Sarabuz de unde trebuie să iau avionul pentru Bucureşti. Cu mine pleacă un lot de răniţi, între care şi generalul Schmidt, coman-

dantul Diviziei 19 Infanterie, grav rănit de o bombă de avion. Timp ceţos, încît nu este sigur că va pleca avionul. După ce am aşteptat, pilotul s-a hotărît să plece. Facem o escală la Nikolaev, iar la ora 15 ajungem la Tiraspol. Pe aeroport mă întîmpină parte din ofiţerii Armatei a IV-a — cartier — care au ajuns aici. Am bucuria să revăd şi pe fiica mea, care după cum am spus lucrează într-un spital de aici.

De la Tiraspol, în două ore ajungem la Bucureşti, unde la aeroport mă aşteaptă soţia mea.

Bucureşti, 10 martie 1943. După înţelegerea stabilită la telefon cu Col. Zaharia — şeful de cabinet al Mareşalului —, la ora 19.30 m-am prezentat la audienţă la Preşedinţia de Consiliu. Mareşalul era foarte ocupat; numeroase persoane aşteptau pentru audienţă. Nu m-a întrebat nimic asupra frontului, ci mi-a spus direct că am fost chemat să mă pronunţ dacă primesc postul de şef al Casei Militare a Majestăţii Sale Regele. Mi-a explicat că Regele este prea tînăr şi că trebuie puşi pe lîngă el oameni în vîrstă şi cu experienţă, de aceea s-a gîndit la mine şi la Grigorcea — ca mareşal al Palatului —, care actualmente este ministru la Roma, însă va fi rechemat pentru această înaltă demnitate. Se înţelege de la sine că am rămas foarte surprins, întrucît credeam că am fost chemat să dau relaţii asupra celor ce am găsit în Crimeea şi Caucaz şi pentru care adusesem documentarea cu mine.

Deşi lipsisem mult din Bucureşti, totuşi ajunseseră pînă la mine zvonuri că între Rege şi Mareşal există o încordare. Se înţelege de la sine că nu am putut da un răspuns pe loc; am spus că mai întîi vreau să-l văd pe Rege şi apoi să iau cunoştinţă de statutul Casei Regale, spre a vedea atribuţiunile ce-mi revin şi dacă mă simt în stare să le îndeplinesc. Cu acestea a luat sfîrşit audienţa, rămînînd ca, după ce voi fi perfect documentat, să revin cu răspunsul definitiv.

12 martie 1943. La ora 12 am fost primit în audienţă de Rege, fiind de faţă şi Regina-mamă. Le-am expus întrevederea

mea cu Mareşalul şi i-am întrebat dacă numirea mea în acest post este cu asentimentul lor sau din iniţiativa Mareşalului. Regele mi-a comunicat că el m-a cerut şi că Mareşalul a acceptat, ba, mai mult, că m-a cerut de anul trecut, însă Mareşalul s-a opus pe motivul că are nevoie de mine pe front. Regina m-a pus la curent cu tensiunea ce există între Rege şi Mareşal, încît sînt terorizaţi de el şi ameninţaţi să fie expulzaţi. Regele este lăsat cu totul la o parte şi tratat ca o cantitate neglijabilă, luîndu-i-se toate prerogativele; nu i-a mai rămas decît dreptul de a conferi decoraţii şi a acorda graţieri de pedepse, şi acestea, natural, după indicaţia Mareşalului.

Auzind toate astea, îmi dau seama că intru într-un post de mare răspundere şi nu tocmai uşor — acela de-a fi un fel de tampon între Rege şi Mareşal. I-am comunicat Regelui că aş primi postul de şef al Casei Militare, însă avîndu-se în vedere gradul ce-l am şi comanda, solicit mai întîi schimbarea statutului Casei Regale, întrucît actualul statut mă subordonează mareşalului Curţii, or eu doresc să fim pe picior de egalitate. Doresc apoi ca Regele să aprobe să-mi păstrez funcţia de comandant de armată şi să fac parte din Consiliul Superior al Oştirii, drept ce l-am cîştigat o dată cu numirea mea în funcţia de comandant al Armatei a IV-a.* Regele primind sugestiile mele, am primit şi eu postul de şef al Casei Militare.

În acest timp, era mare vîlvă în Bucureşti asupra situaţiei dintre Rege şi Mareşal şi toţi ţineau parte Regelui, mai ales oamenii politici ai tuturor partidelor. Cînd s-a auzit că sînt desemnat a ocupa acest post în preajma Regelui, cu toţii au fost de acord că alegerea este bună, însă se temeau că nu voi primi, de aceea mulţi au cerut să mă viziteze şi să-mi explice că nu trebuie să ezit, fiind în interesul ţării, întrucît Regele este prea tînăr şi are nevoie de un sfetnic credincios, în plus trebuie do-

---

* Am rămas comandant al Armatei a IV-a pînă în februarie 1944, cînd a trebuit să cedez funcţia generalului Racoviţă — comandantul Corpului de Cavalerie —, fiindcă Armata a IV-a intra în operaţii pe frontul din Moldova. Pînă la această dată, locul la Armată mi l-a ţinut unul din comandanţii de corp de armată ce îi aveam în subordine.

molit Mareşalul. Primesc la mine acasă pe generalii Mihail, Pleniceanu şi Niculescu — camarazi şi prieteni — care îmi explică în detaliu cearta dintre Rege şi Mareşal şi-mi spun că ar fi o mare nenorocire pe ţară dacă Mareşalul ar pune pe Rege în situaţia să abdice — aşa că trebuie să rămîn. Le-am comunicat că în urma audienţei la Rege în principiu am acceptat.

13 martie 1943. Nu se cunoaşte în oraş hotărîrea ce-am luat, de aceea sînt solicitat mereu să primesc postul ce mi se oferă. Vine acasă la mine George Creţianu, directorul general al Băncii Româneşti, care vrea să ştie cu un moment mai devreme dacă am primit sau nu să rămîn la Palat.

Constat cu această ocazie că Mareşalul a devenit impopular şi urît de toţi, se menţine însă la putere datorită germanilor, care n-au încredere în altă persoană. Nemulţumirea tuturor se datoreşte mai ales înfrîngerii armatei române în Rusia şi purtării soţiei sale, care-şi arogă drepturi de suverană. Doamna Mareşal şi-a luat secretară o studentă, pe care o plăteşte statul cu 50 000 lei lunar, adică o leafă mai mare ca aceea a unui general de corp de armată. Această stare de fapt mă face să mă gîndesc la dictonul: *Cave ne cadas.* Mareşalul şi soţia sa ar trebui să fie atenţi.

Înainte de a intra în noul post trebuie să-mi strîng bagajele, căci unele au rămas la Corpul 4 Armată, altele la Simferopol, unde credeam că mă voi întoarce în curînd. Trebuie să mă reped şi la Tiraspol, unde este acum cartierul Armatei a IV-a pentru a numi pe locţiitorul meu. Mă întîlnesc cu generalii Dragalina şi Atanasiu, care au fost înlocuiţi la comanda corpurilor de armată, fără nici un motiv, şi trecuţi în funcţii inferioare.

15 martie 1943. Mă prezint Mareşalului pentru a-i da răspunsul definitiv. Am impresia că Mareşalul nu este mulţumit de hotărîrea mea şi că spera să nu primesc acest post. Asupra lui Grigorcea a avut influenţă, căci nu a primit postul de mareşal al Palatului. Mareşalul Antonescu ar fi vrut ca Regele să rămînă într-o izolare completă.

16 martie 1943. Mă prezint ministrului de război, căruia îi spun hotărîrea ce-am luat şi-l rog să-mi facă decretul.

18–25 martie 1943. Plec la Tiraspol cu un vagon special, la care am dreptul în calitate de comandant de armată. Am stat cîteva zile în mijlocul camarazilor, ca o destindere plăcută înainte de-a mă înhăma la o muncă delicată. Plăcerea este şi mai mare pentru că sînt împreună cu fiica mea, care lucrează cu mult devotament la spitalul din Tiraspol. Am lăsat comanda Armatei generalului Dăscălescu, comandantul Corpului 2 Armată, fiind cel mai vechi comandant din Armata a IV-a.

M-am dus într-o zi şi la Odessa, pe care n-o mai văzusem de cînd am intrat acolo, la 16 octombrie 1941. Constat cu plăcere că urmele războiului s-au vindecat şi viaţa în Odessa şi-a reluat firul normal.

27 martie 1943. Decretul meu n-a apărut încă, aşa că lumea este intrigată. Trecînd pe la minister, am găsit decretul semnat şi de Rege şi de Mareşal, aşa că am dispus să se trimită imediat la *Monitorul oficial.* Cu publicarea acestui decret, opinia publică s-a astîmpărat, iar eu deschid un alt capitol în activitatea mea. Mărturisesc că am o strîngere de inimă, angajîndu-mă pe un alt drum. Voi ajunge oare cu bine la capătul acestui drum? Cum va vrea soarta...

1943-1947

Şef al Casei Militare a Majestăţii Sale Regele

Luni, 29 martie 1943. M-am prezentat la Palat să-mi iau serviciul în primire. Regele şi Regina-mamă m-au primit cu amabilitate.

De fapt, toată încordarea dintre Mareşal şi Rege a pornit din fleacuri, de la o vînătoare pe care Regele a făcut-o în Bucovina şi-ai cărei invitaţi nu i-au plăcut Mareşalului. O vină în această privinţă am găsit-o lui Ionel Stârcea — care, deşi tînăr, ţine locul de mareşal al Curţii — şi care s-a arătat lipsit de tact. Recunosc că Stârcea este un om inteligent, cult, dar tinereţea sa îl face prea impulsiv şi nu este momentul. În plus, este un anglofil încarnat, ce-şi manifestă pe faţă simpatiile, chiar în mod zgomotos. Ai spune că asta înseamnă că e om de caracter, dar funcţia ce-o îndeplineşti te sileşte să fii circumspect cînd germanii fac ce vor în ţară, mai ales că în Palat nu trebuie să se petreacă nici un lucru ce ar putea fi interpretat defavorabil.

Văd că am o misiune grea. Mai întîi, Regele este foarte tînăr, de-abia are 21 de ani. Constat că este străin de treburile statului, nu din vina sa, ci din vina Mareşalului, care nu l-a pus la curent cu nimic. Este mult de lucru, aşadar.

Luna aprilie 1943. Am discutat cu Regina-mamă necesitatea ca Regele să se pregătească mai mult în vederea îndeplinirii sarcinii ce-i revine ca rege, şi pe care eu o văd venind în

curînd. Ar trebui să ia şi lecţii de dicţiune, pentru a vorbi cît mai clar, şi să se obişnuiască a ţine cuvîntări. Îl găsesc foarte timid şi trebuie să-şi învingă acest defect. Regelui îi plac vînătoarea, mecanica şi motoarele, dar asta e prea puţin pentru un rege. Eu nu pot să-i fac un program de activitate, pentru a nu avea aerul că, abia venit, am şi început cu inovaţiile. Am rugat-o pe Regină ca toate să aibă aerul că pornesc de la ea; Regele ţine foarte mult la mama sa, aşa că va asculta de sugestiile ei.

Familia regală s-a mutat la Sinaia. Am rămas în Bucureşti, urmînd ca o dată pe săptămînă să mă deplasez cu corespondenţa pentru Rege şi pentru a-l pune la curent cu situaţia frontului şi cu cea internă. În acest scop, am intervenit la Ministerul de Interne ca toate buletinele ce se întocmesc pentru informarea Mareşalului să-mi fie trimise şi mie, pentru Rege. De asemenea, am dat dispoziţii ca Marele Stat Major să-mi înainteze zilnic *Buletinul operativ* cît şi *Buletinul informativ*, spre a fi tot timpul la curent.

La 6 aprilie am şi făcut primul drum la Sinaia, unde ningea. Între altele, i-am spus Regelui că ar fi bine să-şi completeze aghiotanţii regali cu ofiţeri recunoscuţi drept capabili şi care au fost pe front. Regele a căzut de acord; trebuie să văd ca şi Mareşalul să aprobe ce doreşte Regele, aşa că trebuie să umblu cu mare băgare de seamă pînă ce se vor îmbunătăţi relaţiile dintre ei. Din lumea politică mulţi caută să se apropie de Rege prin mine; pentru moment sînt circumspect, vreau să văd ce încearcă să urmărească prin asta.

Marele Stat Major a luat hotărîrea ca la Şcoala de Război să se ţină o serie de conferinţe, unde toate ministerele au fost invitate să arate realizările înfăptuite. A fost o întrecere de laude, subliniindu-se că în trecut nu s-a făcut nimic şi că numai actualul regim a realizat totul. Conferinţa de închidere a ţinut-o Mareşalul, lăsînd să se înţeleagă că el a realizat totul. Ne-a asigurat apoi că armata va fi din nou reorganizată, chiar mai bine ca înainte. Foarte bine, dar ce faci cu atîta lume care a murit degeaba? Ofiţerii care au asistat la conferinţe au fost

invitaţi la Preşedinţia de Consiliu, spre a-şi lua Mareşalul bună-ziua — majoritatea erau din afara Bucureştiului — însă pînă să vină l-au aşteptat două ore; cred că nimeni altcineva nu şi-ar fi permis o asemenea întîrziere.

La 23 aprilie, fiind Vinerea Mare, la ora 19.30 s-a hotărît slujba la Patriarhie, potrivit tradiţiei. Mareşalul soseşte cu un cortegiu de maşini şi aghiotanţi foarte numeros, pe cînd Regele şi Regina vin cu un cortegiu foarte redus. A venit şi D-na Mareşal, cu toate că la această slujbă asistă numai oficialităţi, şi a luat loc în primul plan.

Sînt chemat de Mihai Antonescu — vicepreşedintele —, care urmează să plece în Italia, spre a mă informa că trebuie să-şi amîne plecarea, din cauză că Ducele Mussolini este plecat în Africa, unde sînt mari lupte în curs. Probabil că lucrurile merg prost acolo, de este nevoie să se ducă chiar Mussolini.

Pentru serbarea Învierii — 25 aprilie — am plecat în cortegiu de la Palat spre a ajunge la ora 23.45 la Patriarhie, adică cu cîteva minute înainte de Înviere. Timp frumos. Slujba are loc afară, în curtea Patriarhiei. După terminarea slujbei — potrivit obiceiului —, am venit la Palat unde ne aştepta un bufet bogat. Au luat parte Regele şi Regina-mamă, Curtea civilă şi militară, Mareşalul cu doamna, Mihai Antonescu şi ofiţerii din Batalionul de Gardă al Regelui. De-abia după ora 2 am putut pleca acasă, destul de obosit, fiindcă am stat tot timpul în picioare.

Luna mai 1943. Se comunică la radio şi a apărut în toate ziarele următorul *Comunicat* (sîmbătă, 8 mai 1943): „Lucrătorii din atelierele aeronautice de la ASAM din Bucureşti şi din mai multe oraşe din provincie (Iaşi, Galaţi, Mediaş), ca şi cei de la fabrica ICAR, dintr-un înalt sentiment de patriotism, au hotărît să lucreze gratuit cîte o oră în fiecare săptămînă. Pentru acest gest lăudabil, pentru spiritul lor de înţelegere şi solidaritate de care au dat dovadă, lucrătorii din industriile aeronautice se citează pe Naţiune.“ Semnat: *Antonescu,Mareşal al României şi Conducătorul Statului.*

Nu se poate mai mare inconştienţă decît acest comunicat, care precizează locul unde sînt atelierele aeronautice! În acest moment se ştie exact la Londra, şi mai ales la Moscova, situaţia aceasta. Nu m-ar mira dacă Bucureştii ar fi bombardaţi, căci în loc să arătăm că este un oraş liber, însuşi Mareşalul comunică lumii întregi că aici se află o parte din industria aviatică.

Aflu de moartea locotenentului aviator Nicu Polizu-Micşuneşti, un adevărat erou, căzut în luptele pe Doneţ. Îi cunosc bine familia, care m-a găzduit de multe ori la Maxut, moşia de lîngă Hîrlău (judeţul Botoşani). Jurnalele sînt pline de elogii binemeritate la adresa acestui brav ostaş. Regret că nu pot lua parte la slujba religioasă, căci o criză de rinichi, consecinţă a războiului, mă reţine de cîteva zile în casă.

Se fac pregătiri mari de 10 Mai — serbarea noastră naţională —, pe care le găsesc nepotrivite în asemenea împrejurări. În după-amiaza de 8 mai, Regele şi Regina-mamă s-au înapoiat de la Sinaia spre a asista la serbarea de 10 Mai.

Din comunicate se vede că se dau lupte grele, atît în capul de pod Kuban, cît şi în capul de pod din Tunisia. De data asta, germanii recunosc că dau înapoi şi că au pierderi. Noi mai avem în Kuban cinci divizii, care luptă din greu şi vor fi ţinute de germani pînă la exterminarea lor.

Luni 10 Mai e o zi frumoasă. Defilarea are loc pe fosta şosea Jianu, astăzi numită Bulevard Mareşal Antonescu. Ce lipsă de modestie din partea Mareşalului să-şi pună cu anticipaţie numele peste tot şi să nu lase posteritatea să recunoască dacă are vreun merit... Deşi este 10 Mai, constat o lipsă de entuziasm. Defilare anostă, din care un expert ar putea vedea că nu avem material. Au trecut la Şcoli trupe pe jos şi camioane multe cu soldaţi, spre a da impresia că avem unităţi motorizate şi chiar blindate.

La ora 13.30 trebuia să fie dejun la Palat, la care era invitat Mareşalul cu doamna şi Mihai Antonescu; în ultimul moment Mareşalul anunţă că nu vine la dejun, aceasta din cauză că s-a supărat pe Rege, pentru că după defilare nu l-a poftit să plece

împreună în aceeaşi maşină. Dacă e momentul pentru asemenea nimicuri... dar probabil îşi dă seama de dezastrul în care a vîrît ţara şi din orice fleac se enervează.

Luna iunie 1943. Întrucît Mareşalul înstrăinase pe Rege cu totul de armată, am hotărît ca, treptat şi pe nesimţite, Regele să ia din nou contact cu armata. Profit de ocazia că germanii vindeau la Galaţi nişte automobile şi Regele era amator să cumpere unul, şi aranjez un program, astfel ca Regele să viziteze escadrila de vînătoare din Galaţi, în care avea un camarad de pe cînd făcea liceul, iar Regina-mamă să viziteze spitalele din localitate. Chem la telefon pe comandantul garnizoanei, G-al Trincu, — un om de inimă şi pe care contam — şi-i spun să facă primirea la aeroport aşa cum se cuvine unui rege.

La 4 iunie dimineaţa, aterizăm pe aeroport la Galaţi, unde o companie de onoare cu drapel şi muzică a întîmpinat pe Rege, de asemenea toţi ofiţerii, generali şi superiori, din garnizoană, cu primarul şi prefectul judeţului. Regele şi-a petrecut toată dimineaţa între ofiţerii escadrilei de vînătoare, dovedind cunoştinţe complete despre avioane şi motoare. De altfel, cred că de nu era rege ar fi fost un excelent inginer mecanic, avînd înclinare spre asta. Dinadins am dispus ca dejunul să nu se ia pe iahtul regal *Luceafărul* — care se găsea în port —, ci la popota ofiţerilor din aviaţie. La început pe toţi i-a surprins acest fapt, însă eu ştiam cît de sobri sînt şi Regele şi Regina-mamă. Niciodată la Palat nu se servesc mai mult de două feluri de mîncare şi un desert, fără aperitive sau alte completări. Ideea mea a fost bună, căci pe timpul mesei a domnit o atmosferă aşa de caldă, încît fiecare s-a simţit aproape de familia regală.

Tot pentru această apropiere a Regelui de armată, au urmat la Sinaia o serie de dejunuri la care au fost invitaţi pe rînd generalii. La 11 iunie am avut depunerea jurămîntului recruţilor din Batalionul de Gardă, în prezenţa Regelui. Solemnitatea s-a desfăşurat la Sinaia pe malul Prahovei. Regele a vorbit cu însufleţire tinerilor ostaşi.

A murit soţia mareşalului Presan. Regele mi-a spus să mă duc chiar eu să prezint condoleanţe. În grădina casei era pus catafalcul şi acolo s-a făcut şi slujba religioasă. De faţă era şi Mareşalul Antonescu cu doamna, precum şi foarte multă ofiţerime, care n-avea rost la această înmormîntare însă primise ordin de la Mareşalul Antonescu să asiste. După slujba religioasă cortegiul a pornit la gară, însă eu m-am retras, socotind că nu este cazul ca Regele să fie reprezentat în acest cortegiu, mai ales că defuncta nu s-a remarcat cu nimic în viaţă, din contră — a fost de un egoism remarcabil.

La 23 iunie am avut un eveniment însemnat în familie: căsătoria unicei mele fiice. Solemnitatea s-a făcut într-un cadru decent şi restrîns, potrivit cu timpurile prin care trecem. La ora 10.30 cununia civilă, la 11.30 cununia religioasă, la 12.30 o primire acasă, unde au participat 47 de persoane, neamuri şi prieteni, iar la ora 16.30 totul s-a sfîrşit prin plecarea tinerilor căsătoriţi la Braşov.

S-a comentat favorabil această sobrietate, spre deosebire de nunta fiicei generalului Orezeanu, directorul general al CFR, care a avut loc în aceeaşi zi. Generalul Orezeanu e un protejat al Mareşalului; s-a făcut o nuntă într-un cadru grandios, sfidînd vremurile prin care trecem. Primirea a avut loc la Clubul Marii Finanţe, din Calea Victoriei, unde au fost invitaţi, în afară de familie, 300 de persoane. Numai bufetul a costat, fără băutură, un milion. Naşă a fost D-na Mareşal, care a cheltuit o avere cu toaleta sa; de altfel, putea să-şi permită, fiindcă este trecută în bugetul statului cu cheltuieli de reprezentare la fel cu marii demnitari ai statului. Se înţeleg uşor, aşadar, comentariile făcute asupra acestei căsătorii, mai ales că lumea nu poate înghiţi pe D-na general Orezeanu, care are avere, însă averea e a tatălui ei, care a realizat-o întreţinînd un varieteu la Brăila.

Luna iulie 1943. Soseşte în Bucureşti feldmareşalul von Manstein, cuceritorul Sevastopolului. În iarna trecută a comandat grupul de armate bătut de ruşi, unde, din păcate, au fost şi armatele române. Am participat la un dineu la Cercul Militar, oferit de ministrul de război.

Germanii încearcă o ofensivă în regiunea Bielgorod, cu direcţia Kursk. Se pare că n-au realizat o surpriză strategică, din care cauză rezultatele vor fi slabe în raport cu pierderile. Anglo-americanii, după ce au cucerit insula Panteleria, acum au debarcat în colţul de sud-est al Siciliei, fapt foarte important pentru stăpînirea Mediteranei.

La 12 iulie, Regele şi Regina-mamă se duc la Constanţa; Regele a vizitat marina şi hidroaviaţia, iar Regina spitalele din Constanţa şi Carmen Sylva. Dejunul — pe vasul *Dacia*, într-un cadru restrîns, dar camaraderesc.

Ultimele zile presa s-a ocupat de vizita lui Mihai Antonescu — vicepreşedinte al guvernului şi ministru de externe — în Italia, unde s-a întîlnit cu regele Italiei şi cu Mussolini. Cred că se dă prea multă importanţă acestui eveniment, fiindcă totul se va reduce la trimiterea de alimente pentru înfometaţii din Italia, deşi această ţară n-ar merita aportul nostru; totdeauna a sprijinit Ungaria şi Bulgaria contra intereselor noastre.

Operaţiile din Sicilia merg prost pentru italo-germani şi la 26 iulie aflăm că Mussolini a demisionat, mareşalul Badoglio luîndu-i locul. Să se satureşi italienii de regimul totalitar, prin care un aventurier i-a condus la dezastru. Demisia lui Mussolini trebuie să fi produs un efect dezamăgitor în Germania.

La 27 iulie sînt chemat urgent la Sinaia. La sosirea mea, Regele şi Regina-mamă erau în audienţă cu Mihai Antonescu, care se înapoiase din Italia. La masă a mai fost invitat şi Cruţescu — ministrul nostru în Danemarca —, precum şi Papacostea — fost director la ziarul *Îndreptarea,* pe timpul cînd mareşalul Averescu activa ca om politic. După plecarea invitaţilor, Regele şi Regina-mamă m-au pus la curent cu cele spuse de Mihai Antonescu. Se aşteaptă ca Italia să iasă din acţiune. Guvernul a făcut demersuri pe lîngă Ungaria şi Bulgaria pentru a vedea posibilitatea de-a ieşi toţi deodată din Axă. Am spus că procedeul este greşit şi că ar trebui să se trateze cu Anglia prin intermediul Turciei, spre a vedea ce ne sfătuieşte Anglia şi cum am fost trataţi în convenţiile Angliei cu Rusia. Regele şi Regina-mamă se gîndesc că dacă evenimentele se

precipită ar trebui să plece. Am spus să stea liniştiţi, evenimentele nu se pot precipita prea curînd. Cred că englezii n-au interesul ca Germania să fie distrusă şi Europa invadată de ruşi. Anglia ştie foarte bine că numai Germania ar putea opri pe ruşi. Plecarea lui Hitler cum a făcut Mussolini, deci cu un ceas mai devreme, ar ajuta mult o împăcare anglo-germană, care ar fi spre fericirea Europei. Ştiu eu dacă Hitler este capabil de atare patriotism? În genere dictatorii se cramponează de putere pînă la sfîrşit...

Premierul Angliei ţine un discurs foarte temperat. Se aşteaptă hotărîrea Italiei; guvernul nou format e din persoane mai în vîrstă, fapt foarte semnificativ, căci se pare că se revine la formele vechi. În timpul din urmă tineretul din toate ţările, lăsat la conducere, a dus lumea la dezastru. În Italia sînt mişcări contra fascismului. Presa anglo-americană atacă pe Mussolini, numai presa ungară îi ia apărarea. Interesant discursul lui Beneš la Londra, care ne susţine faţă de unguri.

Ce fără griji am fi acum dacă am avea armata întreagă şi nu ne-am fi amestecat în războiul contra Rusiei! Am fi tras greu în balanţă şi poate am fi decis soarta războiului, intervenind în ultimul moment.

Din presa turcă reiese că revendicările ruse asupra noastră nu se limitează numai la Bucovina şi Basarabia, ci că ei ar cere şi Dobrogea. Cred că nu e vorba de Dobrogea, fiindcă în acest caz s-ar naşte un alt conflict, deoarece nici Anglia şi nici Turcia nu vor permite ocuparea gurilor Dunării şi apropierea ruşilor de Constantinopole. Poate că acest conflict ar fi spre norocul nostru.

Luna august 1943. Chiar în ziua de 1 august la ora 13.40 s-a dat alarma aeriană. Inamicul (americani şi canadieni), intrînd pe la Bistreţu, pe Dunăre, cu 130 de avioane de bombardament, a atacat regiunea petroliferă din Valea Prahovei. Au fost produse pagube la rafinăriile Vega, Steaua Română, Astra Română, Orion, Columbia şi Unirea, toate în Ploieşti; de asemenea la rafinăria Steaua Română din Cîmpina, la Creditul

Minier din Brazi, precum şi la sondele din regiunea Bucşani. Bombardamentul s-a întins pînă spre Tîrgovişte. În gara Ploieşti, 14 vagoane cu muniţii au fost incendiate, calea ferată întreruptă spre Buzău şi spre Piteşti. Se crede că au fost doborîte 27 avioane inamice. Avioanele au zburat foarte jos şi au fost perfect orientate asupra obiectivelor de atac. Ploieştii au ajuns cu renume mondial: toate posturile de radio nu vorbesc decît de raidul făcut asupra lui. Sosesc veşti că distrugerile sînt mult mai mari. Guvernul se grăbeşte să dea un comunicat, mascînd gravitatea situaţiei.

Situaţia Italiei — încă neclară. Pe frontul din Sicilia, Aliaţii au ocupat Catania, fapt ce va uşura operaţiile spre Messina. Mare ruşine pe italieni, căci anglo-americanii, cu paisprezece divizii, le cuceresc Sicilia şi probabil toată Italia; dacă mai este oarecare rezistenţă în Sicilia, apoi asta se datoreşte trupelor germane. Pe frontul de răsărit lupte grele, germanii au pierdut regiunea Orel. Ruşii fac eforturi mari pentru a ajunge în Balcani înaintea anglo-americanilor.

Am fost la Statul Major pentru a lua documentarea completă asupra aviaţiei ce a bombardat regiunea petroliferă. Este cert că principalele rafinării au fost scoase din funcţie. Cercetînd documentele găsite în avioanele doborîte şi asupra aviatorilor făcuţi prizonieri, constat cu plăcere că poporul nostru este calificat ca avînd demnitate naţională, ca un popor ce nu urăşte pe anglo-americani, ci numai pe ruşi şi chiar pe germani. Toţi prizonierii sînt mulţumiţi de cum au fost trataţi; ei cer să nu fie predaţi germanilor şi să fie adunaţi într-un lagăr, unde să li se pună profesor de limbă română. Pînă la acest raid România n-a avut de suferit de pe urma incursiunilor aeriene. Numai ruşii au făcut cîteva încercări, cu avioane puţine şi rezultate slabe. De data aceasta însă am avut de suferit. Prizonierii recunosc că apărarea antiaeriană a fost bună şi activă, din care cauză au avut pierderi la care nu se aşteptau.

Ofensiva rusă continua să cucerească teren la vest de Harkov. E just că germanii se retrag în ordine şi că ruşii n-au putut rupe frontul, după cum scontau. Ruşii însă au reuşit să facă o pătrundere pe rîul Minis şi în regiunea Kuibîşev. Ber-

linul a avut de suportat un bombardament care i-a pricinuit mari pagube.

La Ministerul de Război au fost adunaţi comandanţii de armate şi corpuri de armată, pentru a fi puşi la curent cu situaţia şi mai ales cu proiectul de organizare a armatei. Mai sînt încă printre noi unii care cred că Germania pregăteşte o armată puternică, care va da o lovitură decisivă. Ce departe sînt aceştia de realitate! În Italia — haos.

A murit şi mareşalul Presan, la moşia lui de la Schineta (judeţul Vaslui). Întrucît a fost şeful Marelui Cartier în războiul trecut, merită toată atenţia. Am însoţit pe Rege la această înmormîntare, care a avut loc la Schineta.

Luna septembrie 1943. La începutul lunii a murit regele Bulgariei, Boris. Sînt însărcinat a reprezenta pe Regele nostru la această înmormîntare. Plec cu avionul la 4 septembrie, împreună cu delegaţia trimisă de guvernul nostru. Sînt primit oficial pe aerodromul din Sofia de către ministrul Palatului, un reprezentant al ministrului de externe bulgar şi membrii legaţiei noastre. Chiar în aceeaşi zi, am depus o coroană din partea Regelui la catedrala Alexandr Nevski, unde este depus corpul Regelui Boris. Funeraliile au avut loc în ziua de 5 septembrie. Impunătoare slujbă în catedrală, unde încăpeau cîteva mii de oameni. Am parcurs apoi străzile principale pînă la gară. Multă ordine. Poporul plîngea, ceea ce dovedeşte că a fost un rege iubit. La gară rămăşiţele pămînteşti au fost îmbarcate în trenul mortuar, pentru a fi transportate la mînăstirea Rîla, unde vor fi îngropate. Am fost primit apoi de Regina Ioana şi Prinţul Kiril, fratele regelui, pentru a le transmite condoleanţe din partea Regelui Mihai. Acelaşi lucru l-am făcut şi faţă de primul-ministru, Filov.

Am fost invitat de guvernul bulgar la un dejun. Cu această ocazie, am discutat cu ministrul Turciei asupra situaţiei războiului. El era foarte optimist; la îngrijorarea mea că ruşii vor ajunge în România, mi-a spus: englezii nu vor permite asta, dumneata nu ştii că de fapt Constantinopolul se apără la Nistru şi Suezul la Constantinopol? Frumoasă vorbă, zic eu în gîndul meu, dar nu ştiu dacă ruşii vor ţine socoteală de ea... Seara a

fost o recepţie la legaţia noastră, unde am avut plăcerea de-a întîlni întreaga colonie română din Sofia.

Cu mine la Sofia a fost şi G-al Şteflea (şeful Marelui Stat Major), ca reprezentant al armatei, şi cum ştiam că a fost cu Mareşalul la Berlin, unde s-au întîlnit cu Hitler, l-am întrebat cum a găsit spiritele acolo. Mi-a comunicat că moralul este ridicat, că au germanii rezerve să facă faţă. Nu mai pun nici un temei pe acest optimism al şefului Marelui Stat Major, fiindcă şi anul trecut era tot aşa de încîntat, or ştiu ce am păţit.

În ziua de 6 septembrie am părăsit Sofia cu toate onorurile cuvenite. În scurtul timp cît am stat acolo am putut vedea oraşul, curat şi frumuşel, iar oamenii cu care am venit în contact mi-au lăsat o bună impresie.

Comunicatul de la 9 septembrie aduce vestea că oraşul Stalino, unde am debarcat anul trecut, a fost reluat de ruşi. Italia a cerut armistiţiu necondiţionat. Mare ruşine pentru o ţară ce avea pretenţii de mare putere... Socotelile germane au fost rău încurcate, căci au contat prea mult pe italieni, deşi istoria din ultimul veac trebuia să le arate că armata acestei ţări este mai mult un lest decît un aliat. Aşa a fost şi în războiul trecut, cînd germanii i-au bătut în Alpi de-au trebuit să sară anglo-americanii să-i scape. Pe cînd exista Imperiul Austro-Ungar, am auzit o glumă bună chiar de la austrieci: „Dumnezeu a creat pe italieni ca să avem şi noi pe cine bate, căci ceilalţi vecini ne-au bătut regulat."

Regele şi Regina-mamă se găseau la Săvîrşin — proprietatea Regelui de pe Mureş — şi-au venit imediat la Sinaia, faţă de evenimentele din Italia. I-am pus la curent cu situaţia şi s-au liniştit. În adevăr, în Italia au început lupte între italieni şi germani. Hitler a ţinut un discurs relativ la trădarea Italiei, aruncînd toată vina pe rege şi mareşalul Badoglio.

Pe frontul rusesc s-au produs două spărturi în frontul german. Cronicarul militar al *Universului* susţine că ieşirea Italiei din luptă este un mare cîştig strategic pentru Germania, care de acum va avea mînă liberă să acţioneze cum vrea. Către finele lunii, germanii sînt siliţi a se retrage pe Nipru, păstrînd două capete de pod, unul la Kremenciug şi altul la Zaporojie. Forţele române din Kuban au fost retrase în Crimeea. Retra-

gerea germană s-a făcut metodic, fapt pentru care merită toată lauda. Ce uşor s-ar fi apărat frontul Niprului, dacă se făceau lucrări de fortificaţie din timp!

O parte slabă a frontului german este de la Zoporojie la Melitopol şi aici mi-e teamă că vor lovi ruşii; mă interesează această parte a frontului, fiindcă sînt şi trupe române. Atacul ruşilor în această parte are drept scop să închidă în Crimeea forţele germano-române.

În Italia, anglo-americanii înaintează mereu. Mussolini a făcut un nou guvern, în nordul Italiei, pe care l-am recunoscut şi noi, probabil forţaţi de germani; nu cred însă că guvernul Mussolini va avea mult de trăit.

Luna octombrie 1943. De cîteva zile, buletinele operative ale Marelui Stat Major sînt mai liniştitoare. Ofensiva rusă a slăbit mult, germanii se consolidează înapoia Niprului. Evacuarea Caucazului s-a făcut complet, cu multă dibăcie, evitîndu-se pierderile. Trupele române sînt acum în Crimeea, de-a lungul coastei Mării Azov şi Mării Negre, afară de Divizia 4 Vînători de Munte, care a fost dusă în regiunea Melitopol, în spatele Diviziei 24 Infanterie, ce se află înglobată în front. Stagnarea operaţiilor ruseşti se explică prin aceea că trebuie să-şi regrupeze forţele, să restabilească căile ferate şi şoselele — şi numai după asta vor putea continua ofensiva.

La Cincu-Mare — cîmpul nostru de instrucţie — au fost aduşi comandanţi de armate, corpuri de armată, divizii, brigăzi şi regimente şi s-au expus noile metode de luptă şi organizarea unui centru de rezistenţă. Au fost interesante aplicaţiunile cu focuri reale.

La 25 octombrie a fost ziua de naştere a Regelui, care a împlinit 22 de ani. După dorinţa sa, nu s-a făcut nici o paradă. Numai Casa Civilă şi Militară au mers la Sinaia, pentru a-i prezenta felicitări, fiind reţinuţi cu toţii la dejun.

Către sfîrşitul lunii, ruşii au început acţiunea, reuşind la Kremenciug să adîncească capul de pod şi ajungînd în apropiere de Krivoirog. Mai periculoasă este lărgirea capului de pod spre sud, către Dnepropetrovsk, ceea ce va îngreuna reac-

ţiunea germană. Şi la sud-vest de Melitopol s-a produs o spărtură, prin care a trecut un corp de cavalerie.

Luna noiembrie 1943. Germanii au declanşat o ofensivă la Krivoirog, unde au avut succes; întoarcerea cursului inferior al Niprului este înlăturată pentru moment. În schimb, operaţiunile din stepa Nogai merg foarte prost. Crimeea a fost închisă şi legătura cu aceste trupe nu o mai au decît pe mare, cu mari greutăţi. Se pare că Diviziile 24 Infanterie şi 4 Vînători de Munte sînt sacrificate în operaţiunile din stepa Nogai.

La 8 noiembrie e ziua Regelui. S-a oficiat un Te Deum la biserica din Sinaia, la care a asistat şi Mareşalul. A urmat apoi un dejun la palatul din Sinaia.

La 19 noiembrie s-a împlinit anul de cînd a început ofensiva rusă. Frontul era atunci pe Don, acum este la vest de Nipru. Jitomirul e în mîinile ruşilor; şapte divizii române — închise în Crimeea.

La 26 noiembrie solemnitate la Universitatea din Bucureşti pentru deschiderea cursurilor. A asistat şi Regele, care a fost ovaţionat. Mareşalul a avut bunul-simţ de a nu asista.

Luna decembrie 1943. Pe frontul de răsărit — situaţie proastă. Ruşii lărgesc mereu capetele de pod de la vest de Nipru. Cred că în curînd germanii vor fi siliţi a muta apărarea mult mai la vest, poate pe Bug, dacă nu chiar pe Nistru, şi a lăsa în plata Domnului ţările baltice. Anglo-americanii înaintează încet în Italia.

Trecem un Crăciun trist. Acum lumea este conştientă de nenorocirea ce se apropie de noi. Ziarele nu mai pot păcăli opinia publică. Îngrijorarea îşi face din ce în ce mai mult loc în sufletul fiecăruia.

Luna ianuarie şi februarie 1944. Sovieticii au început ofensiva de iarnă în zona Kiev. Germanii sînt siliţi a se retrage pînă la frontiera polonă, iar ruşii pătrund pînă la Bug, în regiunea Viniţa.

Mare panică în România! S-a dat ordin de evacuare a Bucovinei, Basarabiei şi nordului Moldovei. Trenurile sînt întesa-

te de lume. Guvernul face greşeala de a retrage şi autorităţile, lăsînd în plata Domnului populaţia ţărănească, ce nu se evacuează. S-a dat ordin de mobilizare a Corpului 4 Armată, nu pentru a lua parte la operaţii, ci pentru a menţine ordinea şi a retrage pe mobilizaţi în cazul cînd ruşii ar trece Nistrul. Către finele lunii, situaţia se mai îmbunătăţeşte, căci germanii reuşesc a cîrpi frontul. De altfel ruşii au micşorat intensitatea ofensivei în această zonă şi au aplicat punctul de gravitate la nord, reuşind a degaja Leningradul. Acest fapt a mai calmat spiritele.

Situaţia internă proastă; încep a se scumpi lucrurile de primă necesitate. Încep a se agita legionarii şi comuniştii.

Luna februarie 1944. Ruşii au reuşit şi la nord să respingă pe germani, ducînd frontul pe Narva, la frontiera Estoniei. Finlanda rămîne izolată. Ofensiva rusă a fost reluată şi la centru, unde ruşii au reuşit să rupă frontul şi să încercuiască şase divizii germane la Kanev. Tot din cauza atacurilor puternice, germanii au fost siliţi să înceapă retragerea din capul de pod de la Nikopol (pe Nipru). Şi aici se prevede o încercuire a forţelor germane, ele neputîndu-se retrage la timp. Văd că germanii nu renunţă la aceste încercuiri, ce ne-au fost fatale în anul 1942 atît nouă cît şi lor.

Cînd nu ai forţe suficiente, nu înţeleg aplicarea acestui procedeu de luptă. Este foarte semnificativă adunarea de forţe ruse în faţa Perekopului şi Mării Sivaş; asta înseamnă că vor să lichideze şi cu Crimeea. Cîtă vreme atacau numai la Kerci, pericolul era redus, fiindcă retragerea trupelor din Crimeea se făcea uşor; în cazul unei invazii de la nord la sud prin istmul de la Perekop, soarta trupelor din Crimeea este pecetluită.

Se continuă cu evacuarea nordului ţării.

Urmăresc zilnic *Buletinul de operaţii* al Marelui Stat Major pentru a informa mereu pe Majestatea Sa Regele şi nu găsesc nici o îmbunătăţire a frontului. În curînd mă aştept ca apărarea germană să fie mutată pe Bug şi Nistru. În Polonia, ruşii au pătruns destul de adînc şi ameninţă comunicaţiile ce duc către Lemberg.

Către sfîrşitul lui februarie, se naşte în capul nostru ideea unui armistiţiu. Ne adunăm la Casa Mică — locuinţa Regelui

din spatele Palatului din Calea Victoriei — şi începem primele discuţii. La aceste discuţii iau parte: Regele, Niculescu-Buzeşti — ministrul de externe —, Stârcea — locţiitor de mareşal al Palatului —, Ioaniţiu — secretarul Regelui — şi cu mine. În aceste discuţii constat: Niculescu-Buzeşti e mai ponderat şi mai documentat, Stârcea — mai impulsiv, la care se adaugă şi ura personală ce o are faţă de Mareşalul Antonescu.

Luna martie 1944. Lucrările Consiliului Superior al Oştirii au durat şaisprezece zile, ocupîndu-ne numai cu chestiuni de înaintări, caracterizări şi reclamaţii. Nu ni se aduc la cunoştinţă proiecte mari, care ar interesa oştirea — în special operaţiile.

Între timp, Mareşalul cu G-al Şteflea au fost din nou la Hitler, de unde s-au întors optimişti; pe ce se bazează acest optimism — nu înţeleg... Ofensiva rusă înaintează şi la centru; pe Bug au produs o mare spărtură, care va face foarte grea alcătuirea unui front pe acest rîu. Linia de cale ferată Lemberg—Odessa este interceptată, ceea ce face imposibilă o bună alimentare a frontului central şi de sud. Lupte mari sînt în curs — care vor împinge frontul pe Nistru. Cei din Crimeea sînt din ce în ce mai izolaţi cu cît frontul este împins spre vest. Bănuiesc că germanii intenţionează să se retragă pînă în Carpaţi, transformînd Moldova în teatru de operaţii. Lumea este înnebunită la gîndul unei evacuări masive. Nu se poate ca Mareşalul — cu toată încăpăţînarea ce-l caracterizează — să nu vadă că a dus o politică greşită. N-aveam ce căuta în acest mare conflict şi meritul ar fi fost dacă puteam păstra neutralitatea. Un proverb arab zice: „Cînd se bat armăsarii, mînjii să stea deoparte."

Reprezentanţii diferitelor partide politice, care n-au avut nici o activitate pînă acum, mă asaltează ca să ia contact cu Regele şi propun fel de fel de soluţii care, examinate, nu duc la nimic practic şi pozitiv.

Faţă de evenimentele grave de la Bug, mă mir că germanii nu ne silesc să decretăm mobilizarea generală. Deşi nu mai am contact cu trupele, bănuiesc că moralul lor este scăzut şi

dacă ar reintra în operaţii n-ar mai reacţiona ca pînă acum. Pe lîngă toate, se adaugă şi o tensiune cu Ungaria, în urma unor incidente petrecute la Cluj.

Operaţiunile germane pe frontul de est sînt criticabile din punct de vedere strategic. Acest front, atît de important, este lăsat tot timpul fără rezerve strategice. Întrucît germanii mai dispun în interior de 300 de divizii, care aşteaptă, era inteligent ca 50-60 de divizii să fi stat în Basarabia şi Transnistria, ca rezervă strategică a frontului de est. Pe lîngă că aceste unităţi n-ar mai fi consumat, stînd aici, puţinele alimente ce sînt în Germania, ele ar fi ţinut pe ruşi la respect. Se pare însă că pe germani i-a zăpăcit frica unei debarcări anglo-americane pe coasta Atlanticului şi îi aşteaptă cu toate forţele, în vreme ce ruşii operează nestingheriţi. Chiar dacă ar avea loc această debarcare, nu este nevoie de toate rezervele germane. Statul Major german nu este în stare să aprecieze care din cele două fronturi este mai periculos. Nu este greu să vezi că frontul rusesc prezintă cel mai mare pericol.

18 martie 1944. Ofensiva rusă este în plină desfăşurare. Au reuşit să ocupe centre importante între Bug şi Nistru.

S-a constituit cartierul Armatei a IV-a române la Iaşi. A trebuit să las comanda acestei armate generalului Racoviţă, fiindcă nu mai pot îndeplini două funcţiuni, ambele devenind din ce în ce mai grele şi mai importante. Această armată are însărcinarea de-a apăra trecerile de peste Nistru, pentru ca nu cumva detaşamente de recunoaştere inamice să treacă la vest de fluviu.

Se simte multă activitate în domeniul politic — datorită iniţiativei opoziţiei, şi nu a guvernului. Barbu Ştirbey a plecat la Cairo spre a lua legătură cu reprezentanţii celor trei mari puteri, în vederea unui armistiţiu separat. Mareşalul Antonescu, care n-a fost om politic, este depăşit de evenimente şi pare complet paralizat în a lua o hotărîre.

Presa londoneză şi turcă se ocupă mult de situaţia noastră. Declaraţiile lui Beneš sînt la ordinea zilei; ne face cunoscut

că ruşii consimt a ne da toată Transilvania, însă ne vor lua Basarabia şi Bucovina de nord. Ar trebui acţionat în această direcţie, pentru a nu pierde totul.

Am vorbit telefonic la Săvîrşin cu adjutantul de serviciu să pună în vedere Regelui că, faţă de evenimente, ar fi bine să vină la Sinaia. Vroiam ca Regele să fie mai aproape şi să se impună puţin guvernului, profitînd de dezorientarea în care acesta se găseşte şi faţă de evenimente.

Mareşalul cred că şi-a mai pierdut din intransigenţă.

20 martie 1944. Inamicul a reuşit a trece Nistrul la Soroca. Iată dar pe ruşi atingînd teritoriul naţional. S-a făcut aşadar contactul între ruşi şi trupele române de pe Nistru. Deşi forţele ruse ce au trecut Nistrul sînt slabe, reacţiunea noastră este şi mai slabă, fără a se înţelege de ce.

Pe Bugul inferior germanii se menţin, însă pe Bugul mijlociu ruşii au realizat o spărtură de 100 km. Forţele germane ce se dirijează în această parte a frontului sînt insuficiente faţă de gruparea inamică ce se concentrează în spărtura Bugului, între localităţile Braklav şi Goloskovo. Acum ar fi fost momentul de intervenire a rezervelor strategice, însă germanii, după cum am spus, n-au aşa ceva. Şi la Moghilev, pe Nistru, ruşii au început să atace, dar pînă acum n-au reuşit să treacă.

21 martie 1944. Am fost la Sinaia pentru a pune pe Rege la curent cu situaţia şi a-l iniţia ce trebuie să vorbească cu Mihai Antonescu, care va fi primit în audienţă tot azi. Mareşalul cu Mihai Antonescu vor pleca la Hitler, care poate să ne ofere Ardealul. Nu trebuie acceptat aşa uşor, fiindcă nu avem siguranţă în a-l păstra; nu trebuie făcut din unguri victime în ochii opiniei publice mondiale. Ardealul să ne revină printr-un plebiscit şi să cădem de acord cu ungurii prin intervenţia germanilor.

22 martie 1944. Am luat legătura cu Dinu Brătianu, şeful Partidului Liberal, care mi-a expus vederile sale şi rezultatul

audienţei lui Maniu — şeful Partidului Naţional-Ţărănist — la Mareşal.

Situaţia frontului se rezumă la aceea că ruşii au mărit capul de pod de la Soroca, iar frontul german la sud de Smerinka a cedat, mărind astfel spărtura de pe Bug. Se fac oarecare concentrări de trupe germane în nordul Basarabiei; aşteptăm reacţiunea lor.

23 martie 1944. Regele a venit la Bucureşti. Mareşalul şi Mihai Antonescu au plecat în Germania.

Din cauză că ungurii nu prezentau destule garanţii, germanii au ocupat Ungaria luînd administraţia în mînă. Pentru a nu se întîmpla şi la noi la fel, s-au luat măsuri interne.

Dinu Brătianu îmi trimite în copie o scrisoare de protest pe care a trimis-o Mareşalului. După amiază am stat de vorbă cu G-al Mihail, care are legături cu oamenii politici, spre a afla ideile tuturor.

Seara, la Casa Mică, cu Regele, Buzeşti şi Stârcea discutăm pînă noaptea tîrziu cum am putea încheia armistiţiul.

25 martie 1944. Buna Vestire. Sperăm să avem şi noi vreo veste bună cu prilejul acestei sărbători. Realitatea este însă tristă. Inamicul înaintează peste tot. Capul de pod din Basarabia s-a lărgit; frontul dintre Bug şi Nistru s-a dat înapoi. Între Tarnopol şi Proskurov frontul e rupt şi ruşii au atins Nistrul la Zalesciki. Începe dezastrul, probabil. Exodul populaţiei din Moldova este impresionant.

Se aşteaptă înapoierea Mareşalului din Germania.

27 martie 1944. Ieri Mareşalul a fost în audienţă la Rege. Îmi face impresia că a venit de la Hitler fără vreun rezultat pozitiv şi că nici el nu mai crede în eficacitatea măsurilor ce se vor lua. Nici vorbă de o contraofensivă germană din regiunea Lemberg pe direcţia generală Tarnopol—Proskurov—Bugul mijlociu, singura ce o socotesc salvatoare. Dacă nu se reacţionează astfel, se va pierde o rară ocaziune de succes.

Regele a plecat la Sinaia. Se preconizează ideea unui consiliu de coroană; nu sînt de părere, pentru că se angajează persoana Regelui, care pînă acum n-a fost consultat în nimic şi acum se vrea să i se arunce în spinare toată răspunderea. Se pune apoi întrebarea cum vor privi germanii acest consiliu; oare nu ne vor ocupa complet, ca pe unguri, şi pierdem astfel orice libertate de acţiune?

Se merge cu paşi mari către dezastru. Cei ce vin din Moldova mă informează că armata se prezintă foarte prost din punctul de vedere al echipamentului şi disciplinei. La Galaţi s-au adunat mii de dezertori germani; foarte mulţi au început a-l blestema pe Hitler, de unde pînă acum îl venerau. Lumea este înnebunită, căci refugiaţii din Moldova propagă panica pe unde trec.

Din *Buletinul de operaţii*, se vede că ruşii au ajuns la nord de Cernăuţi, cu intenţia de a intercepta importanta linie de comunicaţie ce trece pe-aici; de asemenea, ruşii au reuşit cu forţe slabe să treacă Prutul la Ripiceni; iată-i dar şi pe pămîntul Moldovei...

28 martie 1944. Am fost chemat urgent la Sinaia. După examinarea situaţiei politice şi militare, am cerut audienţă lui Mihai Antonescu, unde m-am prezentat seara tîrziu cu Negel, administratorul Domeniilor Coroanei, şi Stârcea. Întrucît germanii nu respectă angajamentul luat de a ne apăra teritoriul naţional, nu mai avem nici noi vreo obligaţie. Analizăm din nou dacă este bine a se ţine un consiliu de coroană; rămîne a se vedea şi părerea Mareşalului.

Germanii ne impun să ne retragem pe poziţia de la sud de Iaşi, adică pe Dealul Mare—Strunga—Tîrgu-Neamţ, precum şi pe platoul Corneştilor din Basarabia; deci cedăm nordul Moldovei şi al Basarabiei...

30 martie 1944. Dejun intim la Casa Mică: Regele, Mareşalul, Mihai Antonescu şi cu mine. După dejun examinăm situaţia. Oarecare divergenţe între Mareşal şi Mihai Antones-

cu. Se pare că acesta din urmă înclină în partea noastră, de a se cere armistiţiul. Mareşalul doreşte să se întărească pe poziţia Dealul Mare—Tîrgu-Frumos—Strunga, unde crede că inamicul ar putea fi oprit. Ar fi un mare cîştig să rezistăm aici pînă la terminarea războiului, pe care Mareşalul nu-l vede departe. Regele a cerut să nu fie golită de trupe regiunea Bucureşti şi Ploieşti. În acelaşi timp, s-a căzut de acord a se face tatonări la Ankara pentru un armistiţiu cu Rusia.

Am stat noaptea tîrziu cu Regele, Regina-mamă, Stârcea şi Ioaniţiu, pentru a examina ideea opoziţiei de a cere armistiţiu Rusiei fără condiţii şi a scoate pe germani din ţară. A accepta armistiţiul fără condiţii nu este practic, n-ar fi mare deosebire faţă de o capitulare fără condiţii. Trebuie tratat cu ruşii pentru a obţine oarecare uşurări şi asta este posibil cîtă vreme mai avem o armată pe front, care poate să mai reziste. Cealaltă parte mi se pare foarte dificilă. E uşor de formulat o idee — a goni pe germani din ţară — dar realizarea ei prezintă două mari greutăţi: primo, germanii sînt tari şi numeroşi în ţară, secundo, cum vor primi ofiţerii şi trupa ideea de a întoarce armele contra germanilor? Există o onoare militară, care n-ar admite acest act de trădare. Trebuie să mai aşteptăm puţin şi să analizăm totul cu băgare de seamă, pentru a nu ne arunca într-o aventură.

31 martie 1944. Mihai Antonescu urma să aibă o convorbire cu diferite personalităţi politice, care susţin una şi bună, a ieşi din război, dar nici unul nu dă o soluţie pentru a realiza aceasta. Sînt curios să văd rezultatul şi care este acela care şi-ar lua răspunderea să ia frînele guvernului.

Mareşal al Palatului

1 aprilie 1944. Întrucît Majestatea Sa Regele începe să activeze pe tărîmul politic, îmi propune a deveni mareşal titular al Palatului. Ca şef al Casei Militare, aş da de bănuit că pri-

mesc şi stau de vorbă cu persoane politice, pe cînd ca mareşal al Palatului îmi revine această legătură cu persoanele din afară chiar prin atribuţiunile fireşti ale acestei funcţii. Ca mareşal al Palatului sînt primul demnitar al Palatului şi am mai multă libertate de acţiune. Chiar azi s-a întocmit decizia regală de numire a mea în acestă funcţie, care s-a tipărit în *Monitorul Oficial.*

Am fost la Tătărescu acasă cu care am discutat situaţia nenorocită în care ne aflăm. Am decis de a merge la Mihai Antonescu pentru a determina guvernul să ia o hotărîre.

2 aprilie 1944. Regina-mamă se hotărăşte să plece în Elveţia, pentru a-şi duce ceva valori şi a-şi pregăti o locuinţă, dacă împrejurările o vor sili să părăsească ţara. Regele este hotărît să rămînă în mijlocul poporului, orice s-ar întîmpla. Pentru plecarea Reginei-mame se cere autorizaţia germanilor, iar Buzeşti şi Stârcea se ocupă cu formalităţile plecării, care sînt din cale-afară de numeroase.

4 aprilie 1944. Relativ la plecarea Reginei-mame, nici un răspuns din Germania; bănuiesc că nu i se va permite să plece.

Dejun intim la Palat: Regele, Regina-mamă, Buzeşti şi cu mine. La ora 13.40 se sună alarma. Au venit 250 avioane anglo-americane, care au bombardat Capitala timp de o oră şi jumătate, făcînd stricăciuni apreciabile în cartierele Cotroceni, Griviţa şi Gara de Nord.

A fost o mare surprindere pentru noi acest bombardament, fiindcă ne obişnuisem cu ideea că Bucureştii nu vor fi bombardaţi. După încetarea bombardamentului, Majestăţile Lor au plecat la Sinaia.

5 aprilie 1944. Pînă acum s-au înregistrat 900 morţi şi 1 200 răniţi. Este lipsă de apă în oraş, conductele de apă şi uzina de la Grozăveşti fiind avariate. Tramvaiele nu mai circulă. Noroc că lumina electrică funcţionează.

După masă s-a dat alarma din nou. Circa 300 de avioane s-au apropiat de Bucureşti, însă s-au dirijat apoi spre Ploieşti, unde au bombardat puternic cartierul Gării de Sud. Sînt pagube mari, mai ales în centru şi la rafinăriile de petrol.

În Bucureşti se resimte lipsa de alimente, căci cei din vecinătatea oraşului se tem a mai veni cu aprovizionările obişnuite.

6 aprilie 1944. Regele soseşte de la Sinaia şi pot să-i dau detalii complete asupra bombardamentului de la Ploieşti. Am chemat pe Mihai Antonescu la Palat, unde Regele i-a cerut să-l informeze asupra demersurilor de armistiţiu. Se pare că şi Mareşalul este cîştigat pentru această idee. Comunicăm lui Ştirbey la Cairo să încerce să obţină garanţii din partea anglo-americanilor, întrucît nu avem încredere în cele tratate cu ruşii.

Am luat dejunul cu Regele la Scroviştе, apoi ne-am înapoiat la Palat pentru a revedea pe Mihai Antonescu, care ne comunică că Mihalache — vicepreşedintele Partidului Naţional-Ţărănist — urmează a se întîlni cu Mareşalul şi cu el spre a le spune vederile opoziţiei. Spre seară, Regele a plecat la Sinaia, după ce am făcut o vizită în Gara de Nord, spre a vedea efectele bombardamentului.

Sînt asaltat de toţi cunoscuţii spre a afla ce hotărîre ia guvernul. Nu pot să le spun nimic, fiindcă trebuie păstrată o discreţie absolută dacă voim să facem ceva.

11 aprilie 1944. Invoc motivul că voi inspecta Domeniile Coroanei din Moldova şi astfel ajung la Bacău, unde este cartierul Armatei a IV-a, spre a vedea pe G-al Racoviţă şi a lua informaţii de la el asupra situaţiei frontului defensiv de pe linia Dealul Mare—Strunga—Tîrgu-Neamţ. Informaţiile sînt bune. Trupe suficiente, rezerve de contraatac, şi germanii au trimis ceva material. Moralul mulţumitor; se crede că va fi ţinută poziţia.

Mareşalul pune totul pe această rezistenţă — lucru greşit, căci ea nu poate dura pînă la finele războiului. Rezistenţa de

acum este însă o bună platformă pentru a trata armistiţiul. Îi spun lui G-al Racoviţă că s-ar putea să facem un guvern de generali şi-l întreb dacă e dispus să intre în acest guvern. Îmi răspunde să contez pe el, însă nu va intra într-un guvern prezidat de G-al Iacobici.

12 aprilie 1944. Prin Piatra-Neamţ mă duc la Bicaz — domeniu al Coroanei — spre a vedea ce mai este pe-acolo şi a da dispoziţii, întrucît frontul este foarte aproape. Întîlnesc coloane germane ce se retrag peste munţi şi care au un aspect jalnic. La dejun ajung la Roman spre a întîlni pe G-al Niculescu, comandantul Corpului 5 Armată. Şi el are încredere în poziţia de rezistenţă ce-o apără şi crede că ar fi bine să se ceară armistiţiul. G-al Niculescu de asemenea îşi oferă serviciile necondiţionat; mă gîndesc că ar fi bun la interne, căci este mai energic.

Mareşalul Antonescu este şi el în zonă şi fac tot posibilul să nu-l întîlnesc; mi-ar conveni să nici nu afle că am trecut prin Bacău şi Roman.

13 aprilie 1944. Revin la Bucureşti. Ştiri proaste de pe front, căci în Crimeea trupele noastre au fost puternic atacate. Evacuarea lor se face foarte greu, fiindcă s-a început tîrziu şi n-a fost îndeajuns de pregătită. Va fi un mare eşec al Mareşalului. Mai aşteptăm şi un eşec pe Nistru pentru a-i cere să plece.

14 aprilie 1944. M-am dus la Sinaia pentru a informa pe Rege asupra situaţiei frontului. Pe tărîm politic, opoziţia a trimis la Ankara condiţiile armistiţiului.

Am impresia că germanii simt că se va petrece o ruptură a relaţiilor cu ei, din care cauză aduc trupe noi prin toate oraşele, pentru a ne ocupa.

15 aprilie 1944. La ora 11.30 se dă alarma. Aviaţia anglo-americană îşi face apariţia peste 20 de minute şi bombar-

dează cumplit centrul oraşului, atingînd clădirile din jurul Palatului Regal şi Palatului Telefoanelor. Incendii mari la Universitate şi Casa Românească.

După-amiază, am ieşit cu Regele pe bulevardul Brătianu şi strada Academiei să vedem pagubele pricinuite. Lumea, înspăimîntată, blestema în gura mare pe Mareşal, pe care-l făcea responsabil de nenorocirile ce s-au abătut asupra oraşului.

16 aprilie 1944. Paştele. Un Paşte din cale-afară de trist. Nici o solemnitate la Patriarhie, ca altădată, de teama aviaţiei. Chiar în ziua de Paşti, aviaţia inamică a bombardat Severinul, Galaţiul şi Braşovul, pricinuind, mai ales la Severin, stricăciuni. La Braşov este atins cartierul gării şi parte din atelierele IAR. Şi la Bucureşti a fost alarmă, dar am fost cruţaţi în această zi de sărbătoare creştinească.

Pe front ruşii au bombardat cartierul Armatei a IV-a din Bacău.

17 aprilie 1944. M-am dus la Sinaia la ora 12. Regele avea o întrevedere cu Mihai Antonescu. Ne-a expus condiţiile de armistiţiu oferite de Rusia prin ministrul nostru de la Stockholm; asemenea propuneri au fost făcute şi ministrului nostru de la Ankara, dar nu ne-au sosit încă. Condiţiile ar fi acceptabile, mai ales că sînt garantate de anglo-americani. Guvernul nu le acceptă, dar Maniu cu întreaga opoziţie le acceptă şi vor trimite un emisar chiar la Moscova. Aşteptăm un eveniment militar pe frontul Nistrului pentru a trece la acţiune.

Regele îmi cere să am întrevederi şi să mă gîndesc grabnic la persoanele ce vor alcătui noul guvern. E vorba să facem un guvern de militari, cu specialişti la externe, finanţe şi agricultură.. Îmi este greu să stau de vorbă cu oamenii politici şi şefii armatei, fiindcă sînt plecaţi din Bucureşti, fie din cauza sărbătorilor, fie a bombardamentelor, fie a funcţiilor ce au generalii în garnizoanele depărtate sau pe front.

20 aprilie 1944. La Dinu Brătianu m-am întîlnit cu Maniu. S-a redactat telegrama ce va fi trimisă lui Ştirbey, prin care

consimţim să discutăm armistiţiul pe textul trimis de Aliaţi şi pe cel trimis de opoziţie.

Am ajuns la convingerea că tot Mareşalul ar fi cel mai indicat să trateze armistiţiul. În orice caz, dacă nu vrea să-l facă, cel puţin să se demită, pentru ca noul guvern să aibă de furcă numai cu germanii, nu şi cu el. Mareşalul plecînd, uşor am putea pune mîna pe trupe; altfel, ar asculta tot de el, şi în Bucureşti Mareşalul are un regiment de gardă la dispoziţia sa (Regele are numai un batalion de gardă); în plus, jandarmii ar asculta de G-al Vasiliu, care este devotat Mareşalului.

21 aprilie 1944. A venit la mine acasă George Brătianu, sosit de la Bacău şi Roman, aducîndu-mi ştiri de la G-al Racoviţă şi G-al Niculescu. Îmi atrage atenţia că pe front este următoarea situaţie: G-al Cornea (Divizia de Gardă) este pentru germani, iar restul de comandanţi, în cea mai mare parte, sînt nehotărîţi, aşteptînd să vadă de ce parte trage balanţa. Îmi spune apoi că unităţile noastre pe front sînt împănate cu cele germane, iar în spatele frontului au o rezervă puternică, numai din trupe germane, în majoritate divizii blindate. Prin urmare desprinderea trupelor noastre s-ar face cu mare greutate.

24 aprilie 1944. Bombardament aerian şi la Bucureşti şi la Ploieşti, efectuat în cinci valuri cu 600 de avioane. La Ploieşti, distruse sau avariate mai toate rafinăriile, afară de pagubele produse chiar în centrul oraşului. La Bucureşti au bombardat cartierul Atelierelor CFR, pînă la Chitila, apoi cartierele Bucureştii Noi, Dămăroaia şi Şcoala de Agricultură.

26 aprilie 1944. Dejun cu Regele şi Mihai Antonescu, care ne informează că a asistat la o discuţie violentă între Mareşal şi G-al Ştefleа (şeful Marelui Stat Major) — şi probabil că G-al Ştefleа va pleca din funcţie.

Mihai Antonescu a căzut de acord că trebuie să plece cineva la Ankara şi la Cairo, spre a discuta condiţiile armistiţiului.

27 aprilie 1944. Mă vizitează Caranfil, care este de părere să urgentăm ieşirea din război; are idei clare. Am văzut pe Ralea, care mi-a comunicat ultimele ştiri ce are.

Seara tîrziu am fost chemat de Mareşal pentru a-mi arăta un raport al Serviciului de Contrainformaţii, în care se specifică faptul că Regele a vizitat pe prizonierii americani, arătîndu-le multă solicitudine. E just că procedeul Regelui este greşit, căci nu s-a interesat şi de sinistraţii şi răniţii noştri. Pentru moment, americanii ne sînt duşmani şi au pricinuit multă jale în ţară.

Am spus Mareşalului că toate acestea s-au făcut fără ştirea mea şi că voi veghea să nu se mai întîmple.

28 aprilie 1944. Am primit pe Cancicov, care are bune relaţii cu Mareşalul. Mi-a părut un om bine documentat şi m-a pus la curent cu toată evoluţia ideilor Mareşalului, care în mai multe rînduri a avut ideea să se despartă de germani. În momentul de faţă Mareşalul se gîndeşte la rezistenţă. Şi Cancicov este de părere că armistiţiul nu poate fi făcut decît de Mareşal; un guvern de militari nu are şansă să guverneze, căci va fi arestat imediat de nemţi, ba chiar va complica situaţia.

1 mai 1944. Sînt chemat dis-de-dimineaţă la Sinaia. În lipsa mea, Regele şi cu cei mai tineri din jurul său au hotărît să nu mai aştepte nimic şi să dea ei lovitura de stat. Planul constă în a trece frontul în nordul Moldovei, la Botoşani, unde vor lua legătura cu ruşii şi vor încheia armistiţiul. Au ales maşinile şi camioanele ce vor lua parte la această expediţie, au numit personalul ce-i va însoţi, încît tot Palatul este pus la curent. Natural că se contează pe mine pentru a-i însoţi, îşi dau seama că tot e bine să fie şi unul mai bătrîn cu ei, pentru eventualitatea cînd s-ar ivi vreo complicaţie...

Le-am arătat că planul propus nu are şansă de reuşită. Mai întîi, n-au păstrat secretul; personalul destinat a-i însoţi trebuie să creadă că pleacă la una din proprietăţile Regelui; apoi, nu cunosc situaţia frontului şi deci nu ştiu pe unde vor trece — ar pune germanii mîna pe ei imediat... şi, în fine, condiţiile armistiţiului trebuie discutate în prealabil şi apoi acceptate.

Ce vrei, tinereţea a fost dornică totdeauna de aventură!

2 mai 1944. Interesant este un ordin de zi al lui Stalin, din care reproduc: „Pentru a înlătura ameninţarea aservirii ţării noastre şi a ţărilor aliate cu noi, este nevoie ca fiara germană rănită să fie urmărită cu îndîrjire şi omorîtă în propria sa vizuină. Urmărind pe inamic, noi trebuie să eliberăm din sclavia germană pe fraţii noştri poloni, cehoslovaci şi pe celelalte popoare din Europa occidentală, care sînt aliatele noastre şi care se găsesc sub călcîiul lui Hitler. *Este evident că această misiune este mai grea decît expulzarea trupelor germane din graniţele Uniunii Sovietice. Ea poate să fie realizată numai prin apropierea dintre Rusia sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite şi prin lovituri combinate dinspre răsărit, date de forţele noastre armate, şi dinspre vest — de armatele aliaţilor noştri* (sublinierea mea)."

Din acest ordin de zi se desprinde clar: 1) că se recunoaşte că operaţiunile ce vor urma sînt mai grele decît cele de pînă acum; 2) că Rusia vrea să aibă concursul efectiv al aliaţilor săi; 3) că *numai aşa* va reuşi operaţia. Asta înseamnă că Rusia se trezeşte acum şi nu vrea să se uzeze singură, pentru ca la urmă Aliaţii, rămînînd tari, să dicteze pacea cum vor voi. De data aceasta este o invitaţie mai serioasă din partea ruşilor ca anglo-americanii să deschidă la vest un front contra germanilor.

3 mai 1944. În locuinţa lui Vişoianu ne-am adunat cu Maniu pentru a discuta plecarea lui Vişoianu la Cairo, unde puterile aliate au acceptat a trimite pe cineva să discute condiţiile armistiţiului.

Seara am primit la Palat cu multă precauţiune pe Dinu Brătianu şi Maniu ca să stea de vorbă cu Regele. Ei cereau un consiliu de coroană, dar le-am demonstrat că nu este de folos momentan, ar însemna să tragem clopotele. Am cerut din partea Regelui ca opoziţia să facă o scrisoare prin care să-şi ia toate riscurile schimbării de guvern şi deci de politică.

Peste noapte a fost un bombardament englez asupra Bucureştiului. Alarma a durat o oră şi jumătate; au fost stricăciuni mai ales în cartierul de sud al oraşului.

5 mai 1944. La Sinaia a avut loc învestirea solemnă a trei episcopi; apoi prezentarea ministrului Bulgariei, care a fost reţinut la dejun împreună cu toţi membrii legaţiei bulgare.

După-amiază am trecut pe la G-al Mihail, cu care m-am sfătuit asupra celor ce trebuie făcute.

8 mai 1944. Bombardamentele de teroare s-au succedat fără milă şi ziua şi noaptea. Ele au avut ca obiectiv şi oraşe fără nici o industrie de război. La Bucureşti, cartierul Bonaparte este în flăcări. În grădina Palatului au căzut două bombe — de s-a cutremurat adăpostul în care ne găseam. Una din bombe a lovit pivniţa unde erau vinuri rare şi scumpe ce nu putuseră fi evacuate.

Seara am avut o întrevedere cu Pătrăşcanu — şeful Partidului Comunist —, care mi-a comunicat că este pe cale a realiza un bloc al opoziţiei. Socotesc că este bine ca toată opoziţia să fie unită, pentru ca efortul să fie mai puternic şi opinia publică în întregime cu noi. De altfel Regele a fost acela care a dorit această unire a întregii opoziţii. Pătrăşcanu îşi dă şi el seama de greutatea ieşirii noastre din Axă şi, dacă este nevoie, se oferă să plece la Moscova pentru a aranja clauzele armistiţiului. Pătrăşcanu pune mult suflet şi este un om dinamic, încît am toată încrederea că ne va fi de mare folos.

10 Mai 1944. Cel mai trist pe care l-am trăit... Lumea a părăsit Bucureştiul, de zvonul unui bombardament. La ora 9 a avut loc un Te Deum la Patriarhie, unde m-am dus ca reprezentant al Regelui şi unde guvernul era reprezentat doar prin G-al Pantazi, ministrul de război. În toată Patriarhia nu erau mai mult de douăzeci şi cinci de persoane. Mareşalul şi Mihai Antonescu lipseau.

Peste noapte s-a dat alarma; au fost însă numai avioane de recunoaştere.

11 mai 1944. Întîlnire cu Dinu Brătianu şi Maniu, care mi-au remis o scrisoare prin care se angajează a susţine guvernul de militari ce va face armistiţiul, preluînd apoi puterea.

15 mai 1944. Am fost pe front, unde la Bacău şi Roman am întîlnit diferiţi comandanţi. Frontul are cu totul altă părere asupra acţiunii ce trebuie întreprinsă în vederea armistiţiului. Onoarea de soldat nu le poate îngădui un act de felonie faţă de germani — a întoarce armele contra lor, cum au făcut italienii —, mai ales că germanii îşi dau toată silinţa să menţină frontul actual. Ei luptă alături cu mult elan şi ne-au dat materialele de care aveam nevoie. Toată lumea este pentru armistiţiu, însă făcut cu demnitate şi cavalereşte. Să se profite de o situaţie grea şi pe faţă să le cerem germanilor autorizaţia de a ieşi din acţiune.

Va fi o mare consternare cînd voi aduce aceasta la cunoştinţa grupărilor politice, care au ca deviză: „Scopul scuză mijloacele." Iar eu înţeleg prea bine pe camarazii mei de pe front şi regret că nu sînt în mijlocul lor tot timpul...

16 mai 1944. Întîlnire cu Dinu Brătianu şi Maniu, unde le-am expus cele constatate pe front. Natural că sînt contrariaţi. Am fost la Sinaia pentru a informa şi pe Rege.

Către finele lunii mai avem o scădere în activitatea politică internă. Pe frontul Moldovei de asemenea linişte.

6 iunie 1944. Debarcarea anglo-americanilor pe coasta franceză. Eveniment foarte important. Să vedem numai dacă reuşeşte această debarcare, fiindcă germanii şi-au luat toate măsurile, au sacrificat chiar frontul de est pentru a face faţă acestei debarcări.

8 iunie 1944. Întrucît trecerea bruscă de partea Aliaţilor nu prezintă sorţi de izbîndă în momentul de faţă, ne gîndim a face o diversiune, a scoate pe Mareşal de la putere cu asentimentul germanilor şi a institui un guvern Gigurtu, care este

simpatizat de germani. În acest scop am vizitat azi pe Gigurtu, căruia i-am expus planul.

Un guvern Gigurtu nu ne-ar împiedica în acţiunea noastră. Gigurtu a şi luat legătura cu Clodius, reprezentantul Germaniei în Balcani, să vadă dacă germanii ar accepta această schimbare.

19 iunie 1944. Cu toate străduinţele depuse, Gigurtu n-a reuşit. Era natural ca germanii să nu aprobe o schimbare de guvern acum; deşi îşi dau seama că Mareşalul nu mai are nici o popularitate în ţară, ei cred că tot Mareşalul are ascendent asupra armatei.

21 iunie 1944. Împreună cu Buzeşti şi Col. Dămăceanu, am redactat telegrama ce trebuie expediată Aliaţilor şi în care precizăm că acţiunea politică în ţară nu se poate face decît o dată cu ofensiva rusă pe frontul nostru şi cu ajutor de trupe aeropurtate, care să sprijine acţiunea politică, fiindcă sînt prea puţine trupe în interior faţă de germani. Ofensiva rusă pe front ar avea ca efect ţintuirea germanilor, putînd să avem libertate de acţiune în interior. Am da ordin trupelor noastre de pe front să nu lupte, uşurînd astfel acţiunea rusească.

22 iunie 1944. Azi se împlinesc trei ani de război. Cînd am început războiul, cred că nimeni nu prevedea că va dura atît. Se face un Te Deum la Patriarhie, unde mă duc ca reprezentant al Regelui.

Mai în fiecare noapte ne întrunim discret în diferite case pentru a lucra în detaliu acţiunea internă în cazul cînd se va pune în aplicare planul de separare de germani. În mod permanent la aceste întruniri iau parte: generalii Mihail şi Vasiliu Răşcanu, Col. Dămăceanu, Buzeşti, Stârcea, Pătrăşcanu şi Bodnăraşu. De aceşti doi din urmă am mare nevoie pentru ca să organizez muncitorii din fabrici, pe care contez să-mi suplinească lipsa de trupe.

28 iunie 1944. Bombardament puternic de zi. A fost lovită chiar Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

30 iunie 1944. Căderea Cherbourgului va înlesni operaţiile debarcării. La vest se clarifică situaţia, deoarece anglo-americanii au pus piciorul solid în Franţa şi germanii, cu toate pregătirile, n-au putut împiedica debarcarea.

Ofensiva rusă la nord de Pripet a surprins pe germani şi acum sînt nevoiţi să se retragă spre vest.

America a rupt legăturile cu Finlanda. Se părea în ultimul timp că se va ajunge la o înţelegere ruso-finlandeză, însă după vizita lui Ribbentrop la Helsinki finlandezii au început iar lupta.

În ţară, activitatea opoziţiei se face din ce în ce mai simţită. Eu mă mir că germanii nu ne arestează, fiindcă nu se poate să nu fi simţit ce se petrece.

Luna iulie 1944. În primele zile ale lui iulie sîntem ocupaţi a pune la punct planul de acţiune, cu toate detaliile. Trebuie să lărgim cercul nostru cu persoane de care avem absolută nevoie. Astfel, cu G-al aviator Vasiliu pentru chestiunile de aviaţie şi artilerie antiaeriană, cu G-al Eftimiu C. pentru chestiunile referitoare la transmisiuni. Col. Dămăceanu lucrează la comandamentul Capitalei, unde are funcţie de şef de stat major, G-al Vasiliu Răşcanu în zona petroliferă, peste care este comandant, şi Bodnăraşu îşi organizează masele de lucrători din fabrici şi mai ales din instituţiile de stat, cum ar fi: Poşta, Telefoanele, Monitorul Oficial, Radio etc., fiindcă aceşti lucrători pot fi chemaţi să-şi apere singuri instituţiile, nedispunîndu-se de trupe suficiente.

17 iulie 1944. Primim răspuns din Stockholm, la telegrama trimisă de Buzeşti, că se va studia proiectul nostru de armistiţiu precum şi felul cum înţelegem să acţionăm.

20 iulie 1944. Ofensiva rusă progresează şi la Lemberg. Pe frontul Moldovei — linişte.

21 iulie 1944. În Germania a avut loc un atentat contra lui Hitler chiar la cartierul general. Hitler a fost doar rănit. Păcat că nu a reuşit atentatul, ar fi descurcat situaţia.

Arestări şi execuţii. Bănuiesc că mişcarea contra lui Hitler trebuie să aibă un caracter mai mare şi nu poate să fie decît bine organizată, încît, dacă a scăpat Hitler acum, apoi cu ocazia altei tentative nu va mai scăpa. În orice caz este vizibil că parte din şefii armatei sînt contra lui; de aici va rezulta prăbuşirea.

22 iulie 1944. Am fost la Curtea de Argeş pentru parastasul anual al regilor şi reginelor înmormîntaţi acolo. Pe drum ne-a apucat alarma, aşa că a trebuit să oprim trenul regal trei ceasuri, în plină cale între Titu şi Mătăsaru. Au fost bombardamente la Ploieşti şi Buzău.

24 iulie 1944. Ruşii sînt în preajma Lembergului. Mai la nord situaţia este şi mai proastă, căci în două regiuni ruşii au reuşit să facă în front spărturi largi. Pe frontul de vest nimic nou, decît lupte crîncene fără cuceriri de teren; este punctul culminant, care va decide dacă anglo-americanii reuşesc sau nu să se menţină în Franţa. În Italia anglo-americanii înaintează la nord de Livorno şi Ancona.

La noi, liniştea din preajma marilor evenimente. Mareşalul a plecat la Olăneşti spre a-şi face cura de ape; a şi găsit momentul potrivit! Nouă ne convine absenţa lui, fiind mai puţin supravegheaţi.

Luna august 1944. Asupra formării guvernului nu cădem de acord. Oamenii politici doresc un guvern de militari. Eu mă opun la aceasta, pentru că un guvern de militari are aerul de dictatură a Regelui şi Regele rămîne prea descoperit. Apoi, eu ştiu bine că Aliaţii ar dori un guvern politic, din reprezentanţii tuturor partidelor, spre a fi reprezentată toată opinia publică.

După multe discuţii, Maniu este cîştigat pentru această idee, dar pune condiţia ca în acest guvern să intre Dinu Brătianu şi Mihalache, în care caz el primeşte să fie preşedintele guvernului. Eu ştiu însă bine că atît Dinu Brătianu cît şi Mihalache nu vor să audă de guvern politic, ci sînt pentru un guvern de militari.

2 august 1944. Turcia a rupt relaţiile cu Germania. Cred că este un eveniment favorabil pentru a ieşi din război. Am cerut să văd pe Mihai Antonescu, cu care am vorbit despre această situaţie. I-am declarat că sînt vinovaţi de două ori: mai întîi că nu fac nimic şi apoi că nu lasă nici pe alţii să facă ceva. I-am spus să trimită pe cineva la Moscova pentru a nu pierde condiţiile de armistiţiu. G-al Aldea se oferă să plece, cu toate riscurile.

3 august 1944. Cu Buzeşti am fost la Snagov, unde am întîlnit pe Maniu şi Mihai Popovici. Am analizat evenimentele externe şi interne. Dacă guvernul nu trimite delegat la Moscova, apoi vom trimite noi pe G-al Aldea. Am luat înţelegere a face o întrunire cu G-al Aldea şi cu cîţiva generali ce sînt în Bucureşti, veniţi de pe front.

Am dejunat la Snagov cu Buzeşti care mi-a citit cîteva telegrame de la G-al Gheorghe Ion, ministru la Berlin, care arată situaţia gravă din Germania. Se pare că grupul de armate din nord a pierdut legătura pe uscat cu Germania, comunicînd doar pe mare. Multe trupe sînt în debandadă. În Finlanda s-a schimbat preşedintele, probabil în vederea ieşirii din acţiune. G-al Gheorghe Ion este un mare vinovat, căci în calitatea sa de ministru la Berlin ne-a indus tot timpul în eroare asupra stării şi posibilităţilor germane. E un germanofil, fiind căsătorit cu o germană.

Seara am primit pe Tătărescu. Nu se are bine deloc cu Maniu, or eu aş fi vrut să dispară toate diferendele dintre oamenii politici şi cu toţii să conlucreze la acest mare act.

4 august 1944. M-a chemat G-al Şteflea pentru a-mi arăta, din ordinul Mareşalului, situaţia germanilor în ţară. În adevăr, sînt peste 650 000 răspîndiţi în toată ţara, deci va fi riscant a întreprinde ceva contra lor.

De altfel acesta a fost şi gîndul Mareşalului cînd a hotărît ca şeful Marelui Stat Major să mă pună la curent; era un avertisment să ne vedem de treabă şi să renunţăm la ideea unei acţiuni.

5 august 1944. Mareşalul a plecat în Germania, însoţit de Mihai Antonescu şi G-al Ştefleа. Probabil că Hitler vrea să le stabilească atitudinea faţă de ruperea relaţiilor cu Turcia.

Nu m-ar prinde mirarea ca Hitler să ceară mobilizarea generală şi retragerea pe frontul Focşani—Bolgrad.

8 august 1944. Mareşalul s-a întors foarte deprimat. Hitler l-a chemat să-l intimideze şi să-i arate că nu stăpîneşte situaţia internă.

20 august 1944. Toată această perioadă s-a scurs în discuţii cu oamenii politici. A fost primit şi Mihalache de Rege, care ne-a spus că ce vrem noi să facem este o aventură şi că numai Mareşalul poate încheia armistiţiul. În orice caz, este contra unui guvern politic, fiindcă oamenii politici nu pot semna un act prin care se cedează o parte din Bucovina şi Basarabia, pe cînd noi, militarii, putem semna! N-am înţeles logica lui Mihalache; dacă Mareşalul nu vrea să facă nimic, oare toată lumea trebuie să stea cu braţele încrucişate? Natural că sînt riscuri; fără riscuri ştie oricine să se înhame la o treabă.

Chiar din ziua de 19 august, ruşii au început ofensiva şi pe frontul nostru. Cred că am pierdut cea mai bună ocazie de a încheia armistiţiul, adică între 7 şi 19 august, cînd germanii şi-au retras toate rezervele din frontul nostru şi înainte de începerea ofensivei ruse. Am impresia că am pierdut totul şi că străduinţele noastre au fost zadarnice, dacă n-au dus la un rezultat. Mă simt cuprins de deznădejde.

21 august 1944. Corpurile 4 şi 6 Armată sînt date peste cap. Contraatacurile nu pot restabili situaţia. Ruşii au atacat şi pe Nistru, unde au consolidat un cap de pod la Tighina. Probabil aici vor face efortul.

La ora 18 am primit pe Mihai Antonescu, pe care l-am condus la Rege. Am discutat un ceas. Mihai Antonescu şi-a luat angajamentul ca în două zile să clarifice situaţia cu Mareşalul, spre a se hotărî într-un fel.

22 august 1944. Am văzut pe G-al Pantazi, ministrul de război, care şi el este acum pentru armistiţiu. L-am rugat să ia unele măsuri privind deplasarea de trupe în jurul Capitalei.

După masă a venit iar Mihai Antonescu, care a avut o întrevedere cu Clodius şi Killinger pentru a pregăti ieşirea noastră din război.

Pe frontul Moldovei şi pe Nistru situaţie proastă. În Basarabia frontul este rupt şi ruşii înaintează către Cogîlnic, unde vor întîlni forţe slabe.

Preşedinte de Consiliu întîia oară

23 august 1944, miercuri. Zi memorabilă, care va rămîne în istoria poporului român.

Mai toată noaptea m-am zbătut cu ştirile proaste ce soseau de pe front; este cert că la această oră frontul nostru este destrămat şi trupele în derută. Peste măsură de obosit, am aţipit despre ziuă.

La ora 9 am intrat în biroul meu destul de abătut. Aflu că Mareşalul a venit de pe front şi a convocat un consiliu de miniştri la Snagov, unde probabil va lua o ultimă hotărîre; de-ar fi hotărîrea cea bună, adică cererea armistiţiului şi încheierea ostilităţilor...

Dinu Brătianu îmi comunică prin telefon să trec imediat pe la el. La 9.30 am fost la el acasă unde-mi spune că a trimis pe George Brătianu la Antonescu pentru a se decide în favoarea armistiţiului; tot de la el aflu că şi Maniu a trimis pe Mihalache, în acelaşi scop. Vorbind cu Dinu Brătianu asupra unui guvern politic în cazul demisiei Mareşalului, se arată intransigent, fiind de părere că numai un guvern de militari se poate alcătui în asemenea împrejurări. Prin urmare cade dezideratul ce am propus mereu — să se facă un guvern politic.

M-am întors la Palat, unde m-au înnebunit telefoanele, fiecare dorind a şti dacă s-a luat vreo hotărîre. Sînt chemat cu insistenţă la telefon de şeful de stat major al Armatei a IV-a,

Col. Dragomir, care-mi comunică situaţia jalnică a Armatei şi cere de la mine sugestii, ce să facă faţă de directivele operative date de germani ca să treacă pe Carpaţi cu toate forţele. În faţa acestei întrebări am rămas foarte nedumerit, întrucît nu am calitatea de a lua vreo dispoziţie, mai ales că şeful Marelui Stat Major (G-al Şteflea) este în zonă. I-am spus colonelului Dragomir să ia legătură imediată cu G-al Şteflea, care trebuie să aibă instrucţiuni de la Mareşal.

Pe la ora 11.30 sînt chemat la telefon de Preşedinţia de Consiliu şi vorbesc cu Mihai Antonescu, care mă întreabă dacă Regele este în Bucureşti. Îi comunic că este şi atunci Mihai Antonescu îmi spune că la ora 15.30 va veni la Palat cu Mareşalul spre a vedea pe Rege. Am comunicat aceasta imediat Majestăţii Sale Regele, iar eu am plecat la Maniu spre a-i aduce la cunoştinţă acest fapt pe care-l socoteam important. Eram însoţit de Col. Dămăceanu. La Maniu acasă, i-am spus că dacă Antoneştii au cerut să vadă pe Rege înseamnă că au luat o hotărîre în urma consiliului de miniştri ţinut şi că această hotărîre nu poate fi decît: sau face Mareşalul armistiţiu, sau îşi depune demisia. În primul caz nu avem nimic de făcut, în al doilea caz însă trebuie să facem guvernul. Şi Maniu ezita asupra unui guvern politic. Văzînd cum stau lucrurile, am plecat la Palat spre a raporta Regelui că, în cazul că trebuie să facem un guvern, apoi îl vom face din generali întrucît oamenii politici nu sînt dispuşi la riscuri.

La ora 13 am luat masa cu Majestatea Sa Regele într-o atmosferă de mare îngrijorare.

La ora 15.30 a sosit Mihai Antonescu singur; Mareşalul a întîrziat cam vreun sfert de oră. După venirea lui am trecut la Casa Mică, unde ne aştepta Regele. Am intrat în salon: Regele, Mareşalul, Mihai Antonescu şi cu mine, luînd loc în jurul unei mese rotunde. Alături, în biroul Regelui, aşteptau nerăbdători Buzeşti, Stârcea, G-al Aldea, Col. Dămăceanu, G-al Anton şi Ioaniţiu.

Voi căuta să redau cît mai fidel această întrevedere dintre Rege şi Antoneşti, întrucît se vor găsi mulţi care să denatureze adevărul.

Trebuie să spun de la început că nu ne gîndisem să-i arestăm, întrucît eram convinşi că vin să-şi prezinte demisia, ipoteză ce o socoteam mai probabilă, întrucît a face ei armistiţiul era o chestiune mai delicată, căci trebuiau luate măsuri contra germanilor.

După ce am luat loc în jurul mesei, Regele întreabă:

— Care este situaţia, domnule Mareşal?

— Disperată, Majestate. Frontul este străpuns şi în Moldova şi în Basarabia.

După obiceiul Mareşalului, în continuare începe tot el să atace, făcînd răspunzătoare de acest dezastru armata care nu mai vrea să lupte, şi aceasta din cauza agitaţiei oamenilor politici, şi lăsînd chiar să se înţeleagă că şi Regele cu mine avem parte de vină, căci am stat de vorbă cu oamenii politici, pe care i-am încurajat în acţiunea lor. Regele are răbdarea să-l lase să-şi verse focul şi, profitînd de o pauză, pune întrebarea:

— Ce trebuie să facem? Nu credeţi că este momentul a încheia armistiţiul, fie dumneavoastră, fie un alt guvern?

Mareşalul răspunde categoric că nu trebuie să încheiem armistiţiul.

Acest răspuns produce asupra Regelui şi a mea o mare consternare, pe care probabil o sesizează Mihai Antonescu, care intervine:

— Se poate să cerem şi armistiţiul, însă să mai aşteptăm două zile, căci trebuie să vină nişte răspunsuri de la Ankara şi Madrid.

— Domnule vicepreşedinte, zic eu, nu credeţi că aşteptînd două zile riscăm să ni se retragă condiţiile de armistiţiu şi să cădem în capitulare fără condiţii? Am impresia că evenimentele se precipită şi că e vorba de ore, nu de zile.

Majestatea Sa Regele se adresează Mareşalului:

— Ce intenţionaţi să faceţi?

— Vom încerca să rezistăm pe frontul fortificat Focşani—Oancea—Bolgrad, zice Mareşalul

— Cu ce? — întreb eu — întrucît lucrările de fortificaţii nu sînt gata şi trupele germane şi române ce se retrag nu vor

fi în stare să ocupe aceste poziţii, fiindcă se retrag în mare dezordine.

— Cu batalioanele de recruţi, zice Mareşalul, pe care le-am trimis acolo, şi cu alte trupe ce vor veni din interior. De altfel, dacă nu vom reuşi să oprim inamicul pe această linie, ne vom retrage în munţi şi vom încerca să mai rezistăm, nu putem părăsi pe germani.

Faţă de acest răspuns categoric, Regele s-a sculat în picioare şi, fără a rosti o vorbă, le-a întins mîna şi a ieşit afară. Antoneştii au rămas cu mine, în picioare, într-o tăcere chinuitoare.

Cei din biroul Regelui au auzit convorbirea şi au luat măsuri de arestare; îndată ce Regele a intrat la ei, a dat aprobare să trecem la arestarea Antoneştilor şi să facem lovitura de stat.

Prea puţin timp s-a scurs de la ieşirea Regelui, şi a intrat în salon maiorul Dumitrescu Anton, din Batalionul de Gardă al Palatului, cu patru soldaţi, care a procedat la arestarea Antoneştilor. Mareşalul s-a îngălbenit şi mi s-a adresat mie — cum putem să-i facem această ofensă? Nu i-am răspuns nimic, întrucît eram şi eu destul de emoţionat, fiindcă îmi dădeam seama de greutăţile şi răspunderile ce urmau acum.

Era ora 17. Dimpreună cu Regele, am trecut cu toţii în Palat, în biroul meu, pentru a porni la cele ce trebuia să facem.

Col. Dămăceanu a plecat imediat la comandamentul Capitalei, să alarmeze trupele şi să întrerupă legăturile telefonice între comandamentele germane şi trupele lor. Planul era făcut cu tot deamănuntul, rămînea numai punerea lui în aplicare.

*

Regele a dictat decretul prin care eram numit Preşedinte de Consiliu. Înarmat cu acest decret, am plecat la Marele Stat Major să dau ordinele necesare trupelor de pe front şi din restul ţării pentru a înceta ostilităţile şi pentru felul cum trebuiau să se grupeze.

Şeful Marelui Stat Major lipsea din Bucureşti, aşa că am intrat în cabinetul subşefului, G-al Arhip, căruia i-am pus pe masă decretul semnat de Rege cu numirea mea ca prim-minis-

tru. G-al Arhip îmi spune: „Nimic surprinzător, era de aşteptat. Vă rog, ce aveţi de ordonat?"

Am chemat imediat pe Col. Leonida, şeful Secţiei Operaţiilor, şi împreună cu G-al Arhip am schiţat ordinele ce trebuiau date şi măsurile de luat. Trebuia să mă ocup eu de această parte, pînă la numirea generalului Mihail Gheorghe ca şef al Marelui Stat Major, numire ce trebuie să apară în cursul nopţii în *Monitorul oficial.*

După ce am terminat la Marele Stat Major am revenit la Palat, unde mai întîi am chemat telefonic pe G-al Vasiliu C. (inspectorul jandarmilor), pe G-al Pantazi (ministrul de război) şi pe Col. Elefterescu (prefectul poliţiei), pentru a-i aresta ca unii ce ar fi putut contracara dispoziţiile ce am luat. Nebănuind nimic, au venit imediat toţi trei şi au fost arestaţi.

În timpul acesta, trupele din Capitală şi împrejurimi primiseră ordinele şi fiecare trecea în dispozitivul hotărît.

Începea să se însereze. Cea mai deplină linişte. Nu se bănuia încă nimic din cele petrecute.

Am alcătuit guvernul:

- Preşedinte de Consiliu: G-al de armată adjutant Sănătescu C.
- Miniştri fără portofoliu:

1) Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc
2) Dinu Brătianu, şeful Partidului Naţional-Liberal
3) Titel Petrescu, şeful Partidului Social-Democrat
4) Lucreţiu Pătrăşcanu, reprezentant al Partidului Comunist.

- Ministrul finanţelor şi economiei naţionale: G-al de divizie Potopeanu Gh.
- Ministrul sănătăţii şi ocrotirilor sociale: Medic G-al Marinescu Nic.
- Ministrul agriculturii şi domeniilor: Negel D-tru, administratorul Domeniilor regale.
- Ministru de război: G-al corp de armată Racoviţă M.
- Ministru de interne: G-al corp de armată Aldea A.
- Ministrul comunicaţiilor şi lucrărilor publice: G-al Eftimiu C.
- Ministrul educaţiei naţionale: G-al corp de armată Boiţeanu I.
- Ministru de externe: Niculescu-Buzeşti

- Ministru de justiţie ad interim: Lucreţiu Pătrăşcanu
- Subsecretari de stat:
  la interne — Col. Dămăceanu D.
  la aviaţie — G-al Gheorghiu Ermil
  la marină — Contraamiral Georgescu.
- S-au făcut numiri noi: Inspectorul Jandarmeriei — G-al Anton.
- Primarul Capitalei şi prefectul poliţiei — G-al Dombrowski.

La ora 22, Majestatea Sa Regele a citit la radio Proclamaţia prin care se declara încetarea ostilităţilor şi acceptarea armistiţiului. Cum a aflat populaţia, a şi venit în Piaţa Palatului, unde a manifestat călduros pentru Rege.

De-abia din acest moment începe agitaţia, întrucît toată lumea este de acord cu lovitura de stat şi cu arestarea Antoneştilor. Sîntem în mare pericol, căci germanii vor reacţiona, deşi am luat măsuri pentru a-i neutraliza — dar cine poate şti dacă măsurile luate de noi sînt eficace...?*

---

* La sfîrşitul lui iulie 1944, tatăl meu, bazîndu-se pe discreţia mea, mi-a împărtăşit planul ce se înfiripa pentru ieşirea noastră din alianţa germană. Mi-a spus că sub motivul că inspectează Domeniile Coroanei ia contact cu comandanţii mai multor unităţi, asigurîndu-se de adeziunea acestora, şi merge la diferite adunări secrete cu reprezentanţii partidelor politice. Mi-a spus textual: „Urmărim prin această mişcare evitarea războiului pe pămîntul ţării româneşti, mutîndu-l de pe frontul de est, peste ţara noastră, în cealaltă parte. Războiul la noi ar însemna distrugere completă, cu pierderi imense materiale şi de populaţie civilă. Dacă reuşim, va fi un mare punct cîştigat; dacă nu şi mă prind, voi fi pus la gard şi împuşcat." Ultima frază m-a urmărit pînă la 23 august.

Cînd ţara clocotea, la 23 august, soţul meu şi cu mine eram la Făgăraş, mama la 20 km de Bucureşti, pe şoseaua către Ploieşti, unde construiserăm o cabană de refugiu din lemn, iar tatăl meu locuia la Palatul din Calea Victoriei. În fiecare miercuri, mamei i se trimitea maşina, venea pe acasă (în str. Cercului 1), trecea pe la Palat să îmbrăţişeze pe tatăl meu, apoi era dusă înapoi la ţară.

În după-amiaza de 23 august, către orele 16, maşina intră cu greu în curtea Palatului, aceasta fiind ticsită de maşini, soldaţi şi puşti aşezate în piramidă. Mama, nedumerită, întreabă pe şofer: „Ce e asta?" Acesta schimbase cîteva cuvinte cu lacheul de la intrare; îi răspunde: „Zice că nu-l mai vor pe domnul Mareşal." Mama rămîne uimită, gîndindu-se la tatăl meu, care era mareşalul Palatului. Este invitată în birou (care se găsea la parter, în aripa stîngă a Pala-

24 august 1944

Stăm cu toţii în Palat, dînd ordine şi luînd măsuri în raport cu situaţia; nimeni nu se gîndeşte nici la masă, nici la odihnă.

La 2 noaptea am primit vizita lui Killinger, ministrul Germaniei, G-al Hansen, şeful misiunii germane, şi G-al Gerstenberg, ataşatul aerului. Le-am explicat că, faţă de situaţia de pe front, trebuie să cerem armistiţiu, pentru a nu prăpădi ţara continuînd un război inutil. Le-am spus că sînt liberi să plece şi să părăsească complet teritoriul românesc. Doream să ne despărţim în termeni buni, însă ei nu au înţeles asta şi, imediat după plecare, au reuşit totuşi să dea ordin unor trupe germane să atace Bucureştiul, astfel că din dimineaţa acestei zile ne-am găsit în faţa trupelor germane agresive.

Pe la ora 4, Regele a părăsit Capitala pentru a merge lîngă Tîrgu-Jiu, unde i se pregătise şederea pînă la limpezirea situaţiei. Majestatea Sa Regina-mamă a plecat din Sinaia prin Tîrgovişte—Găeşti, tot spre Tîrgu-Jiu.

La ora 5 am trimis cu Lt.-col. Niculescu Şt. un ofiţer britanic dintre cei ţinuţi prizonieri cu un avion la Constantinopol, cu un mesaj către reprezentanţii puterilor aliate, pentru a le vesti hotărîrea noastră.

Prăpădit de oboseală, abia am găsit timp două ore să mă odihnesc puţin, fiind trezit de zbîrnîit de avioane. Erau avioane germane, care au început, de la ora 9, să bombardeze centrul oraşului şi în special Palatul.

Nu mai era chip de lucrat din cauza alarmelor permanente, căci aviaţia germană bombarda neîntrerupt. Ne-am mutat din

---

tului) şi e rugată să aştepte, pentru că domnul mareşal al Palatului se află în Casa Mică, împreună cu Regele. Nu ştie cît timp s-a scurs, dar la un moment dat uşa s-a deschis brusc şi a apărut tatăl meu, ştergîndu-şi faţa transpirată cu batista. Contrar firii sale calme, a pus mîna pe umărul mamei şi, împingînd-o spre uşă, i-a spus: „Pleacă, fugi repede, l-au arestat pe Mareşalul Antonescu..."

În seara de 23 august, pe cînd eram la Făgăraş, s-a anunţat la radio numirea tatei ca prim-ministru. Toată lumea se bucura, numai eu hohoteam de plîns, amintindu-mi ce-mi spusese: „Dacă nu reuşim şi mă prind, mă pun la gard şi mă împuşcă!" Oare reuşiseră totuşi? — mă întrebam. (*S.G.*)

Palat în adăpostul Băncii Naţionale, care era mai sigur, dar nici aici nu puteam să lucrăm. Am luat legătura cu şeful Marelui Stat Major şi ministrul de război şi am decis să ieşim din oraş, pentru a avea liniştea necesară lucrului.

Cu parte din membrii guvernului, ne-am luat reşedinţă la Bolintin, unde aveam bune legături datorită unui regiment de transmisiuni ce cantona aici.

25 august 1944. Probabilitatea de a reuşi în această lovitură de stat era foarte mică, fiind foarte posibil ca trupele germane să încerce să restabilească situaţia, iar guvernul considerat ca rebel să fie arestat şi executat. Cu tot riscul însă, ea trebuia încercată, pentru a potoli furia cu care ruşii ar fi venit în ţară. După cum s-a văzut, germanii n-au vrut să profite de oferta noastră de-a se retrage din ţară în linişte şi astăzi ne găsim în adevărate lupte cu germanii în nordul Bucureştiului.

Generalul Mihail, şeful Statului Major, a adus trupe şi a început un asediu în regulă al centrelor de rezistenţă din Bucureşti. De asemenea lupte serioase se dau şi în zona petroliferă, unde generalul Vasiliu Răşcanu conduce operaţiile cu energie. Multe coloane germane însă se predau, fiindcă îşi dau seama că rezistenţa lor ar fi zadarnică contra trupelor române, cînd ruşii se apropie din ce în ce mai mult.

26 august 1944 (sîmbătă). Primul consiliu de miniştri ţinut la Bolintinul din Vale; ne ocupăm cu chestiunile interne şi operative. Această zi prezintă mare importanţă, căci a sosit aviaţia americană — care a colaborat cu trupele noastre la nord de Bucureşti. Trupele germane erau în pădurile de la Băneasa şi Otopeni, şi aviaţia americană a bombardat puternic aceste păduri, producînd germanilor mari pierderi. Din acest moment, germanii au început a ceda şi de-abia de acum probabilitatea de a reuşi începe să crească de partea noastră.

În zona petroliferă luptele sînt în continuare serioase.

27 august 1944. Am revenit în Bucureşti, lucrînd în subsolul Băncii Naţionale. Nu ne mai temem de trupele germane,

care în cea mai mare parte au fost dezarmate. Recunosc că am avut un mare noroc de-a ajunge în această situaţie favorabilă. Aviaţia germană e singura care ne mai necăjeşte; avînd bazele aproape, zi şi noapte bombardează centrul Bucureştiului, pricinuind mai multe pagube decît au pricinuit bombardamentele anglo-americane. În afară de asta, bombardamentele anglo-americane au avut ca obiectiv gările şi fabricile, pe cînd aviaţia germană face vădit represalii, lovind Palatul, Teatrul Naţional, Ateneul etc.

28 august 1944. Am organizat comisia ce va merge la Moscova pentru semnarea armistiţiului. Aş fi dorit să se ducă Maniu şi Brătianu, căci altfel s-ar fi prezentat comisia cu ei, însă au refuzat pe motivul că nu pot semna un act prin care se recunoaşte cedarea Basarabiei şi Bucovinei. Am fost nevoit atunci să trimit ca preşedinte al comisiei pe Lucreţiu Pătrăşcanu, care spune că are legături cu persoane politice ruse. Am lucrat pînă seara tîrziu cu această comisie pentru a pune la punct toate chestiunile relativ la colaborarea noastră cu Aliaţii, la anularea dictatului de la Viena, precum şi chestiuni în legătură cu trecerea unor trupe străine pe teritoriul românesc.

29 august 1944. Comisia a plecat cu avionul la Moscova. Primele elemente din armata rusă au ajuns în marginea Bucureştiului. Intrarea lor în Bucureşti s-a făcut în ordine şi au fost bine primite de populaţie, care crede că s-a sfîrşit războiul.

30 august 1944. Întrucît nici aviaţia germană nu ne mai deranjează, am părăsit subsolurile Băncii Naţionale pentru a ne instala la Ministerul Economiei Naţionale, unde hotărîm să ţinem zilnic consiliu de miniştri.

Situaţia internă e bună. Trupele ruse au atitudini variabile, unele sînt mai amicale, altele duşmănoase.

Trimit la Constanţa o delegaţie care să reglementeze chestiunea monedei şi a rechiziţiilor. De asemenea, am trimis la Tulcea pe G-al Eftimiu, pentru a lua legătura cu armata rusă destinată a trece prin Dobrogea către Bulgaria.

31 august 1944. Sosesc trupe ruse din ce în ce mai multe în jurul Capitalei. Avem mari nemulţumiri, întrucît bande de soldaţi ruşi jefuiesc şi mai ales confiscă toate automobilele, fără vreun control. Caut să iau contact cu primul general ce a apărut la Colentina şi care este comandantul acestor trupe. Îmi trimite vorbă că, dacă am venit ca preşedinte de Consiliu, apoi ar fi bine să mă adresez Moscovei, neavînd cu el nimic de-a face. În fine, m-a primit, avînd şi calitatea de general — şi deci camaraderia care există între toţi ofiţerii face să fiu primit. Îmi spune că ştie de armistiţiul cerut, dar pînă la semnarea lui sîntem tot în război. Evident, acest general ne este mare duşman. Am obţinut doar promisiunea ca trupele sale să se poarte ceva mai bine decît cu un inamic şi să se evite jafurile şi omorurile.

Ruşii ne-au ridicat pe Antoneşti şi ceilalţi prizonieri politici cu toate că am protestat, întrucît aceasta este o chestiune internă.

1 septembrie 1944. Nu am nici o veste de la Moscova; semnarea armistiţiului ar pune capăt, în parte, dezordinii de acum. Pe motivul că sîntem încă în război, ruşii pradă peste tot. Cea mai rea purtare o dovedesc ruşii marinari, care au debarcat la Constanţa. Au băgat groaza în oraş; lumea fuge în toate părţile. Sosesc la Preşedinţie reclamaţii din toate locurile pe unde ajung trupele ruse.

2 septembrie 1944. Am dispus ca membrii legaţiei germane să se mute în localul Liceului Mihai Viteazul, întrucît ruşii vor să se instaleze ei în localul legaţiei.

Fostul ministru german Killinger s-a împuşcat; cred că a făcut bine, fiindcă nu mai avea nimic de sperat. În actele aflate la legaţie am găsit şi o telegramă a lui Hitler către Killinger din ziua de 24 august, prin care spunea că în 48 de ore va restabili în Bucureşti regimul Antonescu, iar Regele şi guvernul vor fi arestaţi. Bine ne-ar fi mers de puneau mîna pe noi germanii...

O dată cu trupele ruse a apărut în jurul Bucureştiului Divizia Tudor Vladimirescu, sub comanda colonelului Cambrea, făcută din prizonieri români. Divizia cantonează la Bolintin. Marele Stat Major a încercat să ia legătura cu această unitate, spre a vedea ce intenţii are, însă operaţia este foarte grea deoarece ruşii supraveghează de-aproape divizia.

Fac sforţări mari spre a lua legătura cu comandamentele ruse, pentru a împiedica jaful şi a pune ordine. Caut să restabilesc căile ferate şi producţia petrolului, care interesează deopotrivă pe ruşi şi pe noi.

Marele Stat Major îmi transmite că s-au terminat complet şi cu bine toate operaţiile de pe teritoriul ţării contra germanilor. Aşadar, întreg teritoriul ţării noastre este eliberat de germani, am înlăturat posibilitatea ca ruşii să se ciocnească cu ei pe teritoriul naţional. Curăţirea completă de germani a făcut-o numai armata noastră, deşi comunicatele ruseşti arată că ei au trebuit să cucerească, pe rînd, localitate cu localitate — or, asta este cu totul fals: au înaintat pe teritoriul românesc fără a trage un foc de armă. Odată terminată operaţia de curăţire a ţării, Marele Stat Major concentrează forţele noastre în Ardeal pentru a face acoperirea forţelor ruse ce trebuie să se concentreze aici, în vederea continuării operaţiunilor contra germanilor şi maghiarilor.

3 septembrie 1944. Ruşii au ocupat legaţia germană şi au deportat şase generali germani. Am protestat şi la comandamentul lor, şi la ambasadorul sovietic de la Ankara, întrucît toţi germanii din România sînt prizonierii noştri. Doream să păstrez aceşti prizonieri pentru a face schimb ulterior, căci şi noi avem în Germania foarte mulţi ofiţeri români.

4 septembrie 1944. Am primit în audienţă un general rus de la cartierul Frontului 2 Ucrainean. Doreşte să se restabilească căile ferate şi extracţia petrolului. Aceasta vrem şi noi, însă chiar soldaţii ruşi ne împiedică. Ni se cer de ruşi turisme, ca-

mioane şi cai de cavalerie — nişte cifre ce întrec posibilităţile noastre.

Aspectul ruşilor detestabil; cum este posibil să fi bătut pe germani...?

Ruşii ne cer să le liberăm imediat prizonierii lor şi chiar pe cei germani.

5 septembrie 1944. Ministrul Bulgariei cere să mă vadă. E îngrijorat asupra situaţiei din ţara sa. Bulgaria s-a declarat neutră; această formulă nu satisface pe nimeni.

Am dat o telegramă la Moscova lui Pătrăşcanu, preşedintele Comisiei de Armistiţiu, arătînd că orice zi de întîrziere în semnarea armistiţiului este un dezastru pentru ţară şi o scădere a prestigiului guvernului în interior.

10 septembrie 1944. Socotind pericolul trecut şi că e nevoie ca Regele să vină în Capitală pentru a-şi relua atribuţiile ce-i revin, azi l-am primit în gara Băneasa cu întreg guvernul. Pentru moment s-a instalat în una din aripile Palatului din Calea Victoriei care a scăpat de furia aviaţiei germane.

12 septembrie 1944. În fine s-a semnat armistiţiul cu puterile aliate. Poate se vor mai normaliza lucrurile.

14 sepembrie 1944. Soseşte delegaţia de la Moscova. Chiar după masă, am convocat consiliul de miniştri, pentru ca Pătrăşcanu să facă o expunere sumară asupra felului cum s-au desfăşurat tratativele.

15 septembrie 1944. În consiliul de miniştri am luat în discuţie articol cu articol din armistiţiu. Sînt condiţii destul de grele, aş zice că unele condiţii ar putea figura într-o capitulare necondiţionată. Ni se impun condiţii care vor îngreuna situaţia internă. Apoi, dezordinea produsă de trupele ruseşti va spori greutăţile. Prevăd de acum mari suferinţe pentru popor.

Dacă trupele ruse nu ar mai jefui şi ne-ar lăsa să lucrăm în linişte, am scoate-o la capăt; aşa însă, ne paralizează bunele noastre intenţii.

Pînă la finele lunii septembrie am avut mare bătaie de cap cu primirea Comisiilor Aliate de Control asupra aplicării armistiţiului. Toţi au venit cu pretenţii, aşa că trebuie să le punem la dispoziţie localuri şi apartamente spaţioase şi luxoase, apoi automobile din cele mai luxoase. Cei mai pretenţioşi sînt ruşii, ceea ce nu prea cadrează cu comunismul şi felul lor de a trăi în Rusia.

De asemenea, a trebuit să organizăm un întreg serviciu al nostru care să se ocupe numai de aplicarea armistiţiului. Am avut noroc ca ministrul Christu — din Ministerul de Externe — să primească să organizeze şi să conducă acest serviciu, care trebuie să-şi aibă ramificaţii pînă în cea mai îndepărtată comună din ţara românească.

Luna octombrie 1944. Mare bătaie de cap cu ruşii, care nu respectă nimic. Devastările şi jafurile continuă şi nu pricep că asta duce la o sărăcie de care se vor resimţi şi ei. Au mare înclinare de a dezorganiza totul — spre deosebire de germani, care stăruiau să se organizeze totul. Nu se pot face semănăturile de toamnă, fiindcă ridică fără nici o socoteală vitele de pe cîmp, aşa că nu este exclus ca în anul viitor să suferim în privinţa hranei.

Am trimis o echipă de recunoaştere prin oraşele din Moldova, care mi-a adus trista veste că peste tot este ruină şi mizerie mare. Dificultăţi am şi în guvern. Comuniştii, care nu însemnau nimic pînă la venirea ruşilor, acum, cu protecţia lor şi mai ales cu fondurile ce le-au pus la dispoziţie, au devenit foarte combativi şi, dirijaţi de ruşi, au uitat că sînt români şi pun interesul partidului mai presus de acela al ţării. Le-a fost uşor să organizeze pe muncitorii din fabrici şi cu ameninţări să-i scoată mereu la manifestaţii, spre a face dificultăţi guvernului prin provocarea de agitaţii şi diminuarea producţiei.

Căile ferate merg greu, aprovizionările se fac tot aşa de greu. Ne străduim să îndreptăm cîte ceva, însă reuşim într-o

slabă măsură. Am dificultăţi şi cu aplicarea armistiţiului. Ruşii nici nu se gîndesc a-l respecta. Transportă tot ce pot la est de Prut, fără nici o socoteală. Ne-au lărgit calea ferată pe valea Siretului pînă la Ploieşti pentru a veni direct cu trenurile lor aici şi a lua tot petrolul fără socoteală, iar noi nu mai putem circula cu trenurile noastre către Moldova şi Bucovina. Nu vor să ne dea prizonierii făcuţi după 24 august, cînd au încetat ostilităţile. Trupele ruseşti de-abia merg către front, aşa că slabă nădejde ca războiul să se termine în acest an.

Datorită fondurilor procurate de ruşi au apărut numeroase jurnale de stînga, care atacă violent guvernul pe motivul că nu procedează energic la arestarea legionarilor şi a vinovaţilor de dezastrul ţării, precum şi la darea în judecată a criminalilor de război. Am satisfacţia că aceste ziare de stînga tot recunosc acestui guvern de militari că a făcut lovitura de stat, armistiţiul şi operaţiunile de alungare a germanilor şi cucerire a Transilvaniei.

4 octombrie 1944. Se împlinesc şase săptămîni de guvernare. Majestatea Sa Regele mă cheamă la Palat, dimpreună cu Maniu, Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu. Discutăm formula viitorului guvern. Sîntem de acord că guvernul ce-am prezidat şi-a îndeplinit mandatul şi că trebuie să urmeze un guvern politic. Toţi şefii de partide îmi aduc în faţa Regelui laude de felul cum am condus guvernul.

Din toată discuţia văd însă că şefii de partide nu cad de acord asupra formulei viitorului guvern, încît se nasc perspective pentru mine de-a continua cu guvernul meu.

9 octombrie 1944. Se vorbeşte de o criză de guvern, căci ziarele de stînga atacă mereu acţiunea guvernului, în scopul de a produce dezordine. Comuniştii lucrează după planul bine cunoscut după care s-a lucrat în Rusia şi probabil că este un regizor trimis de la Moscova, care conduce toată campania de propagandă, fiindcă din comuniştii noştri nu este nici unul atît de capabil încît să conducă această operă, în plus nici unul nu

are vreo experienţă. Cînd văd manifestaţiile de stradă, imediat fac comparaţie cu ce-am văzut la Moscova în anul 1940 şi găsesc o mare asemănare, pînă şi în placardele pe care le duc manifestanţii. Am ajuns la convingerea că totul este condus de ruşi, spre deosebire de Maniu, care încă mai crede că ruşii nu se amestecă în treburile interne. Zilnic avem manifestaţii în care se strigă: „Vrem guvern democrat!" Noroc că totul se petrece în ordine, cel puţin pentru moment.

Pînă acum nu s-a ajuns la o soluţie a partidelor din bloc în ceea ce priveşte formarea viitorului guvern; în orice caz, felul cum partidele de stînga pun problema este cu totul greşit, căci doresc lărgirea blocului cu alte organizaţii, ce nu se deosebesc de ei ca ideologie. Maniu şi Brătianu pe drept cuvînt nu vor lărgirea blocului cu alte partide, ci susţin teza ca toate formaţiile politice să fie captate de principalele partide, potrivit asemănării de ideologie dintre ele. Destul sînt patru partide, a crea mai multe nu e practic.

În toate aceste discuţii, Titel Petrescu — şeful social-democraţilor — se arată nehotărît şi este intimidat de comunişti, deşi el reprezintă o forţă; dacă nu se va impune, va fi înghiţit de comunişti.

14 octombrie 1944. Operaţiile militare merg bine. A fost cucerit Clujul şi Oradea Mare, iar peste Tisa ruşii au înaintat pînă la 70 km de Budapesta. În schimb, în interior mari frămîntări politice. Comuniştii devin din ce în ce mai îndrăzneţi. Audienţele la Rege n-au nici un rezultat.

Am invitat la dejun pe şefii ruşi din comisia de aplicare a armistiţiului (G-al Vinogradov şi amiral Bogdenko), cu care m-am întreţinut foarte cordial. După-amiază, am fost la sediul comisiei cu Buzeşti — ministrul de externe —, pentru a pune la punct unele chestiuni. Cu generalii din comisie ne înţelegem destul de bine, însă cu reprezentantul politic, Lavricev, este imposibil a ne înţelege; se pare că nici generalii ruşi nu suflă în faţa lui.

Ruşii au suprimat ziarul *Universul* pe motiv că a publicat un anunţ mortuar al fiului doamnei Antonescu. Un lucru de

nimic în realitate, dar probabil că vor să găsească nod în papură, pentru ca apoi comuniştii să pună mîna pe acest ziar.

În ajun a fost o manifestaţie studenţească în Piaţa Palatului, care însă a fost împiedicată de comunişti. Pentru mîine este anunţată o mare manifestaţie naţional-ţărănistă, în scopul de a contracara nesfîrşitele manifestaţii comuniste.

15 octombrie 1944. La ora unu şi jumătate am fost trezit din somn de telefon; era delegaţia rusă, care mă chema la sediul ei. M-am dus imediat şi Lavricev mi-a dictat telegrama ce a primit din Moscova şi prin care mi se cerea să interzic întrunirea naţional-ţărănistă hotărîtă pentru a doua zi.* Aici au lucrat comuniştii, care, temîndu-se că această întrunire va avea un succes răsunător, au insinuat că este o întrunire profascistă şi Moscova a crezut sau s-a făcut a crede.

Am rămas surprins de acest amestec pe faţă al ruşilor în chestiunile noastre interne. Am căutat să arăt delegaţiei ruse că de vreme ce comuniştii au voie să facă întruniri — de ce să nu aibă dreptul şi celelalte partide politice? Totul a fost în zadar. Întors acasă, am luat dispoziţii ca această întrunire să nu se mai facă.

---

* Telegrama primită de la Moscova:

Către Preşedintele Comisiei Aliate de Control al armistiţiului

A fost o demonstraţie şi cu informaţiile ce avem ştim că demonstraţia a fost făcută nu numai de studenţii liberali şi naţional-ţărănişti, dar şi de legionari. Demonstraţia a fost cu caracter profascist şi contra naţiunilor aliate şi în particular contra Uniunii Sovietice. Demonstranţii au strigat: „Trăiască Horia Sima"; „Jos Armata Roşie". Demonstranţii au provocat tulburări şi au tras cu armele.

Comisia Aliată de Control are acum informaţii că persoanele care au făcut demonstraţia profascistă din 13 octombrie vor face o adunare nouă la 15 octombrie.

Fiindcă demonstraţia de la 13 octombrie a fost o provocaţiune contra Naţiunilor Unite, Comisia de Control reclamă ca guvernul român să nu dea voie să se facă demonstraţia şi mitingul prevăzut pentru 15 octombrie.

Comisia Aliată de Control reclamă ca guvernul român să cerceteze care sînt vinovaţii şi să fie pedepsite persoanele care au făcut acte ostile contra Naţiunilor Unite şi mai ales contra Uniunii Sovietice.

În cursul dimineţii m-am întîlnit cu Maniu, cu G-al Aldea (ministrul de interne) şi Buzeşti — ministrul de externe — şi am hotărît ca guvernul să-şi prezinte demisia, ca un protest pentru imixtiunea Rusiei în afacerile interne. Natural că cele cuprinse în telegramă sînt pure invenţii, urmărind numai ca naţional-ţărăniştii să nu facă întrunirea proiectată.

Consultînd şi pe ceilalţi membri ai guvernului, am căzut de acord că prezentarea demisiei pe tema arătată mai sus ar înăspri relaţiile cu ruşii, deci trebuie să mai răbdăm; *vae victis...*

18 octombrie 1944. Pătrăşcanu şi Titel Petrescu vin la mine acasă şi-mi spun că ei îşi dau demisia din guvern, în scopul de a provoca o criză şi a sili pe Rege să adopte guvernul propus de ei. Ziarele de stînga au şi anunţat demisia guvernului. Îmi pare rău de Titel Petrescu, care merge la remorca comuniştilor.

În Ungaria mare haos, însă armata rezistă pe front.

25 octombrie 1944. Tot timpul comuniştii au scos muncitorii la manifestaţie, ca să urle pe stradă „Jos guvernul". Întrucît în presa anglo-americană vedem că se preconizează şi de ei de a avea în România un guvern politic, alcătuit din toate partidele politice, Regele însărcinează pe G-al Rădescu să încerce a face un astfel de guvern.

Primim de la ruşi liste pentru arestări, pe care figurează mulţi generali. Aceasta este o parte dureroasă — de-a fi silit să-mi arestez camarazii cu care am luptat alături pe front.

La şedinţele consiliului de miniştri nu mai participă Pătrăşcanu şi Titel Petrescu, deşi nu şi-au prezentat în scris demisia; lipsa lor face să fie linişte în consiliu şi să se lucreze mai cu spor.

Transporturile sînt complet dezorganizate, din care cauză se resimt aprovizionările. Cu Moldova tot n-am putut lua o bună legătură şi aud că domneşte acolo mare dezordine, provocată de comunişti şi de evrei, care nu execută ordinele plecate de la Bucureşti.

Ruşii pretind mari sume de bani pentru întreţinerea Comisiei de Control şi a trupelor, ceea ce ne va duce la inflaţie sigur. Apoi au stabilit arbitrar rubla lor la 100 de lei şi au invadat piaţa cu ruble.

Transilvania este cucerită aproape în întregime, însă ruşii nu ne lasă să intrăm nici în Cluj şi nici mai la vest. Cîţiva români care au pătruns în Cluj au fost arestaţi; nici trupele române n-au voie să treacă prin acest oraş.

Mă simt foarte obosit şi nu aştept decît să las altuia greaua sarcină de a conduce ţara în aceste vremuri pline de frămîntări.

1 noiembrie 1944. G-al Rădescu nu reuşeşte să stabilească un acord între partidele politice şi deci să facă guvernul.

G-al Vinogradov declară că înţelege ca guvernul meu să demisioneze şi să se facă un guvern politic, dar nu înţelege pentru ce nu rămîn tot eu preşedinte în acest nou guvern. De unde credeam că am scăpat, mă pomenesc chemat de Rege ca să-mi încredinţeze tot mie formarea guvernului politic...

4 noiembrie 1944. Timp de patru zile m-am zbătut cu partidele politice să stabilesc un acord. Dificultatea o am mai ales de la comunişti şi socialişti, care cer pentru ei şase ministere. A trebuit să fac o inflaţie de ministere pentru a putea da acelaşi număr şi liberalilor şi naţional-ţărăniştilor. Am creat de asemenea subsecretariate de stat ca să-i pot împăca. Şi totuşi rămîne neclarificată chestiunea Ministerului Agriculturii, pe care-l doresc şi comuniştii şi maniştii.

Am fost chemat aseară de G-al Vinogradov să mă întrebe care este situaţia guvernului. I-am spus că mai am dificultatea Ministerului Agriculturii, care socotesc că trebuie să revină naţional-ţărăniştilor. G-al Vinogradov mi-a spus să mă culc liniştit, că totul se va petrece aşa cum doresc eu. În adevăr, a doua zi s-au prezentat la mine Pătrăşcanu şi Gheorghiu-Dej ca să-mi spună că renunţă la Ministerul Agriculturii; probabil au primit ordin de la G-al Vinogradov să cedeze. Aşa am putut constitui al doilea guvern de sub preşedinţia mea.

Preşedinte de Consiliu a doua oară

5 noiembrie 1944. Iată-mă pentru a doua oară prim-ministru, de data asta prezidînd un guvern politic compus din liberali, naţional-ţărănişti, socialişti şi comunişti. Primele două partide au tendinţe de dreapta, celelalte două tendinţe de stînga; între ele — animozitate.

Ministerul de Externe a fost dat lui C. Vişoianu, care nu aparţine nici unui partid, iar Ministerul de Război l-am luat eu. În afară de asta, şeful Partidului Plugarilor (Dr. Petru Groza) a fost numit vicepreşedinte. Am cerut aceasta pentru a avea un ajutor într-un om matur, care a fost ministru în trecut şi care este bine văzut de partidele de stînga.

Azi am depus jurămîntul în faţa Regelui; miniştrii comunişti au refuzat să depună jurămîntul asistaţi de preot. Acest fapt se prezintă pentru prima oară în istoria noastră politică.

Nu ştiu cum va merge treaba cu această asociaţie de partide. În orice caz, mari speranţe nu pun, fiindcă unui astfel de guvern de coaliţie îi lipseşte coeziunea şi deci disciplina. Numai dacă toţi membrii guvernului ar fi dominaţi de un înalt patriotism, în faţa căruia interesele de partid ar cădea pe plan secundar, numai în acest caz un guvern de coaliţie ar putea da roade.

6 noiembrie 1944. Ministrul Christu, care conducea comisia pentru executarea armistiţiului, şi-a prezentat demisia, întrucît exigenţele şi abaterile ruşilor de la textul armistiţiului l-au adus la disperare. Am fost la G-al Vinogradov, unde am discutat înlocuirea lui Christu. Am cerut de asemenea lui Vinogradov să înceapă cercetarea generalilor arestaţi care stau de atîta vreme în prevenţie. G-al Vinogradov îmi sugerează că ar trebui să las la Ministerul de Război pe G-al Vasiliu Răşcanu, întrucît eu, fiind prea ocupat cu preşedinţia, nu mă pot ocupa şi de Ministerul de Război. Este ştiut că G-al Vasiliu Răşcanu s-a apropiat mult de comunişti şi tocmai din această cauză este suspectat.

În locul lui Christu mă gîndesc să pun pe G-al Nicolescu, care pe lîngă că este capabil este şi energic. L-am chemat şi

l-am rugat să primească acest post, studiind totdeodată şi o altă organizare, bazată pe experienţa căpătată pînă acum.

7 noiembrie 1944. Azi este ziua revoluţiei ruseşti. Am suspendat serviciul, fiindcă lucrătorii tot ar fi plecat din fabrici, deoarece ei socotesc în momentul de faţă sărbătorile ruseşti mai presus de cele ale noastre.

După-amiază ruşii au avut o recepţie, unde m-am prezentat pentru a transmite felicitări din partea guvernului român. Am stat de vorbă cu Stevenson — şeful misiunii engleze —, care mi-a spus că admiră tactul cu care am condus lucrurile pînă acum şi că ar fi bine s-o ţinem tot aşa, pentru a nu se ajunge la un guvern de stînga prea curînd.

8 noiembrie 1944. Ziua Regelui. Te Deum la Patriarhie, după care m-am dus la Palat pentru a prezenta felicitări din partea guvernului. Am fost reţinut la dejun dimpreună cu vicepreşedintele, Dr. Petru Groza.

G-al Niculescu fiind numit la Palat, am rugat pe Savel Rădulescu să primească greul post de preşedinte al comisiei de aplicare a armistiţiului.

9 noiembrie 1944. G-al Vinogradov mă anunţă că a sosit din Moscova Andrei Vîşinski, vicecomisarul pentru afacerile externe. Am comunicat lui Vişoianu — ministrul de externe — să ia imediat contact cu înaltul oaspete.

10 noiembrie 1944. În localul ambasadei ruse m-am prezentat la Vîşinski pentru a-i ura bun-sosit din partea guvernului. Am avut plăcerea să-l cunosc pe Vîşinski încă din anul 1940, cînd am fost la Moscova, căci lui m-am prezentat oficial, şi apoi l-am întîlnit în două rînduri în casa lui Gafencu, ministrul nostru la Moscova în acel timp, cu care era în termeni foarte buni. Aşa că şi revederea noastră a fost mai cordială, considerîndu-ne vechi cunoscuţi.

Vîşinski îmi spune că doreşte să vadă pe Rege, avînd a-i preda un mesaj. Întrucît Regele plecase la Sinaia, am luat le-

gătura cu Castelul Peleş şi Regele mi-a comunicat că ne aşteaptă chiar mîine.

11 noiembrie 1944. De dimineaţă am plecat cu maşina cu Vîşinski şi interpretul său, căci nu cunoaşte nici o limbă străină. A fost primit cu toate onorurile şi reţinut la dejun. După amiază ne întoarcem la Bucureşti.

Seara, ministrul de interne Penescu mă informează că de la comandamentul rusesc s-a dat ordin ca toate autorităţile române instalate în Ardeal să se retragă imediat.

12 noiembrie 1944. Mă duc la Vîşinski şi-i fac cunoscută această dispoziţie a comandamentului rus, contrară prevederilor tratatului de armistiţiu. Vîşinski îmi răspunde că nu ştie nimic, dar că va întreba la Moscova. Noaptea tîrziu îmi spune că într-adevăr trebuie să retrag totul din Ardeal. A fost tot opera comuniştilor, fiindcă nu vedeau cu ochi buni intrarea maniştilor în Ardeal.

13 noiembrie 1944. Am lucrat cu Marele Stat Major şi Ministerul de Interne pentru a executa evacuarea ordonată. Am ţinut un consiliu de miniştri, unde am expus situaţia nenorocită din Ardeal, în vreme ce trupele noastre luptă eroic alături de cele ruseşti.

14 noiembrie 1944. Primesc numeroase reclamaţii; o delegaţie a petroliştilor reclamă că ruşii au ridicat aproape 2 000 de vagoane de materiale pentru forat, ceea ce va face să scadă producţia.

Seara, ministrul afacerilor externe a dat un dineu în onoarea lui Vîşinski, la care au luat parte toţi membrii guvernului şi unde s-au ţinut discursuri pentru legătura cît mai prietenească dintre Rusia şi România.

Deşi guvernul actual e compus din oameni politici, deci mai pricepuţi în treburile statului, trebuie să recunosc cu durere că pînă la finele lunii noiembrie nimic nu am realizat, fiindcă membrii guvernului nu au în vedere decît politica şi

nicidecum gospodăria statului. Liberalii au fost mai moderaţi; lupta se dă între comunişti şi naţional-ţărănişti.

Comuniştii îşi urmează planul dictat de Moscova şi scot masele de lucrători la manifestaţii. Miniştrii comunişti din guvern nici nu se interesează de treburile departamentelor lor, fiind ocupaţi cu întrunirile şi discursurile incendiare ce trebuie să ţină la aceste întruniri. Sufletul Partidului Comunist Român este o evreică — Ana Pauker —, sosită din Rusia, şi un ungur — Vasile Luca. Manifestaţiile lucrătorilor produc dezordine şi o scădere în producţie.

Cu toate apelurile ce fac către membrii guvernului, nu găsesc înţelegerea necesară la comunişti — de-a ne aşterne pe lucru serios şi a scăpa ţara asta din greutăţile prin care trece.

30 noiembrie 1944. Şedinţă furtunoasă a consiliului de miniştri, în care comuniştii cer cu insistenţă ca Ministerul de Interne şi Ministerul de Război să le fie date lor. Pretenţie absurdă şi nejustificată, dar formulată probabil pentru a provoca o criză de guvern. Văzînd această situaţie tristă, am suspendat şedinţa, rugînd pe membrii guvernului — întrucît mîine este o mare sărbătoare naţională — să asistăm cu toţii la Patriarhie; adică am cerut un armistiţiu de 48 de ore.

1 decembrie 1944. Te Deum la Patriarhie, pentru alipirea Ardealului. Pe lîngă întreg guvernul, au participat şi misiunile străine; de asemenea Vîşinski.

2 decembrie 1944. S-au reluat discuţiile, în consiliul de miniştri, pe chestiunea celor două ministere. Fiecare partid a stat pe poziţie. Faţă de această situaţie, mi-am prezentat demisia Regelui, care a primit-o, şi chiar în după-amiaza zilei au început consultările cu şefii de partide.

Spre seară a fost chemat G-al Rădescu şi a primit însărcinarea de a forma noul guvern; eu propusesem pe Vişoianu, fostul ministru de externe în al doilea guvern ce am prezidat.

Penescu a plecat de la interne şi G-al Rădescu a luat acest minister, iar la război a fost numit G-al Negulescu. După cum

se vede, comuniştii au cedat cele două ministere şi atunci nu înţeleg pentru ce au produs această criză acum cîteva zile.

Întrucît Vîşinski urmează să plece, s-a dat chiar în seara asta un banchet, oferit de primăria oraşului în onoarea lui. Am stat la masă chiar lîngă Vîşinski, care mi-a spus că nu trebuia să mă grăbesc să-mi dau demisia şi era mai bine să fi continuat tot eu guvernarea. I-am spus că am convingerea că nu se poate lucra cu un guvern de concentrare şi cred că nici G-al Rădescu nu o va duce mult. G-al Vinogradov îmi spune că ar trebui să trec la Marele Stat Major, eu însă aş dori să rămîn deoparte.

7 decembrie 1944. Am predat Preşedinţia de Consiliu generalului Rădescu, apoi Ministerul de Război generalului Negulescu.

Faţă de serviciile aduse Ţării, Majestatea Sa Regele a binevoit a mă decora cu cel mai mare ordin militar, Mihai Viteazul cu spade clasa a III-a*, şi a mă înălţa la gradul de general de armată, ultimul grad în ierarhia noastră militară.

După masă am ieşit să mă plimb prin oraş ca un simplu cetăţean ce eram acum — şi trebuie să mărturisesc că multă bucurie şi uşurare simţeam în sufletul meu.

Şef al Marelui Stat Major al armatei

Aş fi dorit ca după ce am predat preşedinţia să nu mi se încredinţeze vreun serviciu de mare răspundere, dorind a mă odihni, şi în acest scop am rugat pe ministrul de război să-mi dea Inspectoratul Cavaleriei. Nu s-a ţinut seamă de dorinţa

---

* Decretul semnat de Regele Mihai I şi apărut în *Monitorul oficial* din 15 noiembrie 1944 conferea PROPRIO MOTU (în mod exclusiv, deosebindu-se de toate celelalte ordine din aceeaşi categorie) acest ordin militar generalului Sănătescu „pentru dispoziţiunile luate şi ordinele date [...] în acţiunile de la 23 august la 27 august, ca Preşedinte al Consiliului de Miniştri, reuşind astfel ca prin acte de comandament militar şi curaj personal să lichideze complet rezistenţa germană de pe teritoriul ţării". (*S.G.*)

mea şi la 19 decembrie s-a semnat decretul regal prin care am fost numit şef al Marelui Stat Major. Iată-mă dar numit într-o funcţie de răspundere, întrucît armata română se află în pline operaţii, alături de cea rusă.

Totuşi am solicitat un concediu pînă la 1 ianuarie, care mi-a fost acordat. În timpul acestui concediu nu m-am dus la serviciu, însă am chemat acasă pe G-al Mardare, subşeful Marelui Stat Major, pentru a mă pune la curent cu chestiunile importante.

Ruşii caută să ne reducă şcolile militare şi centrele de instrucţie — or, cum războiul nu s-a terminat, acest fapt nu este logic; dacă am avea siguranţa că războiul se va termina curînd, apoi chiar noi am lua dispoziţii de reducere, fără a mai aştepta pe ruşi să ne impună acest lucru. Pe front, armata are lipsuri mari şi ruşii o tratează prost, supunînd-o la eforturi prea mari.

29 decembrie 1944. Am luat parte la şedinţa Consiliului Superior al Oştirii care a fost convocată spre a examina următorul caz, foarte curios: comisia rusă a trimis Ministerului de Război o adresă prin care cere să se cerceteze situaţia următorilor generali, pentru a fi reintegraţi în armată: Constantinescu Haralambie din artilerie; Şerpescu Benedict din infanterie; Enescu Ştefan din artilerie; Gomoescu Gheorghe din intendenţă. Aceşti ofiţeri generali lipsiţi de demnitate au reclamat comisiei ruseşti că ei au fost scoşi din armată pe nedrept de regimurile de dictatură.

Analizînd situaţia fiecăruia, am văzut că: primul a ieşit din armată fiind pensionat căci atinsese limita de vîrstă prescrisă de lege; al doilea şi-a dat demisia de bunăvoie; al treilea a avut purtare urîtă în străinătate, cu ocazia unei vizite; al patrulea a fost scos pentru abuz de putere şi nepricepere bine constatată în conducerea serviciului.

Am răspuns comisiei ruseşti că reclamaţia ofiţerilor este neîntemeiată şi că vor să profite, arătînd şi toată documentarea.

30 decembrie 1944. Am fost chemat de generalul Vinogradov, care propune reducerea efectivelor din interior şi desfiinţarea părţilor sedentare ale tuturor unităţilor, adoptîndu-se

o organizare aşa cum au ruşii. Am demonstrat că schimbarea organizaţiei noastre militare acum, în plină campanie, nu este recomandabilă. Apoi, organizarea ce o au ruşii poate să fie perfectă pentru ei şi pentru un teritoriu aşa de vast ca al lor, dar nu este potrivită pentru noi, cu o ţară aşa mică. Aceste probleme au rămas în suspensie pentru moment.

2 ianuarie 1945. Abia azi m-am prezentat la Marele Stat Major spre a-mi lua serviciul în primire. Am intrat cu emoţie, ca într-un adevărat sanctuar, căci sînt 25 de ani de cînd am venit aici ca ofiţer stagiar, începînd ucenicia de ofiţer de stat major. Am fost apoi şef de birou, şef de secţie şi subşef de stat major, iar acum am ajuns la ultima treaptă, aceea de şef al Marelui Stat Major. Regăsesc printre şefii de secţie pe unii din colaboratorii mei din trecut.

Buletinul operativ arată că au început lupte de stradă în Budapesta; avem şi noi Corpul 6 Armată (G-al Şova) care operează aici.

6 ianuarie 1945, Boboteaza. Am luat parte la slujba de la Patriarhie. Serbarea a avut loc într-un cadru restrîns şi fără tradiţionala aruncare a crucii în Dîmboviţa.

9 ianuarie 1945. Seara tîrziu vine la mine acasă G-al Mardare, subşef al Marelui Stat Major, să-mi comunice că şeful secţiei Informaţii de la Armata a IV-a (Col. Grosu) a venit de pe front şi spune că generalul Avramescu — comandantul Armatei a IV-a — are o atitudine foarte suspectă. Merge singur pe front, îşi are toată familia la postul de comandă, şi familia sa este recunoscută ca legionară, apoi, şi mai grav, a lăsat să treacă frontul la germani pe un legionar înfocat, Sângeorgiu, care fusese capturat pe front de către Corpul 2 Armată.

Generalul Avramescu era direct sub ordinele ruşilor şi foarte bine văzut de aceştia, încît îmi era foarte greu să-l înlocuiesc. Am cerut telegrafic mareşalului Malinovski să-i acorde

o permisie, avînd nevoie de el, în care timp să-i ţină locul G-al Dăscălescu, comandantul Corpului 2 Armată.

Între timp am primit o telegramă şi de la G-al Dragomir, şeful de stat major al Armatei a IV-a, care cere a se lua măsuri imediate contra generalului Avramescu, spre a se evita o catastrofă.

16 ianuarie 1945. Sosirea la Bucureşti a mareşalului Malinovski, pentru a semna protocolul relativ la aplicarea articolului 11 din armistiţiu. Am fost la gară şi l-am primit. În vagonul-salon ne-a comunicat: „Sînt vesel că revăd frumosul dumneavoastră Bucureşti, care a scăpat de ororile războiului; îmi pare rău că nu puteţi vedea Budapesta, pe care am făcut-o după asemănarea Stalingradului şi cred că-i vor trebui o sută de ani să se refacă la loc."

După masă, la ora 15, mareşalul Malinovski m-a primit pentru a discuta chestiuni de serviciu. Mi-a comunicat fără înconjur că nu are încredere deplină în noi şi de aceea trebuie să-şi ia măsuri ca să nu aibă trupe române în spate, luîndu-ne orice posibilitate de reacţiune. După lungi dezbateri, am reuşit să ne mai lase cîteva şcoli militare şi ceva efective la părţile sedentare, aceasta pentru a putea alimenta frontul.

Starea morală a frontului — proastă: ofiţerii şi soldaţii, peste măsură de obosiţi, nu înţeleg să meargă cu războiul peste frontierele Ardealului. Apoi, Ungaria fiind cucerită şi armata ungurească nemaiexistînd, soldatul român trebuie de aici înainte să se lupte cu germanii, şi el nu are nimic de împărţit cu germanii.

Ruşii au luat ofensiva către Silezia şi operaţiile merg bine.

Întrucît avem două armate ce luptă pe front, am propus mareşalului Malinovski ca aceste două armate să lupte alăturat şi să-mi permită a crea un comandament de grup de armate române. Prin aceasta doresc a accentua şi mai mult importanţa aportului nostru (15 divizii) în front. Mi-a spus că va vedea mai tîrziu dacă poate să grupeze toate forţele române la un loc.

18 ianuarie 1945. Ministrul comunicaţiilor, Gheorghiu-Dej, s-a înapoiat de la Moscova, unde a fost în vizită pentru cîteva zile spre a pune la punct unele chestiuni cu căile ferate. Eram curios să-i ascult impresiile, şi azi am avut o întîlnire cu el în casa colonelului Radu Rusescu. Expunerea ce ne-a făcut Gheorghiu-Dej a fost puţin interesantă, făcută de un om ce n-a trecut graniţa niciodată şi pe care l-au impresionat lucruri mărunte. Este convins că ruşii vor trece căile ferate asupra noastră, aşa cum au fost pe timpul nemţilor, eu însă nu cred acest lucru.

Susţine tot timpul că, dacă s-ar face un guvern numai de stînga, în care ruşii să aibă încredere, ruşii ne-ar da imediat Ardealul, toţi prizonierii şi toată libertatea în interior; asta o cred, în parte. Din această cauză, îmi spune Gheorghiu-Dej, Frontul Naţional Democrat (fuzionarea partidelor de stînga) trebuie să facă un nou program de guvernămînt şi să treacă la acţiune — pentru a pune mîna pe guvernare numai acest Front Naţional Democrat. Probabil că această idee i-a fost sugerată de la Moscova şi desigur partidele de stînga vor trece în curînd la acţiune spre a executa, ca şi pînă acum, dispoziţiile venite de la Moscova.

Ofensiva rusă merge bine; Varşovia şi Cracovia au fost cucerite. La Budapesta Corpul 6 Armată român a fost scos din acţiune; aceasta fiindcă se apropie căderea acestui oraş şi ca să nu fie trupe române la actul final...

Unităţile noastre transportate pe front au dezertori pînă la patruzeci la sută, fugind din trenuri. Este o situaţie disperată şi nu ştiu cum o voi scoate la capăt. Şi aşa nu prea au ruşii încredere în noi, dar văzînd că nu ne mai arde de război cine ştie cum se vor purta cu noi...

30 ianuarie 1945. Ofensiva rusă în plină desfăşurare. În Prusia orientală au progresat mult, atingînd Königsbergul. Au intrat şi în Pomerania. Ruşii se pare că fac efortul direct asupra Berlinului, de care s-au apropiat la 180 km.

Şi cele două armate române au înaintat destul de bine, mai ales Armata a IV-a, care în Slovacia, pe un teren muntos, a ajuns pînă la meridianul Budapestei.

Fac toate eforturile ca să menţin capacitatea de luptă a trupelor române pentru ca armistiţiul general să le găsească pe front. Deşi nu am căpătat nici un ajutor de la Aliaţi, am dus totuşi războiul numai cu resursele noastre şi l-am duce tot aşa mai departe dacă ruşii nu ne-ar lua din armament, echipament, medicamente şi aprovizionări. Sîntem însă la capătul sforţărilor. Am făcut un memoriu către guvern şi vreau să fac unul către Aliaţi, pentru a fi ajutaţi să ducem războiul pînă la capăt.

Cobeligeranţa nu ne-a fost recunoscută, deşi am fi meritat-o cu prisosinţă. Avem în front 14 divizii — afară de cele trei mari puteri, nimeni nu mai are asemenea efective, francezii de-abia au trei-patru divizii. Am reuşit a muta războiul de la Iaşi la Budapesta, 1 000 de kilometri, scurtînd sigur durata lui.

În interior încep să se simtă frămîntările politice, probabil stînga începe aplicarea planului ce mi-a expus Gheorghiu-Dej la înapoierea din Moscova. Singurul lucru bun ce avem în ţară este că iarna e uşoară, căci, cu lipsurile ce încep a se simţi, situaţia ar deveni tragică.

Transporturile sînt dezorganizate, fiindcă ruşii nu ne lasă să le conducem noi; acte de banditism destul de dese, făcute de trupele ruseşti.

Am luat dispoziţii ca la comanda Armatei I să treacă G-al Atanasiu Vasile, întrucît G-al Macici Nicolae a căzut în disgraţia ruşilor. La Armata a IV-a nu ştiu cum voi rezolva problema, întrucît ruşii nu vor decît pe G-al Avramescu şi eu nu pot să le spun că este bănuit fără a face o cercetare. Doresc înlocuirea generalului Avramescu, fiindcă în februarie iese la pensie, fiind cel mai în vîrstă general din armată.

Lipsă de patriotism şi dezinteresare pentru front; abia urnesc ofiţerii şi trupa către unităţile luptătoare. Intervenţii de la oamenii politici pentru a nu trimite pe front protejaţii lor; barem de lucrătorii înscrişi în Partidul Comunist nici nu putem să ne atingem. În interior am prea mulţi ofiţeri, iar pe front au

ajuns plutoanele comandate de subofiţeri şi companiile de către ofiţeri de rezervă subalterni.

4 februarie 1945

Dejun la Clubul Marii Finanţe şi Industrii din Calea Victoriei, fostul palat al Principesei Elisabeta, ex-regina Greciei. Dejunul este dat de G-al Dămăceanu, care va pleca ca ataşat militar în Elveţia.

Au asistat şi trei generali ruşi din Comisia Aliată. Masa a fost camaraderească. Generalul Vinogradov a spus că nu este încă pusă la punct chestiunea internă, întrucît mai sînt mulţi care urăsc pe ruşi. Aceasta aşa este — iar vinovaţi sînt ruşii, care n-au făcut nimic să ne apropie. Au dezorganizat viaţa economică, transporturile şi ne sug tot avutul, din care cauză se împuţinează marfa şi preţurile cresc de la zi la zi; n-ar fi de mirare să ne trezim cu o inflaţie. De altfel, cred că circulaţia hîrtiei Băncii Naţionale a trecut de 300 miliarde. Tot Vinogradov susţine inutilitatea trimiterii unui ataşat militar în Elveţia.*

Ofensiva rusă pare că se încetineşte pe măsură ce ajunge pe Oder.

Timpul e frumos, mare noroc pentru lumea care nu are combustibil; nu ştiu însă dacă va fi bine pentru cîmp.

6 februarie 1945. Am cerut să se convoace un consiliu de miniştri pentru a expune situaţia materială a frontului: ziua de azi a fost dedicată expunerii mele. Am arătat criza materialelor, criza transporturilor şi criza efectivelor, propunînd soluţii practice. Trebuie să facem tot efortul de-a ne menţine în front cu armata, pînă la armistiţiul general. Am atras atenţia guvernului că aşa cum este producţia azi şi cum se fac transporturile eu nu mai pot duce războiul mai mult de două luni. Sînt de părere că guvernul, pe lîngă măsurile urgente ce trebuie să ia în interior pentru sporirea producţiei şi îmbunătăţirea transpor-

* Probabil că ruşii într-adevăr s-au opus, căci G-al Dămăceanu n-a mai plecat în Elveţia.

turilor, trebuie să atragă atenţia printr-un memoriu Aliaţilor, cerînd un ajutor în materiale, pe care le vom plăti la sfîrşitul războiului. Nu cerşim nimic, dar vrem să luptăm pînă la capăt.

8 februarie 1945. Toate încercările mele de a înlocui pe G-al Avramescu de la comanda Armatei a IV-a n-au izbutit, deoarece mareşalul Malinovski mi-a telegrafiat ca G-al Avramescu să revină imediat pe front, căci de cînd a plecat operaţiunile se resimt în rău. I-am spus lui Avramescu să ceară el însuşi să fie înlocuit. Nu m-a ascultat şi s-a înapoiat la comandă.*

La Statul Major activitate mare pentru a reduce şcolile militare şi centrele de instrucţie, după cum ne impun ruşii. După asta va urma reducerea părţilor sedentare, care este mai gravă fiindcă ne complică mobilizarea şi instruirea contingentelor noi.

11 februarie 1945. Generalul Rădescu convoacă populaţia la o întrunire pentru a face destăinuiri politice. Întrunirea se hotărăşte în sala Scala, pe care comuniştii au ocupat-o însă de cu noapte, pentru a împiedica întrunirea; atunci G-al Rădescu s-a mutat în sala Aro, care fusese ocupată de studenţi şi cei cu suflet românesc. Cuvîntarea lui Rădescu a fost interesantă, căci a avut curajul să arate toată acţiunea comuniştilor ca fiind vătămătoare ţării. Natural că discursul lui Rădescu va da naştere la discuţii şi poate la o criză de guvern, întrucît el, ca preşedinte neutru al guvernului, a părăsit această neutralitate.

18 februarie 1945. De la Armata a IV-a sosesc telegrame disperate, anunţînd că nu au ce da de mîncare cailor, care mor pe capete. Alerg în toate părţile pentru a face rost de vagoane, spre a trimite grăunţele necesare. Ce folos că încarc vagoanele şi le expediez, dacă se rătăcesc de-a lungul drumului şi nu ajung la destinaţie... Nici o solicitudine din partea ruşilor pentru trupele noastre.

---

* Nu mult după asta, ruşii au aflat de purtarea lui şi a familiei sale şi i-au arestat pe toţi, deportîndu-i în Rusia, fără a se mai şti ceva de urma lor.

19 februarie 1945. Consiliul Superior al Oştirii a lucrat toată ziua pentru a stabili cum trebuie să se facă epuraţia în armată, cerută de ruşi. S-au întocmit tabele, însă sigur ruşii nu vor fi mulţumiţi cu cei ce îi sacrificăm, cerînd să fie mult mai mulţi. Mi-e sufletul plin de durere cînd văd cum sîntem trataţi; mi-aş da demisia dacă aş şti că prin asta s-ar aduce cea mai mică ameliorare.

Operaţiunile pe front merg ceva mai încet; este de admirat tenacitatea germană, dar nu foloseşte la nimic. Europa va fi distrusă de hoardele bolşevice şi asta numai din cauza lui Hitler, care n-a fost un om politic şi s-a ajuns ca toată lumea să fie contra lui; dacă voia să nimicească Rusia, trebuia să-şi asigure mai întîi neutralitatea Angliei.

În interior se adînceşte prăpastia dintre partidele politice. Frontul Naţional Democrat (FND), unde intră partidele de stînga, ocupă prefecturile cu violenţă, numind prefecţi oameni de-ai lor, zicînd că poporul doreşte asta.

20 februarie 1945. Întrunire la Comisia de Control rusă, pentru a expune situaţia militară şi nevoile noastre. Din partea noastră asistă: G-al Rădescu — preşedintele Consiliului de Miniştri; Petru Groza — vicepreşedintele Consiliului de Miniştri; G-al Negulescu — ministrul de război; Savel Rădulescu — preşedintele Comisiei de aplicare a armistiţiului; G-al Creţulescu şi G-al Mardare — subşefi de Stat Major; Col. Siminel — ca interpret. Din partea ruşilor asistă: G-al Vinogradov — ca locţiitor al mareşalului Malinovski; Pavlov — însărcinatul politic; G-al Vasiliev — şeful de stat major al Comisiei de Control.

Expunerea o fac eu, în calitate de şef al Marelui Stat Major, şi în esenţă cuprinde următoarele: s-a scurs o perioadă de timp suficientă pentru a se măsura şi preţui valoarea aportului militar adus de România de partea Naţiunilor Unite; aportul nostru, spre deosebire de toate celelalte ţări ce s-au găsit în situaţii similare, are avantajul de a fi fost: *imediat*, căci faptele şi Convenţia de Armistiţiu o recunosc de drept — acţiunea

noastră a început chiar de la 23 august 1944; *unitar,* deoarece nici o unitate românească nu a mai luptat alături de germani; *total,* pentru că armata română a pus în joc toate resursele, fără vreun sprijin de la Aliaţi; *substanţial,* deoarece numărul de divizii cu care am operat ne situează imediat după cele trei mari puteri. De aceea, cred că felul cum ne-am comportat şi jertfele în ofiţeri şi soldaţi trebuie să ne dea drept la încrederea şi înţelegerea aliaţilor noştri, recte ruşii.

Timp de două ore am pledat, arătînd adevărata situaţie. Am constatat că mai nimic nu s-a luat în consideraţie din cele ce am expus, iar însărcinatul politic Pavlov revine mereu la atac, cum că nu facem epurarea armatei, care e plină de elemente fasciste, legionare şi reacţionare. Nu ştiu cum sînt elementele armatei, dar văd că ştiu să moară vitejeşte pe front...

23 februarie 1945. Ziua Armatei Roşii. Festival la Opera română, unde asistă oficialităţile. Program de cîntece ruseşti şi româneşti bine întocmit. Seara recepţie la legaţia rusă, cu lume multă şi bufet bogat. Am făcut doar act de prezenţă, plecînd printre cei dintîi.

24 februarie 1945. Dejun la Cercul Militar, oferit Armatei Roşii de armata noastră. Lipsesc G-al Vinogradov şi Pavlov, reprezentatul politic, căci au plecat urgent la Moscova. Dejunul foarte rece, parcă se presimt lucruri neplăcute.

După-amiază, mare manifestaţie comunistă care încearcă să ocupe Preşedinţia, Ministerul de Interne, Poşta şi Telefoanele. Armata s-a opus şi pentru prima oară se schimbă focuri de armă. Sînt doi morţi şi opt răniţi. Comuniştii au provocat — şi tot ei atacă, prin ziarele lor, afirmînd că G-al Rădescu a scos armata şi a împuşcat muncitorimea paşnică, încît au curs valuri de sînge în Piaţa Palatului. Nici n-am văzut vreodată exagerări mai mari.

Seara, la radio, G-al Rădescu a vorbit contra mişcării comuniste, arătînd că este condusă, împotriva intereselor ţării, de către evreica Ana Pauker şi ungurul Vasile Luca, ce sînt în fruntea mişcării comuniste din România.

25 februarie 1945. Am trecut pe la Palatul Regal, unde am văzut urmele gloanţelor trase de manifestanţii comunişti cu ocazia manifestaţiei de ieri. Un ofiţer american făcea ancheta, convingîndu-se că gloanţele găsite nu sînt ale armatei, ci ale manifestanţilor.

26 februarie 1945. Nici o lămurire a situaţiei politice. Guvernul funcţionează, deşi şase miniştri din FND au semnat un protest public, afirmînd că se desolidarizează de preşedinte şi atacîndu-l vehement. Din toată acţiunea dusă de partidele de stînga, pentru mine reiese clar că ruşii nu mai vor guvernul Rădescu şi cred că ar fi mai bine să-şi dea demisia decît să plece forţat.

Au venit la mine, la Statul Major, G-al Vasiliu Răşcanu, G-al Dămăceanu şi G-al Creţulescu, care au semnat un protest împotriva lui Rădescu şi mă roagă să-l semnez şi eu. Nu numai că nu l-am semnat, dar am spus să nu-l publice, fiindcă e bine ca noi să ne păstrăm tradiţia noastră de-a nu ne amesteca în chestiunile politice, mai ales că sînt convins că G-al Rădescu este o victimă şi se înscenează totul, fără scrupule, pentru a-l da la o parte.

27 februarie 1945. În ziare apare protestul cîtorva ofiţeri contra generalului Rădescu, protest ce mi-a fost arătat şi mie ieri; n-au vrut să ţină seama de sfatul ce l-am dat. Natural că acest fapt produce indignare în lumea civilă şi militară, fiindcă nu se obişnuiau la noi asemenea manifestaţii politice. Am mari neplăceri, deoarece printre ofiţerii ce-au semnat protestul sînt doi subşefi din Marele Stat Major (G-al Creţulescu şi G-al Bardan).

Au sosit trupe ruseşti în Bucureşti, care socotesc că au venit în legătură cu evenimentele ce se vor desfăşura. Pentru mine n-a fost un mister acţiunea ruşilor şi comuniştilor, căci am prevăzut-o exact cum s-a desfăşurat. Comisia rusească mi-a cerut o situaţie cu tot armamentul ce se găseşte în Bucureşti.

Consiliul Superior al Oştirii este convocat pentru a decide asupra ofiţerilor ce au semnat protestul — şi decide să li se

aplice articolul 48, alineatul *h* din legea de înaintare a ofiţerilor, adică îndepărtarea din armată pentru amestec în luptele politice.

Am ştiut că această hotărîre a Consiliului Superior al Oştirii nu se va aplica, fiindcă o va opri ruşii, de aceea am propus ca decretul semnat de Rege să nu se publice în *Monitorul oficial*, pentru a fi uşor de revocat hotărîrea Consiliului. Consiliul Superior a ţinut numai să marcheze că nu aprobă fapta celor paisprezece ofiţeri, care au semnat protestul pentru a face pe plac comuniştilor şi a vîna o situaţie mai favorabilă.

28 februarie 1945. Soseşte Vîşinski de la Moscova; am înţeles că se va petrece ceva important, fiindcă de cîte ori vine Vîşinski e nenorocire în ţară.

Ca şef al comisiei ruseşti este numit generalul Susaikov, iar G-al Vinogradov trece în subordine, ca şef de stat major. G-al Susaikov de-abia şi-a luat postul în primire — că mă şi cheamă pentru a-mi ordona ca toate trupele din interior să fie trimise pe front, iar cele ce mai rămîn pentru pază să fie dezarmate. Sînt interesante notele ce s-au schimbat între Marele Stat Major şi comisia rusească.*

1 martie 1945. Am urmărit executarea dispoziţiilor date de ruşi, fiindcă ne considerăm ocupaţi; totuşi, de fiecare dată am făcut un protest scris în termeni civilizaţi, arătînd pe de-o parte că nu se respectă condiţiile de armistiţiu şi pe de alta că se aduc jigniri comandamentelor române precum şi trupelor.

---

* Se vor publica aceste note care se găsesc în arhiva Secţiei a III-a din Marele Stat Major, şi anume:
1) Ordinul Nr.B-438 din 28 februarie al Comisiei Interaliate de Control;
1 bis) Raportul Nr. 686 088 din 5 martie al Marelui Stat Major;
2) Ordinul Nr.B-444 din 28 februarie al Comisiei Interaliate de Control;
2 bis) Raportul 685 896 din 1 martie al Marelui Stat Major;
3) Ordinul Nr.V-445 din 25 februarie al Comisiei Interaliate de Control;
3 bis) Raportul Nr. 685 897 din 1 martie al Marelui Stat Major.

Ordinele primite de la ruşi sînt bazate pe pure invenţii, spre a putea lua ei măsurile ce cred. Nu mi-aş fi putut închipui că se pot face asemenea înscenări!

În cursul după-amiezei ruşii au ocupat Telefoanele, iar Marele Stat Major nu mai are astfel legătură nici cu trupele noastre de pe front; se poate o mai mare inepţie ca asta?! Vîşinski a fost la Rege, spre a-i impune demiterea guvernului Rădescu şi formarea unui guvern numai din partide de stînga.

Seara tîrziu am fost la comisia rusească pentru a expune cum s-au petrecut lucrurile cu ofiţerii care au semnat protestul contra lui Rădescu, fiindcă se interesează chiar Moscova, cerînd ca acestor ofiţeri să nu li se facă nimic. Le-am spus că ofiţerii n-au păţit nimic, deoarece decretul de dare afară din armată a fost retras de la publicare în *Monitorul oficial*. Mi s-a cerut să dau numele ofiţerilor care alcătuiesc Consiliul Superior al Oştirii şi printre aceştia, natural, sînt şi eu. Fiindcă trăim vremuri anormale, nu m-ar prinde mirarea ca cei paisprezece ofiţeri să rămînă în fruntea armatei, iar noi, cei din Consiliul Superior al Oştirii, să fim daţi afară. După cum se vede, nu s-a putut lua nici o măsură contra celor paisprezece ofiţeri, deşi vina lor este foarte mare şi, în ochii publicului şi ai întregii armate, sînt socotiţi trădători sau, în cazul cel mai bun, oportunişti.

Am chemat la Marele Stat Major pe G-al Negulescu — ministrul de război — şi pe G-al Niculescu — şeful Casei Militare a Majestăţii Sale Regele — pentru a-i pune la curent cu toate ordinele primite de la ruşi şi protestele ce-am făcut.

3 martie 1945. Murdăria ce-au făcut-o cei paisprezece ofiţeri, generali şi superiori, ce s-au declarat contra generalului Rădescu a găsit imitatori şi printre civili. Azi a apărut în ziare o telegramă prin care se protestează contra ororilor imaginare făcute de G-al Rădescu, semnată de doctorii Parhon, Mezincescu, Lupu, Hortolomei, de scriitorul Mihail Sadoveanu şi de rectorul Universităţii, Stoilov. Şi toate acestea nu sînt decît invenţii, întrucît armata n-a avut nici un amestec la manifestaţii-

le de la 24 februarie şi cei cîţiva morţi şi răniţi au provenit din busculada şi dezordinea ce s-a produs cînd s-au auzit focuri de armă.

G-al Rădescu a fost un om cu suflet şi ca preşedinte de Consiliu s-a străduit să facă ceva; şi totuşi termină aşa de trist — fiindcă nu-l vor comuniştii.

Chiar băiatul generalului Rădescu — un derbedeu — face o scrisoare contra tatălui său, pe care ziarul comuniştilor, *Scînteia,* i-o publică cu litere mari pe prima pagină...

6 martie 1945. Regele a cedat insistenţelor lui Vîşinski şi a făcut un guvern sub preşedinţia lui Petru Groza — şeful Frontului Plugarilor —, vicepreşedinte fiind Gh. Tătărescu, şeful Partidului Liberal. În acest guvern, numit Frontul Naţional Democrat (FND), au intrat membri din Partidul Comunist şi Partidul Social-Democrat, rămînînd pe dinafară cele mai populare şi mai vechi partide, acel al naţional-liberalilor (Dinu Brătianu) şi Partidul Naţional-Ţărănesc (Iuliu Maniu), care sînt socotite partide istorice de dreapta şi chiar antidemocratice de către ruşi şi comunişti.

Şi eu am fost de părere ca Regele să cedeze, pentru a avea linişte în ţară, căci cu orice alt guvern care nu era pe placul ruşilor am fi avut mişcări şi mai ales greve, care ar fi împiedicat bunul mers. Ştiu că lucru mare nu se va realiza cu acest guvern, dar sper totuşi la oarecare linişte.

La Ministerul de Război a ajuns în fine G-al Vasiliu Răşcanu, aşa cum de mult doreau ruşii şi comuniştii.

7 martie 1945. De dimineaţă a venit la Marele Stat Major să mă vadă G-al Vasiliu Răşcanu, noul ministru de război, care-mi spune să-i dau tot sprijinul în conducerea ministerului. Am plecat apoi la minister, unde trebuia să aibă loc prezentarea ministrului Vasiliu Răşcanu — cu care ocazie am rostit o cuvîntare în faţa ministrului şi şefilor armatei, în care rugam pe noul ministru să vegheze la tradiţiile armatei, care au constituit puterea şi cinstea ei în trecut, şi să lupte să nu se amestece politica în armată, după cum este tendinţa în prezent.

După masă, fiind chemat, am fost cu ministrul de război la mareşalul Malinovski, unde erau de faţă Vîşinski şi G-al Susaikov. Convorbirea s-a învîrtit în jurul aşa-pretinsei revoluţii pe care G-al Rădescu voia s-o facă — dar noroc că au luat ei măsuri la timp ca s-o împiedice, iar acum, cu un guvern democrat, lucrurile vor merge bine. Vorbeau cu atîta convingere, încît, de mai stăteam mult, te pomeneşti că mă convingeau şi pe mine că ne-am găsit în preajma unei revoluţii! Numai la aşa ceva nu se gîndise G-al Rădescu; şi cum ar fi putut face o revoluţie fără armată? Or eu, şeful Marelui Stat Major, nu ştiusem nimic, deşi aveam cu el legături cordiale...

Tot cu această ocazie Malinovski şi Vîşinski ne spun să epurăm armata de elementele fasciste, căci pînă acum n-am făcut nimic. Să-l văd pe noul ministru, care este omul lor, cum va rezolva acest deziderat rusesc!

12 martie 1945. Dacă s-a instituit un guvern pe placul ruşilor, ni s-a dat voie să ocupăm Ardealul — şi aşa am plecat cu un tren special la Cluj, pentru solemnitatea ce va avea loc. Sînt invitaţi foarte mulţi ruşi, căci misiunile engleză şi americană au refuzat să participe la această solemnitate; de unde, fel de fel de comentarii.

13 martie 1945. Sosim de dimineaţă la Cluj. La ora 10 primim pe Majestatea Sa Regele şi mergem la catedrală, la Te Deum; apoi, în piaţa centrală, a avut loc o defilare: cîteva trupe ruse şi române, urmate de populaţia română şi maghiară din judeţele de nord ale Transilvaniei.

La Prefectură are loc o şedinţă la care sînt prezentate autorităţile Regelui. La dejun, o mare masă comună unde a domnit multă bună dispoziţie.

Seara plecăm din Cluj şi sosim la 14 martie dimineaţa în Bucureşti; mare manifestaţie, chiar în gară, pentru ruşi şi guvern.

14 martie 1945. După-amiază mari manifestaţii ale FND la Palat şi legaţia rusă.

În ultimul moment am primit o invitaţie telefonică la masa de seară, de la legaţia rusă. De-abia am putut ajunge la timp din cauza străzilor pline cu manifestanţi. La acest dineu au fost invitaţi guvernul, primarul oraşului, comandantul Capitalei şi cu mine. Singura femeie invitată — Ana Pauker. Au început discursurile, care s-au caracterizat printr-o întrecere în linguşiri şi platitudini. A vorbit şi Ana Pauker; o aud pentru prima oară. Vorbeşte bine româneşte, fără accent evreiesc pronunţat; vorbeşte cam pripit şi fără o intonaţie frumoasă, nu mai spun că discursul e banal, din care cauză am rămas decepţionat, întrucît prea s-a spus că e o femeie foarte inteligentă. După dineu, pe la ora 22.30, am intrat în sala de spectacol unde am găsit lume multă, invitată numai pentru spectacol. Un ansamblu al Frontului 2 Ucrainean ne-a întreţinut cu cîntece şi dansuri ruseşti pînă la 2 noaptea. Spectacol reuşit, însă lung peste măsură.

21 martie 1945. În ziarul *Momentul* a apărut o scrisoare particulară a mea, trimisă unui prieten — avocatul Mihai Borcea din Iaşi — la 12 ianuarie 1943, de pe front, în care arătam dezastrul armatei noastre, necunoscut încă în ţară la acea dată. Se fac comentarii numeroase asupra acestei scrisori, care, deşi particulară, este un document al timpului. Cînd am scris-o, nu bănuiam că va servi ca atare.*

În acelaşi timp, am scris şi generalului Niculescu, comandantul Capitalei, şi lui George Creţianu, directorul general al Băncii Româneşti, rugîndu-i să aducă la cunoştinţa oamenilor politici acest dezastru şi să încerce a face armistiţiul. Ei s-au achitat de comisionul meu, însă de teamă au distrus scrisorile, care de se păstrau serveau ca documente importante.

22 martie 1945. Am fost la Majestatea Sa Regele, pentru a-l preveni că ruşii se gîndesc să scape de mine şi de G-al

---

* Scrisoarea, reprodusă de generalul Sănătescu în *Jurnal*, a fost inclusă de noi în *Anexă*. (*N.ed.*)

Mihail, propunînd să fim trimişi pe front, la comanda armatelor. Ştiu că o fac numai cu interesul de-a ne îndepărta de Rege şi a ocupa funcţiile noastre cu persoane devotate lor.

23 martie 1945. A apărut Legea agrară, prin care se confiscă orice proprietate mai mare de 50 hectare. Este o lege pur comunistă care va scădea producţia ţării şi va produce multe nemulţumiri, căci sînt prea puţine terenuri pentru a satisface pe toţi ţăranii.

Cu această lege, guvernul a reuşit să întindă mizeria şi peste agricultorii mari, fără a aduce vreun bine ţăranilor.

30 martie 1945. Se apropie sfîrşitul. Întreg frontul aliat este în mişcare. Succese pronunţate în partea de sud a frontului de est, unde ruşii au ajuns la frontiera Austriei. Viena şi Bratislava sînt ameninţate. Mai pronunţat este succesul anglo-americanilor, care au trecut Rinul în mai multe locuri, iar armata americană, sub comanda generalului Patton, a intrat în Bavaria. Probabil acţiunea din această parte a frontului va fi decisivă. În ţară mizerie, căci guvernul nu poate face faţă situaţiei. Se anunţă secetă. Au fost scoşi numeroşi ofiţeri din armată, unii pe bună dreptate, dar mulţi fiindcă nu erau pe placul ruşilor şi comuniştilor.

Luna aprilie 1945. Ziarele guvernului se întrec în a lăuda activitatea rodnică a guvernului şi a arăta binefacerile ce-au căzut asupra ţării. Foarte bine, dar nu înţeleg pentru ce atacă guvernele dinainte. În diferite articole de ziar, precum şi în conferinţe ţinute la radio sau în cuvîntări la întruniri, următoarea frază revine foarte des, ca un laitmotiv: guvernele ce au precedat acest guvern de largă concentrare democratică au fost ba guverne de reacţionari, ba au sabotat armistiţiul ori agricultura, ori democraţia, ori realizarea sindicatelor, ori epurarea aparatului de stat etc., după imaginaţia gazetarului, conferenţiarului sau oratorului.

Nu sînt om politic şi accidental am intrat în angrenajul politic, datorită funcţiilor ce deţineam înainte de 23 august 1944.

Îmi dau seama totuşi că acuzarea ce se aduce guvernelor ce am prezidat este nedreaptă şi atribui aceasta răului obicei ce-l avem de a arunca cu noroi asupra trecutului. Cu aducerea la cîrma ţării a unui nou guvern, se pun la ordinea zilei şi problemele ce acest guvern le are de soluţionat. De aici urmează că un guvern nu poate fi criticat decît de felul cum a soluţionat în total sau în parte problemele ce i-au fost date, precum şi asupra mijloacelor întrebuinţate. Critica pe alte baze decît cele expuse mai sus este tendenţioasă.

La 23 august, cînd Regele m-a onorat cu formarea guvernului, iată problemele ce aveam de rezolvat:

1) Scoaterea României din războiul alături de Germania. 2) Încheierea armistiţiului cu Aliaţii. 3) Curăţirea teritoriului românesc de germani, pentru a evita un război pe teritoriul naţional. 4) A acoperi concentrarea armatei sovietice, în vederea operaţiunilor ulterioare. 5) Organizarea punerii în aplicare a armistiţiului cu toată sinceritatea. 6) Participarea armatei române cu maximum de efort, pînă la înfrîngerea totală a Germaniei.

Primele cinci puncte au fost rezolvate favorabil pe timpul primului guvern ce-am prezidat; ultimul punct — cerînd o dezvoltare mai mare în timp — a fost realizat de toate guvernele de la 23 august şi pînă azi, eu luînd parte activă nu numai ca preşedinte a două guverne, dar mai ales ca şef al Marelui Stat Major al armatei.

Toute modestie à part, urez, spre binele Ţării, ca toate guvernele în viitor să poată soluţiona tot atît de complet şi rapid problemele ce li se impun cum a făcut-o primul meu guvern. În al doilea guvern ce-am prezidat credeam că lucrurile vor merge şi mai bine, întrucît acest guvern era compus din oameni politici ai tuturor partidelor, şi nu din generali, ca primul guvern. În al doilea guvern ni s-au pus probleme cu totul diferite, probleme de ordin social, financiar, economic, privind ordinea internă etc. Îndată ce mi-am dat seama că nu pot rezolva problemele puse, fie din vina mea, fie a colaboratorilor din guvern, mi-am prezentat benevol demisia spre a lăsa loc

altuia, cu mai multă pregătire şi pricepere în soluţionarea unor asemenea probleme.

Ţin să atrag atenţia că pe nedrept se critică primul meu guvern; iar al doilea, dacă se critică, apoi să se ştie că o bună parte din colaboratorii mei din acel guvern fac parte din actualul guvern — chiar preşedintele de azi a fost vicepreşedinte atunci — şi deci este cinstit şi cavaleresc ca acuzele ce se aduc să fie împărţite deopotrivă între mine şi ei. De altfel, să nu se creadă că pun la inimă aceste critici, făcute de oameni plătiţi ca să-şi bată joc de munca altora.

15 aprilie 1945. Operaţiunile anglo-americane merg bine, au ajuns aproape de Berlin. Am putea spune că jumătate din Germania este ocupată. Frontul rus este oprit la est pentru moment, în sud însă merge bine; Viena a fost ocupată.

24 aprilie 1945. Ruşii au ajuns la periferia Berlinului şi pe la nord şi pe la sud. Anglo-americanii s-au oprit pe Elba, care bănuiesc că a fost aleasă ca linie de demarcaţie între trupele aliate, fiindcă aşa se explică de ce anglo-americanii n-au intrat ei cei dintîi în Berlin. Joncţiunea între Aliaţi s-a făcut la nord de Dresda.

În ţară situaţie proastă. Moneda se depreciază şi preţurile cresc. Ruşii pradă peste tot. Acum ne impun rechiziţionarea unui mare număr de maşini şi camioane, aşa că ne vor dezorganiza viaţa economică. Guvernul nu poate să facă nimic, nici măcar să protesteze. Gărzile patriotice, alcătuite din comunişti, în loc să facă ordine jefuiesc şi ele. Guvernul nu are autoritate asupra provinciei, care nu vrea să execute ordinele, mai ales în ceea ce priveşte reforma agrară; proprietarii sînt deposedaţi şi de cele 50 de hectare pe care le acordă legea, nu mai vorbesc de inventarul agricol — care este luat cu japca şi irosit.

Ultima divizie română ce o mai aveam în jurul Bucureştiului a fost mobilizată şi trimisă pe front, contrar protocolului militar ce-am încheiat cu ruşii. În schimb a fost adusă Divizia Tudor Vladimirescu, care a fost formată în Rusia din prizonierii români şi educată în spiritul Armatei Roşii.

26 aprilie 1945. A avut loc solemnitatea integrării în armata română a unui detaşament din Divizia Tudor Vladimirescu. Eu am cerut ca toată divizia să fie integrată, însă s-a admis numai un detaşament ai cărui oameni sînt destinaţi să plece pe front, la unităţi, ca educatori politici. Cei ce aparţin acestui detaşament au fost înaintaţi excepţional de către ruşi, fără a ţine seama de capacitatea lor şi de gradele ce le au camarazii lor de promoţie din armata română.

Majestatea Sa Regele a participat la solemnitate, eu însă nu m-am dus, ca un protest contra ilegalităţilor ce se fac.

27 aprilie 1945. G-al Vasiliu Răşcanu — ministrul de război — a fost cîteva zile pe front şi azi ne-am întîlnit, după întoarcerea sa. Este încîntat de tot ce-a găsit acolo; natural, acum este primăvară, şi nu ştie ce-au îndurat trupele noastre astă-iarnă. Tot ministrul îmi face reproşuri pentru neparticiparea mea la serbarea de ieri a Diviziei Tudor Vladimirescu.

La Statul Major am mare bătaie de cap cu rechiziţionarea automobilelor pentru ruşi.

Operaţiunile pe front au dus la ocuparea aproape totală a Berlinului. La conferinţa Aliaţilor de la San Francisco miniştrii de externe nu prea cad de acord şi sînt divergenţe mari, mai ales asupra Poloniei.

În ţară continuă arestările şi trimiterea în lagăre, acele lagăre ce au fost atît de criticate pe timpul lui Antonescu şi pe care văd că actualul guvern le-a reînfiinţat.

30 aprilie 1945. Mussolini a fost prins la frontiera elveţiană şi dus la Milano, unde a fost împuşcat de către partizani, împreună cu alţi cincisprezece şefi fascişti. După o dictatură de 23 de ani, iată cum a terminat. Cu toate acestea, să fim drepţi şi să recunoaştem că la început a adus mari servicii ţării sale, scăpînd-o de comunişti şi dezordine. Din momentul însă cînd Mussolini a conceput imperialismul Italiei, din momentul cînd s-a unit cu Germania şi mai ales din momentul cînd a atacat Franţa atît de nedemn, de atunci şi-a semnat singur sentinţa la moarte.

Din Germania sosesc veşti că şi Hitler ar fi murit, iar Himmler ar fi cerut capitularea necondiţionată faţă de toţi Aliaţii. Americanii au ajuns la München, încît nu mai au mult pînă să ocupe Bavaria toată.

1 mai 1945. S-a sărbătorit pentru prima oară la noi, cu mare fast, ziua muncii. În Piaţa Victoriei s-au ridicat tribune prin faţa cărora au defilat, de la ora 10 pînă la 18, coloane de lucrători de la toate întreprinderile din Bucureşti şi împrejurimi. O zi foarte obositoare pentru toţi. De fapt, serbarea a avut mai mult caracterul unei apologii a Rusiei şi comunismului; peste tot portretele lui Lenin, Stalin, Karl Marx, Engels etc., pe cînd portretul Regelui Mihai s-a văzut prea puţin. Discursuri prea multe şi prea lungi. Seara, o serbare la Teatrul Naţional, puţin reuşită din cauză că toată lumea era peste măsură de obosită.

6 mai 1945. Prima zi de Paşti. Anul acesta a căzut aşa de tîrziu Paştele... Am fost la Patriarhie la toate slujbele. Regele n-a fost şi găsesc că a procedat greşit, fiindcă nu trebuie să întrerupă tradiţiile. Numai respectarea tradiţiilor face ca să fie menţinut şi el pe tronul ţării.

Pe front, capitularea germanilor în Olanda şi Danemarca; au mai rămas să capituleze cei din Norvegia şi Cehoslovacia. De la San Francisco puţine ştiri, doar că Molotov este intransigent.

8 mai 1945. A treia zi de Paşte. Ziua armistiţiului general. Germania a capitulat fără condiţii. La ora 15 a vorbit premierul Angliei; la ora 21 a vorbit regele Angliei, anunţînd acest mare eveniment lumii întregi.

Am satisfacţia că acest eveniment mă găseşte în fruntea Marelui Stat Major şi că sforţările ce am făcut ca sfîrşitul războiului să ne găsească cu forţele în front au reuşit. În front — la terminarea operaţiilor — am avut 15 divizii, un corp aerian, un corp antiaerian, un regiment care de luptă, un regiment de pontonieri — forţe mai multe decît prevedea Convenţia de Armistiţiu (se prevedeau maximum 12 divizii). Am dus lupta opt

luni şi jumătate, fără nici un ajutor de la Aliaţi, numai cu mijloacele noastre.

Să vedem dacă la pace se va ţine seamă de toate astea.

9 mai 1945. Guvernul a decretat această zi ca zi de încetare a ostilităţilor. Pe frontul nostru însă operaţiile mai durează, căci germanii din Cehoslovacia n-au capitulat.

La Bucureşti, bucurie mare. Lumea toată pe străzi.

10 Mai 1945. Din lipsă de trupe nu s-a făcut defilarea obişnuită. La ora 11 a avut loc un Te Deum la Patriarhie, la care au asistat Regele, guvernul şi autorităţile. După Te Deum Regele a venit la Palatul Regal din Calea Victoriei, unde populaţia l-a aclamat îndelung. După amiază, la Cercul Militar a avut loc un festival artistic urmat de dans.

De fapt, operaţiunile militare pe fronturile armatelor române au luat sfîrşit: la 10 mai 1945 ora 10 — pe frontul Armatei I; la 12 mai 1945 ora 5 — pe frontul Armatei a IV-a.

14 mai 1945. Am cerut prin Ministerul de Război ca guvernul să examineze noua situaţie, întrucît multe obligaţii din Convenţia de Armistiţiu cad o dată cu încetarea operaţiilor.*

22 mai 1945. Atenţia opiniei publice a fost aţintită în ultimul timp asupra primului proces al criminalilor de război. Au fost manifestaţii contra lor, presa de asemenea i-a atacat, aşa că verdictul a fost condamnarea la moarte.

Mă miră acest verdict pentru generalii Macici, Trestioreanu şi Calotescu, care au executat doar ordinele Mareşalului Antonescu. Printre condamnaţi sînt şi unii care-şi merită pedeapsa, întrucît au săvîrşit fapte barbare.

23 mai 1945. Zilele acestea a fost Congresul ARLUS (Asociaţia Română pentru Legătura cu Uniunea Sovietică); reprezentanţii din provincie au venit la Bucureşti. Am asistat la deschiderea congresului, care a avut loc în localul Camerei

---

* Raportul Nr. 671 108 din 14. V. 1945.

Deputaţilor precum şi la închiderea congresului — pe stadionul ONEF (Oficiul Naţional de Educaţie Fizică), unde a fost o demonstraţie sportivă reuşită, iar muzicile militare întrunite (500 de muzicanţi) au executat un potpuriu românesc şi *Poemul 1812* al lui Ceaikovski. Găsesc asociaţia ARLUS foarte necesară dacă activitatea ei va rămîne pur culturală; dacă însă va aluneca pe tărîm politic, atunci greşeşte.

28 mai 1945. Primesc rapoarte că trupele române sînt tratate vitreg. Nu au voie să stea în localităţi decît comandamentele de la divizie în sus, restul stau în bivuacuri prin păduri. Trupele române se găsesc acum în Cehia şi ruşii au luat această măsură pentru a proteja populaţia Cehiei. Afară de asta, trupele duc lipsă de mîncare.

La Armata a IV-a s-a născut şi conflictul între educatorii politici sosiţi pe front şi G-al Dăscălescu, comandantul armatei, care n-a vrut să-i primească în unităţile sale; probabil G-al Dăscălescu va fi sacrificat, întrucît nu se încadrează în tendinţele „moderne" şi va fi socotit reacţionar.

29 mai 1945. Primului lot de condamnaţi ca criminali de război, care făcuseră recurs la Casaţie, i s-a respins azi recursul, deci atît Tribunalul Poporului cît şi pedeapsa cu moartea sînt constituţionale; în Constituţia noastră însă nu există aşa ceva...

La Armata I, G-al Atanasiu a făcut acelaşi lucru ca G-al Dăscălescu cu propagandiştii comunişti din Divizia Tudor Vladimirescu.

1 iunie 1945. Negel — mareşalul Palatului — vine dimineaţa la mine să mă întrebe ce este de făcut, întrucît toţi condamnaţii la moarte au cerut Regelui comutarea pedepsei. Am spus că Regele trebuie să-şi arate clemenţa, mai ales că sentinţa s-a dat sub presiunea străzii. Pentru a nu rămîne Regele descoperit, să ceară guvernului ca propunerea pentru comutare să vină de la guvern.

Probabil că aşa s-a procedat, întrucît seara tîrziu G-al Niculescu, şeful Casei Militare a Majestăţii Sale Regele, mi-a comunicat că Regele a semnat decretul de comutare a pedepsei pentru toţi cei condamnaţi la moarte în muncă silnică pe viaţă.

S-a prezentat la mine, de plecare, G-al Vorobiov, care făcea legătura între comandamentul mareşalului Malinovski şi Marele Stat Major român. Operaţiunile încetînd, nu mai este nevoie de această legătură. Pentru funcţionarea detaşamentului Vorobiov, i s-a pus la dispoziţie un local complet mobilat, alături de Marele Stat Major. Acum, cînd a plecat, acest detaşament a ridicat totul din local, pînă şi instalaţia electrică.

9 iunie 1945. Se pare că prezenţa mea la Marele Stat Major nu mai este pe plac nici ruşilor şi nici guvernului, de aceea au cerut Regelui să fiu schimbat.

Trupele noastre au început mişcarea pe jos către ţară, din Cehoslovacia. Li s-au fixat itinerariile, precum şi zona de adunare în ţară, de unde să fie apoi demobilizate. Lucrăm la Statul Major organizarea centrelor de aprovizionare cu subzistenţe de-a lungul drumului ce-l vor urma trupele.

11 iunie 1945. După terminarea operaţiunilor militare am vrut să public în ziare un comunicat al Marelui Stat Major prin care să arăt contribuţia noastră în războiul alături de Aliaţi, aceasta pentru ca toată ţara să ştie şi să fie mîndră de ce a făcut armata. Nu mi s-a permis acest lucru. Atunci, pe cont propriu, am publicat acest comunicat într-o mică broşură pe care am răspîndit-o gratuit.* N-a îndrăznit nimeni să-mi reproşeze ceva, deşi toţi membrii guvernului au luat cunoştinţă, fiindcă le-am trimis-o personal.

14 iunie 1945. Înălţarea; Ziua Eroilor. Solemnitate la Patriarhie, apoi la Mormîntul Eroului Necunoscut. S-au depus

---

* *Sinteza operaţiunilor armatelor române de la 23 august 1944 pînă la capitularea forţelor germane* (v. *Anexa*).

coroane frumoase din partea ruşilor, englezilor şi americanilor. Solemnitatea era mai reuşită dacă discursurile ar fi fost mai scurte şi s-ar fi vorbit numai de eroii căzuţi pe cîmpul de luptă.

16 iunie 1945. Se convoacă Consiliul Superior al Oştirii. Ministrul de război ne face cunoscut că ruşii au dispus să se golească toate cazărmile din principalele oraşe, întrucît aici se vor instala trupele lor, pe motivul că nu au cazărmi în Rusia şi e sărăcie acolo. Asta înseamnă curată ocupaţie, iar pentru ţară sărăcie şi jaf. În Convenţia de Armistiţiu nu este prevăzut aşa ceva.

M-am prezentat Majestăţii Sale Regele spre a-l ruga să-mi semneze decretul de mutare din şefia Marelui Stat Major, fiindcă nu pot suporta aceste măsuri arbitrare şi pentru a fi linişte este bine să fiu înlocuit cu cineva pe placul ruşilor.

19 iunie 1945. Ultima zi la şefia Marelui Stat Major. Azi s-a prezentat la Majestatea Sa Regele noul şef al Marelui Stat Major, general de divizie Ionaşcu Costin. De plecare am mai semnat şi un protest la comisia rusească*, pentru a arăta dezordinea produsă şi pagubele ce le avem din cauza schimbării organizării armatei, impusă de ea. Cel puţin dacă am devenit indezirabil să aibă un document în plus, care să justifice această antipatie faţă de mine.

Inspector general de Armată

Sînt trecut la un Inspectorat General de Armată, funcţie nou creată, unde totul trebuie organizat de la început. Am luat ca şef de stat major pe generalul Eftimiu C., care a fost pînă acum subşef la Marele Stat Major, unde a arătat multă demnitate în serviciu. Inspectoratul meu cuprinde: Dobrogea,

---

* *Dare de seamă asupra desfiinţării şi reducerilor de efective cerute de Comisia Aliată de Control.*

Muntenia, Oltenia şi Banatul, adică Corpurile 2 şi 7 Armată, plus Corpul Jandarmilor şi alte formaţiuni de servicii. Activitatea mea se reduce la inspecţii.

4 iulie 1945. Începem lucrările Consiliului Superior al Oştirii.

Ziua Americii. Sînt invitat acasă de către generalul Schuyler, şeful misiunii americane, unde întîlnesc lume multă. Observ că nici un membru al guvernului nu este invitat; asta-i foarte semnificativ. Îmi face plăcere să întîlnesc pe vechi colaboratori: Maniu, Dinu Brătianu, Buzeşti şi Vişoianu.

8 iulie 1945. Rusia a hotărît ca Regele să fie decorat cu cel mai mare ordin — „Victoria" cu briliante. Este foarte interesant motivul decorării: ruşii recunosc că Regele a făcut ruptura cu Germania într-un moment cînd înfrîngerea acesteia nu era încă sigură. Remiterea decoraţiei se va face mai tîrziu, cu fastul necesar.

15 iulie 1945. Propagandă deşănţată la radio. Nu sînt atacat direct, însă indirect da. Am avut mare secetă şi deci recolta de grîu a fost dezastruoasă. Aud la radio spunîndu-se că guvernele de la 23 august 1944 pînă la 6 martie 1945 au sabotat agricultura. Ca să vedeţi ce ridicolă este acuzarea: guvernul G-al Rădescu a ţinut de la 6 decembrie 1944 la 6 martie 1945 — deci o perioadă în care agricultura nu are ce căuta!

Banca Naţională a emis bilete de 10 000 lei; să vedeţi acum urcare de preţuri — căci mergem încet spre inflaţie...

19 iulie 1945. Solemnitatea decorării Regelui cu ordinul „Victoria". Recepţie la Palatul Regal, unde mareşalul Tolbuhin prezintă decoraţia. Atît cuvîntarea mareşalului cît şi răspunsul Regelui au fost scurte şi demne.

A urmat apoi un dejun la Palat, de 100 persoane: curtea, guvernul, misiunea rusă şi generalii din garnizoană.

20 iulie 1945. Ziua aviaţiei. Am fost decorat cu „Virtutea aeronautică", probabil în baza funcţiilor ce-am îndeplinit. Nu m-am dus la solemnitate şi bine am făcut, întrucît subsecretarul de stat al aviaţiei, dintr-o ignoranţă condamnabilă, a împărţit această decoraţie la persoane ce nu aveau nici o legătură cu aviaţia. Greşeala este şi a Regelui, care a semnat decretul de decorare.

23 iulie 1945. Şi-a făcut apariţia în ţară o a doua divizie organizată din prizonieri. Această divizie poartă numele „Horia, Cloşca şi Crişan" şi este comandată de G-al Lascăr. Acest general, cum a venit, a şi dat o telegramă ce s-a publicat în ziare, prin care face cunoscut că se pune la dispoziţia guvernului.

Putem să spunem că nu mai avem armată naţională, adică a Ţării, ci armată de pretorieni sau mercenari, ce serveşte interesele anumitor persoane.

25 iulie 1945. Am avut o întrevedere cu Negel — mareşalul Palatului — pentru a stabili un program al serbării de la 23 august.

27 iulie 1945. La ordinea zilei — rezultatele alegerilor din Anglia. Laburiştii au obţinut 390 mandate, conservatorii numai 195; celelalte partide au obţinut rezultate slabe, iar comuniştii numai 2 mandate. Churchill şi-a prezentat demisia, iar Attlee a devenit premier. În politica externă cred că nu va surveni nici o schimbare.

4 august 1945. Conferinţa de la Potsdam, dintre şefii statelor aliate, s-a terminat. Din raportul conferinţei s-ar părea că sîntem lăsaţi în sfera de acţiune a Rusiei. În articolul 9 al acestui raport se prevede că toate bunurile germane din România sînt ale ruşilor; din aceste bunuri ne-ar reveni şi nouă o cotă de despăgubiri.

Se aştepta mai mult de la această conferinţă şi optimiştii din România vor avea o decepţie.

20 august 1945. În vederea serbării de la 23 august, Regele s-a ţinut ferm ca să fie o paradă militară; guvernul voia o paradă cu muncitori, adică să ia parte nu cei ce au realizat 23 August, ci profitorii acestui eveniment...

21 august 1945. Mari frămîntări politice. Discursul lui Bevin a plăcut la toată suflarea românească, afară de comunişti. El a relevat că în România un regim totalitar a fost înlocuit prin altul la fel, şi Anglia nu poate tolera aceasta.

Jale mare din cauza secetei.

22 august 1945. Primesc invitaţia pentru serbarea de mîine. Ieşind în oraş, văd peste tot afişe ale guvernului, care îşi asumă tot ce s-a făcut. Trecînd pe la Palat, comandorul Gherghel, aghiotant regal, îmi comunică confidenţial că atît Regele cît şi misiunile americană şi engleză nu vor participa la serbarea de mîine, întrucît consideră guvernul demisionat.

Cum anglo-americanii au făcut o notă că nu recunosc guvernul actual deoarece a fost impus de ruşi şi nu exprimă voinţa poporului, Regele a cerut demisia guvernului, însă guvernul, după îndemnul ruşilor, nu s-a supus, încălcînd astfel Constituţia. Iată dar un conflict între Rege şi guvern.

Sînt informat că trupele venite pentru defilare nu ştiu nimic de această situaţie, iar pentru toată siguranţa li s-a luat muniţia; numai Divizia Tudor Vladimirescu are muniţie.

Spre seară, ies din nou prin oraş. Linişte. Reclame ale guvernului, ca şi cum acest guvern ar avea vreo legătură cu 23 August.

Tîrziu, la radio, secretarul general al Preşedinţiei, Emil Bodnăraşu, ţine o conferinţă despre importanţa zilei de 23 august, care se rezumă la a-i ataca pe Maniu şi pe Brătianu.

23 August 1945. Serbarea tot are loc, fără Rege. Natural că nu m-am dus, rămînînd în casă şi gîndindu-mă prin cîte greutăţi am trecut anul trecut la această dată. Primesc telefoane de la diferiţi cunoscuţi, să mă felicite pentru ziua de azi, ei fiind singurii care îşi aduc aminte de mine în această zi.

Spre seară am ieşit pe străzi să văd cum arată oraşul în această zi mare. Lume multă pe străzile importante, iar prin pieţele publice reprezentaţii populare mediocre, întocmai cum am văzut la Moscova cu ocazia zilei revoluţionare, la 7 noiembrie 1940.

25 august 1945. A venit pe la mine colonelul Verdeş, secretar general la comisia de aplicare a armistiţiului, care mi-a expus situaţia financiară şi economică; ambele se prezintă prost. Nu înţeleg pentru ce opoziţia doreşte o schimbare de guvern şi nu lasă ca actualul guvern să se prăbuşească o dată cu dezastrul financiar şi economic — care trebuie să vină odată...

După-amiază a fost primit la Palat, cu tot fastul, noul ambasador al Rusiei la Bucureşti, Kaftaradze, care vine într-o epocă de frămîntări. Se pare că are acelaşi grad cu Vîşinski, deci nu va mai fi nevoie de vizita acestuia şi toate problemele vor fi soluţionate de actualul ambasador.

Luna septembrie 1945. În urma conflictului dintre Rege şi guvern, Regele a plecat la Sinaia şi nu mai lucrează nimic, iar guvernul conduce singur, cu mare greutate, fiindcă Regele nu mai semnează nici un act. Preşedintele Consiliului, vicepreşedintele şi alţi miniştri au fost în vizită la Moscova, unde au fost bine primiţi şi unde se pare că au obţinut oarecare uşurări în aplicarea armistiţiului, mai ales că din cauza secetei lipsurile sînt mari în ţară.

Este de remarcat urcarea considerabilă a acţiunilor la Bursă, atingînd cel mai înalt plafon de cînd exista Bursa, astfel că mulţi au realizat averi într-un timp foarte scurt.

Luna octombrie 1945. Conferinţa de la Londra a miniştrilor de externe ai marilor puteri s-a terminat fără vreun rezultat. De unde se spera că problema guvernului român se va soluţiona, am rămas în situaţia neclară de mai înainte.

Situaţia Regelui — destul de dificilă. În interior guvernul conduce ca în timpul unei dictaturi, nu sînt ziare de opoziţie, nu e voie să fie întruniri — decît cele ale guvernului, iar la radio se face o propagandă plină de minciuni şi exagerări. Deşi producţia în toate compartimentele a scăzut cu cincizeci la sută faţă de anii trecuţi, nu se vorbeşte decît de realizările imaginare ale guvernului, care se laudă cu sporirea producţiei. Viaţa s-a scumpit enorm. Pentru a releva acest fapt dăm un tablou de alimente cu preţurile de anul trecut şi de acum, din aceeaşi epocă (luna octombrie).

	1944	1945
Ardei graşi	2-3 lei bucata	20-30 lei bucata
Cartofi	30 lei kg	400 lei kg
Ceapă	26 lei kg	600 lei kg
Castraveţi	5 lei bucata	110 lei bucata
Dovlecei	14 lei bucata	300 lei bucata
Fasole uscată	24 lei kg	1 400 lei kg
Fasole verde	36 lei kg	1 600 lei kg
Pătlăgele vinete	12 lei bucata	200 lei bucata
Pălţăgele roşii	20 lei kg	600 lei kg
Varză	30 lei bucata	800 lei bucata
Usturoi	48 lei kg	2 500 lei kg

Aceeaşi scumpete la fructe şi la toate articolele de primă necesitate; caisele, strugurii şi prunele, care au fost din belşug anul acesta, n-au scăzut sub 700 lei kilogramul. Laptele a ajuns la 800 lei litrul. Lemnele au ajuns la 600 000 vagonul, iar cărbunii la 100 000 tona. Cum pot funcţionarii, mai ales, să facă faţă — cînd lefurile doar s-au dublat de anul trecut şi pînă acum?

Înrăutăţirea situaţiei se datoreşte: a) inflaţiei monetare; b) dezorganizării transporturilor; c) întrunirilor şi manifestaţiilor, care nu se mai termină; d) trupelor ruseşti, care consumă exagerat şi devastează sistematic. De luni de zile, populaţia n-a mai primit nici carne, nici zahăr. Raţia de pîine este de 300 grame pe zi şi se dă regulat.

Ruşii atacă trenurile de persoane şi jefuiesc călătorii; la trenurile de persoane sînt rezervate unu sau două vagoane pentru ofiţerii români, dar ruşii îi scot cu brutalitate şi le ocupă ei. Dezordine peste tot, deprimare în sufletul tuturor. Prin toate prăvăliile circulă ruşi — chiar şi ofiţeri — spre a vinde mai ales bijuterii furate din Ungaria. La cîmp se lucrează prea puţin.

Presa anglo-americană atacă starea de lucruri din România. Anglo-americanii au obţinut după mari sforţări ca corespondenţii de ziare să poată transmite ştirile fără a fi cenzurate, fapt care va determina o informare justă asupra situaţiei din România.

Aceleaşi frămîntări în Bulgaria, Iugoslavia şi Ungaria, adică acolo unde ruşii conduc propaganda comunistă.

La noi comunismul se impune cu forţa, prea puţini sînt adepţi din convingere; în special ţăranii — să nu audă de ruşi şi de comunişti.

Lucrurile de îmbrăcăminte şi încălţăminte au ajuns la aşa preţuri, încît nici un funcţionar de-al statului nu poate, cu o leafă lunară, să-şi cumpere un rînd de haine. Proprietarii au fost distruşi prin reforma agrară, conacele distruse, inventarul agricol înstrăinat şi vitele furate; mulţi nu mai pot să-şi întreţină casele şi au început să-şi vîndă lucrurile din casă. Ţăranii nu mai respectă bunul altuia şi, îndemnaţi de comunişti, devastează pădurile şi moşiile. De frica atacurilor ruşilor, cum se face seară toată lumea se retrage şi se ferecă în casă.

20 octombrie 1945. Presa străină se ocupă de alegerile din Bulgaria, unde au început pregătirile. Opoziţia se va abţine, nefiind alegeri libere, deci totul se va reduce la un plebiscit pentru guvern. Presa rusească susţine guvernul bulgar, pe cînd cea anglo-americană îl atacă.

De asemenea, evenimentele din Ungaria sînt la ordinea zilei; partidul micilor agrarieni a reuşit la alegerile comunale să înfrîngă pe comunişti, din care cauză acum, la alegerile generale, generalul Voroşilov a ordonat liste comune, pentru a da mai multe şanse de reuşită comuniştilor. Această dispoziţie a

nemulţumit pe anglo-americani, care erau pe punctul de-a recunoaşte guvernul ungar. În Ungaria s-a declarat starea de asediu. Frămîntări şi în Iugoslavia pe chestia alegerilor.

Din această cauză, de România nu se ocupă nimeni, întrucît au loc evenimente mai importante pe la vecini; totuşi, am văzut că ziarul *Times* discută starea proastă economică şi financiară de la noi, acuzînd guvernul de nepricepere.

22 octombrie 1945. Rezultatul ridicării cenzurii la telegramele corespondenţilor anglo-americani a început să se resimtă, întrucît, mai ales în presa americană, au început să apară articole cu adevărata stare de lucruri de la noi. Au apărut declaraţiile lui Dinu Brătianu relativ la starea de dictatură întronată de actualul guvern.

În interior nici un protest din partea cuiva, fiindcă pe dată ar fi arestat, doar cîteva epigrame spirituale pe seama membrilor din guvern, care circulă din gură în gură. Cîteva ziare ce-şi zic independente nu pot publica decît ce le dă voie cenzura. De altfel, numai faptul că există o cenzură evidenţiază dictatura, căci guvernele cu adevărat democrate n-au nevoie de cenzură.

3 noiembrie 1945. Au început să vină ceva prizonieri din Rusia, însă numai grade inferioare şi într-un hal de mizerie de nedescris. Sînt trimişi numai acei ce nu mai pot munci din cauza slăbiciunii. Şi mă gîndesc cît de bine am tratat noi prizonierii ruşi, că nu mai voiau să plece la ei în ţară...

7 noiembrie 1945. Ziua revoluţiei ruseşti. Văd că guvernul a decretat-o sărbătoare naţională, întrucît tot oraşul e pavoazat cu drapele ruseşti şi se ţin întruniri prin toate pieţele oraşului. Prăvăliile şi atelierele au fost închise.

Seara a fost recepţie la legaţia rusă; de data asta n-am mai fost invitat.

8 noiembrie 1945. Ziua Regelui. Am fost la Patriarhie la Te Deum. În Piaţa Palatului, lume multă pentru a ovaţiona pe

Rege. Pentru a împiedica această manifestaţie de simpatie, comuniştii au apărut în cîteva camioane ca să împrăştie lumea. S-au produs ciocniri, s-au schimbat focuri de armă. Ofiţeri anglo-americani au fost martori la această scenă şi au declarat că toată dezordinea a fost provocată de comunişti.

12 noiembrie 1945. Înmormîntarea a doi comunişti, omorîţi la 8 noiembrie. Guvernul le-a făcut funeralii naţionale. Toţi lucrătorii au fost scoşi din fabrici — azi, zi de lucru! Steaguri îndoliate, discursuri transmise la radio, în care se atacă partidele lui Maniu şi Brătianu, responsabile de dezordinile de la 8 noiembrie — zic comuniştii. Mare falsificare a adevărului!

Spre seară apar pe ziduri şi tramvaie afişe mari, prin care comuniştii cer dizolvarea partidelor de dreapta.

Lumea comentează defavorabil un comunicat al generalului Ionaşcu — şeful Marelui Stat Major —, prin care înfierează pe militarii ce-au luat parte la manifestaţie; or, actualul regim a proclamat că ofiţerii şi trupa nu sînt minori politici şi că trebuie să activeze pe tărîm politic, nu să stea la o parte, cum s-a întîmplat pînă acum.

13 noiembrie 1945. Sînt în posesia unui document* asupra rezultatelor obţinute de guvern cu ocazia vizitei din septembrie la Moscova. Tot ce s-a spus cu această ocazie au fost poveşti şi numai propagandă, mai ales că consumul trupelor ruse este înzecit de uşurările făcute.

Cu ocazia unei serbări a ARLUS, ambasadorul Rusiei a ţinut un discurs în care atacă pe manifestanţii de la 8 noiembrie; se amestecă pe faţă în chestiuni interne.

19 noiembrie 1945. În Franţa, G-al De Gaulle n-a reuşit să formeze guvernul din cauza pretenţiilor comuniştilor. Văd aceeaşi tendinţă a comuniştilor de-a pune mîna pe ministerele importante, mai ales pe Ministerul de Interne. Acelaşi lucru

---

* *Aplicarea armistiţiului în cadrul Ministerului de Război.*

s-a întîmplat şi la noi, unde dificultatea ce-am avut în cele două guverne pe care le-am prezidat a fost numai aceea a Ministerului de Interne. Şi în Ungaria, unde sînt în minoritate, totuşi comuniştii pretind Ministerul de Interne. Am spus că există o conducere unică a tuturor comuniştilor din toate ţările — pentru că peste tot se acţionează la fel.

20 noiembrie 1945. În Bulgaria s-au ţinut alegeri, cu toate că opoziţia s-a abţinut, iar americanii au comunicat că nu le vor recunoaşte.

Ethridge — trimisul american — a venit la Bucureşti, de la Moscova; a fost la Sinaia, unde l-a primit Regele.

21 noiembrie 1945. Dezbaterile Adunării Constituante din Franţa n-au soluţionat problemul politic, din cauză că cele trei partide îşi menţin punctul lor de vedere. Probabil că se va ajunge la un compromis şi generalul De Gaulle va forma guvernul cu membri din toate trei partidele. Sînt sigur că nu va putea lucra, doar ştiu asta din proprie experienţă.

Alegerile din Bulgaria sînt ridicate în slava cerului de Moscova şi criticate de presa anglo-americană.

În nordul Iranului, revoluţie provocată de ruşi, pentru a alipi această regiune la Rusia. Guvernul de la Teheran nu poate lua nici o măsură, întrucît trupele ruseşti sînt gata să invadeze teritoriul Iranului.

În Ungaria, premierul Zoltán Tildy a făcut guvernul şi caută să lucreze pentru a ajunge să încheie pacea, întrucît guvernul său este recunoscut de cei trei aliaţi. Situaţia financiară în Ungaria este mai proastă ca la noi, deoarece au pornit cu paşi repezi spre inflaţie.

Nici în Grecia situaţia nu e mai clară, căci guvernul numai de trei săptămîni al lui Panaiotis Kanelopoulos a demisionat. În Portugalia, tensiune contra dictaturii lui Salazar. În China, război civil între naţionalişti şi comunişti. Prin urmare în toată lumea numai agitaţie — şi nu se întrevede aşezarea păcii.

La Nürnberg a început procesul marilor criminali de război germani. Primii acuzaţi sînt Göring, amiralul Raeder, Hess,

mareşalul Keitel, von Papen şi Streicher. Tribunalul compus din opt membri aliaţi şi avînd ca preşedinte pe Lawrence, jurist american, a citit actul de acuzare care a durat o oră.

25 noiembrie 1945. Mark Ethridge a luat contact cu guvernul şi cu oamenii politici din opoziţie. N-am înţeles întrevederea ce a avut-o cu Ana Pauker, ea nefiind decît o interpusă a Rusiei.

Cele ce se petrec în Iran dovedesc că ruşii au revenit asupra angajamentelor luate la Teheran, Potsdam şi Londra; caută să-şi creeze o sferă de acţiune aici, pentru ca mai tîrziu să ameninţe lumea arabă şi apoi India. Guvernul britanic se găseşte într-o situaţie supărătoare cînd vede că fostul său aliat nu se ţine de angajamentele luate. Se pare că şi America se interesează serios de evenimentele din Iran.

În Europa ruşii au reuşit să încorporeze aşa-zisa Rusie subcarpatică, ajungînd să aibă frontieră cu Cehoslovacia, ceea ce le dă posibilitatea de a controla centrul Europei.

29 noiembrie 1945. Ethridge a părăsit Bucureştiul fără a îndeplini programul anunţat. Probabil că s-a convins de starea de lucruri de la noi şi deci era pierdere de vreme să mai rămînă.

America începe să ia făţiş atitudine contra Rusiei. În Iran se pare că este revoluţie în toată legea şi ruşii nu dau voie să se amestece alte trupe în zona lor de ocupaţie.

1 decembrie 1945. Ziua Ardealului. Guvernul proiectase mari serbări şi întruniri, însă a renunţat în ultimul moment.

3 decembrie 1945. Foarte îmbucurător faptul că în multe ţări socialiştii nu vor să se unească cu comuniştii. Astfel, Titel Petrescu, şeful social-democraţilor, a anunţat că în alegeri vor prezenta liste separate. Acelaşi fapt şi în Japonia.

5 decembrie 1945. La Constantinopol, o manifestaţie impozantă a studenţilor contra comuniştilor; s-au devastat tipografiile ziarelor de stînga şi librăriile cu cărţi ruseşti.

Ziarul *Izvestia* atacă pe englezi că în zona lor de ocupaţie menţin forţe germane organizate; la acest protest se asociază şi unele ziare franceze de stînga.

15 decembrie 1945. Adunare la Moscova a miniştrilor de externe ai celor trei mari puteri. Se reia în discuţie chestiunea României şi se pune pe tapet aceea a Dardanelelor.

Teza americană asupra strîmtorilor este bine cunoscută şi este interesant dacă va fi acceptată de ruşi, care probabil vor susţine să aibă drept de control şi deci baze în regiunea Constantinopol. Cred că nu vor ajunge la o înţelegere nici la această conferinţă; aş dori să mă înşel în aprecierile mele...

17 decembrie 1945. Întrunire la Cercul Militar a comandanţilor de mari unităţi. S-au discutat chestiuni administrative relativ la hrana şi îmbrăcămintea trupei, apoi despre soldele ofiţerilor, care nu pot face faţă scumpetei. Se atacă şi chestiunea educatorilor politici de pe lîngă unităţi, care, fiind nepregătiţi, nu-şi pot îndeplini îndatoririle.

18 decembrie 1945. Primul-ministru face un expozeu în faţa generalilor asupra politicii interne; este îmbucurător că nu atacă Coroana.

Seara, masă mare la care asistă preşedintele şi vicepreşedintele guvernului; de la ruşi — numai amiralul Bogdenko, întrucît ambasadorul Rusiei şi generalul Susaikov au plecat la Moscova.

24 decembrie 1945. Conferinţa de la Moscova se desfăşoară în condiţiuni bune, cel puţin aşa spun radio Moscova şi ziarele noastre.

În oraş lumea este preocupată de tîrguieli pentru Crăciun şi văd cozi enorme în faţa magazinelor cu alimente. În privinţa cozilor: ruşii au reuşit să le introducă şi la noi, căci pînă la venirea lor aşa ceva nu s-a cunoscut în România.

25 decembrie 1945. Crăciunul. Un Crăciun mai trist decît cel din anul trecut, deşi nu mai sîntem în război; aceasta din cauza lipsei articolelor de primă necesitate şi a preţurilor prea urcate.

Maiorul Skoda s-a prezentat la mine acasă pentru a-mi prezenta felicitări din partea generalului Susaikov. O dată cu felicitările mi-a înmînat şi un pachet cu alimente sosite din Rusia: zahăr, salam, sardele, icre, votcă şi ţigări. Se pare că m-au iertat de atitudinea mea pe cînd eram şef al Marelui Stat Major...

28 decembrie 1945. Conferinţa de la Moscova s-a terminat şi, hotărît lucru, Rusia a învins şi şi-a impus voinţa. În ce priveşte România, actualul guvern este recunoscut şi se va completa cu un reprezentant al partidului Dinu Brătianu şi cu unul din partidul Iuliu Maniu. Vîşinski, însoţit de ambasadorul american şi englez de la Moscova, va veni la Bucureşti pentru a sfătui pe Rege să accepte hotărîrea de la Moscova. Se dau asigurări că alegerile vor fi libere, că presa şi întrunirile vor fi libere — precum şi alte libertăţi, care eu cred că nu se vor realiza.

Mare consternare în opinia românească, ce credea că problemul va fi soluţionat cu totul altfel.

1 ianuarie 1946. An nou, speranţe noi. Vom avea oare pacea, atît de dorită, în cursul acestui an?

Regele a vorbit la radio cu însufleţire, fiind ascultat cu multă dragoste de toţi. S-a citit apoi ordinul de zi către armată. A urmat un cuvînt de bun-venit şi din partea celor trei ambasadori, care au sosit spre a încunoştinţa pe Rege de hotărîrea miniştrilor de externe la Conferinţa de la Moscova.

4 ianuarie 1946. Este clar că Rusia şi-a impus voinţa în ce priveşte România. Toate propunerile Regelui relativ la alcătuirea guvernului au fost respinse, deşi erau logice; ambasadorii Angliei şi Americii sînt doar figuranţi, nici nu era nevoie să se ostenească cu această deplasare. În definitiv, dacă era vorba ca anglo-americanii să cedeze, apoi era bine ca la

21 august 1945 să ne fi lăsat în pace şi să nu fi îndemnat pe Rege la o rezistenţă care se vede că a fost inutilă şi a stricat relaţiile Regelui şi cu Rusia, şi cu partidele de stînga.

În Partidul Naţional-Ţărănist al lui Maniu se produce o disidenţă, căci doctorul Lupu se separă, alcătuind un nou partid, ţărănist-democrat. Nu înţeleg pentru ce atacă Dr. Lupu cu atîta violenţă pe Mihalache şi Maniu, cu care a fost bun prieten pînă azi. De altfel cred că Dr. Lupu nu mai înseamnă nimic pentru viaţa politică, fiind un om epuizat, mai ales datorită alcoolului de care nu se poate dezbăra.

7 ianuarie 1946. După multe discuţii s-a ajuns la completarea guvernului. Emil Haţieganu, din partea Partidului Naţional-Ţărănesc, şi Mihail Romniceanu, din partea Partidului Naţional-Liberal, vor intra în guvern ca miniştri fără portofoliu.

Criza politică a trecut şi Regele îşi va relua lucrul cu guvernul. În orice caz, trebuie să recunoaştem că Regele a ieşit învins din această afacere; dar este un mare cîştig că partidele istorice sînt recunoscute, că pot participa la viaţa politică şi nu mai pot fi desfiinţate, după cum ar fi dorit partidele de stînga.

La noi s-a acceptat hotărîrea celor trei mari puteri; nu tot aşa şi în Bulgaria, unde partidele de opoziţie au refuzat să intre în guvern şi cer anularea alegerilor. În România situaţia este mai bună şi promite o destindere pentru cîtva timp.

11 ianuarie 1946. Cei trei ambasadori au părăsit ţara cu convingerea că au pus lucrurile la punct. Vîşinski a plecat în Bulgaria pentru a sili opoziţia să cedeze şi să facă după voia ruşilor. Harriman, ambasadorul Americii, a plecat spre Londra, iar Kerr, ambasadorul Angliei, a plecat la Moscova.

La Londra au început şedinţele Organizaţiei Naţiunilor Unite (ONU). Chiar de la început — divergenţe, întrucît ruşii ar fi dorit ca preşedintele acestei adunări să fie Lie — ministrul de externe suedez — şi la votare a ieşit Spaak, ministrul de externe belgian, ceea ce a dat naştere la oarecare proteste din partea Rusiei şi a sateliţilor ei. Se remarcă, aşadar, forma-

rea a două tabere în ONU. În definitiv, este acelaşi organ ca Societatea Naţiunilor de la Geneva, care ţinea şedinţe solemne pe cînd japonezii se luptau cu chinezii şi sub ochii ei a izbucnit marele război din 1939...

Îmi reamintesc lecţiile de drept internaţional public din Şcoala de Război predate de Oscar Niculescu, prim-preşedinte la Curtea de Casaţie, care spunea că aceste societăţi nu pot înlătura conflictele, căci nu au instrumentul prin care să impună hotărîrea luată faţă de una din ţări. A se crea o armată internaţională în vederea impunerii hotărîrilor este o utopie, căci s-ar recurge la război făcut de o instituţie creată pentru a înlătura războiul. În plus, o armată internaţională n-are coeziune, n-are un ideal, ar fi o armată de mercenari.

21 ianuarie 1946. În Franţa — criză de guvern. Generalul De Gaulle a demisionat; nimic surprinzător pentru mine, care am spus că De Gaulle face experienţa pe care am făcut-o eu cu un an înainte. Regizorul general, Rusia, procedează şi acolo după programul aplicat peste tot — adică dificultăţi, spre a se ajunge cu vremea la un guvern de stînga.

25 ianuarie 1946. Vîşinski a ajuns la Londra pentru a participa la lucrările ONU. Cum a ajuns, a şi început cu fel de fel de proteste, deviind de la discuţiile începute. El atacă Persia, care prin protestele făcute spune minciuni — zice Vîşinski — la adresa Rusiei; de asemenea atacă pe englezi, care ţin trupe în Grecia şi Indonezia. Acest fapt a început să fie aspru comentat de presa britanică, afară de ziarul comunist *Daily Worker*. Ziarul *Daily Mail* se întreabă: pînă unde va merge oare Anglia cu concesiile?

27 ianuarie 1946. În Franţa Félix Gouin a reuşit să facă guvernul, anunţînd un vast program de lucru, mai ales în ceea ce priveşte finanţele. Nu dau viaţă prea lungă acestui guvern.

30 ianuarie 1946. Chestiunea persană s-a soluţionat aşa cum a propus Rusia; nimeni n-a îndrăznit să se opună.

2 februarie 1946. La Londra, în conferinţa ONU, Vîşinski a cerut categoric Angliei să-şi retragă trupele din Grecia; această îndrăzneală a uimit lumea, căci englezii au numai 50 000 de soldaţi în Grecia, pe cînd ruşii au milioane de soldaţi în ţările ocupate de ei.

Nu înţeleg răbdarea anglo-americană de a mai discuta paşnic cu ruşii, care caută agresiunea. Cu această ocazie, Bevin răspunde lui Vîşinski ceva mai tare ca de obicei, spre satisfacţia lumii întregi, adăugînd între altele că Anglia n-a procedat ca Rusia în România, unde a instaurat un guvern ce nu reprezintă majoritatea ţării.

5 februarie 1946. Situaţia economică internă foarte grea. Cu solda mea pe o lună nu pot cumpăra o pereche de ghete. În piaţă, abia dacă se mai găsesc cartofi şi fasole, la 2 000 lei kilogramul.

Pentru a trăi vindem din casă lucrurile ce nu sînt de primă trebuinţă: obiecte de artă, tablouri, covoare, colecţii au început să ia drumul magazinelor de comision. Dacă va mai dura această stare de lucruri, apoi vom fi complet ruinaţi.

17 februarie 1946. Conferinţa ONU de la Londra a luat sfîrşit fără a se ajunge la rezultate concrete. S-a văzut doar intenţia Rusiei de a torpila această organizaţie şi de a face şicane Angliei.

În ţară au apărut ziarele opoziţiei, care au mare căutare; acest fapt face pe comunişti să ceară suprimarea lor.

Ziarele au ajuns la preţul de 200 lei bucata, adică de 4 000 de ori mai scumpe, raportat la preţurile din 1914, pe cînd lefurile au crescut numai de 200 de ori. Funcţionarii şi pensionarii sînt cei mai nenorociţi.

23 februarie 1946. Aniversarea a 28 de ani de la întemeierea Armatei Roşii. Serbări şi conferinţe. La Cercul Militar, G-al Susaikov a dat o recepţie la care au luat parte Regele, Regina-mamă, Principesa Elisabeta, guvernul şi personajele de

frunte ale Partidului Comunist. Am fost invitat şi eu de data aceasta, dîndu-mi-se locul ce-mi revenea prin funcţiile ce-am avut. Recepţia a constat din coruri şi dansuri bine prezentate de trupe ruseşti, urmate de un banchet ca în timpurile bune.

25 februarie 1946. A fost convocat Consiliul Superior al Oştirii şi ministrul de război ne pune în vedere că armata trebuie redusă şi o parte din ofiţeri vor trece în rezervă. Operaţia este destul de dureroasă, mai ales că aceşti ofiţeri şi-au făcut datoria pe front şi acum, cînd nu mai este nevoie de ei, sînt aruncaţi pe drumuri.

Am cerut ca această reducere să se facă atunci cînd se va semna tratatul de pace, în care probabil se va fixa efectivul armatei ce ne va fi lăsată. Nu s-a aprobat această propunere logică.

Am stabilit criterii de selecţionare avînd în vedere durata petrecută pe front şi felul cum s-a comportat fiecare, atît pe front cît şi în toată cariera. Ne-am opus însă ca noi — Consiliul Superior — să scoatem din armată pe acei pe care guvernul îi socoteşte nesimpatizanţi.

6 martie 1946. Un an de la instalarea acestui guvern. S-au dat ordine severe să se facă manifestaţii de simpatie. Chiar şi armata a primit ordin ca şaptezeci la sută din efectiv să participe la manifestaţii, întocmindu-se tabele pentru a se controla dacă ordinele date s-au executat întocmai. Acest lucru — participarea armatei la acte politice — se întîmplă pentru prima oară în ţara românească.

12 martie 1946. Situaţia încordată între cele trei mari puteri pe chestiunea Persiei, Manciuriei şi Bulgariei. Anglo-americanii au trimis note de protest, dar ruşii n-au dat nici un răspuns. Ziarele ruse atacă violent pe Churchill, care în discursul său ţinut la 5 martie în America cere o alianţă militară anglo-americană.

Greutăţile alimentare se resimt din ce în ce mai mult. Făcînd bugetul cu soţia mea, am decis reducerea unui litru de lapte pe zi, precum şi a ziarelor şi revistelor ce cumpăram obişnuit. Caut să-mi vînd harnaşamentul, binoclul şi alte efecte militare, de care sper să nu mai am nevoie, pentru a face faţă scumpetei.

30 martie 1946. Dejun la Cercul Militar, oferit de ministrul de război, mareşalul Tolbuhin. Asistă, pe lîngă ambasadorul Rusiei şi mulţi generali ruşi, Groza — primul-ministru, Tătărescu — vicepreşedintele guvernului, precum şi comandanţi de mari unităţi.

Din discursurile ţinute am dedus că mareşalul Tolbuhin este şi comandantul-şef al trupelor române şi că trebuie să existe o convenţie militară între guvern şi ruşi ca armata română să meargă alături de ruşi în cazul unui conflict armat. Această supoziţie a fost întărită şi de faptul că mareşalul Tolbuhin ne-a donat în numele guvernului rus, fără nici o despăgubire, 300 avioane, 65 care de luptă şi 6 divizioane de artilerie antiaeriană

Tot cu această ocazie am aflat că acum două săptămîni erau să se facă mari arestări la noi în ţară, în vederea deportării, fiindcă se credea că am ajuns în preajma unui conflict armat între Rusia şi anglo-americani.

31 martie 1946. La Ministerul de Război au fost întruniţi comandanţii de mari unităţi pentru a le vorbi primul-ministru. În cuvîntarea ţinută, a motivat purtarea sa favorabilă faţă de ungurii din Ardeal precum şi necesitatea ca în alegeri să sprijinim actualul guvern.

Luna aprilie 1946. Devine din ce în ce mai accentuată lupta dintre anglo-americani şi Rusia pentru supremaţia lumii. Atacurile sînt făţişe şi chiar mă surprinde violenţa presei, care nu mai arată menajamente.

Va fi război — sau va ceda una din părţi? Nu cred să se ajungă la război, deoarece fiecare din cei trei aliaţi este epuizat şi are destule greutăţi interne, fiecare în felul său. Mă tem însă că vom rămîne în sfera Rusiei.

3 aprilie 1946. S-au terminat alegerile din Grecia, unde partidul populist-regalist a ieşit învingător. Partidele de stînga s-au abţinut de la vot.

5 aprilie 1946. S-a anunţat oficial că Rusia şi Persia au semnat un acord privind evacuarea Persiei. Pactul prevede următoarele puncte: 1) evacuarea Persiei de trupele sovietice în timp de şase săptămîni; 2) constituirea unei societăţi irano-ruse pentru exploatarea petrolului; 3) Azerbaidjanul rămîne o problemă pur iraniană. Aşadar ONU va funcţiona în linişte cîtva timp.

Către sfîrşitul lui aprilie s-au întrunit la Paris miniştrii de externe ai marilor puteri, pentru a definitiva tratatele de pace. Dificultăţi mari la stabilirea frontierelor Italiei şi a coloniilor foste italiene. Ruşii au spus categoric că nu vor să micşoreze efectivul trupelor din ţările ocupate.

Luna mai 1946. La 6 mai a început la Tribunalul Poporului procesul Mareşalului Antonescu, al lui Mihai Antonescu şi foştilor miniştri din guvernul lor. Pînă la 12 mai a durat audierea martorilor. Mareşalul Antonescu, foarte demn, îşi asumă toată răspunderea. Este mare zor să se termine acest proces şi dezbaterile au durat mai puţin ca la celelalte, deşi acest proces este de o importanţă capitală.

Apărători din oficiu, care pledează fără curaj. Mă gîndesc la Chauveau-Lagarde, curajosul apărător al Mariei Antoaneta în timpul Revoluţiei franceze... După ce i-au chinuit în şedinţe continue, apărarea au trebuit s-o facă noaptea, extenuaţi de oboseală. Ziarele n-au reprodus apărarea fiindcă inculpaţii de azi, deşi urîţi altădată, acum se bucură de multă simpatie, şi asta numai din cauza relei purtări a ruşilor şi comuniştilor.

La 17 mai s-a dat sentinţa. Condamnaţi la moarte: Mareşal Antonescu, Mihai Antonescu, G-al Vasiliu, G-al Pantazi, Radu Lecca, Eugen Cristescu şi G. Alexianu. Ceilalţi miniştri cu diferite pedepse, de la 10 ani la muncă silnică. Majoritatea condamnaţilor n-au absolut nici o vină.

18 mai 1946. Conferinţa miniştrilor de externe de la Paris a luat sfîrşit, fiecare luînd avionul şi plecînd acasă. De data asta conferinţa s-a întrerupt, nu s-a rupt ca aceea de la Londra. S-a hotărît o altă întrunire pentru 15 iunie.

Tratatele de pace n-au fost întocmite; s-a ajuns la înţelegere asupra unor puncte, dar nu din cele principale. Sîntem încă departe de a se fixa pacea. Pînă una alta, fiecare din Aliaţi stă pe poziţie, cu arma la picior, însă ameninţător.

19 mai 1946. La noi în ţară parcă a început teroarea. Un mare lot de foşti demnitari sub Antonescu au fost arestaţi. Arestarea s-a făcut în miez de noapte, iar la percheziţia caselor s-a constatat că agenţii însărcinaţi cu percheziţia şi-au însuşit lucrurile de valoare.

22 mai 1946. A murit G-al Şteflea, fost şef al Marelui Stat Major pe vremea lui Antonescu. Suferea de inimă şi boala s-a agravat pe timpul cît a fost închis şi anchetat de Tribunalul Poporului. În ultimul timp era în libertate, dar, văzînd că reîncep arestările celor ce-au ocupat funcţii înalte sub Antonescu, probabil s-a impresionat şi asta i-a grăbit sfîrşitul. Avea 58 de ani. Am conştiinţa împăcată că la Tribunalul Poporului am depus în favoarea sa, dovadă că a fost pus în libertate; ce-ar mai fi folosit dacă era condamnat în urma depoziţiilor mele... Recunosc că a fost un om cinstit, muncitor şi a lucrat din convingere.

26 mai 1946. NKVD (poliţia rusească) a părăsit Bucureştiul pe nesimţite, într-o noapte, golind cazărmile şi casele de prin oraş, pe care le-a devastat la plecare de tot mobilierul.

Natural că nimeni nu ştie unde a plecat; se bănuieşte că s-ar concentra în Ucraina, unde ar fi mişcări anticomuniste.

1 iunie 1946. Azi, la ora 10.30, Ministerul de Justiţie a prezentat Regelui cererile de comutare a pedepselor condamnaţilor la moarte de Tribunalul Poporului. În urma propunerii guvernului, Regele a respins comutarea pedepsei pentru Mareşalul Antonescu, Mihai Antonescu, G-al Vasiliu şi Alexianu, care rămîn definitiv condamnaţi la moarte. Azi la ora 18 a avut loc la închisoarea Jilava execuţia acestor patru condamnaţi. Astfel se încheie aventura regimului Antoneştilor.

Regele le-ar fi comutat pedeapsa la toţi, însă ruşii n-au admis. Se pare că şi anglo-americanii au fost de părere ca Antoneştii să fie executaţi.

Executarea celor patru condamnaţi s-a făcut în mod barbar, căci nu s-a apelat la plutonul de soldaţi instruiţi, ci la cîţiva gardieni comunişti care de-abia ştiau să tragă cu arma. A fost nevoie de numeroase salve pînă să-i omoare.

2 iunie 1946. Guvernul român a primit o notă din partea anglo-americanilor că nu respectă angajamentele luate în urma conferinţei de la Moscova, adică libertatea presei, a întrunirilor şi efectuarea alegerilor. Guvernul a răspuns, dar anglo-americanii găsesc răspunsul nesatisfăcător. În orice caz, este cert că la noi nu e regim democratic şi libertate.

4 iunie 1946. Alegerile din Franţa şi Italia sînt foarte semnificative. Deşi socialiştii şi comuniştii n-au ocupat locul de frunte, locul al doilea şi al treilea tot l-au ocupat, încît, dacă în viitor aceste două partide se vor uni — şi sînt convins că se vor uni —, atunci vor dicta în aceste ţări.

Alegerile din Italia au adus şi schimbarea formei de guvernare, adică republică în locul monarhiei.

5 iunie 1946. La ordinea zilei este discursul lui Bevin în Camera Comunelor. Este un răspuns tare, la interviul dat de

Molotov ziarelor ruseşti după întoarcerea sa de la Paris. Între altele, Bevin a zis: *„Vreau să atrag atenţia Camerei şi lumii întregi că trebuie să-şi amintească mereu că, dacă nu vrem un război total, trebuie neapărat să avem o pace totală — şi spun guvernului sovietic: dacă preţuiţi pacea, mai presus de orice nu o pierdeţi; ea poate să nu mai vie niciodată. Numai dacă Rusia intră deplin în înţelegere cu Europa poate exista o garanţie de pace permanentă pe continentul european."* După aceasta, Bevin analizează cu multă competenţă toate chestiunile asupra cărora nu a căzut de acord cu ruşii.

Este foarte curios cum Rusia atacă pe unele tărîmuri unde ar face mai bine să tacă. Astfel, am văzut-o de multe ori atacînd Anglia că nu se opune nazismului. A uitat oare Rusia cele ce s-au petrecut în anul 1939? De-atunci Anglia s-a declarat contra nazismului — prin declaraţia ce a făcut că va lua armele dacă Polonia va fi atacată —, în vreme ce Rusia trata în secret cu Germania să împartă Polonia, o ţară slavă. Nici cînd Germania a atacat o altă ţară slavă, Iugoslavia, ruşii nu s-au mişcat; ei s-au mişcat cînd au fost ei atacaţi, lucru care n-are valoare.

Dacă am analiza, nu se ştie dacă n-ar rezulta că tocmai atîtudinea Rusiei a dat curaj lui Hitler să declanşeze acest război.

6 iunie 1946. Şedinţa Camerei Comunelor, afectată dezbaterilor asupra politicii externe britanice, a fost deschisă prin cuvîntarea lui Churchill, conducătorul opoziţiei. Discursul său este mai categoric decît cel al lui Bevin şi atacă Rusia şi comunismul. Churchill spune: ne-am înţeles cu ruşii să se oprească la linia Curzon, şi ei s-au oprit pe linia Stettin-Triest.

În orice caz, atît discursul lui Bevin cît şi al lui Churchill cred că au adîncit spărtura dintre Aliaţi. Să vedem cum vor putea lucra miniştrii de externe la 15 iunie, cînd se vor întruni din nou, la Paris.

13 iunie 1946. Au apărut două legi militare foarte importante: legea de organizare a armatei şi legea cadrului disponi-

bil. În legea de organizare a armatei se prevede structura armatei române de mîine. Trebuie să recunosc că Uniunea Sovietică ne-a susţinut să avem o armată în timp de pace destul de importantă, cînd de fapt ar fi putut să ceară desfiinţarea completă a armatei. Vom avea astfel o organizare militară completă a teritoriului (regiuni teritoriale şi cercuri teritoriale corespunzătoare judeţelor). Ca mari unităţi: 10 divizii, o brigadă care de luptă şi o brigadă motorizată; de asemenea şcoli militare şi centrele de instrucţie necesare. Efectivul armatei va fi de circa 10 000 ofiţeri activi, 15 000 subofiţeri şi 120 000 soldaţi sub arme. Este o situaţie foarte bună pentru o ţară care a purtat un război nenorocit, fapt care ar fi putut determina pe învingători să ne dezarmeze complet.

Întrucît 5 000 ofiţeri şi 10 000 subofiţeri prisosesc faţă de efectivul ce avem nevoie, guvernul a făcut o lege a cadrului disponibil, unde aceştia vor fi trecuţi pe timp de un an, înainte de a trece în rezervă, cu avantaje de soldă foarte mari. Aşadar guvernul a avut toată solicitudinea faţă de cei ce trebuie să părăsească armata.

18 iunie 1946. Anglia şi America şi-au exprimat din nou nemulţumirea că guvernul român nu s-a conformat notei de protest primite, întrucît n-a făcut alegerile generale, iar presa nu se bucură de nici o libertate.

Miniştrii de externe ai marilor puteri s-au întrunit la Paris şi presa londoneză crede că cea de-a doua conferinţă a acestor miniştri va avea succes. Prea sînt multe chestiunile în care nu sînt de acord anglo-americanii cu ruşii ca lucrurile să meargă aşa cum ar dori toată lumea...

Pentru moment, s-a reluat în discuţie tratatul cu Italia, care de fapt este şi cel mai greu; după felul cum ziarele sovietice atacă în acest moment chestiunea Veneţia-Giulia şi Triest, nu prea văd şanse de împăcare a celor două tabere.

21 iunie 1946. La ordinea zilei sînt comentariile asupra fugii generalului Rădescu, fost prim-ministru după mine, care

acum cîteva zile a fugit cu un avion românesc pilotat de un subofiţer. Postul de radio Londra confirmă oficial că G-al Rădescu a aterizat la Nicosia, în insula Cipru, de unde va pleca în Elveţia. Foarte misterioasă această plecare; în orice caz, o cred cu consimţământul anglo-americanilor.

Se va vedea ulterior dacă această fugă e numai cu scopul ca G-al Rădescu să se pună la adăpost de-a fi arestat de comunişti, sau se urmăreşte altceva, fie protestul unui român pentru Basarabia şi Bucovina, fie formarea unui guvern român în afara ţării.

La Conferinţa de la Paris, miniştrii anglo-americani au de luptat cu pretenţiile lui Molotov. Discută tot tratatul de pace cu Italia, unde au reuşit să cadă de acord asupra coloniilor italiene, frontiera franco-italiană şi ceva chestiuni economice; n-au ajuns la chestiunea principală: Triestul şi provincia Veneţia-Giulia.

26 iunie 1946. Guvernul francez s-a constituit, sub preşedinţia lui Georges Bidault, din partidele: republican popular, comunist şi socialist. Noul guvern are o misiune bine determinată şi limitată, aceea de a da Franţei o nouă constituţie.

La Paris, cei patru miniştri de externe înaintează greu în discuţii; multe chestiuni, în loc să fie soluţionate pe loc, au fost amînate pentru mai tîrziu.

Luna iulie 1946. La ordinea zilei au fost experienţele cu bomba atomică lansată pe insula Bikini din Oceanul Pacific. Comentariile presei asupra experienţei sînt contradictorii.

La Paris, miniştrii de externe n-au terminat încă discuţiile asupra tratatului cu Italia, căci frontiera dintre Iugoslavia şi Italia dă mult de lucru.

4 iulie 1946. Aniversarea independenţei Americii. Recepţie la şeful misiunii americane, G-al Schuyler, unde au fost invitaţi guvernul, persoane marcante civile şi militare.

La Paris, miniştrii de externe au căzut de acord ca Triestul să devină internaţional, sub controlul celor patru mari puteri.

Prin urmare s-a ajuns la un compromis în care Rusia va fi foarte avantajată, căci va pune piciorul la Marea Adriatică, va avea voie probabil să aibă aici un comisariat şi vase de război în rada portului. Odată fixată Rusia aici, va începe propaganda comunistă. Triestul ia locul Danzigului şi nu se ştie dacă în viitor nu va fi punctul de plecare al unui nou război.

10 iulie 1946. Întrunirea Consiliului Superior al Oştirii. La ordinea zilei este reducerea cadrului activ al ofiţerilor şi subofiţerilor. După tabelele întocmite de Marele Stat Major, trebuie să părăsească armata cincizeci la sută din ofiţeri şi subofiţeri. Operaţiune şi delicată, şi dureroasă. Consiliul Superior al Oştirii nu are însă deplina latitudine de a face o selecţionare bazată pe merite, căci Rusia impune plecarea celor ce nu s-au încadrat în regimul politic actual, din care cauză foarte mulţi ofiţeri, calificaţi drept foarte buni, vor trebui să plece. Cu toată opoziţia ce am făcut ca criteriul politic să dispară din selecţionare, am întîmpinat rezistenţă din partea Ministerului de Război şi subsecretarilor de stat, care m-au pus în minoritate. Pe lîngă aceasta, se dau afară ofiţeri activi şi pe de altă parte se cheamă în activitate ofiţeri de rezervă din cei ce sînt bine văzuţi de ruşi şi de guvern. Actualul regim a reuşit să aducă haosul şi în armată.

19 iulie 1946. Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc, a ţinut un interesant discurs în care arăta toată acţiunea partidului său pe timpul dictaturii Regelui Carol al II-lea şi Mareşalului Antonescu. Auzindu-l vorbind de evenimentele de la 23 august 1944, am satisfacţia că nu sînt uitat. Iată pasajul din discurs: „În urma prăbuşirii dictaturii lui Antonescu şi a alungării nemţilor din ţară, s-a constituit un guvern *prezidat de Dl G-al Sănătescu, care a avut un rol hotărîtor în pregătirea militară a actului de la 23 august.*"

26 iulie 1946. A doua experienţă cu bomba atomică în insula Bikini a dovedit neîndoios eficacitatea ei.

În America se petrece o schimbare în opinia publică, în sensul că aceasta începe să priceapă intenţiile ruşilor. Americanii au început să înţeleagă că Uniunea Sovietică intenţionat caută să menţină situaţia haotică din Germania şi din ţările ocupate de ei în răsăritul Europei, şi din această cauză Byrnes — ministrul de externe — are din ce în ce mai mult sprijinul maselor poporului în politica externă.

27 iulie 1946. La Paris se fac ultimele pregătiri în vederea conferinţei de pace. Adjuncţii miniştrilor de externe au pus la punct ultimele chestiuni. Este o fierbere generală.

29 iulie 1946. Ziua mult aşteptată. Ziua Păcii. La radio se comunică delegaţiile naţiunilor care au sosit deja la Paris. Din partea României văd că a plecat doar Franasovici, însoţit de doi membri, pe cînd delegaţia iugoslavă se compune din 120 persoane, dintre care 30 femei. Azi după-amiază are loc recepţia, în Palatul Luxembourg, unde premierul francez Bidault va ţine discursul de bun-venit.

Să vedem ce ne va aduce această conferinţă şi dacă situaţia noastră internă se va uşura prin plecarea trupelor ruse şi prin stăvilirea abuzurilor comuniste.

31 iulie 1946. Conferinţa de pace din Paris şi-a început lucrările. S-a dat publicităţii textul tratatului de pace cu România. Este de mirare ce datorii ne cer anglo-americanii, deşi nu le-am pricinuit nici un rău, iar sondele şi instalaţiile petrolifere le-au distrus ei, prin bombardament. Rusia văd că ne apără în această privinţă. Un punct negru este că ruşii nu vor părăsi România, pe motivul că-şi apără comunicaţiile cu Austria. De asemenea sîntem obligaţi să dăm drepturi egale tuturor străinilor din ţară, în special evreilor, prin urmare va fi nevoie să se modifice şi constituţia. Sarcinile economice sînt destul de grele şi ani de zile vom intra robi. Cît priveşte frontierele, Rusia a făcut ce-a vrut, aşa că Basarabia şi Bucovina au rămas pierdute — nimeni n-a îndrăznit să pună în discuţie

drepturile noastre asupra acestor provincii. Singura chestiune soluţionată în avantajul nostru este a efectivelor armatei ce ne rămîne. De altfel, mari speranţe nu pusesem în acest tratat de pace, căci pentru cei slabi e greu să găseşti înţelegere la cei tari.

În afară de asta, s-a abătut asupra ţării iar seceta, care a compromis recolta. Avem călduri tropicale.

Frămîntările interne sînt în plină tensiune, căci comuniştii nu permit întrunirile partidelor de opoziţie, pe care le atacă cu unităţi de şoc înarmate. Asemenea încăierări se soldează cu numeroşi răniţi. Libertatea de care se face atîta caz a fost altădată în România, acum este un început de teroare.

Cu tot sporul ce s-a făcut la lefuri, nu se ajunge a asigura un trai modest. Pentru a face faţă nevoilor de hrană sînt silit să vînd unul din cei doi cai ce am în serviciu.

7 august 1946. Lucrările Conferinţei de la Paris merg încet. Discuţii şi nimic practic. Modul cum se va vota face obiectul unor discuţii interminabile. Molotov propune ca hotărîrile să se ia cu două treimi din voturi; este un aranjament contra anglo-americanilor. De altfel, văd că la tot pasul Molotov face opoziţie, aşa că nu se întrevede să meargă uşor conferinţa.

În ţară iar secetă, care a compromis recolta de porumb şi fineţele. Guvernul face întruniri, mai ales fracţiunea comunistă, şi nu permite opoziţiei nici o manifestaţie. La Tîrgovişte şi Turnu-Severin, ţărăniştii au fost maltrataţi îngrozitor de comunişti, cu ocazia unei întruniri.

Scumpetea creşte, a ajuns o varză să se plătească cu 5 000 lei.

8 august 1946. Regele a semnat decretul pentru reducerea cadrului activ în ofiţeri. Sînt trecuţi în rezervă 8 000 de ofiţeri, în care intră acei mai slab notaţi, invalizii de război şi 1 000 de ofiţeri socotiţi de actualul guvern drept reacţionari, adică fiind vădit contra comunismului. Aceştia din urmă sînt dintre cei mai capabili şi, cu toată opunerea Regelui, nu au putut fi păstraţi în armată, întrucît au intervenit ruşii, la cererea comuniştilor, ca să fie îndepărtaţi imediat.

14 august 1946. La Conferinţa de pace din Paris a vorbit Tătărescu — ministrul de externe —, expunînd doleanţele României relativ la proiectul de tratat. Expunerea sa a fost aceea a unui avocat la o instanţă judecătorească, iar nu a unui ministru de externe. S-a mulţumit a cere uşurarea clauzelor economice din partea Angliei şi Americii, dar chestiunile vitale — frontierele de est şi plecarea trupelor ruse din ţară — nu au fost atinse. Pentru a doua oară Tătărescu cedează Basarabia şi Bucovina, fiindcă în 1940, cînd s-au cedat prima oară, tot el era preşedinte de Consiliu. Actualul guvern s-a încărcat cu o mare răspundere, căci, nefiind un parlament care să decidă asupra acestei cedări, înseamnă că ea se face fără voinţa poporului.

Delegaţia noastră la Paris a plecat mai mult să se plimbe, transformîndu-se într-o operetă, căci fiecare şi-a luat nevasta, alţii chiar copiii, natural pe cheltuiala statului. În delegaţie sînt şi femei ca membre: domnişoara Văcărescu, care numără vreo 80 de ani, şi Florica Bagdazar — văduvă veselă — al cărei bărbat a murit acum două săptămîni. Pentru discursul de o jumătate de oră pe care l-a ţinut Tătărescu, şi acesta mai mult de formă, zeci de persoane îl însoţesc. Nu se poate să nu răspundă de aceste abuzuri.

Seceta din ţară a distrus totul, vom avea foamete grozavă la iarnă. Guvernul nici nu se sinchiseşte de asta şi nu ia nici o măsură preventivă, este preocupat numai de propaganda în vederea alegerilor.

15 august 1946. Rusia începe să atace o altă problemă, aceea a Dardanelelor. Este foarte natural ca, după ce a ajuns la gurile Dunării, acum să meargă înainte către vechiul ideal, Constantinopol. Ruşii propun să li se dea baze navale şi să facă ei controlul strîmtorilor, în comun cu Turcia. Natural că Turcia va refuza această propunere. Să vedem atitudinea Angliei, care în atîtea rînduri a împiedicat Rusia să ajungă aici. Turcia este conştientă că, dacă ar ceda, ar ajunge un stat de paie, ca Polonia, România şi Bulgaria, iar Grecia nu va putea scăpa de orbita sovietică.

La Paris a vorbit delegatul Bulgariei, care cere Tracia de la greci. Chestiunea este de discutat; şi eu sînt de părere să se dea Bulgariei o ieşire la Marea Egee, de care are absolută nevoie.

23 August 1946. A doua aniversare a actului de la 23 august 1944. În ajun a avut loc la Ateneul Român un festival la care a asistat şi Regele. Azi, Te Deum şi defilare a armatei şi a unor lungi coloane de muncitori. Guvernul insinuează că la acest act au luat parte muncitorii, cînd în realitate a fost opera Regelui şi a armatei.

28 august 1946. Ne vine vestea de la Conferinţa păcii că amendamentele propuse de delegaţia română au fost respinse. Prin urmare, nu ni se acordă cobeligeranţa şi nici că am început războiul la 24 august 1944 contra germanilor. Este foarte curios că acest din urmă amendament a fost respins de delegatul Ucrainei, care spune categoric că amendamentul român nu este conform cu adevărul.

În realitate, noi am declarat război Germaniei la 24 august 1944, începînd imediat operaţiunile, încît atunci cînd au venit ruşii la Bucureşti noi terminaserăm cu izgonirea nemţilor. Ruşii şi-au atribuit pe nedrept meritul de a fi curăţat ei România de germani.

Septembrie 1946. La Paris s-a decis în fine ca frontiera dintre România şi Ungaria să rămînă cea din septembrie 1939. Am fost foarte aproape să pierdem regiunea Satu-Mare, care este o regiune pur românească.

În schimb, merge greu cu chestiunea reparaţiilor şi nu s-a tranşat nimic pînă acum. Anglia şi America cer despăgubiri integrale pentru bunurile supuşilor anglo-americani. Nu este drept, căci numai dacă s-ar despăgubi şi românii, în aceleaşi condiţii, ar avea drept şi străinii la aceste despăgubiri. Anglo-americanii ce-au investit capitaluri în România le-au investit cu toate riscurile inerente afacerilor, nu numai cu beneficii. A

venit războiul, care a pricinuit pagube tuturor; de ce numai anglo-americanii să fie despăgubiţi, mai ales că pagubele le-a produs aviaţia anglo-americană, prin bombardamente repetate şi masive?

11 septembrie 1946. La Cercul Militar din Bucureşti au fost convocaţi toţi generalii comandanţi de mari unităţi, şi Miron Constantinescu — subsecretar la economia naţională — ne-a făcut un comentariu asupra legii electorale, apoi a expus programul guvernului. Deci o propagandă electorală înainte de alegeri. Programul guvernului este foarte frumos, însă realizarea lui — asta-i altă chestiune. A vorbit apoi preşedintele guvernului, arătînd necesitatea ca actualul guvern să iasă în alegeri. Asupra acestui fapt sînt de acord, deoarece cu ruşii în ţară este imposibilă o altă guvernare. După-amiază a vorbit G-al Răşcanu, ministrul de război, arătînd necesitatea ca armata să fie unită în alegeri şi să voteze cu guvernul. În acest scop, a alcătuit un birou electoral sub preşedinţia generalului Lascăr, care va organiza felul de votare al armatei. Votarea se va face pe unităţi militare, deci nici pomeneală de libertate în alegeri, cum se laudă guvernul.

Seara a avut loc un banchet la care am ţinut o cuvîntare ocazională.

13 septembrie 1946. Mare vîlvă în ziare, după cuvîntarea ţinută de mine la banchet. Ziarele de stînga au dat-o fragmentar, scoţînd în evidenţă părţile ce le conveneau, iar ziarele de dreapta îşi exprimă nedumerirea asupra faptului că tocmai acum, în ajunul alegerilor, susţin actualul guvern.

Lucrurile stau cu totul altfel. În cuvîntarea mea am spus că ce ar fi convenit mai bine intereselor României ar fi fost un guvern aşa cum a fost alcătuit în a doua guvernare a mea, adică din toate partidele politice, şi că acest guvern ar fi trebuit să dureze pînă la semnarea păcii. Dacă lucrurile n-au fost înţelese de toată lumea la fel cu mine — atunci mai bine că a venit guvernul Groza, care a corespuns acestei perioade, fiind

agreat de ruşi, or ruşii erau atotstăpînitori în ţară. Orice alt guvern fără asentimentul ruşilor nu ar fi putut guverna.

28 septembrie 1946. Invitat de primul-ministru, l-am însoţit la Arad la concursul hipic al Diviziei 1 Cavalerie. Seara ne-am dus la Deva.

29 septembrie 1946. Am plecat din Deva la Alba-Iulia, unde era o întrunire a partidelor ce alcătuiesc guvernul. Am asistat doar la defilare, neluînd parte la cuvîntări şi banchet, deoarece aveau un caracter politic. Defilarea maselor ţărăneşti mi-a plăcut, fiindcă am văzut o manifestaţie românească — numai drapele româneşti şi fotografia Regelui, lipsind de astă dată drapelele ruseşti şi fotografiile lui Stalin şi Lenin.

30 septembrie 1946. Am stat în Deva, cu care ocazie am vizitat Cercul Teritorial. Am făcut şi o vizită la Hunedoara, pentru a vedea castelul Huniazilor.

Seara am plecat spre Bucureşti. În tren am discutat cu primul-ministru despre alegeri. Am spus că faţă de vremurile actuale ar fi bine ca guvernul să iasă învingător, dar cu o majoritate redusă, avînd interesul să arătăm o opoziţie tare. Acest fapt ar uşura guvernarea primului-ministru, care ar domoli poftele stîngii cu ameninţarea că va trece în opoziţie şi în acest caz opoziţia va avea majoritatea.

9 octombrie 1946. Curtea Criminală a pronunţat azi sentinţa în procesul foştilor miniştri de sub Antonescu. Toţi acuzaţii au fost condamnaţi la diferite pedepse, de la 5 la 20 ani închisoare şi confiscarea averii. Această sentinţă nedreaptă a provocat protestul tuturor, căci oameni ce au fost numai cîte două sau trei luni miniştri şi nu au altă vină se trezesc acum condamnaţi. Ce este mai trist e că această Curte criminală era compusă din magistraţi de carieră, care totuşi au nesocotit cele mai elementare legi de dreptate socială.

Către sfîrşitul lunii s-a terminat Conferinţa de pace de la Paris şi acum începe lucrul la Washington, în faţa ONU. Cred că tot aşa de greu se vor desfăşura dezbaterile, întrucît Rusia nu cedează pe nici o chestiune.

3 noiembrie 1946. Am fost la Lugoj, unde a avut loc o serbare foarte frumoasă, constînd din concursul a nouăsprezece coruri din Lugoj şi Banat. Costume interesante şi mai interesantă dragostea populaţiei din această parte a ţării pentru muzică. A urmat apoi un dejun la Primărie, după care, seara, am plecat la Bucureşti.

7 noiembrie 1946. Ziua revoluţiei ruseşti. Recepţie la ambasada rusească, unde a venit şi Regele, care a fost primit cu tot fastul; m-a mirat chiar că D-na Kaftaradze — ambasadoarea —, a făcut o *révérence* ca pe timpul lui Ludovic al XIV-lea. A urmat un program artistic bine întocmit, apoi un bufet foarte bogat.

Lume colosal de multă, încît de-abia te puteai mişca, deşi saloanele ambasadei sînt spaţioase.

8 noiembrie 1946. Ziua Regelui. Te Deum la Patriarhie; apoi, la ora 12, m-am dus la biserica Mihai-Vodă pentru a reprezenta pe Rege la parastasul ce se făcea pentru cei morţi, care au fost decoraţi cu ordinul „Mihai Viteazul".

Se comentează reuşita republicanilor la alegerile din America. Democraţii au fost înfrînţi după o guvernare de 14 ani. Probabil că în politica externă nu va fi nici o schimbare, din contră, cred că acest partid e mai înverşunat împotriva Rusiei.

9 noiembrie 1946. Alegerile din Franţa au dat cîştig de cauză comuniştilor, care au obţinut cele mai multe voturi, nu însă suficiente pentru a avea majoritatea şi astfel să ia ei conducerea. De Gaulle a ieşit slab în alegeri; el a salvat onoarea Franţei, dar acest fapt s-a uitat. Succesul comuniştilor în Franţa cred că face să scadă perspectivele unui război între Rusia şi anglo-americani, fiindcă aceştia nu pot conta pe Franţa.

10 noiembrie 1946. Atenţia publicului este îndreptată către procesul Sumanelor Negre şi Vocii Sîngelui, care se desfăşoară la Curtea Marţială. Observatori ruşi şi anglo-americani asistă la proces.

Propaganda electorală a guvernului este în toi; opoziţia este complet anihilată în a face propagandă.

11 noiembrie 1946. Citesc dările de seamă ale inspecţiilor comandanţilor de corpuri de armată din inspectoratul meu. Este mare jale, căci soldele nu le permit ofiţerilor şi subofiţerilor să mănînce decît o dată pe zi. Cunosc cazul unui maior de stat major care şi-a vîndut mantaua pentru a cumpăra cartofi în vederea iernii. Asemenea tragedii se văd mai în toate familiile lipsite de alte venituri decît acelea ale soldei. Eu, care am cea mai mare soldă din armată, de-abia am putut cumpăra cu toată solda pe o lună 250 kg de cartofi. Mă întreb cum voi ieşi din iarnă, întrucît nu am la dispoziţie suma necesară încălzitului pentru cele trei luni cît durează gerul.

În schimb, guvernul este preocupat numai de propaganda electorală, organizînd manifestaţii deşănţate cu toată pleava societăţii. Cheltuiala făcută cu această propagandă se ridică la miliarde.

16 noiembrie 1946. Am fost citat ca martor al generalului Eftimiu la Curtea Marţială, fiind şi el implicat în procesul mişcării de rezistenţă. Am depus favorabil, întrucît înainte a avut o purtare bună în serviciu; de altfel vina lui nu este prea mare — doar că a furnizat cîteva date generalului Aldea, fără ca el să fie în mişcare.

17 noiembrie 1946. Mitinguri în toate colţurile, organizate de guvern. În Piaţa Universităţii a fost scoasă toată armata din Bucureşti şi pentru prima oară în istoria armatei noastre s-a putut vedea acest fenomen — ca armata izolată să manifeste, din ordin, pentru guvern.

Ziarele anglo-americane menţionează trista situaţie a opoziţiei, care nu e lăsată nici măcar să-şi expună programul şi să afişeze lista de candidaţi. Nu m-ar prinde mirarea ca alegerile din 19 noiembrie să ducă la ruperea relaţiilor dintre anglo-americani şi România, mai ales că aceste relaţii sînt destul de încordate în urma notelor diplomatice trimise de guvern ca răspuns la cele primite de la americani. Această ruptură ar aduce mari neajunsuri, căci avem nevoie de sprijin în refacerea noastră; un sprijin de la ruşi doar naivii îl cred posibil.

Seara tîrziu s-a comunicat sentinţa în procesul mişcării de rezistenţă: şefii au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă; G-al Eftimiu la 15 ani închisoare. Încă unul din cei de la 23 august care se duce...

19 noiembrie 1946. Zi de tristă memorie: se împlinesc patru ani de cînd armata română a fost zdrobită pe Don. Guvernul a găsit cu cale ca în această zi, ce trebuia să fie o zi de doliu, să se facă alegeri generale pentru parlament. Cred că data a fost aleasă de ruşi ca să-şi bată joc de noi, fiindcă guvernul putea să aleagă o dată mai expresivă (1, 10, 20 ale unei luni) sau, ca zi, duminica, o sărbătoare, lunea sau sîmbăta — or, azi este marţi.

Propaganda guvernului costă sute de miliarde de lei; ce lucruri utile s-ar fi putut face cu această sumă! Pe stradă umbli prin afişele de propagandă aruncate, întocmai cum umbli toamna prin frunzele căzute, într-o pădure.

Guvernul şi-a luat toate măsurile pentru reuşita în alegeri. De altfel cred că este mai bine să iasă ei, spre a se compromite complet; însă în interesul ţării ar fi bine ca opoziţia să capete cel puţin un procent de 35%, pentru a se marca o rezistenţă şi ca să se vadă că ruşii nu pot dispune de noi aşa cum ar dori.

22 noiembrie 1946. De-abia azi s-a dat rezultatul definitiv al alegerilor. Telegramele sosite în cursul zilei de 20 de la centrele de votare erau dezastruoase pentru guvern, care intrase în panică. S-a luat atunci hotărîrea „eroică", din îndemnul ru-

şilor, să se treacă la forţă. S-au dat afară din localurile de vot reprezentanţii opoziţiei şi s-au întocmit cu totul alte liste de rezultate ale votării.

Acest rezultat este: Guvernul — 348 deputaţi; naţional-ţărăniştii (Maniu) — 32 deputaţi; Uniunea ungară — 29 deputaţi; naţional-liberalii (Brătianu) — 3 deputaţi; ţărăniştii democraţi (Lupu) — 2 deputaţi; în total: 414 deputaţi. Lumea a rămas consternată de acest rezultat, fiindcă se ştie că masele ţărăneşti sînt pentru Maniu — şi chiar foarte mulţi comunişti. Guvernul are neobrăzarea să trîmbiţeze succesul obţinut... Caracteristic este: cei 29 deputaţi unguri aleşi; au fost judeţe (Ciuc, Odorhei) unde nici guvernul nu a luat vreun mandat. Ungurii ar putea să vină pe această chestiune la Conferinţa ONU pentru a arăta majoritatea lor în anumite ţinuturi din Transilvania, cerînd să li se atribuie o parte din acest teritoriu...

Ce va urma din această mistificare a alegerilor? Probabil că anglo-americanii nu vor recunoaşte guvernul şi nu vor semna tratatul de pace.

29 noiembrie 1946. S-a constituit noul guvern; Groza preşedinte şi Tătărescu vicepreşedinte. Au fost excluse din guvern atît Partidul Naţional Popular cît şi Partidul Ţărănesc de sub conducerea lui Alexandrescu. Au rămas aşadar patru partide, care şi-au împărţit mandatele în mod egal. Din această combinaţie, Partidul Comunist a obţinut un loc de ministru şi unul de subsecretar de stat la departamente importante. Nu ştiu pentru ce, la Ministerul de Război, Vasiliu Răşcanu a fost înlocuit cu G-al Lascăr, care este tot colorat spre stînga şi care este tot aşa de slab şi insignifiant ca şi predecesorul său. Ca director al căilor ferate este numit un fost lucrător din ateliere; acest post a fost ocupat totdeauna de ingineri cu reputaţie bine stabilită...

1 decembrie 1946. Deschiderea Parlamentului. La ora 11 s-a oficiat un Te Deum la Patriarhie în prezenţa Casei Regale, guvernului şi autorităţilor. Deşi invitaţi, n-au luat parte reprezentanţii Angliei şi Americii.

De la Patriarhie am trecut la Camera Deputaţilor, unde la ora 12 a sosit Regele pentru a citi mesajul. Regele a fost îndelung aclamat de către parlament. Examinez sala şi-mi dau seama, după aspectul noilor deputaţi — o adunătură de persoane insignifiante —, ce vor fi în stare să lucreze. De altfel, cred că nici guvernul şi nici Rusia nu doresc ca în parlament să fie personalităţi, ci numai figuranţi.

2 decembrie 1946. Cu ocazia instalării noului ministru de război, am ţinut o cuvîntare în faţa reprezentanţilor armatei în care am criticat purtarea fostului ministru Răşcanu — care a distrus armata, precum şi spiritul de dreptate; era prezent şi el şi a căutat să se dezvinovăţească, dar am simţit că toţi au fost de acord cu interpelarea mea vehementă. Natural că această cuvîntare a nemulţumit guvernul şi mai ales Partidul Comunist şi chiar hotărîseră să mă dea afară din armată, dar au renunţat spre a nu face vîlvă mare. Primul-ministru m-a chemat spre a afla direct cele ce s-au petrecut, spunîndu-mi că am băgat panica în politicieni.

Restul lunii decembrie s-a caracterizat prin activitatea parlamentului: neavînd oameni de seamă, deputaţii actuali doar votează cum li se dă ordin.

Conferinţa păcii s-a terminat la New York fără incidente şi se constată că ruşii bat în retragere pe toată linia.

Mizerie şi dezordine în ţară.

Ianuarie 1947. Începem acest an sub auspicii foarte triste. Seceta, neprevederea guvernului, prevalările ruşilor în contul armistiţiului şi consumul armatelor ruse de ocupaţie au adus foametea în ţară. În special în Moldova se semnalează zilnic oameni ce mor de foame. Foametea nu s-a mai cunoscut sub această formă în România. Se poate spune că guvernarea actuală se soldează cu un faliment — şi încă unul fraudulos. Şi totuşi, guvernul acesta incapabil, care a ajuns odios, nu vrea să plece, fiind susţinut de ruşi; or, acest guvern nu poate soluţiona problema foamei şi a însămînţărilor de primăvară, fi-

indcă nu capătă ajutor de la anglo-americani. Opoziţia se agită, însă fără folos cîtă vreme vor sta în ţară armatele ruseşti.

Alimentele se găsesc greu şi la preţuri mari. Pîine de-abia mai căpătăm o dată pe săptămînă, în celelalte zile doar mălai şi cîteodată nimic. A venit şi frig mare. A fost raţionalizat combustibilul, încît în case avem mai mult frig decît cald; zăpada mare căzută a întrerupt şi circulaţia trenurilor şi circulaţia pe şosele. Trece cîte o săptămînă fără să primim lapte.

Luni, 10 februarie 1947. Azi la ora 16 se semnează tratatul de pace la Paris de către delegaţia română, compusă din Tătărescu — ministru de externe, Pătrăşcanu — ministru de justiţie, Voitec — ministrul educaţiei naţionale şi G-al adj. Dămăceanu — subsecretar de stat la departamentul războiului. De data aceasta delegaţia română n-a mai plecat cu o puzderie de indivizi după ea, cum s-a făcut data trecută cînd s-a discutat tratatul de pace.

Primesc de la Craiova de la fratele meu o scrisoare alarmantă asupra situaţiei alimentare, iar de la comandantul Corpului 7 teritorial un raport prin care-mi face cunoscut că nu mai are cu ce hrăni oamenii şi animalele; soldaţii au început a dezerta în masă din cauza frigului şi foamei.

15 februarie 1947. G-al Creţulescu, comandantul Corpului de Grăniceri, a fost în inspecţie în Moldova de nord şi mi-a raportat mizeria din cauza foametei; zilnic mor acolo oameni de foame.

20 februarie 1947. Americanii, din spirit umanitar, au hotărît trimiterea de ajutoare pentru regiunile înfometate, punînd condiţia că vor supraveghea distribuţia şi că nu vor permite să se înstrăineze alimentele, adică ruşii nu au voie să se atingă de ele, cum au făcut pînă acum cu alimentele dirijate către Moldova, pe care ei le-au capturat, dirijîndu-le spre Rusia.

Multe atacuri în presa rusă la adresa americanilor şi invers; situaţia este destul de încordată; generalul Marshall — minis-

trul de externe american — este foarte tare în răspunsurile ce le dă ruşilor. S-a întors de la Paris şi delegaţia ce a semnat pacea.

A nins foarte mult, încît nu pot circula tramvaiele şi maşinile.

21 februarie 1947. Moneda s-a depreciat mult, aşa că pensionarii şi funcţionarii fără alte venituri sînt în mizerie. Cu solda mea de general, care este cea mai mare din armată, nu pot cumpăra zilnic decît 1/2 litru de lapte, 1/4 kg de fasole, 1/4 kg cartofi şi 1/4 kg pîine, nemairămînînd nimic pentru chirie, încălzit, luminat, îmbrăcat, încălţat etc. Sau, mai bine zis, cu solda mea pe o lună n-aş putea cumpăra decît 65 de ouă, deoarece oul a ajuns la 12 000 lei unul. Din această cauză, fiecare este silit să recurgă la fel de fel de operaţii mai mult sau mai puţin corecte, pentru a-şi asigura existenţa. Ne-am coborît numai la preocupări animalice, adică numai în legătură cu hrana; preocupările de ordin mai înalt au fost excluse.

Funcţionarii statului au ajuns de o incorectitudine cum n-a fost niciodată; o decădere morală, de la cei mai înalţi la cei mai de jos. De altfel, exemplul de incorectitudine îl dau în primul rînd miniştrii, mai ales acei ai comuniştilor, care-şi agonisesc averi pentru ca mai tîrziu să fie la adăpost.

Între miniştrii de externe rus şi american au fost schimbate unele note diplomatice nu tocmai prietenoase.

23 februarie 1947. Ziua Armatei Roşii; prilej pentru ploconeli faţă de ruşi a multor profitori, în cap cu ministrul de război, G-al Lascăr. Am fost invitat de către ruşi la o recepţie, însă am pretextat că sînt bolnav.

S-a înapoiat G-al Susaikov iar în Bucureşti, lucru ce nu miroase a bine, căci asta înseamnă sprijinirea comuniştilor.

În America văd că se lucrează intens la pregătiri de război şi nimeni nu se gîndeşte acolo la reducerea efectivelor. Rusia a acceptat în fine să examineze problema conturilor ce are faţă de America, care a împrumutat-o cu două miliarde jumătate

de lire sterline sau 11 miliarde dolari. Şi în Anglia se fac pregătiri militare serioase. Rusia, în schimb, anunţă că a demobilizat numeroase contingente; eu văd însă în România un număr foarte mare de unităţi ruse.

Martie 1947. Au început să sosească ajutoarele americane pentru Moldova. Se pare că asistăm la certuri între diferitele grupări ale guvernului. Lucrurile merg prost, şi asta se vede din numeroasele arestări făcute în ultimul timp. Încercările comuniştilor de a scoate pe lucrători să ceară rămînerea ruşilor în ţară au eşuat şi la Bucureşti, şi la Craiova.

Aşteptăm cu nerăbdare ratificarea tratatului de pace de către ruşi, care intenţionat întîrzie. Diferiţi delegaţi ai Conferinţei de la Moscova au luat drumul într-acolo, căci la 10 martie începe conferinţa.

9 martie 1947. Numeroase arestări, mai ales în rîndurile Partidului Naţional-Ţărănesc, au fost săvîrşite în ultimele nopţi. Deţinuţii politici au fost transportaţi în lanţuri la Aiud.

14 martie 1947. Discursul lui Truman a produs consternare generală. Este cel mai tare discurs ce s-a ţinut contra Rusiei şi comuniştilor. Este interesant faptul că opinia publică americană e cîştigată pentru un eventual război contra Rusiei. Este o redresare generală, ce se produce în toate ţările, şi speranţe noi se întrevăd.

20 martie 1947. Conferinţa de la Moscova a început sub auspicii nefavorabile, prin faptul că URSS ar vrea ca Anglia şi America să adopte principiile şi metodele ei.

Actuala criză în afacerile mondiale se datoreşte exclusiv eforturilor sovietice de a domina alte ţări, pentru realizarea scopurilor sale de expansiune a comunismului. Anglia are o atitudine şovăielnică datorită greutăţilor interne, rămîne doar America să se arate fermă. Schimbul de note anglo-american relativ la amestecul Rusiei în afacerile interne ale Ungariei n-a dat rezultate satisfăcătoare.

Discursul lui Truman este la ordinea zilei şi mulţi cred că el a apropiat posibilitatea unui război; de altfel, asta ar fi soluţia cea bună pentru lichidarea comunismului.

28 martie 1947. Conferinţa de la Moscova merge greu, ca să nu zicem că nu merge deloc. Ajutorul Americii dat Turciei şi Greciei se comentează defavorabil de comunişti.

În ţară haosul sporeşte. Dictatura verde a lui Antonescu a fost înlocuită prin dictatura roşie a comuniştilor, care este mai teribilă.

Comuniştii fac pregătiri pentru o lovitură de stat cînd vor pleca ruşii, procedînd la dezorganizarea armatei ce nu este cu ei şi invers, la organizarea unităţilor pe care contează, în special a Diviziei Tudor Vladimirescu. În Bucureşti nu sînt decît unităţi subordonate comuniştilor, aşa că este uşor de dat lovitura.

Reacţiunea trebuie organizată în afară şi mai ales în Ardeal, unde curentul anticomunist este puternic. Comuniştii au toată iniţiativa; primul-ministru Groza şi Tătărescu sînt numai nişte figuranţi, fără nici o autoritate, care în mod inconştient vor duce ţara la război civil.

Alimentele lipsesc şi rar mai căpătăm pîine; cu ceva cartofi, orez sau macaroane simt veşnic că nu sînt sătul. Se găseşte carne de miel la preţul de 80 000 lei, însă nu pot să cumpăr, deşi solda mi-a fost ridicată de două ori şi jumătate. Statul nu mai posedă devize străine, încît cei din străinătate nu pot fi plătiţi.

Zilnic se descoperă fraude făcute de comunişti, care fură ca-n codru.

29 martie 1947. Anglia este prima ţară care a ratificat tratatul nostru de pace. În Camera Comunelor s-a examinat în detaliu tratatul şi deputatul conservator Savory şi-a exprimat regretul că nu s-a atribuit României şi Basarabia. Un străin vede bine situaţia Basarabiei, pe cînd comuniştii români sînt de acord a susţine că această provincie se cuvine Rusiei; de-ar

fi după ei, apoi cred că ar ceda Rusiei toată ţara românească. Tot cu ocazia ratificării tratatului de pace, ministrul englez MacNeil a declarat că Anglia nu recunoaşte legalitatea constituirii guvernului român, întrucît în România nu se respectă drepturile omului.

2 aprilie 1947. A sosit vestea morţii Regelui George al II-lea al Greciei. Dată fiind situaţia din Grecia, multă lume înclină să creadă că moartea nu este naturală.

În orice caz, nu cred să aibă vreo influenţă asupra politicii generale; fratele defunctului a şi fost proclamat rege — Regele Paul I. Curtea noastră regală a luat doliu mare, întrucît regele defunct este fratele Reginei-mame şi deci unchi Regelui nostru.

Timpul în ţară se arată foarte nenormal, căci de pe acum a început seceta. Recolta de grîu a fost în mare parte compromisă de gerul de astă-iarnă. Ne aşteaptă oare iar un an de secetă şi nenorociri?

3 aprilie 1947. Guvernul a elaborat o decizie prin care stabileşte salarizarea funcţionarilor şi lucrătorilor din instituţiile bancare şi întreprinderile industriale. Tabloul de salarizare cuprinde cifre impresionante. Sînt de remarcat următoarele: guvernul nu se ocupă, cum ar fi normal, de salarizarea funcţionarilor statului, ci de particulari; apoi, impunerea unor asemenea salarii înseamnă falimentul instituţiilor bancare şi întreprinderilor industriale, care se vor găsi în imposibilitate de a plăti salariile, dacă nu urcă pînă la de patru ori marfa ce-o produc. Aşadar, guvernul este preocupat de a ruina totul.

10 aprilie 1947. Generalul De Gaulle, care a stat pînă acum în rezervă, a luat o puternică ofensivă politică. Discursul pronunţat la Strasbourg a stîrnit mare interes. Se desprinde din discurs o critică severă la adresa conducătorilor de azi ai Franţei, care nu pot rezolva problemele interne; iar pe tărîm extern Franţa ar trebui să-şi păstreze situaţia de mare putere apuseană, pentru a menţine echilibrul între cei doi giganţi, Rusia şi

America. Natural că acţiunea lui De Gaulle este criticată de comuniştii şi socialiştii din toată lumea, în schimb are adeziunea celorlalţi. Generalul De Gaulle îşi dă seama că momentan se ciocnesc două concepţii şi el socoteşte, pe drept cuvînt, că cea americană are mai multe asemănări cu tradiţia şi cu structura Franţei. De Gaulle se declară împotriva oricărui sistem totalitar şi vizează direct pe comunişti.

Cu această ocazie s-au pus bazele unui nou partid politic: *Uniunea Poporului Francez.*

23 aprilie 1947. Lilienthal, preşedintele Comisiei pentru energia atomică, a declarat că este necesar să se menţină secretul energiei atomice.

Conferinţa de la Moscova este pe terminate. Rezultatele sînt nesatisfăcătoare. Nici chiar tratatul cu Austria n-a putut fi dus la bun sfîrşit, întrucît sînt trei puncte importante, unde nu se poate cădea de acord: 1) revendicările teritoriale ale Iugoslaviei; 2) reparaţiile cerute Austriei; 3) chestiunea bunurilor germane. Se pare că dificultăţile sînt create de ruşi, care au interesul ca tratatul cu Austria să se facă cît mai tîrziu, pe de-o parte ca să stoarcă această ţară şi pe de alta ca să plece cît mai tîrziu din centrul Europei, din Ungaria şi România, fiindcă ruşii au condiţionat rămînerea lor în Ungaria şi România de evacuarea Austriei.

Ultimele alegeri din Germania în zona britanică au indicat o vizibilă majoritate antimarxistă.

În Japonia, alegerile au dat cîştig de cauză conservatorilor, un singur comunist a reuşit, aşa că Japonia va fi desigur contra Rusiei într-un eventual conflict.

26 aprilie 1947. Conferinţa de la Moscova a luat sfîrşit; rezultatul se poate considera nul. Totuşi, a ieşit în evidenţă diferenţa de concepţii dintre Est şi Vest. Miniştrii de externe au plecat spre ţările lor, unde desigur vor face destăinuiri, aruncînd vina insuccesului pe ruşi. Ce va ieşi de aici vom vedea.

1 mai 1947. Ziua muncii. A fost sărbătorită cu mare defilare în Piaţa Victoriei, unde au asistat reprezentanţii Rusiei şi guvernul. Muncitorii au fost scoşi cu forţa la defilare. Lipsă de entuziasm. Peste tot fotografiile lui Engels, Marx, Lenin, Stalin, nici o fotografie de-a Regelui. Mă întreb ce-or căuta fotografiile acestor venetici, care n-au nimic comun cu ţara românească...

Banca Naţională a emis bancnote de 1 milion şi guvernul tot nu crede că sîntem în inflaţie. Aghiotantul meu mi-a adus solda pe aprilie, adică şapte bilete de cîte 1 milion, ceea ce reprezintă, la preţurile pieţei, costul unei săptămîni de existenţă. Mizeria creşte şi o dată cu seceta, ce ne ameninţă a treia oară consecutiv. Timp de zece zile n-am primit nici pîine, nici mălai, rămînînd să se descurce fiecare cum poate.

6 mai 1947. Preşedintele Comitetului Afacerilor Străine din Camera Reprezentanţilor, Charles Eaton, a susţinut împrumutul dat Turciei şi Greciei pentru a împiedica întinderea comunismului în Orientul mijlociu. Este cert că politica rusă trădează marşul comunismului spre dominaţia lumii. D-l Eaton analizează modul în care Rusia a rupt teritorii din Finlanda, Polonia şi România şi caută să-şi întindă influenţa.

Cheia viitorului omenirii va fi ori comunismul, ori democraţia americană.

9 mai 1947. S-a serbat ziua victoriei, fiindcă ruşii au ales această dată. Noi de fapt ar trebui s-o serbăm la 10 mai, cînd a încetat focul pe frontul armatelor române, în anul 1945.

La Cercul Militar a avut loc o solemnitate, unde Regele a decorat cîţiva ofiţeri ruşi.

10 Mai 1947. Cea mai mare sărbătoare a poporului românesc. Avînd în vedere situaţia nenorocită din ţară, s-a serbat într-un cadru restrîns. Cu acest prilej o delegaţie cehoslovacă a venit să confere un stoc de decoraţii ofiţerilor români şi trupei ce au luptat în Cehoslovacia.

Nu am luat parte la această solemnitate, fiind informat că am fost şters de pe tabelul decoraţiilor, deşi în acel timp am fost şeful Marelui Stat Major, pînă la terminarea operaţiilor.

11 mai 1947. Cu ocazia Zilei victoriei, la Paris au avut loc manifestaţii de simpatie pentru De Gaulle, populaţia strigînd: „De Gaulle la guvern, Thorez la spînzurătoare!" Se redresează francezii...

Dispariţia comuniştilor din guvernul francez este viu discutată. Nu rămîne nici o îndoială că lumea a înţeles că nu e posibilă nici o colaborare, a nici unui partid, cu comuniştii, fără a se înjosi sau a dispărea. Comuniştii au fost demascaţi că primesc ordine din afară şi urmăresc a pune ei singuri mîna pe putere. Acest fapt l-am constatat eu încă din 1944, în a doua mea guvernare, şi am atras atenţia la toţi. Acum se vede clar la noi că partidele din guvernul nostru sînt complet înlăturate şi iniţiativa o au comuniştii. Nu ştiu ce părere au Groza şi Tătărescu, de ale căror partide nici nu se mai pomeneşte.

La Bucureşti a avut loc la Palatul Regal solemnitatea decernării de către preşedintele Truman a medaliei „Legiunea Meritului" Majestăţii Sale Regele Mihai, de faţă fiind generalul Schuyler şi Burton Barry, din comisia americană. Interesant este că apreciază mai just fapta Regelui la 23 august şi acceptă că numai noi, fără ajutor rusesc, am gonit pe germani din ţară, mutînd frontul cu 500 km spre vest. Jurnalele noastre, care sînt controlate de cenzura comunistă, n-au dat dezvoltarea necesară acestui fapt important.

31 mai 1947. Ungaria a intrat într-o criză politică. Premierul ungur Ferenc Nagy a fugit în Elveţia, de unde şi-a dat demisia. Socialiştii şi comuniştii unguri, îndemnaţi de ruşi, caută să pună mîna pe putere înainte ca ruşii să părăsească Ungaria. Partidul Mişcarea Agrariană se ţine însă tare pe poziţie. Presa engleză şi americană se interesează de evenimentele din Ungaria şi atacă pe faţă pe ruşi, socotindu-i provocatori.

Iunie 1947. Această lună se caracterizează printr-o activitate intensă a Partidului Comunist pentru a cuceri locul întîi între partidele ce alcătuiesc guvernul. Au reuşit să aibă toată iniţiativa, iar preşedintele şi vicepreşedintele guvernului sînt acum prizonierii Partidului Comunist.

Tătărescu face mare vîlvă cu un memoriu prin care arată activitatea negativă a guvernului în cei doi ani de guvernare; acest memoriu este o autocritică foarte dreaptă şi cere revizuirea programului de guvernare. Memoriul a indispus şi pe ruşi şi pe comunişti, care tot timpul au făcut reclamă mincinoasă de ce bine merge în ţară. Ce măsuri se vor lua contra lui Tătărescu? Probabil va fi scos din guvern şi nu m-ar mira să-l văd trecut apoi în rîndul criminalilor de război.

Pentru că America a cîştigat multă popularitate în ţară prin ajutorul de cereale şi materiale trimis în regiunile bîntuite de secetă, comuniştii, pentru a ridica prestigiul Rusiei, au anunţat sus şi tare că şi ruşii ne vor da cereale, în condiţii mai favorabile decît americanii. Or, se ştie că în Rusia este mare lipsă şi n-au avut nici un scrupul de-a lua chiar din alimentele ce ne-au fost trimise de americani, iar aşa-zisul ajutor ce ni-l dau este tot grîul nostru — pe care s-au învoit să ni-l lase pînă la recolta viitoare...

Guvernul, pentru a face economie, a hotărît să scoată din serviciu treizeci la sută din personalul fiecărui minister. Natural că selecţiunea se face de către comunişti, care aruncă pe drumuri pe cei ce nu sînt înscrişi în partidul lor. Şi din armată este vorba să fie scoşi încă 1 200 ofiţeri, din cei ce nu s-au adaptat regimului comunist. Ministrul de război a făcut unele sondaje la Palat, spre a vedea dacă ar întîmpina vreo rezistenţă în cazul cînd aş fi scos şi eu din armată, deoarece comuniştii ar dori-o. Întrucît scoaterea mea din armată ar face oarecare vîlvă, au renunţat pentru moment.

La Paris s-au adunat Molotov, Bevin şi Bidault spre a discuta propunerile de ajutorare a ţărilor europene, pentru refacerea lor. Natural că discuţiile merg foarte greu, deoarece Rusia, se vede limpede, este contra acestui plan.

1 iulie 1947. Zi foarte însemnată pentru mine, întrucît azi împlinesc 40 de ani de serviciu efectiv în armată, căci am ieşit sublocotenent la 1 iulie 1907.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri ar fi dorit să fiu sărbătorit cu această ocazie, însă, avînd în vedere mizeria şi foametea din ţară, pe de-o parte, iar pe de altă parte dorinţa unora de-a mă vedea plecat din armată, am cerut să fiu lăsat în pace; şi, pentru a nu mai avea nici o legătură pentru moment cu guvernanţii, am cerut un concediu de 90 de zile spre a-mi căuta sănătatea, fiind suferind în momentul de faţă.

Probabil că în urma aprobării acestui concediu voi fi înlocuit în postul de inspector general de armată cu unul din generalii bine văzuţi de comunişti. Plec fără nici un regret, deoarece armata ce-a rămas este o creaţie pur comunistă şi în realitate nu mai am mult de servit, deoarece în ianuarie viitor urmează să fiu pensionat — împlinind vîrsta de pensionare pentru gradul cel mai mare din armată, adică 63 de ani. Îmi convine aşadar să stau pînă atunci în concediu, iar nu scos din armată chiar în momentul de faţă, cum ar dori comuniştii.

2 iulie 1947. Conferinţa de la Paris cu cei trei miniştri de externe s-a terminat cu un eşec complet, căci Molotov n-a acceptat nici o propunere franceză sau engleză. Molotov a părăsit imediat Parisul, plecînd la Moscova. Motivul expus de Molotov este că ajutorarea statelor după propunerea Marshall înseamnă un amestec în treburile interne ale ţărilor mici. Nimic mai ridicol ca acest argument, cînd Rusia se amestecă în cele mai mici amănunte ale conducerii interne a ţărilor din zona ei de influenţă. În România Rusia a hotărît pînă şi ce ofiţeri şi subofiţeri să fie scoşi din armată. Numirea în posturile mai importante şi în diplomaţie nu se face decît de Rusia; paşapoartele de plecare din România nu se eliberează decît de Rusia — şi la un preţ foarte mare. Nimic nu se face în interior fără avizul Rusiei.

12 iulie 1947. La Paris s-a întrunit conferinţa propusă de Bevin şi Bidault, la care participă şaisprezece state. Cele opt

state de sub influenţa rusă au refuzat să participe, deşi tocmai aceste state ar fi avut nevoie de cel mai mare ajutor, fiind sărăcite de ruşi. Printre acestea din urmă sîntem şi noi, răspunzînd că nu avem nevoie de ajutor şi că nu vrem ca prin acest ajutor să devenim subjugaţi americanilor; este răspunsul tipic, ce l-a formulat de la început Molotov ca să saboteze Conferinţa de la Paris. Natural că majoritatea românilor sînt indignaţi de acest refuz.

13 iulie 1947. Groza şi Tătărescu au plecat la Sofia, pentru strîngerea relaţiilor, după ce mai întîi au trimis Angliei şi Americii o notă de răspuns la protestul că în România nu mai există libertate şi că opoziţia este persecutată şi închisă fără motiv. Răspunsul lui Tătărescu este chiar ridicol, deoarece e în contradicţie cu memoriul lui din luna trecută, în care tocmai că protesta contra arestărilor ilegale şi persecuţiei.

14 iulie 1947. Ministrul de interne, ca să scape de conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc, a făcut o înscenare cum că fruntaşii partidului vroiau să fugă în străinătate. Pentru aceasta, au ridicat pe aceşti fruntaşi noaptea şi i-au transportat pe un aeroport, unde poliţia, anunţată, a venit să-i surprindă.

Înscenarea este grosolană, fiindcă nici un avion de pasageri nu mai este în aviaţia noastră, toate fiind luate de ruşi; apoi, avionul fotografiat pe cîmp, cu care se zice că aceşti fruntaşi, în număr de 12, urmau să fugă, este un avion de două locuri cu un singur motor. Pe acest motiv, al fugii, au fost arestaţi Mihalache, vicepreşedintele partidului şi Penescu, secretar general al partidului, dimpreună cu alte persoane marcante. Iuliu Maniu are domiciliu forţat. Începe acum teroarea pentru a distruge organizaţiile Partidului Naţional-Ţărănesc, cel mai tare şi mai popular partid din ţară şi de care comuniştii au teamă. Nu se poate să nu fie o dreptate divină care să nu răzbune ororile şi nedreptăţile ce se fac acum!

Ministrul de interne probabil că plănuieşte acum să facă o înscenare şi partidului liberal şi socialist independent, pentru a distruge toată opoziţia şi a se ajunge, ca în Rusia, la un sin-

gur partid în ţară, adică cel comunist. Partidele lui Groza şi Tătărescu vor fi desfiinţate foarte uşor la urmă.

15 iulie 1947. Au apărut bancnote de 5 milioane de lei şi guvernul susţine că nu sîntem în inflaţie. Noroc că a mai plouat în timpul din urmă şi o parte din recoltă s-a îndreptat; dacă nu vom avea grîu suficient, cel puţin poate vom avea noroc să avem porumb, zarzavaturi şi nutreţ pentru vite.

Comprimările funcţionarilor, ordonate de guvern, au fost deja puse în aplicare şi mulţi au rămas pe drumuri — din care cauză sînt numeroase sinucideri. Cel mai trist este că comuniştii completează locurile cu partizani de-ai lor, cînd era vorba ca aceste locuri să rămînă vacante pentru economie.

22 iulie 1947. Toată lumea vorbeşte numai de războiul care trebuie să izbucnească între ruşi şi americani. În definitiv, de ce ar începe acum şi n-a început mai demult, întrucît prilejuri pentru aşa ceva au fost destule...

Sînt dintre cei ce cred că nu va izbucni acest război mult aşteptat, fiindcă America — şi mai ales Anglia — nu au putinţa de-a ajuta decît cu bani, cu aviaţie şi flotă, aşa că trebuie să găsească în Europa o ţară sau mai multe care să poată mobiliza 10 milioane de soldaţi şi aceştia să facă războiul propriu-zis. Or, în Europa situaţia este dezastruoasă: Franţa se află, poate, în preajma unui război civil, Italia e foarte propice pentru comunizare, Grecia nu este în stare să lichideze partizanii, iar Turcia nu poate să se măsoare cu colosul rusesc. Numai Germania ar fi putut face faţă Rusiei, dacă politica anglo-americană n-o aducea la ruină completă. În Extremul Orient situaţia ar fi ceva mai bună, căci japonezii ar lupta contra Rusiei; din nenorocire, nu se poate conta pe China, unde războiul civil nu are sfîrşit. Prin urmare, asistăm la un război diplomatic; dar începerea ostilităţilor nu o văd.

Ruşii se găsesc într-o situaţie strategică bună, căci din primul moment pot surprinde Constantinopolul, Triestul şi regiunea industrială din Westfalia. Nu se poate şti ce au lucrat an-

glo-americanii în zona lor de ocupaţie din Germania şi dacă au pregătit pe germanii de acolo pentru război.

25 iulie 1947. Din cercetările făcute se pare că în adevăr şefii naţional-ţărănişti au avut intenţia de-a fugi în străinătate, încît nu a fost o înscenare fuga lor, ci au căzut într-o cursă. În orice caz, era greşit să fugă, părăsind cîmpul de luptă din interiorul ţării.

Luna august 1947. Această lună e bogată în evenimente interne, căci partidul cel mai tare şi popular — naţional-ţărănesc — a fost dizolvat complet şi şefii săi arestaţi, în frunte cu Maniu. Vor fi traduşi în faţa unui tribunal, pentru judecare. Fuga şefilor în străinătate a dat prilejul să se ia aceste măsuri drastice.

Un alt eveniment a fost stabilizarea făcută de guvern — în condiţii cu totul surprinzătoare. Nu a fost o stabilizare, ci o confiscare de averi, căci s-a dat dreptul de a schimba numai o sumă infim de mică, care abia îţi ajungea să trăieşti cîteva zile. Au fost ruinaţi complet negustorii şi ţăranii, care aveau sume mari de bani; însă, neputînd să le schimbe, şi-au văzut munca irosită. Schimbul s-a făcut la 1 leu stabilizat pentru 20 000 lei vechi, iar suma cea mai mare admisă la schimb a fost de 5 milioane. Cum eram în inflaţie, fiecare deţinea zeci, sute şi chiar miliarde de lei.

Partidul Comunist Român conduce totul, iar celelalte partide din bloc nu mai există. Cred că în curînd şi guvernul va fi făcut numai din comunişti.

23 August 1947. Ziua de 23 august s-a sărbătorit cu destul fast, dar nu s-a pomenit nimic de Rege şi colaboratorii săi în săvîrşirea acestui act. Ziarul comunist *Scînteia* chiar relevă că toată acţiunea de la 23 august se datoreşte Partidului Comunist şi că Gheorghiu-Dej, din închisoare, a condus operaţiunile.

Pe plan extern nici o schimbare, decît schimb de note diplomatice, de multe ori cu conţinut foarte puţin diplomatic.

Rusia a dat ordin — şi nouă şi bulgarilor — să ratificăm tratatul de pace în parlament. Propunerea de ratificare a venit din partea Partidului Comunist şi s-a ales ziua de azi pentru săvîrşirea acestui act, deşi în mod normal tratatul trebuia ratificat încă din luna martie.

Cu ocazia ratificării, este interesant discursul lui Tătărescu în parlament, căci are curajul de-a scoate în evidenţă acţiunea Regelui şi colaboratorilor săi în actul de la 23 august 1944 şi apoi relevă meritele armatei române după 23 august 1944, insistînd că dacă sînt şi părţi bune în tratatul de pace, apoi aceasta se datoreşte numai Regelui şi armatei. Nu cred să fi făcut plăcere acest discurs — mai ales comuniştilor, care îşi asumă toată acţiunea de la 23 august.

În orice caz, Tătărescu a dovedit mult curaj, nu ca primulministru, care în cuvîntările sale nu iese din directivele comuniştilor; nu înţeleg pentru ce zice că mai are şi el un partid — Frontul Plugarilor — şi nu trece ferm în tabăra comunistă...

30 august 1947. În fine a ratificat şi Rusia tratatul de pace cu România. Să vedem acum dacă se va executa şi îşi va retrage trupele din România, lăsînd numai pe cele prevăzute pentru paza liniilor de comunicaţie cu Austria. Dacă ar începe ruşii să plece din ţară, apoi ar fi o mare uşurare pentru noi, căci întreţinerea lor ne-a secătuit de tot.

ANEXĂ

Raportul generalului Sănătescu
din 28 octombrie 1942
către comandantul Armatei a III-a

Confidenţial
Personal

Iestaratovski, 28 octombrie 1942

Comandantul Corpului 4 Armată
către
Dl Comandant al Armatei a III-a

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele:

Deşi am luat comanda acestui sector defensiv — apărat de Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie — numai de la 12 octombrie, totuşi, din cauza deselor inspecţii ce aproape zilnic am făcut pe front, precum şi felului cum trupele Diviziei 13 Infanterie s-au comportat în ziua de 24 octombrie, cu ocazia atacului inamic din regiunea Kleţkaia către cota 154.7, precum şi a contraatacului executat la 26 şi 27 octombrie, pentru recucerirea poziţiei pierdute, mi-am făcut următoarea convingere:

I. Trupele Corpului 4 Armată (Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie) au moralul foarte scăzut — mai ales Divizia 13, datorită faptului:

a) pierderi zilnice în linia de luptă, chiar cînd nu sînt acţiuni;

b) neputinţa de a schimba pe rînd trupele din linia I, din lipsă de rezerve, pentru a se putea odihni, spăla, cîrpi etc.;

c) nepriceperea trupei — pentru ce se luptă la o aşa mare distanţă de ţară;

d) iar pentru ofiţeri, se adaugă că sînt conştienţi că apără un front în disproporţie cu mijloacele de care dispun.

II. Comandamentele sînt foarte obosite, fiindcă n-au nici un răgaz pentru odihnă, ofiţerii fiind siliţi a alerga tot timpul pe linia de luptă, pentru a susţine moralul trupei.

III. Infanteria e slab instruită; nu este conştientă de puterea armamentului ei, de care nu face uz, şi aşteaptă ca artileria — prin trageri de oprire — să oprească orice atac, cît de neînsemnat ar fi el. Am ajuns să întrebuinţăm şi artileria grea în trageri de oprire, contrar tuturor regulilor.

Am găsit într-o zi o companie de Brandt-uri grele, care nu trăsese nici un proiectil cu ocazia unui atac inamic, pe motiv că să nu se descopere, iar în atacul inamic de la 24 octombrie toate Brandt-urile (şi erau foarte numeroase) au consumat numai 420 proiectile; în schimb, artileria şi-a făcut datoria pe deplin.

IV. Artileria e prea numeroasă, pe front neavînd nici o protecţie, linia de luptă fiind prea slabă şi lipsită complet de rezerve.

Faţă de aceste constatări propun:

I. A se face o altă regrupare a forţelor, dîndu-se fronturi de apărat proporţionale cu capacitatea unităţilor luptătoare. În această regrupare, să se păstreze pe cît posibil organica de pace, pentru ca fiecare să răspundă de felul cum şi-a instruit trupa.

II. A se da posibilitatea să se creeze rezerve la toate eşaloanele de comandament, începînd de la regiment pînă la corpul de armată, căci numai aşa se poate păstra poziţia şi totdeodată se asigură şi releva trupelor din linia I, prin rotaţia cu unităţile din rezervă. Astăzi, nici un eşalon de comandament nu dispune de nici o rezervă.

III. A grupa Brandt-urile grele în baterii comandate de ofiţeri de artilerie, căci cei din infanterie nu ştiu a le întrebuinţa. Am şi dat ordin să se procedeze astfel la Divizia 13, deoarece am experimentat acest lucru anul trecut şi am obţinut bune rezultate.

IV. A se da materialele necesare (sîrmă, pari, mine) pentru întărirea poziţiei.

Trebuie neapărat realizate aceste propuneri, precum şi altele ce credeţi de cuviinţă, fiindcă dacă pînă acum s-a făcut faţă cu mare greutate la incursiuni şi atacuri locale, cînd va fi vorba de un atac pregătit şi însoţit de care de luptă *tot frontul se va prăbuşi.*

Comandantul Corpului 4 Armată
General de corp armată
Sănătescu

Scrisoarea generalului Sănătescu către Mihai Borcea

12 ianuarie 1943 Krasnîi Luci (100 km est de Stalino)

Iubite Mihăiţă, Îţi scriu prin curier căci poşta de la noi funcţionează greu, deşi am primit scrisorile ce mi-ai trimis, chiar şi recomandata ultimă. De ne vom mai întîlni, apoi am ce să-ţi povestesc. Voi doar bănuiţi cele ce s-au petrecut pe aici; însă realitatea este mult mai grozavă. Armata noastră e complet distrusă, nu mai există un tun, iar infanteria şi-a pierdut nouăzeci la sută din armamentul său. Am rămas mai mare peste toate rămăşiţele armatei, pe care caut să le adun şi apoi să le aduc în zona Stalino. Ce voi face pe urmă nu ştiu. În orice caz, Armatei a III-a, din 170 000 oameni şi 70 000 cai, dacă i-au mai rămas 40 000 oameni şi 20 000 cai. Înţelegi ce bătaie de cap am fiind numai cu formaţiuni de servicii, coloane, spitale, ambulanţe, depozite, ateliere etc., căci numai acestea au mai rămas. Pune pe deasupra vremea rea şi rece — şi aş fi bucuros dacă măcar jumătate vor mai ajunge în ţară.

Eu nu ştiu cum mai rezistă Verdeş — şeful de stat major al Corpului 4 Armată — şi ceilalţi ofiţeri ai comandamentului, care sînt zi şi noapte pe drumuri. Nu înţeleg pentru ce ne ţin sechestraţi aici şi nu transportă în ţară aceste rămăşiţe, din care nu se mai poate organiza nimic pentru bătălie.

Acum încep a căuta răspunderile şi mulţi îşi vor pierde comanda. Eu stau pe picioare solid, întîi fiindcă pe timpul operaţiunilor Corpul 4 Armată şi-a păstrat calmul şi a făcut tot ce era omeneşte posibil; apoi, fiindcă la 28 octombrie am înaintat un memoriu prin care am arătat că modul cum se concepe apărarea pe Don este tot ce poate fi mai greşit şi că directiva dată de Hitler este falsă şi mergem sigur la prăbuşirea frontului. Memoriul meu a fost citit de eşaloanele superioare, dar nu le-a plăcut, dîndu-mi a înţelege că eu nu sînt decît un simplu executant şi să-mi văd de treaba mea.

Tot ce am prevăzut s-a întîmplat, ba în proporţii mult mai mari decît eu însumi aş fi crezut.

De altfel, mi-am însemnat zi cu zi tot acest episod nenorocit al armatei noastre şi poate că într-o zi aceste note vor avea valoare. Germanii trebuiau să pătimească, regret însă că am fost şi noi amestecaţi în acest dezastru. Cine vrea să fie tare peste tot este slab peste tot, aşa spune un principiu în strategie, şi germanii l-au nesocotit. A fost una din cele mai grozave surprinderi strategice ce se cunosc, pe care ruşii au realizat-o cu multă dibăcie.

Iată dar, dragă Mihăiţă, ce mi-a rezervat soarta: să fiu actor la cea mai mare tragedie a armatei române, ba mai mult, să joc prologul acestei tragedii singur, căci acţiunea din 19 noiembrie a început în zona Corpului 4 Armată şi alături, la divizia generalului Stavrescu (care nu era sub ordinele mele în acel moment).

Am plecat cu o mîndră oştire şi vom reveni cu nişte resturi. Donul şi Cirul au fost Berezina armatei române.

Aud că vine în apropierea mea şi Armata a IV-a a lui Constantinescu, cam în aceeaşi situaţie tristă de distrugere.

Oare vor răspunde de acest dezastru cei vinovaţi? Cum mi-ar plăcea să fiu procuror în acest proces al Neamului! Înţelegi şi tu în ce stare sufletească mă găsesc. Îţi trimit salutările mele şi te rog a adresa tuturor cunoscuţilor cele mai bune şi alese sentimente ce le păstrez.

Cu toată dragostea,
Sănătescu

Sinteza operaţiunilor armatelor române de la 23 august 1944 pînă la capitularea forţelor germane*

1.— În urma capitulării fără condiţii a Germaniei faţă de Naţiunile Unite, operaţiunile militare pe fronturile armatelor române au luat sfîrşit:

— la 10 mai 1945, ora 10,00, pe frontul Armatei I şi

— la 12 mai 1945, ora 05,00, pe frontul Armatei a IV-a.

În prezent, trupele române sînt regrupate într-o zonă la 100 km sud-est de Praga, în Cehoslovacia.

După o înaintare de peste 1 200 km, după opt luni şi jumătate de eforturi continue, de jertfe sîngeroase şi de importante succese militare, realizate de trupele noastre alături de armatele sovietice — pentru cauza comună a Naţiunilor Unite — Armata Română însumează azi o contribuţie însemnată, al cărei bilanţ se impune — nu numai ca un omagiu adus ostaşilor noştri, dar şi ca o măsură justă a aportului României în războiul contra Germaniei hitleriste şi Ungariei.

2.— La 23 August 1944, prin înţeleptul act politic al M.S. Regelui Mihai I, urmat de trecerea imediată la acţiune a Armatei Române de partea Naţiunilor Unite, s-a răpit orice posibilitate germanilor de a prelungi rezistenţa lor în această regiune, fie pe linia fortificată F—N—B, fie pe arcul carpatic, fie pe Munţii Apuseni.

Prin acestă acţiune *imediată şi efectivă* a Armatei Române, s-au adus avantaje determinante Naţiunilor Unite, atît la aripa sudică a frontului de est, cît şi în Balcani.

În declaraţiunile făcute de feldmareşalul Rundstedt, el menţionează ca una din cauzele principale ale prăbuşirii forţei militare germane faptul pierderii materiilor prime, în special a acelora din România.

---

* Pe coperta broşurii generalului Sănătescu se afla următoarea *Notă*: „Nu este voie a se publica în această formă. Se pot folosi datele pentru articole de revistă sau ziare." (*N. ed.*)

Datorită acestei acţiuni *imediate şi efective* a Armatei Române de partea Naţiunilor Unite, s-au putut realiza:

— curăţirea întregului teritoriu al României de elementele germano-maghiare, operaţiune efectuată de Armata Română în timp de 8 zile, realizînd capturarea a 56 080 prizonieri, între care 14 generali, producînd inamicului şi 5 000 morţi;

— anihilarea diviziilor germane care se găseau pe frontul român în Moldova şi cărora li s-au răpit astfel posibilităţile de retragere;

— păstrarea intactă a tuturor comunicaţiilor, stabilimentelor industriale şi petrolifere, precum şi a depozitelor, punînd pe germani în imposibilitatea de a le distruge;

3.— În această primă fază, Armata Română a realizat şi acoperirea frontierei de nord şi vest în Transilvania, asigurînd teritoriul ţării contra oricărei încercări germano-maghiare de a pătrunde spre Carpaţi şi a închide trecătorile.

La adăpostul acestei acoperiri, armatele sovietice au executat marşul lor strategic prin România — de la ultimele puncte de contact cu inamicul (Slobozia, Păuleşti) — şi au efectuat concentrarea lor, în centrul şi vestul Transilvaniei, în plină siguranţă.

4.— De la 7 septembrie 1944, forţele române de pe frontul din Transilvania au intrat sub ordinele Frontului II Ucrainean, sub conducerea căruia au trecut la ofensiva care a dus la eliberarea Ardealului de nord, apoi la înfrîngerea Ungariei şi eliberarea unei mari părţi din teritoriul Cehoslovaciei.

Acţiunile mai importante înfăptuite de cele două armate române în decursul acestei campanii sînt următoarele:

— S-a asigurat debuşarea forţelor sovietice la vest de Carpaţi, în cîmpia Ungariei.

— Ofensiva de eliberare a Ardealului de nord.

— S-a luat parte continuu şi în condiţiuni extrem de grele la toate operaţiunile forţelor sovietice contra germano-maghiarilor, pentru înfrîngerea Ungariei şi cucerirea Budapestei, dînd o întreagă serie de bătălii, între care cele mai importante sînt

bătăliile Debreţinului, Szolnokului, Tisei, Budapestei, munţilor Bükk şi Hernadului.

— S-a participat în aceleaşi extrem de grele condiţiuni la operaţiunile forţelor sovietice pentru înfrîngerea definitivă şi capitularea necondiţionată a inamicului, concomitent cu eliberarea unei importante părţi din teritoriul poporului vecin şi prieten cehoslovac, în importante bătălii de la Szina-Torna, Rojniava, Zvolen, Banská-Bystrica şi Kremnica, forţarea rîului Gron şi cucerirea munţilor Nitra, Tatra Mică şi Carpaţii Albi, precum şi în bătălia Moraviei.

— Pînă la 12 mai 1945 au fost:
  — trecute 6 cursuri mari de apă,
  — străbătute 9 masive muntoase,
  — parcurşi peste 1 200 km,
  — eliberate 56 oraşe mari, 196 localităţi importante şi 3 624 centre populate,
  — capturaţi 45 556 prizonieri.

Corpul aerian român, participînd la aceste operaţiuni cu un total mediu de 1 300 avioane, a executat 4 286 misiuni cu 8 542 ieşiri, avînd ca pierderi 339 avioane cu 157 oameni personal navigant.

Acţiunile trupelor române au obţinut înalta preţuire a Mareşalului I.V. Stalin, care le-a citat prin ordine de zi în mai multe rînduri şi anume:

— Armata a IV-a de două ori;
— Armata I o dată;
— Corpul Aerian de două ori;
— Regimentul 2 Care Luptă de trei ori.

5.— Aportul de forţe al României alături de Armata Roşie în războiul dus de către Naţiunile Unite contra Germaniei şi Ungariei reprezintă o valoare substanţială, care a situat România — din punct de vedere al efectivelor angajate — în locul al patrulea printre Naţiunile Unite care au dus războiul în Europa.

Astfel România a acţionat cu 19 divizii în cursul lunii septembrie 1944 şi pînă la 16 octombrie 1944, cu 16 divizii pînă

la 1 noiembrie 1944 şi apoi în continuare cu 14 divizii, ulterior 15 divizii.

6.— Efortul militar făcut de către ţara noastră în războiul contra Germaniei şi Ungariei a fost unitar, total şi pe baza exclusivă a propriilor resurse:

— unitar pentru că, începînd de la 24 august 1944 şi pînă la capitularea Germaniei, nici o unitate românească n-a luptat de partea germanilor; actul de la 23 August al Majestăţii Sale Regele a solidarizat şi dirijat întreaga naţiune, fără excepţie, pe linia destinului ei firesc, alături de Naţiunile Unite.

— total pentru că Armata Română a pus în joc toate resursele de care dispunea, fără a fi putut beneficia de aprovizionările, atît de preţioase, în material de război din afară.

7.— Jertfele aduse de către Armata Română în acest război reprezintă o valoare importantă, atît ca cifră absolută de pierderi, cît şi ca procente raportate la efectivele angajate.

Astfel, după date încă provizorii, Armata Română a avut, de la 24 august 1944 şi pînă la 12 mai 1945, următoarele pierderi în luptele duse contra trupelor germano-maghiare:

— 4 933 ofiţeri,
— 4 789 subofiţeri,
— 158 869 trupă,

adică un total general de 168 591 morţi, răniţi şi dispăruţi.

Faţă de efectivele angajate în aceste operaţiuni, şi anume:

— 12 628 ofiţeri,
— 13 570 subofiţeri,
— 311 136 trupă,

adică în total 336 334 oameni, pierderile noastre totale reprezintă un procent de 50%.

8.— Astăzi, cînd victoria cea mai definitivă a încununat sforţările tuturor Naţiunilor Unite în războiul dus contra forţelor naziste şi fasciste, Armata Română, la capătul unor jertfe atît de bogate alături de glorioasa armată sovietică, poate fi nu numai mîndră de înfăptuirile ei, dar şi sigură că va găsi la marii ei Aliaţi preţuirea justă a sacrificiilor şi eforturilor făcute.

De aceea ţinem ca prin această sinteză să aducem armatelor noastre din Cehoslovacia un omagiu binemeritat.

INDICE DE PERSOANE
menţionate în *Jurnal* şi *Anexă*

Aldea, Aurel 158, 161, 164, 176, 238
Alexandrescu, Anton 240
Alexianu, Gh. 225, 226
Anton, Constantin 161, 165
Antonescu, Ion 22, 24-25, 28, 30, 32-33, 37, 46-47, 52-53, 57, 72, 78, 83, 87, 96, 98, 104, 109, 112, 117, 120-131, 136, 138, 140-145, 147-151, 153-155, 157-163, 165-166, 169, 201, 203, 224-226, 230, 236, 245
Antonescu, Maria 28, 36-37, 82, 124, 128, 131, 174
Antonescu, Mihai 33, 98, 102, 128-129, 132, 142-147, 149-150, 153, 158-163, 165, 169, 224-226
Arbore, Ion 46, 84, 88, 105, 114
Arhip, Ioan 163-164
Atanasiu, Vasile 94, 124, 187, 204
Attlee, Clement 208
Attwergen 82
Averescu, Al. 121, 132
Avramescu, Gh. 118-119, 184-185, 187, 189
Badoglio, Pietro 132, 136
Bagdazar, Florica 233
Balaban, Aurel 19
Bardan, Ştefan 192
Barry, Burton 249
Beceanu, Ştefan 89, 96
Beiu 22
Beneš, Eduard 133, 141
Bevin, Ernest 209, 221, 226-227, 250-251
Bidault, Georges 229, 231, 250-251
Blemika 22
Bock, von 90
Bodnăraş [Bodnăraşu], Emil 155-156, 209
Bogdenko,V.L. 174, 217
Boiţeanu, I. 164
Borcea, Mihai 197, 261
Boris al II-lea 135
Braun 82
Brătănescu, Florea 20
Brătescu 47
Brătianu, Dinu 142-143, 149, 152, 154, 157, 160, 164, 168, 173-174, 195, 207, 209, 213-214, 218, 240
Brătianu, George 150, 160
Buruca 62

Buzeşti (vezi Niculescu-Buzeşti)
Byrnes, James 231

Calotescu, Corneliu 203
Cambrea, Nicolae 170
Cancicov, Mircea 151
Caranfil, Gh. 151
Carol al II-lea 22, 27-28, 33, 112-113, 230
Carlaonţ, I. 38
Celere 92
Chauveau-Lagarde, Claude-François 224
Christu, I. 172, 178
Churchill, sir Winston 208, 222, 227
Clodius, Karl 155, 160
Constantinescu, C. 90, 96, 115, 262
Constantinescu, Haralambie 183
Constantinescu, Miron 235
Cornea (Korne), Radu 21, 109, 150
Coroamă, Dumitru 25
Creţianu, G. 37, 124, 197
Creţulescu, Ilie 94-95, 103, 190, 192, 242
Cristescu, Eugen 225
Cruţescu, Radu 132
Cuza, A.C. 112
Cuza, Al.I. 112-113
Cuza, Gh. 112

Danilov 89
Dămăceanu, Dumitru 155-156, 161, 163, 165, 188, 192, 242
Dăscălescu, Nicolae 19, 91, 125, 185, 204
De Gaulle, Charles 214-215, 220, 237, 246-247, 249
Dobre, Gheorghe 34
Dombrowski, Victor 165
Dragalina, Corneliu 35-36, 74, 124
Dragodănescu 22
Dragomir, Nicolae 161, 185
Dumitrache, Ion 109
Dumitrescu, Anton 163
Dumitrescu, Petre 34, 46, 50, 53-54, 68, 77, 87-88, 90, 110, 112

Eaton, Charles 248
Eftimiu, C. 27, 93, 156, 164, 168, 206, 238-239
Elefterescu, Mircea 28, 164
Elena, regină 122-123, 126-130, 132, 145-146, 166, 246
Elisabeta, principesă 188, 221
Enescu, Ştefan 183
Engels, Friedrich 202, 248
Ethridge, Mark 215, 216

Fabricius, Wilhelm 25
Filov 135
Franasovici, Richard 231

Gafencu, Grigore 23, 179
Gârbea, Titus 43-44, 118, 120
George al II-lea 246
Georgescu, Ioan 165
Gerstenberg, Alfred 82, 166
Gheorghiu, Ermil 165
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 177, 186-187, 254
Gherghel, Arpad 209

Gigurtu, I. 154-155
Goebbels, Joseph 115
Goga, Veturia 28
Gomoescu, Gheorghe 183
Gouin, Félix 220
Göring, Herman 215
Grigorcea, Vasile 122, 124
Grosu 75, 184
Groza, Petru 178-179, 190, 195, 223, 235, 240, 245, 249, 252-253

Halunga, Raul 20
Hansen, Erik 166
Harriman, A. 219
Haţieganu, Emil 219
Heim 58, 88, 90
Hess, Rudolf 215
Himmler, Heinrich 202
Hitler, Adolf 25, 43-45, 48, 82, 101, 114-115, 133, 136, 140, 142, 143-144, 152, 156-157, 159, 169, 190, 202, 227, 262
Holidt 91-92
Hortolomei, N. 194
Hruşcă 86

Iacobici, Iosif 21, 28, 33-34, 148
Iliescu, Traian 19, 35-36
Ioana, regină 135
Ioaniţiu, Mircea 140, 145, 161
Ion, Gheorghe 158
Ionaşcu, Costin 206, 214
Ionescu, Ştefan 17-18
Ionescu, Teodor 90
Ionescu-Sinaia 47, 108

Kaftaradze 210
Kaftaradze, d-na 237
Kanelopoulos, Panaiotis 215
Keitel, Wilhelm 216
Kerr, Archibald Clarke 219
Killinger, Manfred von 82, 160, 166, 169
Kiril, prinţ 135
Kleist, von 117-118, 120
Kofler 82
Krammer 101, 110-111, 114

Lascăr, Mihail 63, 69, 208, 235, 240, 243
Lavricev 174-175
Lawrence 216
Lecca, Radu 225
Lenin, V.I. 202, 236, 248
Leonida, Paul 53, 73, 164
Lie, Trygve 219
Lilienthal 247
List 43-44
Luca, Vasile 181, 191
Lungu 87
Lupescu 90-91, 93
Lupescu, Maria 28
Lupu, N. 194, 219, 240

Macici, Nicolae 187, 203
MacNeil 246
Malinovski, R.I. 184-185, 189-190, 196, 205
Maniu, Iuliu 143, 149, 152, 154, 157-158, 160-161, 164, 168, 173-174, 176, 195, 207, 209, 214, 218-219, 230, 240, 252, 254
Mann, von 82
Manoilescu, M. 22
Manstein, E. von 90, 131
Marcu, Al. 121

Mardare, Socrate 183-184, 190
Maria Antoaneta, regină 224
Marinescu, N. 164
Marshall, George 242, 251
Marx, Karl 202, 248
Mazarini, Nicolae 21
Mezincescu, Dumitru 194
Mihai I 122-132, 135-136, 137, 138-140, 142-155, 157, 159, 161-163, 165-166, 169, 171, 173-174, 176-182, 193-199, 201-211, 213-215, 218-219, 221, 226, 232, 234, 236-237, 241, 246, 248-249, 254-255, 263
Mihail, Gheorghe 22, 124, 143, 153, 155, 164, 167, 198
Mihalache, Ion 147, 157, 159-160, 219, 252
Mirbach, von 82
Moldoveanu, Aurelian 54, 68
Molotov, V.I. 202, 227, 229, 232, 250-252
Moruzzi 48
Munteanu, Gh. 27, 103
Mussolini, Benito 128, 132-133, 137, 201
Müller 82

Nagy, Ferenc 249
Negel, Dumitru 144, 164, 204, 208
Negulescu, Ioan 181, 190, 194
Niculescu, Constantin 20, 124, 148, 150, 179, 194, 197, 205
Niculescu, Oscar 220
Niculescu, Şt. 49, 57, 72, 87, 91, 93-95, 117-118, 166
Niculescu-Buzeşti, Gheorghe 140, 143, 146, 155-156, 158, 161, 164, 174, 176, 207

Orăşeanu, Al. 27
Orezeanu, Tudor 131
Orezeanu, Elena 131

Pantazi, Constantin 28, 117, 153, 160, 164, 225
Papacostea, Petre 132
Papen, von 216
Parhon, C.I. 194
Patton 198
Pauker, Ana 181, 191, 197, 216
Paul I 246
Paulus, von 48, 65, 98
Pavlov, A.P. 190-191
Pătrăşcanu, Lucreţiu 153, 155, 164-165, 168, 171, 173, 176-177, 242
Penescu, N. 180, 182, 252
Petrescu, Titel 164, 173-174, 176, 216
Petrovici, Ion 35
Pleniceanu, Ion 21-22, 124
Polizu-Micşuneşti, Nicu 129
Popescu, D. 49
Popescu, Ion 19
Popescu-Poiană 51
Popovici, Mihai 158
Potopeanu, Gh. 164
Presan, Constantin 131, 135

Racoviţă, Mihail 21, 123, 141, 147-148, 150, 164
Raeder, E. 215
Rainu, N. 94
Ralea, M. 151
Ranetescu 66

Rădescu, Nicolae 176-177, 181-182, 189-192, 194-196, 207, 228-229
Rădulescu, Savel 179, 190
Răşcanu (vezi Vasiliu Răşcanu)
Râmniceanu 31
Regina-mamă (vezi Elena)
Ribbentrop, Joakim von 156
Rommel, E. 29-30
Romniceanu, Mihail 219
Runceanu, Aurel 90, 92
Rundstedt, von 263
Rusescu, Radu 186

Sadoveanu, Mihail 194
Salazar, Antonio 215
Savory, Cortland van 245
Sănătescu, Constantin 164, 182, 230
Sănătescu, Gheorghe 44
Sângeorgiu (Sân-Giorgiu), Ion 184
Schmidt, Carol 121
Schuyler 207, 229, 249
Seişanu, Romulus 85
Siechermann 73, 77, 101
Sima, Horia 24-25
Simedrea, Tit 37
Siminel 190
Simulescu 81
Sion, Ioan 71
Skoda 218
Son, Aurelian 35, 63, 65, 73
Spaak 219
Spalke 82
Stalin, I.V. 152, 202, 236, 248, 265
Stavrat, Olimp 27
Stavrescu, Gh. 27, 63, 108, 262
Stârcea, Ionel 126, 140, 143-146, 155, 161
Stevenson 179
Stoilov, Simion 194
Strauss 44
Streicher, Iulius 216
Streker 60
Susaikov, I.Z. 193, 196, 217-218, 221, 243

Şeicaru, Pamfil 96
Şerpescu, Benedict 183
Şova, Nicolae 184
Şteflea, Ilie 28, 37, 41, 47, 53, 61, 72, 84, 92, 109, 136, 140, 150, 158-159, 161, 225
Ştirbey, Barbu 141, 147, 149

Tătărescu, Gheorghe 146, 158, 195, 223, 233, 240, 242, 245, 249-250, 252-253, 255
Thorez, Maurice 249
Tildy, Zoltán 215
Tillessen 82
Timoşenko, K.S. 32, 89
Tolbuhin, I.F. 207, 223
Trestioreanu, Constantin 108, 203
Trincu 130
Truman, Harry 244-245, 249
Turtureanu 52

Ungureanu, Gh. 112
Urdăreanu, Ernest 28

Vasiliev 190
Vasiliu, C. 150, 164, 225-226
Vasiliu, Gheorghe 156

Vasiliu Răşcanu, Constantin 155-156, 167, 178, 192, 195, 201, 235, 240-241
Văcărescu, Elena 233
Verdeş, Constantin 31, 37, 44, 49, 52, 70, 75, 79, 85, 106-107, 115, 210, 261
Victor Emmanuel al II-lea 136
Vinogradov, V. 174, 177-179, 182, 183, 188, 190-191, 193
Vişoianu, Constantin 152, 178-179, 182, 207
Vîşinski, A.I. 179-182, 193-196, 210, 218-221
Voicu 59, 63-64, 81
Voitec, Ştefan 242
Vorobiov 205
Voroşilov, K.E. 212

Zaharia, Romeo 122

CUPRINS

GENERALUL SĂNĂTESCU ŞI JURNALUL SĂU 5

NOTA EDITURII 11

JURNALUL GENERALULUI SĂNĂTESCU

Introducere 15

1937-1941 17

Jurnal de război. 1942-1943 27

1943-1947 126

TREPTELE UNEI CARIERE. Selecţie de fotografii din arhiva familiei Sănătescu 257

ANEXĂ

Raportul generalului Sănătescu din 28 octombrie 1942 273

Scrisoarea generalului Sănătescu către Mihai Borcea 275

Sinteza operaţiunilor armatelor române de la 23 august 1944 pînă la capitularea forţelor germane . . 277

INDICE DE PERSOANE 281

Jurnalul Generalului SĂNĂTESCU

memorii/jurnale

Comandant militar al Capitalei în timpul rebeliunii legionare. General combatant pe frontul de răsărit. Şef al Casei Militare regale şi mareşal al Palatului. De două ori prim-ministru, apoi şef al Marelui Stat Major. Prin funcţiile militare şi politice pe care le-a deţinut, generalul Sănătescu a fost direct implicat în istoria anilor 1941–1947.

Campania spre est şi dezastrul militar de la cotul Donului. Actul de la 23 august 1944, culminînd cu ultima întîlnire dintre Regele Mihai şi Mareşalul Antonescu. Treptele procesului de sovietizare a României din anii 1944–1947. Generalul era perfect conştient de faptul că relatarea unor asemenea evenimente, la care participase nemijlocit, vor transforma Jurnalul său într-un document militar, istoric şi politic de primă mărime.

Date concrete şi fapte trăite „pe viu". În marginea lor — un comentariu sobru, dar neiertător. Generalul Sănătescu voia ca acest Jurnal să devină cîndva public şi de aceea a ţinut să spună doar adevărul, oricît de neplăcut.

Lei 600
ISBN 973-28-0381-9